

ČESKÁ

2016, vol. 20, no. 2

KINANTROPOLOGIE

Časopis České kinantropologické společnosti vychází s finanční podporou
AV ČR, ČOV, FTVS UK Praha, FTK UP Olomouc a FSpS Brno.

Journal of the Czech kinanthropological society is published with financial support
of AV ČR, COV, FTVS UK Prague, FTK UP Olomouc a FSpS Brno.

Česká kinantropologie
(ISSN 1211-9261)
vydává Česká kinantropologická společnost.
Vychází 4x ročně.

Časopis Česká kinantropologie je recenzovaný vědecký časopis zaměřený na kinantropologii. Publikuje příspěvky o výsledcích výzkumu z oblasti teorie, empirického výzkumu a metodologie. Cílem je podporovat rozvoj vědeckého poznání záměrné pohybové činnosti, její struktury a funkcí a jejich vztahů k rozvoji člověka jako biopsychosociálního individua.

Nabídka rukopisů

Redakce přijímá původní výzkumné práce, teoretické studie, přehledové studie, stručné zprávy z odborných akcí (konference, semináře apod.), recenze nových knih a informace o akcích České kinantropologické společnosti v českém (popř. slovenském) jazyce, od zahraničních autorů v anglickém jazyce.

Rukopis dodejte elektronicky do systému na adrese www.ceskakinantropologie.cz. Na závěr textu uveďte úplnou kontaktní adresu včetně e-mailové adresy.

Rukopis musí obsahovat název, jména autorů, souhrn s klíčovými slovy v češtině (15–20 řádků), název statí, souhrn a klíčová slova v angličtině, vlastní text, abecední seznam literatury, kontaktní údaje. Bibliografické odkazy musí být úplné a odpovídat požadavkům našeho časopisu. Rukopisy musí používat velikost písma 12 a řádkování 1,5. Statí by neměly přesahovat 12 – 15 normostran (tj. 5000 slov, recenze 3 normostrany, zprávy a informace 2 normostrany). Pro grafy a obrázky vyžadujeme zdrojové soubory (soubor, v němž byly vytvořeny, grafy nejlépe v programu Excel, obrázky ve formátu TIF, JPG nebo EPS). Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní dvěma nezávislými recenzenty. Redakce si vyhrazuje právo anonymizace textu, tj. odstranění údajů usnadňujících identifikaci autorů předtím, než text postoupí do recenzního řízení. Nabídnout rukopis jinému časopisu, zatímco je posuzován našim časopisem, je považováno za neetické. Autoři budou vyrozuměni o výsledku recenzního řízení a instruováni o případných změnách.

Podrobné pokyny pro autora jsou uveřejněny na internetu: www.ceskakinantropologie.cz

Adresa redakce: Česká kinantropologie,
Josef Martího 31, 162 52 Praha
Telefon: (+420) 220 172 062
E-mail: ceskakinantropologie@seznam.cz

Česká kinantropologie
(ISSN 1211-9261)
published 4x annually
by Czech Kinanthropology Association.

Journal Česká kinantropologie is reviewed scholarly journal that focuses on kinanthropology. It publishes papers about results of theoretical, empirical and methodological research. The objective is to endorse scientific development of the intentional physical movement, its structure and functions as well as its connections to development of men as bio-psycho-social entity.

Manuscript submission

The editors accept original empirical research papers, theoretical studies, short news about conferences and workshops, reviews of new books and information about proceedings of Czech Kinanthropology Association in Czech (eventually in Slovak) language or in English language from foreign authors. Add the manuscript to the system in the electronic form at the address: www.ceskakinantropologie.cz. The end should contain complete information, including contact address and e-mail address.

Manuscript must contain title, name of authors, abstract with key words in Czech language (15–20 lines), title, abstract and keywords in English language, text of the article, alphabetical list of references for literature cited in the text, contact data. Bibliographic references must be fully defined and correspond to Journal standards. Manuscripts must use font size 12 and 1,5 space. The maximum length of original research papers is 12–15 pages (about 5000 words), review 3 pages and information 2 pages. Please submit all tables, graphs and illustrations as separate files in the format, in which they were created, with graphs preferably in Excel and illustrations preferably in TIF, JPG or EPS. The editors review and edit the text.

The editorial review process is anonymous on both sides. The editors reserve the right to ensure the anonymity of the text's content, i.e. to eliminate any information or data that could facilitate identification of the author, before submitting the text to the review process. Submission of a manuscript to another journal while it is under review by the Journal Česká kinantropologie is considered unethical. Review guideline and full guidelines for authors are on the Internet: www.ceskakinantropologie.cz

Address: Česká kinantropologie,
Josef Martího 31, 162 52 Praha, Czech Republic
Phones: (+420) 220 172 062
E-mail: ceskakinantropologie@seznam.cz

OBSAH

Úvodem	5
KOUŘIL, J. Sportovní příprava a trénink v řecko-římské antice	7
MARTINOVIČOVÁ, T. Historický přehled vývoje užívání dopingu ve sportu.....	29
TLUSTÝ, T. Tělesná výchova a sport v pražském sdružení YMCA v meziválečném období	42
MAŁOLEPSZY, E. Physical education and sport in rural areas in Poland in the years 1918–1939	58
DROZDEK-MAŁOLEPSZA, T. Participation of polish women in international competition in team sport games in the interwar period.....	71
ŠTUMBAUER, J. Historie kanoistiky a vodní turistiky na středním toku Vltavy.....	81
BOBRÍK, M. Snahy o germanizáciu Spiša a úloha nemeckej telovýchovnej organizácie Deutscher Turnverband v tomto procese v zrkadle historického obdobia 1918–1938.....	97
FLEMR, L., VANČUROVÁ, L. Historie nymburského sportovního centra.....	115
VYMĚTALÍKOVÁ, D. Sportovní žurnalistika ve službách politické ideologie: časopisy Ruch v tělesné výchově a Sokolský věstník v letech 1948–1950.....	122
BRYCHTA, M. Lední hokej v Ostravě (1945–1970) očima tehdejších hokejistů.....	134
WAIC, M. Olympiáda ve stínu terorismu	149
SUCHÝ, J., BUSTA, J., BRUNER, T. Bezpečnost na Olympijských hrách v Mnichově (1972) a Montrealu (1976) z pohledu českých účastníků.....	168
KOLÁŘ, F. Bojkoty olympijských her	180
ŠÍMA, J., BARTOŠEK, D. Historické poučení z tragických událostí na evropských fotbalových stadionech	190
Zprávy z konferencí	
Historie konferencí pořádaných katedrou tělesné výchovy a sportu PF JU	203

CONTENT

Foreword.....	5
KOURIL, J. Sports preparation and training in the Graeco-Roman antiquity	7
MARTINOVIČOVÁ, T. Historical overview of the use of doping in sport.....	29
TLUSTÝ, T. Physical education and sport in local union YMCA Prague during interwar period.....	42
MAŁOLEPSZY, E. Physical education and sport in rural areas in Poland in the years 1918–1939.....	58
DROZDEK-MAŁOLEPSZA, T. Participation of polish women in international competition in team sport games in the interwar period.....	71
ŠTUMBAUER, J. The history of canoeing and water tourism the middle part of Vltava river.....	81
BOBRÍK, M. Efforts to Germanization of Spiš and the role of physical education of the German organization Deutscher Turnverband in this process in a mirror historical period 1918–1938.....	97
FLEMR, L., VANČUROVÁ, L. History Nymburk sports center.....	115
VYMĚTALÍKOVÁ, D. Political ideology in sport journalism: Czechoslovakian sport magazines “Ruch v tělesné výchově” and “Sokolský věstník” in 1948–1950.....	122
BRYCHTA, M. Ice hockey in Ostrava (1945–1970) from the slant of witnesses (hockey players).....	134
WAIC, M. Olympics in the shadow of terrorism.....	149
SUCHÝ, J., BUSTA, J., BRUNER, T. Safety at the Olympic games in Munich (1972) and Montreal (1976) as viewed by Czech participants	168
KOLÁŘ, F. Boycotts of the Olympic Games.....	181
ŠÍMA, J., BARTOŠEK, D. Tragic incidents at european football stadiums in hindsight.....	190
Congress news	
History of conferences organized by the Department of Physical Education and Sports PF JU.....	203

ÚVODEM

FOREWORD

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

v letošním druhém čísle časopisu Česká Kinantropologie naleznete studie věnované vybraným kapitolám z dějin tělesné výchovy a sportu dvacátého století. Výjimkou je příspěvek, který předkládaný „historický“ svazek otevírá. Je zaměřen na sportovní trénink, což je pole, které by řádky České Kinantropologie měly přednostně zúrodnovat, a právě v Antice fenomén systematického tréninku špičkových sportovců vznikl.

Další řazení studií sice nevytváří pevnou hierarchii, ale snažili jsme se o hledání návazností, tam, kde to tematika jednotlivých příspěvků umožňuje. Z Antiky jsme článkem o dějinách užívání podpůrných látek, které provází lidstvo od starověku až do současnosti, vkročili do období mezi dvěma světovými válkami a to studiemi, které se věnují vzniku a vývoji tělovýchovných a sportovních organizací i událostí, které, podle našeho názoru, velmi dobře ilustrují velmi různorodé podoby tělocvičného a sportovního života v dynamicky se měnících socio-kulturních podmínkách „nové“ střední Evropy po první světové válce.

Poslední blok publikovaných statí představuje badatelské úsilí autorů analyzovat vybrané momenty vývoje sportu v kontextu studené války a jeho zneužití pro potřeby komunistické ideologie. Černou tečkou vepsalo do monotematického čísla časopisu připomenutí tragických událostí na fotbalových stadionech, které, s výjimkou truchlivé události na moskevském stadionu v Lužníchkách, ve své době plnily titulní stránky evropského tisku.

Historie je někdy poněkud nadneseně charakterizována jako „magistra vitae“. Tak vysoké cíle si texty, usilující o Vaši pozornost nekladou, ale přesto se domníváme, že ukázaly, jak některé události vyvolaly potřebu řešit problémy sportu novým způsobem, který dnes už vnímáme jako samozřejmý.

V tomto speciálním historickém vydání České Kinantropologie nejsou citace výjimečně zcela v souladu s normou časopisu, protože respektují specifické požadavky historických článků.

Vydání tohoto čísla bylo financováno, kromě tradičních podporovatelů uvedených na první straně, také z prostředků PRVOUK 39: Společenskovědní aspekty zkoumání lidského pohybu.

Jak je uvedeno již v minulém úvodníku, tak třetí nebo čtvrté letošní vydání bude věnováno letošním hlavním sportovním akcím. Vaše příspěvky k OH v Rio de Janeiro a fotbalovému ME zasílejte nejpozději do konce září 2016.

prof. PhDr. Marek Waic, CSc.
editor tohoto speciálního čísla

doc. PhDr. Jiří Suchý, Ph.D.
šéfredaktor

Zamyšlení nad hodnocením publikační činnosti

Akademickými i vědeckými kruhy nejen v ČR v poslední době silně rezonuje problematika hodnocení publikačních výstupů prostřednictvím RIV bodů – tzv. „kafemlýnek“. Nesmyslný tlak na kvantitu vedl k explozi ne vždy kvalitních článků. Následně hodnotící kruhy reagovaly zavedením „jelenova“ (Hirsch) indexu (Hirsch, 2005). Akceptace tohoto indexu v zásadě vede jen k prohloubení „citačních bratrstev“ a připisování autorství „přátelům“, kteří se na zpracování textu nijak nepodíleli. Osobně jsem četl posudky, kdy se recenzenti nebo editoři dožadují doplnění citací (obvykle svých!) do recenzovaných článků.

Dle mého názoru je pak vrcholem současného absurdního stavu skutečnost, že část státních peněz na vědu je přidělována na základě komerčních aktivit soukromých společností, které neprůhledně indexují časopisy. Například databáze Scopus má sice poradní úřadně „nezávislý“ „board“ pro indexaci a kontrolu časopisů, ale její majitel (komerční společnost Elsevier B. V.) si stejně vyhrazuje právo jakkoliv měnit jeho rozhodnutí. Elsevier B. V. vlastní 10 % z celkového počtu cca 21 000 časopisů indexovaných ve Scopu (2016).

Neuvěřitelné jsou také astronomické poplatky požadované některými časopisy za otištění článků (osobně jsem se opakovaně setkal s poplatky 1 500,- Euro a více za jeden článek), takže část již tak nedostatečných státních investic do vědy a výzkumu končí v soukromých rukou. Důsledky jsou zřejmé: vznik tzv. „predátorských“ časopisů a „raketáctví“ (absurdní nárůst článků v některých časopisech). Příkladem „raketáctví“ je časopis PLoS ONE, který navýšil za pouhé čtyři roky počet článků o cca 500 %! Časopis PLoS ONE je zajímavý také tím, že v roce 2013 vydal články 206 českých autorů (2009: 14) (Münich, 2016).

Česká kinantropologie samozřejmě musí alespoň částečně reflektovat současné diplomaticky řečeno „dynamické“ jevy v hodnocení publikační činnosti. Proto jsme rádi, že je časopis nově zařazen do databáze ERIH+, která byla zpracována a je spravována nekomerčními subjekty: European Science Foundation a Norwegian Centre for Research Data (ERIH+, 2016).

Za zásadní považuji skutečnost, že v České kinantropologii se autoři vždy dočkají seriózních nezávislých posudků a i přes nelehkou finanční situaci se i nadále budeme snažit vyhnout poplatkům za publikování.

doc. PhDr. Jiří Suchý, Ph.D.
šéfredaktor

Zdroje

- ERIH+. <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/about/index> [on line, 13. 6. 2016].
HIRSCH, J. E. (2005). An index to quantify an individual's scientific research output. *PNAS*, 102(46), p. 16569–16572.
MÜNICH, D. (2016) <http://metodikahodnoceni.blogspot.cz/2016/03/raketaci-vedecke-casopisy-s-nejvyssim.html> [on line, 5. 3. 2016].
Scopus (2016) <https://www.elsevier.com/solutions/scopus/content> [on line, 13. 6. 2016].

SPORTOVNÍ PŘÍPRAVA A TRÉNINK V ŘECKO-ŘÍMSKÉ ANTICE

SPORTS PREPARATION AND TRAINING IN THE GRAECO-ROMAN ANTIQUITY

JIŘÍ KOUŘIL^{1,2}

¹ Ústav klasických studií, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně

² Katedra společenských věd a managementu sportu, Fakulta sportovních studií, Masarykova univerzita v Brně

SOUHRN

Článek se zabývá sportovní přípravou a tréninkem v antice, především tréninkem řecké atletiky a sportovním výcvikem gladiátorů. Rozebírá trénink obecně, jeho systémy, metody a trenérství. Při rozboru přípravy na jednotlivý soutěžní agón se nejprve zabývá běžeckými soutěžemi, sprinterskými i během vytrvalců, jakožto základními sportovními disciplínami. Následuje rozbor přípravy na „těžkoatletický“ agón (box, zápas a všeboj), který si byl vzájemně podobný v soutěži a výrazně odlišný v přípravě a tréninku. Dále pokračuje rozbor tréninku pětibojařů se speciální přípravou na jeho jednotlivé části (běh, hod diskem, hod oštěpem, skok do dálky, zápas). Závěrečná část je věnovaná výcviku gladiátorů, jenž byl ve svém základu stejný, ale ve specializaci podle typů gladiátorů odlišný. Nebylo možné, aby trénoval např. retiarius stejně jako secutor. V této části příspěvek také srovnává řecké a římské pojetí sportu, především na pozadí pohledu Řeků na boj se zbraněmi (hoplomachia), a vnímání munus gladiatorum Římany-diváky. Dějiny řecko-římské antiky jsou od svých počátků do pádu či transformace pozdního Říma nerozlučně spojeny s tělesnými cvičeními a sportem, který od nich nemohl být oddělen, proto se i příprava a trénink (jako tyto dějiny) dynamicky vyvíjely a dosahovaly značných pokroků. S pokroky a vědeckým nahlížením na trénink ovšem přišla komercializace a zvýšená korupce, překrytí původních kulturních ideálů kalokagathia, areté, sófrosyné. Pokrokem, i tím sportovním, se přispělo k proměně a pádu původní kultury.

Klíčová slova: agón, atletika, gladiátoři, kalokagathia, příprava, Řecko, Řím, trénink

ABSTRACT

The paper deals with sports preparation and training in antiquity, especially the training of Greek athletics and sports training of gladiators. It analyzes training in general, its systems, methods and training. When analyzing preparation for individual agón competition the paper first deals with running competitions, sprinters and long-distance runners as basic sport disciplines. There follows analysis of the preparations for the “hard-athletics” agón (boxing, wrestling and pankration), which was similar to the competition and significantly different in preparation and training. Further on there

continues analysis of training of pentathlonists with special preparation for its individual parts (running, discus throw, javelin throw, long jump and wrestling). The final section is dedicated to the training of gladiators, which was in its foundation the same, but in specialization according to the types of gladiators it was different. It was not possible for example for retiarius to train the same way like secutor. In this section the paper also compares Greek and Roman conception of sport, especially on the background view of Greeks of combat with weapons (hoplomachia), and the perception of munus gladiatorum by Romans-spectators. History of the Graeco-Roman antiquity is from its beginnings to the transformation or fall of late Rome inseparably inherent in physical exercise and sport that could not be separated from history, that is why also preparation and training (as this history) developed dynamically and achieved substantial progress. But with advances and scientific viewing of the training there came commercialization and increased corruption which overlapped original cultural ideals of kalokagathia, areté, sófrosyné. By progress, and also by sport progress, it was contributed to the transformation and the collapse of original culture.

Key words: agón, athletics, gladiators, Greece, kalokagathia, preparation, Roma, training

ÚVOD

Může se zdát, že speciální profesionální příprava a trénink na konkrétní disciplíny se týkají moderních dějin sportu; toto zdání je však klamné. Už antičtí Řekové přikládali sportovnímu ἀγών, *agón* (boj, zápas, závod) velkou roli, a stejně tak i samotnému cvičení, přípravě i tréninku. Ti nejlepší museli před bohy přísahat, že trénovali pilně a poctivě. Postupem času se rozvíjely tréninkové metody a systémy pro ty které disciplíny. Především s nástupem helénismu a rozvojem obchodu, kontaktů a věd bylo vědecky pohlíženo i na samotný sport a sportovní přípravu.

V textu se zabýváme obzvláště původním řeckým γυμνικός ἀγών (*gymnikos agón*)¹, který vytrval po celou antiku. Trénink a přípravu řeckých atletů (ἀθληταί, *athlétai*) poté porovnáváme s obecným výcvikem římských gladiátorů. Zaměřujeme se tedy na „lehké“ atletické události: běh na délku jednoho stadionu (δρόμος, *dromos* či στάδιον, *stadion*), dvou stadionů (διάυλος, *diaulos*), čtyř stadionů (ἵππιος, *hippios*), běh těžkoooděnců (ὀπλειτής, *hopleitēs/ hoplítodromos*) a běh vytrvalců (δολιχος, *dolichos*). Dále pak „těžké“ atletické disciplíny: zápas (πάλη, *palé*), box (πυγμή, *pygmé* či πύξ, *pyx*) a všeboj (παγκράτιον, *pankratíon*). A smíšenou disciplínu: pětiboj (πένταθλον, *pentathlon*)².

Sport a trénink v Řecku měly zvláštní a současně výsadní postavení. V každé πόλις, *polis*³ byl γυμνάσιον, *gymnasion* (často i několik), v němž se ve svém volnu občané cvičili. Sport (na rozdíl od vzdělání) zde byl zdarma a občané brali návštěvu *gymnasion* jako povinnost i čest. Typický pohled na jedinečnost Řeků v této oblasti představoval fiktivní rozhovor Athéňana Solóna a barbara (Skyta) Anacharsise, který nebyl s to pochopit, proč Řekové neustále cvičí a lopotí se kvůli nížádné odměně (Luc. *Anach.* 1–40).

¹ Od γυμνός (*gymnos*, nahý); tvořily jej dále popsané atletické a úpolové disciplíny.

² Tento tvořil δρόμος, άλμα, ἄκον, δίσκος, πάλη (*dromos, halma, akon, diskos, palé*; tedy krátký běh, skok do dálky, hod oštěpem, hod diskem, zápas).

³ Πόλις (pl. πόλεις) byla starořeckým městským státem, který se vyvinul už v období archaickém.

I když byly jednotlivé městské státy v Řecku vnějšně či politicky odlišné, jejich vnitřní tendence a vztah ke sportu vzešel ze stejného základu. Pro ty, kteří se odmítali cvičit, měli Řekové zvláštní termín, ἰδιώται (*idiótai*, sg. ἰδιώτης), necvičení, duševně či tělesně nezpůsobilí občané, lidé, kteří se odmítali účastnit veřejného života obce. Za nevzdělané byli považováni ti, kdož neuměli číst a plavat⁴. Obyčejný člověk bez tréninku, stejně jako i člověk špatný či zbabělý, byl označován jako κακός (*kakos*), jeho opakem byl ἀγαθός (*agathos*), „ušlechtilý“, „urozený“, „dobrý“.

Speciálně se ke sportu a tréninku stavěla Sparta, která tyto brala jako nutnosti. Boji a sportovnímu tréninku zde byl zasvěcen celý život plnoprávných občanů, mužů i žen. Jen tak mohla spartská menšina ovládat železnou rukou mnohem vyšší počet εἰλωταί (*heilótai*, otroci), παρθέναι (*partheniai*, polobezprávných spartských levobočků) i jiných neplnoprávných a podmanit si okolí. Odmítání tréninku zde nevedlo jen k jejich označení za *idiótai*, ale ke ztrátě práv. Občan zde totiž nepatřil sobě, nýbrž státu a necvičením se stát vlastně oslaboval, neměl tudíž právo být plnoprávným. Základem spartského výcviku a tréninku bylo budování odolnosti, k tomu sloužila řada zvyků, kupř. rituální bičování před oltářem Artemis Orthie. *Pankration* a *pygmé* byli zakázány, jelikož výsledek v nich byl založen na vzdání se soupeři, což bylo proti spartské cti a zákonům. Už Lykúrgos údajně nebránil občanům v žádných zápasech, krom těch, v nichž se zvedala ruka (Plu., *Lyc.* 19). Občané by se tak museli nechat dobít do bezvědomí či k smrti, nebo by byli postiženi ἀτίμη (*atímé*, bezectnost, zneuctění) a ztratili svá práva. Těmito zákazy se zákonodárci snažili své občany chránit. Xenofón díky spartskému systému a nařízením Lakedaimoňany pokládal za nejzdravější a nejzdatnější, jelikož stejně cvičili ruce, nohy i záda (X., *Lac.* 5).

Důležitost sportu reflektovala i jeho neoddělitelnost a propojenost s dalšími složkami života společnosti. Při sportovní-náboženských slavnostech bylo možné setkat se s počátkem (Hogenová, 2008). Této propojenosti a návaznosti např. na politiku si velmi dobře povšiml už významný sokol a odbojář, první profesor starověkých dějin v Brně, Vladimír Groh: „Každá slavnost všeřecká byla svátkem mimořádně významným. Nejslavnější básníci řečtí skládali zpěvy na závody a na vítěze, a největší vyznamenání, které mohli Řekové udělit cizinci, bylo pozvání k této slavnosti“ (MZA, f. Sokol – krajský výbor Brno, k. 351, č. f. 30). Vliv sportu bylo mimo politiku a náboženství možné pozorovat i v dalších oblastech, kupř. sochařství, vázovém malířství, básnictví, dramatu, lékařství, válečnictví i jinde.

Ideál sportu, kdy byla cílem honba za vlastní dokonalostí a vítězství své ἀρετή (*areté*)⁵ nad *areté* ostatních se postupně, jak už to v dějinách bývá, jelikož každý ideál se časem vyčerpá, vytrácel; došlo tak k proměně a cílem byla honba za penězi a pomíjivou slávou či tzv. *wandering fashion*. Toto bylo možné pozorovat zhruba od helénismu, tedy doby, kdy se sport a sportovní trénink výrazně rozvíjel.

Poznamenejme ještě, že pojem „sport“, který v našem článku používáme, nemůže být pro antiku chápán přesně v jeho současném významu. Starořecký sport byl něčím

⁴ Toto se nakonec ukázalo velmi prozřetelné – mnoho Řeků si kupř. při námořních bitvách v řecko-perských válkách (Artemision, Salamina, Mykalé) zachránilo život tím, že umělo plavat, a stejně tak mnoho barbarů zahynulo, jelikož plavat neumělo.

⁵ Zdatnost, dokonalost, excelence duše, ctnost, dobrost, poctivost; etická, praktická i občanská hodnota.

více než jen sportem v našem civilizačním nahlížení. Řecko jako kultura chápalo to, co my vnímáme jako „sport“ mnohem hlouběji, byl neodmyslitelnou součástí života společnosti. *Agón* jako soupeření byl Řekům „*typickou formou myšlení*“ (Novotný, 1922, 14), charakteristickým projevem jejich života. *Agón* byl *gymnikos* a *hippikos*, ale také hudební, soudní (soutěž argumentů), válečný, řemeslný, umělecký, ... Spíše jej tedy vzhledem k Řecku chápeme hlouběji, jako jakýsi pomyslný typ řecké kultury. Vzhledem k Římu (zhruba od krize republiky) je pak náš pojem „sport“ více vystihující a bližší, jelikož tento byl současnému sportu mnohem podobnější než řecký *gymnikos agón*.

Pojem „řecko-římská atika“, který přebíráme od docenta Kysučana (2010), je pro nás zde vhodný, jelikož, antiku jaksi viditelněji rozděluje na řeckou a pokračující římskou, proto jej používáme místo pojmu „antika“, jenž může být zavádějící a umožnil by snadněji podlehnout klamnému dojmu, že téměř půl druhého tisíce let vývoje sportu bylo statických a stejných.

Trénink a příprava při *gymnikos agón* a *munus gladiatorum*

Filostatos (*Gym.* 1; 14; 16) napsal, že atletický trénink je forma moudrosti kombinující umění medicíny s uměním cvičitelů (*παιδοτριβαί, paidotribai*), a že není podřazený jiným schopnostem či znalostem. Prvním, kdo se sám začal trénovat, byl podle pověsti Prométheus a první, kdo začal trénovat druhý, Hermés.

Aristotelova charakteristika jednotlivých *athlétai* je vlastně krátkým přehledem potřebných schopností a dovedností pro tu kterou disciplínu: „*Kdo má rychlé a vytrvalé nohy, je běžcem; kdo má sílu, již stiskne soupeře, je zápasníkem, a kdo umí soka zasáhnout silným úderem, je rohovníkem; kdo dokáže toto obojí, je pankratistou. Kdo je však ve všem mistr, je pětibojařem*“ (Sábl, 1960, 110).

Jak bylo výše napsáno, sportovní trénink v řecko-římské antice se postupem času vyvíjel. Doba archaická a klasická kladla důraz na ideál rovnoměrnosti, všestrannosti a duševní a tělesné vyrovnanosti. Po tom jakoby už v době Sókrata a Platóna nebylo ani stopy. Sókratés kritizoval např. trénink běžce, u něhož sílí nohy, ale ne horní končetiny či trénink boxera, kterému sílí ramena, ale nohy má slabé. Vyzvedával cvičení, u kterého dochází k harmonickému vývoji celého těla, kupř. tanec (Xen., *Sym.* 2). Rovnoměrné posilování doporučoval také Platón (*Lg.* 8.830b-c).

Stavbami pro výcvik a trénink byly *gymnasion* a *παιλαίστρᾱ (palaistrá)*. Mohlo se však trénovat i na *στάδιον (stadion)* či, především u běžců *dolichos*, v přírodě mimo tyto stavby. Nejznámější řecký *gymnasion* se nacházel v Olympii; tvořily jej dva dvorky, jeden obklopený kolonádou s rozměry 200 x 100 metrů, druhý, menší, ve tvaru čtverce o délce strany 66 metrů. K menšímu dvorku přiléhalo několik místností (poslucháren) s lavicemi podél stěn. *Athlétai* se v tomto *gymnasion* připravovali k závodům. K samotnému rozcvičení před soutěží pak sloužila tréninková hala u *stadion* (Sinn, 2003; Zamarovský, 2000).

Obecně platilo, že běhy a hody se trénovaly především v *gymnasion*, který poskytoval dostatečný prostor jak pro sprintery, tak pro vytrvalce i pětibojaře; naproti tomu „těžcí“ *athlétai* a pětibojaři (skok do dálky a zápas) trénovali především v *palaistrá* (Drees, 1968).

Hlavní příprava „sportovců“ na hry v Olympii ovšem probíhala v domácí *polis* a v *gymnasion* v Élidě. Zde se *athlétai* měli připravovat a trénovat celý měsíc před začátkem her. V Olympii v *βουλευτήριον* (*bouleutérion*, radnice) u sochy Dia Horkios (Ὁρκιος, „Mstitel křivých přísah“) pak slavnostně se svými otci, bratry a trenéry přísahali, že nebudou podvádět, a že se připravovali a pilně trénovali minimálně 10 měsíců před hrami (Paus. 5.24).

Časově náročné vstupní podmínky na hry v Olympii zpočátku asi vylučovaly nearistokraty. Později se ale *gymnikos agón* na panhelénských hrách rozšířil i mezi třídu nearistokratickou a aristokraté se zabývali spíše ἵππικός ἀγών (*hippikos agón*, vozatajské soutěže a dostihy). Tomu napovídá i sportovní působení Alkibiada, který, ač zdatný sportovec, v Olympii raději závodil v *hippikos agón*. Isokratés vysvětluje, že od doby, co Alkibiadés věděl, že mezi *athlétai* byli i nekvalitně vzdělaní občané nižšího původu, řeckou gymnastikou opovrhoval (Newby, 2006).

Jak bylo zmíněno, za dlouhou historii řecké atletiky, se tréninky postupně měnily, včetně jejich metod i systémů. Jejich přímý popis z doby už profesionálního sportu nám zanechal jeden z prvních teoretiků sportu, Filostratos. Jednalo se o systém tzv. *τετράδα* (*tetrada*). Filostratos spolu s Galénem tento systém ovšem kritizovali jako typ tréninku, jenž celé trénování „zruinoval“. Šlo o systém výcviku podle pevného a předem naplánovaného čtyřdenního cyklu, kdy se každý ze čtyř dnů prováděl různý typ tréninku. Zjednodušeně se postupovalo podle této řady: příprava-námaha-uvolnění-střet. V přípravě šlo o krátké a intenzivní cvičení skládající se z rychlého pohybu ἀθλητής (*athlétés*), které jej mělo učinit připraveným na následující dřinu. Druhý namáhavý den se provádělo intenzivní cvičení jako nezvratný test atletovy síly. Den uvolnění byl časem pro začátek jeho opětovné aktivity v nižší intenzitě. Poslední den byl pak věnován učení obrany a bránění soupeři v únicích, tedy nácviku techniky (Philostr., *Gym.* 47). Tento systém byl uzpůsoben na každou disciplínu.

Filostratova a Galénova kritika byla pravděpodobně oprávněná. To dokazuje i případ vynikajícího zápasníka Geréna z Naukratidy, který zvítězil na 247. olympijských hrách v roce 209 po Kr., a své vítězství následně s rodinou a přáteli oslavoval, hojně jedl, pil a málo spal; když pak třetí den přišel do *gymnasion*, trval jeho trenér (γυμνάστής, *gymnastés*) na důsledném plnění plánu a nedbal na zápasníkovu nevolnost a únavu; tím došlo k přepjetí těla a Gerénus během tréninku zemřel (Philostr., *Gym.* 54).

Pro speciální trénink na většinu disciplín, tedy především před vznikem profesionalismu, kde se cvičení úzce specializovalo, sloužily *athlétai* i různé vytrvalostní a silové sporty a cvičení, obzvláště běh a plavání. Nejúspěšnější boxer všech dob (4 olympijská vítězství), Tisandros z Naxu, do svého tréninku zařadil dálkové plavání kolem mysů ostrova Naxos. Tito *athlétai* se otužovali koupáním v řekách a spávali na zemi či loukách. Někteří jako např. Polymnéstor, Glaukos, Alésias (snad Amesinas), Púlydamos ze Skotússy trénovali nošením závaží, narovnáváním a ohýbáním silných kusů opracovaného železa, zapřaháním se do jha místo volů či dokonce zápasy s býky a lvy a běžeckými závody s koňmi a zajíci (Philostr., *Gym.* 43). Součástí obecné přípravy byly i různé diety; tou nejznámější byla dieta ječná; pro svou levnost a výživnost jedli ječmen chudí venkované, *athlétai* i gladiátoři; pšeničný chleba byl zase naopak spojen se zámožností.

Zmíňme se ještě, že mezi samotnými sportovci či trenéry byla řada filosofů. Jmenujme kupř. Pythagora ze Samu, trenéra a učitel největších antického „sportovce“ Milóna z Krotónu. Sám zápasník Milón byl současně filosofem a napsal vědecký spis. Dále třeba Ikkos z Tarentu nebo Melésios. Trenérství se v Řecku rozvinulo až na odbornou či vědeckou úroveň. Trenéři či cvičitelé museli vědět jak odstranit nadváhu, složit jídelníček, zahřát určitou část těla, rozveselit sportovce apod. *Athlétai* měli přesně předepsanou životosprávu, tréninky i jídelníček. Kupř. běžci byli často vegetariáni a maso nahrazovali sýrem nebo jedli drůbeží maso s odkazem na vlastnosti těchto zvířat. V jídelníčku zápasníků a boxerů však naopak maso chybět nesmělo. Zápasníci pojídali maso vepřové⁶ a boxeři volské; např. zmíněný „král zápasníků“ Milón údajně denně spořádal asi 9 kg masa, 9 kg chleba a 10 litrů vína (tyto údaje jsou ovšem jistě značně zveličené). *Athlétai* museli také dbát o vydatný spánek a rozvoj nejen fyzické, ale i psychické kondice. Řádnou přípravu na sportovní *agón* obecně shrnul i stoický filosof Epiktétos (3.10.8): „εἰ ἔφαγες ὅσα δεῖ, εἰ ἐγυμνάσθῃς, εἰ τοῦ ἀλείπτου ἤκουσας.“⁷

Běžecské disciplíny

Příprava běžců na závod byla tvořena především samotným během. Pro *dolichos* se *athlétai* zaměřovali na trénink vytrvalosti a někdy i rychlosti. Často běhali vzdálenost 8 či 10 stadionů (Philostr., *Gym.* 11). Vzdálenost tohoto běhu nebyla vždy shodná; různá byla délka jednotlivých stadionů a různý byl i počet délek, které měli *athlétai* absolvovat. Šlo o vzdálenost v rozmezí 7 až 24 *stadia*, tedy 1356 až 4615 metrů (Kössl et al., 1982). Na konkrétní závody tak často trénovali nabíháním vzdálenosti, jež odpovídala konkrétnímu závodu. Běžec musel působit esteticky – nižší a kratší kroky, vzpřímené tělo a vypnutá hrud', mírnější švihy pažemi, ruce sevřené lehce v pěst (Zamarovský, 2003). Nacvičovala se tedy i technika. Podle Filostrata (*Gym.* 32) bylo ideální, aby tito *athlétai* měli silná ramena a krk jako pětibojaři a štíhlé a lehké nohy jako sprinteři. Mimo běžce *dolichos* existovali a trénovali i další vytrvalci, kupř. *ήμεροδρόμος* (*hémerodromos*), celodenní běžec (Pl., *Prt.* 335e-336a).

Trénink na krátké běhy – *dromos*, *diaulos* a *hippios* byl podobný. Běžci trénovali na vzdálenost, na níž přímo soutěžili. Řada vítězných *athlétai* však vyhrávala v prvních dvou či všech těchto disciplínách, případně i v *hopleités*, což znamená, že trénink na tyto disciplíny byl obdobný (Philostr., *Gym.* 11; Christesen, 2012). Mimo nácvik rychlosti běžci krátkých tratí pravděpodobně též posilovali (podobně jako dnešní sprinteři), zvláště u běhu ve zbroji; zde se měli *athlétai* soustředit především na ideální velikost boků a vyvinutá ramena, která by umožnila nést snadněji štít (Philostr., *Gym.* 33). Dobrým tréninkem byl výcvik *ὀπλίται* (*hoplitai*, těžkooděnci) ve Spartě, kteří v plné zbroji napochodovali⁸ mnoho kilometrů po rovině, do, ze i po svahu apod. Po úpravě pravidel *hopleités* (když už běžci běhali pouze se štítem a přilbou, někdy i holenicemi, tedy nikoli v plné zbroji) nebylo potřeba tolik trénovat silovou zdatnost, ale jistě se od takto zaměřeného tréninku úplně neupouštělo. Obdobně jako u *dolichos* byla část tréninku věnována technice, která byla od vytrvalostního běhu ovšem odlišná. Spočívala

⁶ V antice na něj bylo nahlíženo jako na nejvhodnější, jelikož bylo lépe stravitelné než maso jelenů, býků a koz.

⁷ „Zdali jsi jedl, co je předepsáno, zdali ses tužil (spíše „cvičil“, aorist od γυμνω – pozn. autora), zdali jsi poslouchal svého cvičitele“ (přeložil R. Kuthan).

⁸ Denní pochod (σταθμός, *stathmos*) měřil zhruba 24,5 kilometrů.

v dlouhých vysokých krocích s prudkým zvedáním kolen (*πιτυλίζω, pitylizó*), důrazným zvedáním pat (*πεδανός, pedanos*), s prudkými švihy paží až k hlavě, otevřenými dlaněmi a předkloněným tělem (Grexa & Strachová, 2011; Sábl, 1960; Zamarovský, 2003). Klíčem pro dobrý běh byl dobrý postoj. Běžci v *diaulos* měli být silnější než závodníci v *dromos* a lehčí než ti, kteří soutěžili v *hopleités*. Ti, kteří soutěžili ve všech těchto třech disciplínách, pak měli být jakýmsi průsečíkem a mít všechny kvality nutné pro každou sprinterskou disciplínu. Nohy sprinterů měly korespondovat s rameny, ruce měly být spíše větší, trup menší, holeně rovné a kolena hbitá, jejich svaly měly mít mírný objem, jinak by byly na překážku (Philostr., *Gym.* 33).

Další formy tréninku na jiné, ne tak rozšířené, krátké i dlouhé běhy byly obdobné. K tréninku sloužily i různé překážkové běhy, povětšinou s horizontálními překážkami, běh v kruhu do spirály a běh vpřed – vzad na trati o délce 30 metrů. Existovaly dokonce i dráhy pro běh po schodech – jedna taková se nám zachovala např. v Pergamu. Mimo ně se trénovalo především v *gymnasion* (Drees, 1968; Zamarovský, 2003).

Ohledně doby tréninku máme zprávu od Pausania (6.24), který zmiňuje, že v Élidě během přípravného předolympijského tábora chodili *έλλαννοδίκαι (hellánodikai, rozhodčí, „soudci Řeků“)* pro běžce ráno a tito, na rozdíl od „těžkých“ *athlétai* právě tehdy trénovali (pro ostatní přícházeli uprostřed poledne). Součástí tréninkového programu v Élidě byl pro běžce speciální chudý jídelníček. Do 5. století př. Kr. jedli jen různé druhy syřů; až Dromeus ze Stymfalu, který zvítězil na 74. a 75. olympijských hrách v letech 484 a 480. př. Kr. v *dolichos* zavedl do přípravy požívání masa (Drees, 1968). Pro běžce a pětibojaře byla oddělena dráha a pro zápasníky zase tzv. *Πλέθριον (Plethrion)* a krajní čtyřúhelníková část *gymnasion* (Paus. 6.23). Po ukončení tohoto tábora k *athlétai* promluvili *hellánodikai*: „Jestliže jste se pracně cvičili a zasloužíte jít do Olympie a nedopustili jste se žádné lehkomyšlnosti nebo špatnosti, jděte s odvahou. Ale vy, kteří nejste vycvičení, odejděte“ (Philostr., *VA.* 5.43). Poté následoval dvoudenní pochod závodníků, jejich rodin, *hellánodikai* a dalších po svaté cestě do Olympie.

Box

Box (*pygmé*) a všeboj (*pankration*) byly nejdrsnějšími atletickými disciplínami. Historie *pygmé* spadá do dávné minulosti. Byl oblíbeným sportem už v prostředí států staroorientálního typu (Mezopotámie, Egypt, minojská Kréta, Mykény, ...). Jeho popis nám ve své sportovní reportáži zachytil už Homér (v *Iliadě* i *Odyseji*). Ve svém prvním díle (Hom. *Il.* 23.683–687) zmiňuje i přípravu před samotným *agón*: „ζῶμα δὲ οἱ πρῶτον παρακάμβαλεν, αὐτὰρ ἔπειτα δῶκεν ἱμάντας εὐμητήους βοός ἀγραύλοιο. τῷ δὲ ζωσαμένῳ βήτην ἐς μέσσον ἀγῶνα, ἅντα δ' ἀνασχομένῳ χερσὶ σπιβαρήσιν ἄμ' ἄμφω σὺν ῥ' ἔπεσον, σὺν δὲ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἐμῖχθεν.“⁹

Tento pás z další historie boxu v antice neznáme, naopak rukavice si prošly bohatým vývojem – z ochrany kloubů se kvůli vloženým olověným hrotům (*μόρμηκοι, myrmékoι*, mravenci) vyvinuly téměř ve zbraně. Tento jejich vývoj reflektoval samotný vývoj sportu, přechod řecké atletiky do helénismu a zvláště do doby římské, v níž se jednotlivé disciplíny brutalizovaly a přiblížily gladiátorským střetům, čímž reagovaly na římské pojetí diváctví.

⁹ „Nejdříve na boky pás mu přiložil (Diomédés Epeiōvi – pozn. autora), potom mu podal řemeny z tažného býka, tak dovedně vykrajované. Oba pak, chráněni pásem, již do středu bojiště vešli, pozvedli naproti sobě již oba dva pádné své ruce, naráz se na sebe vrhli a pravice těžké se střetly“ (překlad R. Mertlík).

Přípravu na boxerský střet (a nejen ten) tvořilo také opalování *athlétai*. Někteří se opalovali za každého slunečního svitu a vždy stejným způsobem, druzí brali opalování vědecktěji a čekali na speciální druh slunečního záření; především to, které přicházelo se severním větrem nebo v bezvětří dny. Více opalování také údajně potřebovali flegmatici, aby ze svého těla vypotili negativní šťávu; naopak kupř. cholerici jej tolik nepotřebovali.

Z metod tréninku jmenujme prvně boj se vzduchem, čili údery rukama do vzduchu. Toto cvičení bylo možné provádět kdekoliv a kdykoliv („*πύκται δὲ ἀκροχειπιζέσθων ἐλαφτοὶ καὶ ἀερίζοντες*“), jak píše Filostratos (*Gym.* 50.6–7). Tento trénink vzpomíná kupř. i Vergilius: „*Talis prima Dares caput altum in proelia tollit, ostenditque umeros latos, alternaque iactat brachia protendens, et verberat ictibus auras*“¹⁰ (Verg., *Aen.* 5.375–377).

Obdobnou formou tréninku, která se používá i dnes byl tzv. stínový box, *σκιᾶμαχεῖν* (*skiámacheîn*; od *σκιᾶ* = stín), zavedený *περιοδονίκης* (*periodonikés*)¹¹ a dvojnásobným *ὀλυμπιονίκης* (*olympionikés*)¹², „boxerem od pluhu“¹³ Glaukem z Karystu v Euboi (Sábl, 1968). Stínoví boxeři měli kromě rukou používat i nohy – někdy k výskoku, jindy ke kopu proti soupeři (Harris, 1972, 24). Metodu *skiámacheîn* pro její výhody doporučoval i Platón (*Lg.* 8.830c).

Mimo tento výcvik se sebou samým a bez pomůcek se trénovalo i proti někomu či něčemu. V případě první možnosti se někdy snad používaly i tzv. *ἀμφώτιδαι* (*amfótidai*), zvláštní přílby a chrániče uší (nikdy se ale nevyužívaly při soutěžním *agón*) a někdy také *σφαίραι* (*sfairai*), měkké polstrované rukavice. *Πυγμαχοὶ* (*pygmachoi*, boxeři) měli jako partnera při tréninkovém souboji buď jiného *athlétés*, nebo otoka (Harris, 1972; Olivová, 1979, 1988; Potter, 2012). Tréninkem proti něčemu byl poté myšlen zavěšený panák a hlavně také boxovací pytel (*κώρυκος*, *kórykos*). „*κώρυκος δὲ ἀνήφθω μὲν καὶ πύκταις*“¹⁴ (Philostr., *Gym.* 57.1). *Kórykos* se tedy také zavěšoval do prostoru, měl být něčím vyplněný a relativně lehký – lehčí a menší než pytel pro *παγκρατιασταί* (*pankratiastai*, účastníci všeboje). Spíše než k tréninku síly sloužil pro trénink úderů (Philostr., *Gym.* 57). Slabší muži měli mít *kórykos* vyplněný moukou či prosem, silnější pak pískem. Dále mohl být vyplněný fíkovými semeny, kukuřicí i vodou (Drees, 1968; Harris, 1972). Při tréninku měli *athlétai* zapojovat obě ruce, nejdříve zlehka, poté energičtěji. Útoky měly přicházet se zhrounutím boxovacího pytle pryč od *athlétés*. Při jeho vracení zpět *pygmachos* ustoupil z cesty. Někdy *pygmachoi* prováděli výpad rukama, jindy uhnuli hlavou a vzali si *kórykos* na hrud', někdy se také otočili dokola a nechali jej dopadnout ze široka na záda. Toto cvičení bylo dobré pro harmonizaci a posílení těla, ramen i kostry (Harris, 1972).

¹⁰ „*Takový byl ten Darés, jenž první pozdvihl hlavu, ukázal široká plece a rukama střídavě mával, dopředu údery mířil a do vzduchu rozdával rány*“ (překlad O. Vaňorný).

¹¹ Vítěz čtyř velkých panhelénských her v Olympii, Delfách, Nemeji a na Isthmu v jednom cyklu.

¹² Olympijský vítěz.

¹³ Byl tak zván pro svůj osobitý způsob tréninku, při němž používal ruku namísto kladiva při práci s pluhem. Když později při *agón* v Olympii prohrával, zakřičel na něj jeho trenér (a snad i otec) Tisias: „*Chlapče, tu ruku od pluhu!*“ (Paus. 6.10.11), „*the blow from the plow*“ (Philostr., *Gym.* 20.8), což Glaukovi dodalo sílu, aby udeřil tvrději, a protivníka tak porazil.

¹⁴ „*Boxovací pytel zavěšovali i boxeři*“ (volně přeloženo).

Pygmachoi i jiní *athlétai* cvičili také napětí a uvolnění těla s výdechem, což mělo pomáhat k síle úderu; Cicero (*Tusc.* 2.23.56) píše, že stejně jako běžci „*faciunt idem, cum exercentur; athletae, pugiles vero, etiam cum feriunt adversarium, in iactandis caestibus ingemescunt, non quod doleant animove succumbant, sed quia profundenda voce omne corpus intenditur venitque plaga vehementior*“¹⁵

Samozřejmou součástí boxerského tréninku byl rozvoj rychlosti jako nejdůležitější schopností pro *pygmé* a posilování, kupř. zvedání těžkých břemen. Toto se ovšem stále víc specializovalo, a tím byl postupně upozadován ideál *καλοκάγαθία* (*kalokagathia*). Domníváme se, že profesionální sport byl (a je i dnes) s tímto typem v přímé konfrontaci, jak kvůli jednosměrnému přetěžování těla, tak také kvůli preferenci tělesna nad duševnem. Současně tento ideál mizel i z filosofických škol a stal se pouhým *flatus vocis*. Pouhý závan dokonalého minulého nebyl s to ovlivnit mysl lidí v nechápání člověka jako hiát. S vymizením tohoto vyššího principu můžeme na společnost a dějiny nahlížet jako na civilizaci; ve Spenglerovském duchu (Spengler, 2011) jako cyklicky se opakující strukturu, ve které je vznik pravých vyšších typů důkazem existence kultury a jejich vyčerpávání transformací v civilizaci. V ní jsou pak tyto typy jen prázdnými odlesky původních vyšších idejí (zde chápeme tento cyklus kultura-transformace-civilizace jako archaické a klasické Řecko-helénismus-pozdně republikánský a císařský Řím). Sice tato Spenglerova klíčová dichotomie v řadě věcí nesouhlasí, ale vzhledem k antickému sportu a vyšším sportovním a kulturně-filosofickým ideálům či typům je její aplikace vcelku výstižná.

Pygmachoi mohli trénovat buď v *palaistrá* nebo v místnosti pro výcvik a ukládání cvičebního nářadí (její název byl odvozen z pojmu *kórykos*, boxovací pytel), která byla součástí *gymnasion*. Šlo o místnost bez lavic s podlahou tvořenou nepevněnou či zkyprěnou zemí. Vedle se nacházela obdobná místnost pro zápasníky a za ní ležel *κονίστήριον* (*konistéirion*, či *κονίστρα*, *konístra*), v níž se naolejovaní *athlétai* poprašovali, dále se pak nacházel ještě *λύτρον* (*lytron*), studená umývárna a další místnosti (Drees, 1968; Miller, 2004; Vitr., 5.11.2).

Zápas

Pygmé a *pankration* byly co do střetu krutějšími disciplínami než zápas, *palé*, ale podle Filostrata (*Gym.* 11) ze všech cvičení, které způsobovaly trápení, bylo nejhorší právě cvičení a trénink pro *palé*.

Při přípravném předolympijském táboře v Élidě znásobovala obtížnost „těžkoatletických“ disciplín doba, kdy „těžcí“ *athlétai* cvičili. Šlo o roční dobu, kdy slunce v Arkádii silně páliło a prach byl rozpálenější než etiopský písek (Philostr., *Gym.* 11). A denní dobu, kdy slunce žhnulo nejvíce (Paus. 6.24).

Buď se trénovalo na zápasnickou formu *orthopalé* či *stadaipalé*, rovný či vzpřímený styl. Soutěžilo se v písku a zvítězil ten, kdo soupeře donutil dotknout se tříkrát (nejčastěji) kolenem země (v tomto se soutěžilo v Olympii). *Παλαισται* (*palaistai*, zápasníci) ovšem trénovali i *katopalé* či *kylisis* nebo též *halindésis* (= válet se v prachu), což byl přízemní či válivý styl na měkké půdě polité vodou; *agón* nekončil

¹⁵ „Totéž dělají atleti, když cvičí, a rohovníci, i když se sami chystají zasadit soupeři ránu a napřahují pěst omotanou řemeny, vyheknou, ne proto, že by cítili bolest nebo klesali na duchu, nýbrž proto, že hlasitý výdech podporuje napětí celého těla a úder je prudší“ (příklad V. Bahník).

po povelání soupeře, ale pokračovalo se do doby, než se jeden ze soků vzdal (zvednul ukazováček či prostředník) nebo byl natolik vyčerpán, že nemohl dále pokračovat (Kouřil, 2015b). Při tréninku se *palaistai* (i *pankratiastai*) učili také jak obejít nebo odvrátit soupeřovu výhodu (Philostr., *Gym.* 14).

Filostratos (*Gym.* 11) při svém srovnání tréninku „těžkých“ *athlétai* píše, že *pygmachoi* mohli při *agón* rány soupeři oplácet např. kopem do holeně, ale během tréninku šlo jen o stín pravého souboje (*skiámachein*), *pankratiastai* v jednotlivém tréninku trénovali vždy jen jednu techniku, při dalším jinou, tyto spojovali až při *agón* na *stadion*. Ale *palé* byl v obou vždy stejný – v tréninku i soutěžním střetu, jak závodili, tak i trénovali. I Élidišti jej označili za nejintenzivnější tréninkovou disciplínu při osamoceném tréninku.

V rámci celé řecké gymnastiky byl tedy fyzicky nejnáročnější trénink *palé*. Jeho obtížnost spočívala ovšem také v množství technik, které se každý *palaistai* musel naučit. Dnes díky dochovaným zobrazením (vázové malířství a jiné) odvozujeme asi čtyřicet chvatů. Byly učený záruční, krční, břišní, křížní, bederní i podkolení chvaty, podtrhy a podrazy, kroucení prstů; přesněji *anatrepein* (nadzvednutí), *anchein* (škracení), *ankyrizein* (hákování), *dratein* (přimáčknutí), *hamna* (klika či smyčka), *hyposkelizein* (podražení kopnutím), *mesolabe* (zvednutí za pás), *perisfingzein* (dvojitý nelson), *hedran strefein* (zavěšení se na soupeře), *trachelismós* (uchopení za krk či zvrácení se nazad) ad. (Kouřil, 2015b). Různé styly a jejich vnímání v řeckém světě popisuje kupř. Zamarovský (2003, 154): „*Nejmenší vážnosti se těšil ‚sicilský styl‘, neboť Sicilané si zvykli nahrazovat sílu úskoky a obratnost triky. ‚Bojovat argejsky, nikoli libyjsky,‘ se stalo příslovím pro mužnost Argejců. Právem byli hrdina svůj způsob boje Sparťané: ‚Jiní ať používají lsti,‘ stojí na náhrobním pomníku jednoho z jejich zápasníků, já vítězím silou, jak se sluší na syna Lakedaimonu.‘ Přitom se však hrubá síla příliš necenila, alespoň do římských dob. Svědčí o tom verš básníka Simónida z ódy na Aristodama z Élidy, který vešel rovněž do přísloví: ‚Zvítězil ne tělem mohutným, nýbrž uměním svým.‘“*

Při *palé* byly rozhodujícími schopnostmi síla, hbitost a ohebnost. Také z tohoto důvodu jej doporučoval též Platón v rámci tělesné výchovy strážců.

Všeboj

Pro *pankration* jako kombinaci *pygmé* a *palé* bylo ideální spojení typických schopností nutných pro tyto dvě disciplíny, tedy rychlosti se silou a hbitostí. Trénink se tedy zaměřoval na jejich rozvíjení a dále, jak píše Filostratos (*Gym.*, 11), většinou na konkrétní zápasnický chvat nebo boxerský útok či únik. Mnoho *pankratiastai* mělo lepší předpoklady pro *palé*, nebo pro *pygmé*, i proto se jejich trénink zaměřoval více tím nebo tím směrem. Mnozí také mimo tuto disciplínu soutěžili i v druhé, kterou z kombinace preferovali (např. Tímásitheos z Krotonu, Kapros z Élidy a řada dalších vítězili v *pankration* a *palé* či Theagenés z Thasu v *pankration* a *pygmé*; jsou známy i hry, na nichž zvítězil Kleitomachos z Théb v *pygmé*, *palé* i *pankration*).

Pankratiastai měli tedy trénovat na *pygmé* i *palé*, údery, chvaty, válení na zemi (to někdy trénovali i *palaistai*) a odolnost. Jako *pygmachoi*, tak i *pankratiastai* užívali k tréninku *kórykos*, který byl ovšem těžší a větší. Při úderech do pytle měli trénovat hlavně ramena a prsty (Philostr., *Gym.* 57).

Podle Platóna (*Lg.* 830) by se měli vychovávat zápasníci, kteří by obstáli v těch největších zápasech proti mnohé přesile. Každý den pak doporučoval trénovat cviky pro *palé* i *pygmé*, především nápodobu útoků a úhybů, jež by bylo možné při střetu použít; dále pak cvičení s přivázanými koulemi, nácvik na zavěšeném neživém panákovi či boj s vlastním stínem (cvičení paží). Zde se tedy zdáli *pankratiastai* ideálními atlety a bojovníky, i když řadu věcí z *pankratíon* Platón nedoporučoval.

Pětiboj

Pětibojáři byli nejvšestrannějšími *athlétai* a nejkrásnějšími muži antiky. Jejich trénink byl složitější, jelikož museli zvládat techniku a taktiku několika disciplín (*dromos*, *halma*, *akon*, *diskos*, *palé*), a také tyto zvládat fyzicky. Každý den trénovali určitou disciplínu (Philostr., *Gym.* 11). Podle dochovaných zpráv o vítězích panhelénských her můžeme tvrdit, že většina pětibojářů se specializovala především na „lehké“ (běh, skok) nebo „těžké“ (hod diskem, zápas) disciplíny.

Zápas a běh rozebíráme na jiném místě textu, jejich trénink probíhal obdobně.

U hodu oštěpem šlo pravděpodobně o hod na přesnost (někdy možná i vzdálenost), tudíž se trénink soustředil na přesnost hodu a probíhal opakujícími se pokusy.

Skok do dálky byl spojen s nácvikem sprintu, správných odrazů a především technikou práce se skokanskými závažími (sg. *ἀλτήρες*, *haltéres*). Pětibojáři zaměřující se hlavně na „lehké“ disciplíny požívali jako součást přípravy kozí maso, které odkazovalo na skokanské schopnosti horských koz (Kouřil, in press), nebo byli vegetariáni (Kouřil, 2015a).

U poslední disciplíny, hodu diskem, bylo třeba trénovat sílu a techniku. Na tuto disciplínu jakož i na *palé* se soustředili především „těžcí“ *athlétai*. Mimo nácviku hodů a samotné techniky se během tréninku posilovaly obzvláště horní končetiny. Jako průprava *athlétai* dále sloužil vrh koulí/ kamenem (jedno i obouruční) a zdvihání břemene, často kamene či obouručně kamení, podle Epiktéta (3.20.10) se v rámci přípravy zvedaly oběma rukama i palice/obušky. Tyto tréninkové metody či posilovací cviky máme zachyceny také při vyobrazení (Harris, 1972; Zamarovský, 2003). Epiktétos (3.12.2; 3.12.9) speciální hantýrkou dále zmiňuje i další (nejspíše posilovací) cviky, o nichž toho blíže nic nevíme: „vztyčovat palmu“, „nosit kožený stan kolem dokola“, „nosit hmoždíř a palici“, „objímat sochy“. O posilování psal i Seneca (*Ep.* 15), jenž kritizoval posilování boků, cvičení paží a rozšiřování šije, jelikož těžké tělo omezuje a tísní ducha a namísto takového posilování navrhoval sporty, u nichž se člověk rychle unaví, tedy běh, pohyb rukama se zátěží, skok do dálky, skok do výšky, skok salijský¹⁶.

Munus gladiatorum

„*Jam, si ad urbes ipsas oculos tuos atque ora convertas, celebritatem offendes omni solitudine tristiore. Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum*

¹⁶ Tito *doctores* byli trenéři či učitelé boje, většinou se specializovali na určitý typ gladiátora, a tedy i na jeho speciální boj, (nácvik určitého typu kondičních, hybridních a koordinačních schopností a taktiky). Byl totiž velký rozdíl např. mezi výcvikem gladiátora typu *retiarius* a *secutor*; speciální a odlišný trénink podstupoval také bojovník se zvířeti – *bestiarius* či *venator*. Často byl *doctor rudiarius*, bývalý gladiátor, který získal *rudis*, dřevěný meč symbolizující jeho osvobození.

*sanguis oblectet. Impletur in succum cibus fortioribus corpus, et arvinæ loris membrorum moles robusta pinguescit, ut saginatus in poenam charius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem; et ut quis possit occidere perititia est, usus est, ars est. Scelus non tantum geritur, sed et docetur. Quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est ut perimere quis possit, et gloria est quod perimit*¹⁷ (Cyprian, Ep. 1.7)

Původ gladiátorských her můžeme hledat v řecké *όπλομαχία* (*hoplomachia*, boj těžkooděnců s mečem či oštěpem) a *pankration*, a také v etruských hrách nad mohylami mrtvých králů.

Neoddělitelnou součástí výcviku gladiátorů byla výchova k disciplíně a klidnému přijetí svého tragického osudu včetně *coup de grâce*. Výcvik probíhal v *ludus*, kde gladiátoři současně přebývali a stravovali se; byl brutální, založený na přísné disciplíně; v mnoha směrech byl podobný výcviku římské armády. Ze začátku se skládal z výcviku u dřevěného kůlu (*palus*) či slaměné figuríny. Začátečníci měli cvičné zbraně (dřevěný meč a proutěný štít) o dvojnásobné hmotnosti k té, která odpovídala skutečným zbraním (hlavně z důvodu růstu síly a zocelení se), gladiátor zde nacvičoval jednotlivé útoky a obrany zvané „čísla“ (*numeri*) nebo také „cviky“ (*dictata*) dle pokynů *doctores*¹⁸. *Dictata* obsahovala kupř. útoky na protivníkovu tvář, nohy, kolena, útoky z boku, předstírané útoky, stáhnutí se s rychlými protiútoky (Veg., *Mil.* 1.11–12). Stejná cvičení se prováděla den co den, tak dlouho, dokud nebyly pohyby a reakce gladiátorů plně zautomatizované. Učili se také správně zacházet s mečem – útočit hrotem, ne plochou stranou, čímž se mohlo protivníkovi více ublížit a při vlastním útoku bylo tělo kryté, na rozdíl od druhého typu výpadu, kdy si gladiátoři odhalovali pravou/ levou stranu těla a paži (Dunkle, 2011). Po cvičení u kůlů následovaly souboje dvojic s cvičnými zbraněmi. Nacvičoval se i souboj, kdy byl první úder gladiátora určen k vyprovokování úderu protivníka, druhý vedl ke třetímu a při opakování této výzvy následoval čtvrtý úder; takto se mohlo pokračovat i dále (Quint., *Inst.* 5.13.54). Ohledně soubojů s ostrými zbraněmi je otázka složitější, nejspíš k nim gladiátoři měli omezený přístup a bojovali s nimi až v aréně; pouze snad dobrovolníci jich mohli běžně používat (Wisdom, 2008). Naopak kupř. Dunkle (2011) tvrdil, že souboj s ostrými zbraněmi byl poslední fází gladiátorského výcviku. Pravděpodobně zde odkazoval na anglický překlad Quintilianova (*Inst.* 10.5.20) textu „*quod in gladiatoribus fieri videmus, decretoriis exerceatur*“; tedy „*training himself with the real weapons of his warfare, just as gladiator do*“ (translation H. E. Butler). Ovšem pojem *exercito* podle nás nemusí nutně znamenat výcvik s ostrými zbraněmi, může být chápán i jen jako „vytrvale cvičiti“ (viz např. Fürst, & Meissner, 1926). I proto se domníváme, že přístup k ostrým zbraním měli gladiátoři při výcviku velmi omezený (zbrojnici navíc hlídala vycvičená stráž). Důvod byl nejspíše ten, že by takovýto výcvik vedl k nárůstu počtu vážných zranění; ve vzduchu také neustále visel strach z možné vzpoury gladiátorů.

Mimo trénink přísné kázně, síly, rychlosti, vytrvalosti (vytrvalostním během) a především obratnosti, která pro ně byla snad důležitější než síla, tak probíhalo

¹⁷ Majitel *ludus gladiatorum*, gladiátorské školy.

¹⁸ V arénách byla jasná pravidla a bylo určeno, které typy se spolu střetávaly, podle toho se jim upravovala zbroj, zbraně apod. Často se střetávali stejné typy proti sobě nebo např. *hoplomachus* x *murmillio*, *hoplomachus* x *thraex*, *murmillio* x *thraex*, *retarius* x *secutor*, *retarius* x *murmillio*, *retarius* x *scissor*.

i cvičení se cvičnými zbraněmi a psychologický výcvik. Podle úrovně výcviku, a toho, co dokázali bojovníci předvést v arénách, rostla jejich cena i odměny a dosahovali určité ze čtyřstupňové stupnice úrovně gladiátora (*primus palus, secundus palus, tertius palus, quartus palus*). Tuto úroveň měli možnost sledovat i sami gladiátoři, jelikož po svém prvním boji obdrželi tabulku (*tessera gladiatoria*) se svým a *lanista*¹⁹ jménem pro zápis výsledků soubojů. Záznamy se také užívaly k sestavování programu her pro diváky (Dunkle, 2011; Meijer, 2006; Nossov, 2012).

Po ukončení základního výcviku se z rekruta stal *tiro* (začátečník, nováček), po přežití prvního zápasu v aréně pak *veteranus* (veterán). K tomuto zápasu proti němu většinou nastoupil jiný *tiro*, v opačném případě by totiž šlo nejspíše o krátký souboj, který by diváky nepobavil, a také *lanista* by plýtvat penězi na zbytečný výcvik (Connolly, 2004). Průměrná doba, než nováček vstoupil do arény před publikum, byla zhruba půl roku (Junkelmann & Marek, 2007).

Jak je výše napsáno, základní výcvik gladiátorů byl stejný, ale speciální trénink dle jejich zaměření probíhal více či méně odlišně podle konkrétního typu gladiátora, jeho předností, výhod i nevýhod, a také podle toho proti jakému typu ten, který gladiátor bojoval²⁰. Např. neoblíbený *retiarius* se cvičil v boji s nezvyklými zbraněmi (trojzubec a síť), musel být rychlý a obratný – i proto jeho zbroj se štítem vážila pouhých 7–8 kg, většinou bojoval se *secutor*, jenž měl přílbu s malým otvorem pro oči (průměr asi 3 cm), která mu ztěžovala výhled. *Retiarius* svůj boj tedy zakládal na rychlých útociích a únicích (i proto, že měl tři útočné zbraně, ale jen minimální obranu). Právě v tom ale tkvěla jeho neoblíbenost. Někdy se musel cvičit i pro zvláštní souboj, kdy se z něj stal *pontarius* (od *pons*, most) a začínal na vyvýšeném prostoru (jakoby mostu), k němuž byl přístup ze dvou stran; k této výhodě měl k dispozici i kameny, které mohl házet na protivníky, nevýhodou ovšem bylo, že jeho protivníky byli dva *secutores* (většinou).

Výcvik a výběr založený na síle jedince se týkal typů *secutor*, *hoplomachus* (dlouhé kopí, krátký meč a malý kulatý vypouklý štít), jehož zbroj vážila 17–18 kg, *murmillo*/*murmillus* (velký 1 m dlouhý štít a rovný 40–55 cm dlouhý meč) s váhou zbroje 16–18 kg a štítu 11,5–12,8 kg, *thraex* s hmotností zbroje asi 17–18 kg. Sílu musel vykazovat např. i typ *provocator*, jelikož i přes váhu zbroje 14–15 kg byla jeho technika založena na falešných ústupech a rychlých protiútociích (Kouřil, 2015a; Nossov, 2012).

Někteří gladiátoři trénovali i na zvláštní druh souboje, tzv. *gregatim* (v houfu); jak napovídá název, šlo o hromadné souboje více gladiátorů; takovíto gladiátoři, jejichž bojová kvalita ovšem nebývala velká, byli zvaní *gregarii* (Dunkle, 2011; Nossov, 2012).

V soubojích mohly bojovat i ženy gladiátorky²¹, které také podstupovaly výcvik. Jeho popis a kritiku těchto válečnic nám zanechal římský satirik Iuvenalis: „*Endromidas Tyrias et femineum ceroma quis nescit, uel quis non uidit uulnera pali, quem cauat adsiduis rudibus scutoque lacessit atque omnis implet numeros dignissima prorsus*

¹⁹ Majitel ludus gladiatorum, gladiátorské školy.

²⁰ V arénách byla jasná pravidla a bylo určeno, které typy se spolu střetávaly, podle toho se jim upravovala zbroj, zbraně apod. Často se střetávali stejné typy proti sobě nebo např. *hoplomachus x murmillo*, *hoplomachus x thraex*, *murmillo x thraex*, *retiarius x secutor*, *retiarius x murmillo*, *retiarius x scissor*.

²¹ Jejich vystupování jako gladiátorek v roce 200 po Kr. zakázal císař Septimius Severus.

Floralis matrona tuba, nisi si quid in illo pectore plus agitat ueraeque paratur harenae? quem praestare potest mulier galeata pudorem, quae fugit a sexu? uires amat. haec tamen ipsa uir nollet fieri; nam quantula nostra uoluptas! quale decus, rerum si coniugis auctio fiat, balteus et manicae et cristae crurisque sinistri dimidium tegimen! uel si diuersa mouebit proelia, tu felix ocreas uendente puella. hae sunt quae tenui sudant in cyclade, quarum delicias et panniculus bombycinus urit. aspice quo fremitu monstratos perferat ictus et quanto galeae curuetur pondere, quanta poplitibus sedeat quam denso fascia libro, et ride positis scaphium cum sumitur armis“²² (Juv. 6.246–264).

Munus gladiatorum, gladiátorské zápasy, byly spojeny s *virtus*²³, měly tak být zejména vyjádřením mužnosti a statečnosti v boji. Po úpadku římských hodnot a ideálů byly tyto ovšem stále vyhledávány; i v tom tkví neustálá oblibenost gladiátorských her (a neoblibenost typu *retiarius*). Hlavní hodnotou se stalo získání a udržení nového způsobu života napříč vrstvami občanské společnosti. A právě, jak napsal Lubor Kysučan (1997, 47), „*heslo ‚panem et circenses‘ tento styl výstižně charakterizuje*“.

Ke srovnání

Při srovnání *gymnikos agón* a *munus gladiatorum* musíme především zmínit nahlížení Římanů na gladiátorské souboje a Řeků na *hoplomachia*.

Řekové *hoplomachia* na panhelénské soutěže nikdy nezavedli. Kdyby se tato rozšířila kupř. do Olympie, soutěžilo by se téměř určitě exhibičně s tupými zbraněmi a chrániči, což by ovšem nebylo pokládáno za opravdový *agón* hodný oslavy Dia. Řekům-divákům primárně nešlo o krev, nýbrž o samotný *agón* jednotlivých *areté*, jenž nemusel a především neměl končit až smrtí. Toto pojetí nacházíme i v hrách před Trójou (ἄθλα ἐπὶ Πάτροκλῳ, áthla epi Patroklói), kde je souboji s dalekostinným oštěpem (*hoplomachia* s δολιχόσκιος ἔγχος) věnováno minimálně prostoru – jen 28 veršů (Decker, 1995), a navíc, tento *agón* jako jediný nebyl dokončen.²⁴

Pygmé bez tvrdých rukavic, *pankration* bez jakýchkoli rukavic a nezavedení *hoplomachia* do pořadu olympijských her. Zde tkví zásadní odlišnost Řeka a Řimana, Řeka-sportovce a Řimana-diváka. I když byl řecký „sport“ drsný, nebyl vražedným zabijáctvím, nepřekročil onu mez, jíž by se dotkl čehosi posledního. Ona drsnost je projevem lidské přirozenosti a animality, které v plném rozvinutí však bránil určitý vyšší smysl, díky němuž zde stavíme řeckou atletiku nad římský sport.

²² „Znáte je v sportovních pláštích a v zápalu boje... Či dosud někdo je neviděl s panákem cvičit a vrážet mu rány? Věčně jej rapírem hloubí ta dáma a popouzí štítem přesně, jak žádá si předpis, že hodna je účasti přímé při bujných Flořiných hrách, ač nemá-li úmysly vyšší ve své ctihodné duši a snahu též vystoupit v cirkus. Jakýpak stud lze na ženě chtít, jež přilbici nosí? Která se pohlaví zřiká a pěstuje sílu? Však přesto stát by se chtěla mužem: my malý díl požitku máme... Kdyby ji dražili věci, jak nádherný byl by to pohled: závěsník, pro ruce krytí a helma s chocholem, vazba ovšem jen pro levou nohu! A zná-li i jiný druh boje, možná, že holinky obě, ty šťastný, tvá děvůška prodá! To jsou ty choulostivé, jimž v tenounkém šatě je horko, kterým i hedvábná látka prý rozdírá citlivou kůži? Pohled, jak křičí, když zasadí rány, jež žádá si předpis; jaká ji přilbice tíží, až celá se ohýbá pod ní, jaké to vážení z pevného lýka ji kolena svírá, – s chutí se zasměj, až odloží zbraně a uchopí nočník!“ (překlad Z. K. Vysoký).

²³ Statečnost, mužnost, jakákoliv ctnost. Do gladiátorské *virtus* patřili především *disciplina*, *fidelitas* a *gravitas*.

²⁴ Kromě tohoto souboje nebyl přesněji dokončen ani hod kopím, ale zde byla důvodem Agamemnónova účast; šlo tedy o to, aby náhodou neutrpěla pověst vůdce Řeků.

Římský sportovní trénink i sport můžeme charakterizovat jako chladný vít civilizace, který obejmul a pohltil zbytky kulturních tendencí, plný professionalismus, v němž byly hry zaměřeny primárně komerčně. *Hoplomachia* tak byla nahrazena gladiátory, z *pygmachoi* a *pankratiastai* se stali zabijáci, jimiž byla *kalokagathia* cizí. Pro tento profesionální sport byla vhodná „móda potulných atletů“. Tedy cestování *athlétai* a jejich trenérů po světě, od závodu k závodu. Tito sportovci byli vlastně úplně vyřazení z běžného života²⁵, den co den jen trénovali (o péči o duši zde už nemůže být řeč). Jejich extrémní jednostrannost je vyřazovala i ze služby v armádě. Právě toto byl jeden z podstatných bodů, kde bylo možné pozorovat jejich rozdílnost od řeckých *athlétai* archaické a klasické doby, kteří nebyli tak úzce specializovaní; u nich se mohly rozvíjet obecné schopnosti tělesné a duševní směrem ke *kalokagathia* a *σωφροσύνη* (*sóphrosyné*, uměřenost); i proto byli tito také výtečnými vojáky, kteří úspěšně bránili svou vlast proti vnějším nepřítelům. Filostratos (*Gym.* 43) správně napsal, že dříve „μελέτην ποιοῦμενοι πολεμικά μὲν γυμναστικῶν, γυμναστικά δὲ πολεμικῶν ἔργα.“²⁶

Jistou paralelu spojitosti specializace s určitým úpadkem je možné hledat ve Spartě, jejíž *athlétai* v Olympii první výrazně vítězili (mezi lety 720–546 př. Kr. bylo z 81 známých vítězů 46 ze Sparty [Grex, 2009; Sáb, 1960]), ale po dobudování militaristického režimu a užším zaměřením Lakedaimoňanů ve vojenství postupně ustupovali z olympijské slávy. Filostratos (*Gym.* 1–2) viděl v původní atletice jakýsi ideál, i trénink relativně nedávno minulý bylo možno do určité míry obdivovat, avšak atletika a trénink jeho současnosti (2.–3. století) byl přirozenosti *athlétai* a vůbec člověka velmi vzdálený; přitom navíc jeho sportovci-současníci vše předešlé vnímali jako podřadné. V této souvislosti si Věra Olivová (1988) velmi dobře povšimla, že zaměřením profesionálních *athlétai* mělo dopad i na jejich otužilost; vybočili-li tedy ze stereotypního koloběhu tréninků, spánků a speciálního jídelníčku, často okamžitě onemocněli.

Příprava a trénink v dalších sportech

Řecko-římská antika znala mnohem více sportů nespádajících přímo mezi atletiku a *munus gladiatorum*, ale o těchto toho víme výrazně méně. Jmenujme především řecký *hippikos agón* a jeho římský protějšek *ludus circenses* (hry v cirku), zejména τέθριππον (*tethrippon*) a *quadriga* (závody čtyřspřeží), tanec, míčové hry (σφαίραι, *sfairai*)²⁷, plavání, potápění, veslování, ταυροκαθάψια (*taurokathapsia*, štvání býka), lov aj.; u Římanů dále i *ludus Troiaie* (jezdecké a vozatajské závody plnoprávných aristokratických mladíků, kteří předstírali souboj dvou skupin), *ars descultoria* (přeskoky z jednoho koně na druhého během jejich klusu). Tyto sporty sloužily spíše než ke kultivaci těla k zábavě, náboženským oslavám a obživě (potápění, lov).

O cvičení a tréninku koní nebo vozatů v Řecku máme velmi málo zpráv, např. Pausaniás (6.24) zmiňuje, že v Élidě došlo k proměně agory v ἵππόδρομος (*hippodromos*, místo pro závody koní a vozů), kam místní obyvatelé chodili cvičit koně. Můžeme předpokládat, že bylo velmi podobné výcviku koní pro římské cirky.

²⁵ Od společnosti se oddělovali i svým účesem; „známkou jejich profese byl pramen delších vlasů na temeni hlavy“ (Olivová, 1989, 74); šlo o tzv. *cirri*.

²⁶ „Používali válku jako trénink pro atletiku a atletiku jako trénink pro válku“ (volně přeloženo).

²⁷ Např. ἀπόρραξις (*aporraxis*), οὐρανία (*urania*), ἐπίσκυρος (*episkyros*), ἀρπαστόν (*harpaston*), král-osek ad.

Závody na *hippodromos* a v cirku byly velmi náročné a nebezpečné, vozatajové se při nich často těžce zranili nebo dokonce zemřeli, o čemž vypovídá i řada náhrobků římských *agitatores*. Závody římských vozatajů byly značně komercializované; závodní stáje / kluby²⁸ tak mimo koně tvořili i otroci, veterináři, kováři, cvičitelé, trenéři vozatajů a samozřejmě také samotní *agitatores* a *aurigae*²⁹. Nejúspěšnější *agitor* Gaius Appuleius Diocles z Hispánie za svou 24letou kariéru ve 2. století po Kr. (od 17 do 42 let) absolvoval 4257 závodů, v nichž zvítězil 1462x (861x byl druhý a 576x třetí), a svým stájím vydělal 35 863 120 sesterciů³⁰. Celkem také učinil osm koní stonásobnými vítězi a jednoho dvoustenásobného (Golden, 2005; *ILS* 5287; Potter, 2012). Koně byli do stájí přijímáni nejdříve ve 2 letech a minimálně do 5 let nezávodili; než se dostali k závodům, museli absolvovat několikaletý trénink. Pokud se nezranili, mohli závodit 10–15 let. Tito měli šanci získat mnohá vítězství, a tak i čestná jména; svou slávou se poté rovnat dokonce i *agitatores*³¹.

Tréninkem procházeli vozatajové i jejich koně. Prvně jmenovaní měli cvičit především soustředění, ohebnost, vytrvalost a sílu. Přitom museli držet diety, aby neměli vyšší hmotnost, než bylo nutné. Náročný výcvik podstupovali zejména koně. Intenzivní tréninkem procházeli především mladí hřebci, nejprve si museli zvyknout na šestimetrovou linii, na níž s nimi chodil cvičitel v kruzích a učil je poslouchat příkazy a přecházet do chůze, klusu či evalu. Po zvládnutí tohoto základu cvičitelé posoudili, na kterou pozici ve spřežení se nejvíce hodí – buď na střed u jha, nebo na kraj. Nejlepší kůň se dával na levý kraj, jelikož na něm záleželo při zatáčení, krajní koně v souladu s vozatajem také určovali stopu. Prvně se zkoušel zapřáhnout za závodní vůz sám, poté se k němu přidal další (*bigae*) a pokud to šlo tak se z koní vytvořil čtyřčlenný tým pro nejpobulárnější závody (*quadrigae*). U takto vycvičených koní poté probíhal především vytrvalostní, intervalový a rychlostní trénink³². Mimo to bylo nejvíce pozornosti věnováno tréninku startu a otáčení u *metae*³³, jelikož zde se dalo nabýt největších výhod. Tréninků se museli účastnit i veterináři a dohlížet

²⁸ *Factiones*; v Římě zelení, modří, bílí, červení.

²⁹ Jako *agitatores* (sg. *agitor*) se obvykle označovali zkušení a úspěšní vozatajové a vozatajové čtyřspřeží, zatímco *aurigae* (sg. *auriga*) Římané nazývali nezkušeného nebo neúspěšného vozataje či vozataje dvojspřeží (Golden, 2005; Meijer, 2010).

³⁰ 1 sestercius = 1 gram stříbra. 500 sesterciů by uživilo jednu rolnickou rodinu po celý rok. Buchanan (1989) udával v přepočtu přibližnou částku 3 ½ milionů liber. Toto činilo Diocla jedním z nejlépe placených „sportovců“ všech dob (Bell, 2014).

³¹ Např. fanoušek zelených císař Lucius Verus si více než samu stáj oblíbil jejich hřebce jménem Volucer, jehož sošku nosil neustále při sobě, místo ječmene ho nechal žrát ořechy a hrozny a po smrti mu nařídil postavit pomník na Vatikánském pahorku (SHA, *Verus* 6.3–6; Hošek & Marek, 1990), nechal po něm také pojmenovat křišťálový pohár, který byl tak velký, že žádný člověk nedokázal vypít jeho obsah (SHA, *Verus* 10.9). Další kůň, Incitatus, byl oblíbenec císaře Caliguly a jiný, Pertinax, císaře Commoda (Buchanan, 1989; Meijer, 2010; Suet., *Calig.* 55). Jména byly koním dávány podle jejich vlastností, schopností, mytologie, jiných zvířat apod., uveďme např. přezdívky jako Achilles, Ajax, Aquila, Argo, Callidromus, Candidus, Castor, Catta, Crinitus, Cursor, Daedalus, Gemmula, Leo, Maculosus, Palmatus, Passer, Pegasus, Pollux, Polyneices, Pugio, Rapax, Sagitta, Victor (Harris, 1972; Meijer, 2010).

³² Hlavní závod měl 5060 metrů. Vítěz jel pravděpodobně 9–10 min rychlostí až 70 km/h (Meijer, 2010).

³³ Tři kuželové sloupky na obou koncích cirku, kde se spřežení otáčela; odvozeno od *meta*, hranice, cíl, konec.

na koně, neboť často hrozilo jejich přetížení, opotřebením kloubů a šlach (především při zatáčkách) a na tvrdém povrchu také poškození kopyt; podle tréninku jim byl též předepsaný odpočinek. Zajímavostí je, že trénink nebyl pro všechny koně stejný. Koně uvnitř spřežení, se trénovali hlavně ve změnách tempa a těsném zatáčení; ti, kteří se nacházeli u jha, se cvičili v udržování dobré rychlosti a krajní koně byli učeni v zatáčkách pokrýt větší plochu (Meijer, 2010).

Nakonec zmiňme ještě alespoň lov, kterému se učili už řečtí mladíci. Zvláštní význam (ekonomický, sociologický a vojenský) nabral lov ve Spartě. Zde byl druhem vojenského tréninku, testem mužné odvahy (ἀνδρεία, *andreia*) a zkouškou dospělosti. Symbolicky představoval zápas muže a divokého kance. Nebyl zde, jako v jiných *poleis*, výsadou aristokracie, ale součástí spartské ἀγωγή (*agogé*³⁴). Byl nutností pro chudší Sparťany, kteří pomocí něj mohli plnit dávky pro společné večeře (συσσίτια, *syssitia*) a nepřijít tak o své občanství (nebýt přefazen do nižší společenské třídy a nestát se ὑπομειών, *hypomeiōn*, méněcenný, sprostší). Zvrácenou součástí lakedaimonského lovu byla κρυπτεία, *krypteia*, při níž museli mladíci před dospěním prolít krev některého εἰλωτός, *heilótés* (Cartledge, 2012).

ZÁVĚR

V článku jsme se zabývali sportovním tréninkem v řecké atletice a výcvikem římských gladiátorů; dále také např. výcvikem koní pro závody v cirku. Snažili jsme se ukázat obraz sportu v řecko-římské antice a blíže porovnat odlišné chápání sportovních a kulturně-filosofických typů v dějinách antiky a rozebrat v této souvislosti pohled na samotný sport a sportovní trénink. Chtěli jsme tak poukázat na to, že s rozvojem sportovní vědy a pokroku rostla komerce a upadaly kulturní ideály, které sport obohacovaly. Zde by bylo možné hledat poučení pro současnost, a náš sport tak spíše než pozdnímu Římu přiblížit archaickému a klasickému Řecku. I v antice vedl příliv peněz do sportu k rozvoji metod a výkonů, ale docházelo tak ke ztrátě určitých hodnot a ideálů, které ze sportu dělaly něco víc než jen honbu za výkony, výsledky a peníze. Dnes se uzavírá týž koloběh, kdy peníze nahrazují *areté* samo o sobě. Vrcholný typ – *kalokagathia* – byla a je v této situaci nerealizovatelná.

POUŽITÁ LITERATURA

Prameny

- Cic. *Tusc.* = Marcus Tullius Cicero, *Ciceronis Tusculanarum disputationum*, libri V. Ed. O. Heine (1881). Leipzig: B. G. Teubner.
- Cic. *Tusc.* = Marcus Tullius Cicero, *Tuskulské hovory*. Překl. V. Bahník (1976). Praha: Svoboda.
- Cyprian, *Ep.* = Thascius Caecilius Cyprianus, *Opera Omnia*. In: *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*. Ed. G. Hartel (1868). Vindobonae: C. Geroldi Filium Bibliopolam Academiae.
- Epict. = Epictetus, *Epicteti Dissertationes ab Arriano digestae*. Ed. H. Schenkl (1916). Leipzig. B. G. Teubner.
- Epict. = Epiktétos, *Rukojet' rozpravy*. Překl. R. Kuthan (1972). Praha: Svoboda.
- Hom. *Il.* = Homer, *Homers Ilias, zweiter Teil: Gesang XI–XXIV*. Ed. E. Naumann (1898). Bielefeld und Leipzig: Velhagen & Klasing.
- Hom. *Il.* = Homér, *Ilias*. Překl. R. Mertlik (1980). Praha: Odeon.
- ILS* = *Inscriptiones Latinae Selectae*. Ed. H. Dessau (1902). Vol. II., Pars. I. Berolini: Apud Weidmannos.
- Juv. = D. Iunii Iuvenalis Aquinatis *Satirae*. Ed. E. Ch. W. Weber (1825). Wimariae: Landes-Industrie-Comptoir.
- Juv. = Decimus Iunius Iuvenalis, *Satiry*. Překl. Z. K. Vysoký (1972). Praha: Svoboda.
- Luc., *Anach.* = Lúkiános, Anacharsis neboli O tělesné výchově. In: *O bozích a lidech*. Překl. M. Řihová (1981). Praha: Svoboda.

³⁴ Státní systém vzdělávání mládeže.

- Paus. = Pausaniás, *Cesta po Řecku I*. Překl. H. Businská (1973). Praha: Svoboda.
- Philostr., *Gym.* = Philostratus, *Heroicus; Gymnasticus; Discourses 1 and 2*. Ed. & Trans. J. Rusten & J. König (2014). Loeb Classical Library, Vol. 521. London: Harvard University Press.
- Philostr. *VA* = Flavios Filostratos, *Životopis Apollónia z Týany*. In: *O cizích osudech*. Překl. F. Štuřík (1972). Praha: Odeon.
- Pl., *Lg.* = Platón, *Zákony*. Překl. F. Novotný (1961). Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Pl., *Prt.* = Platón, *Prótagoras*. Překl. F. Novotný (2000). Praha: Oikoymenh.
- Plu., *Lyc.* = Plútarchos, *Životopisy slavných Řeků a Římanů I*. Překl. V. Bahník et al. (2006). Praha: Svoboda.
- Quint., *Inst.* = Quintilian, *The Institutio Oratoria*, vol. II, IV–VI, latin-english. Ed. G. P. Goold. Trans. H. E. Butler (1977). Loeb Classical Library, Vol. 125. London: William Heinemann Ltd & Cambridge: Harvard University Press.
- Quint., *Inst.* = Quintilian, *The Institutio Oratoria*, vol. IV, X–XII, latin-english. Ed. E. H. Warmington & F. R. Hist. Trans. H. E. Butler (1968). Loeb Classical Library, Vol. 127. London: William Heinemann Ltd & Cambridge: Harvard University Press.
- Sen. *Ep.* = Lucius Annaeus Seneca, *Další listy Luciliovi*. Překl. V. Bahník (1984). Praha: Svoboda.
- SHA, *Verus* = *Portréty světovládů I: Od Hadriana po Alexandra Severa*. Překl. J. Burian; B. Mouchová (1982). Praha: Svoboda.
- Suet., *Calig.* = Gajus Suetonius Tranquillus, *Životopisy dvanácti císařů*. Překl. B. Ryba (1966). Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění.
- Veg., *Mil.* = Flavius Vegetius Renatus, *Nárys vojenského umění*. In: *Antické válečné umění*. Překl. V. Marek & J. Kalivoda (1977). Praha: Svoboda.
- Verg. *Aen.* = Publius Vergilius Maro, *Aeneis, Buccolica, Georgica*. Ed. J. B. Greenough (1900). Boston: Ginn & Co.
- Verg. *Aen.* = P. Vergilius Maro, *Aeneis*. Překl. O. Vaňorný (1970). Praha: Svoboda.
- Vitr. = Marcus Vitruvius Pollio, *Deset knih o architektuře*. Překl. A. Otoupalík (2001). Praha: Arista & Baset.
- X., *Lac.* = Xenofón, *Lakedaimonské zřízení*. In: *Řecké dějiny. Lakedaimonské zřízení. O státních příjmech*. Překl. J. Hejnic (1982). Praha: Svoboda.
- Xen., *Sym.* = Xenofón, *Hostina*. In: *Vzpomínky na Sokrata. Hostina. Sokratova obhajoba. O hospodaření. Hierón neboli Kniha o tyranidě. Agésiláos*. Překl. V. Bahník (1972). Praha: Svoboda.

Archiv

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV. Fond Sokol – krajský výbor Brno (G 106), karton 351.

Další literatura

- BELL, S. (2014). Roman Chariot Racing: Charioteers, Factions, Spectators. In: Christesen, P. & Kyle, D. G. *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. Chichester: Wiley Blackwell. S. 492–504.
- BUCHANAN, D. (1989). *Roman Sport and Entertainment*. Harlow: Longman.
- CARTLEDGE, P. (2012). *Sparta: Heroická historie*. Praha: Academia.
- CONNOLLY, P. (2004). *Koloseum: Římská aréna smrti*. Praha: Euromedia Group, k. s. – Knižní klub.
- DECKER, W. (1995). *Sport in der griechischen Antike. Vom minoischen Wettkampf bis zu den Olympischen Spielen*. München: C. H. Beck.
- DREES, L. (1968). *Olympia: Gods, Artists and Athletes*. London: Pall Mall Press.
- DUNKLE, R. (2011). *Gladiátoři: Krutá podívaná ve starověkém Římě*. Praha: Vyšehrad.
- FÜRST, K. & MEISSNER, J. (1926). *Slovník latinsko-český, slovník česko-latinský*. Praha: Kvasnička a Hampel.
- GOLDEN, M. (2005). *Sport in the Ancient World from A to Z*. London: Taylor & Francis e-Library.
- GREXA, J. (2009). *Přehled světových dějin sportu*. Brno: Masarykova univerzita.
- GREXA, J. & STRACHOVÁ, M. (2011). *Dějiny sportu: Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita.
- HARRIS, H. A. (1972). *Sport in Greece and Rome*. London: Thames and Hudson.
- HOGENOVÁ, A. (2008). Sportovní slavnosti. In: *Tělesná kultura, vol. 31, no 1*. Olomouc: FTK UP, s. 57–67.

- HOŠEK, R. & MAREK, V. (1990). *Řím Marka Aurelia*. Praha: Mladá fronta.
- CHRISTESEN, P. (2012). *Olympic Victor Lists and Ancient Greek History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JUNKELMANN, M. & MAREK, V. (2007). *Gladiátoři*. Plzeň: Fraus.
- KÖSSL, J. et al. (1982). *Malá encyklopedie olympijských her*. Praha: Olympia.
- KOUŘIL, J. (2015a). *Antická tělesná cvičení a systémy výchovy jako inspirativní ideje výchovy k rytířství*. Nepublikovaná rigorózní práce. Olomouc: FTK UP.
- KOUŘIL, J. (2015b). K problematice antického pentathlonu. In: Suchý, J. et al. (Eds.). *Scientina Movens 2015 : Sborník příspěvků z mezinárodní studentské vědecké konference*. Praha: UK FTVS, s. 117–126.
- KOUŘIL, J. (in press). Doping v antice. In: *Problematika dopingu ve sportu se zaměřením na doping a mládež*. Praha: UK FTVS.
- KYSUČAN, L. (1997). Příběh civilizace, která ztratila míru: Kritika neskromného životního způsobu v době úpadku římského impéria. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. roč. 46, G39. Brno: Filozofická fakulta MU, s. 43–60.
- KYSUČAN, L. (2010). *ONI A MY: Dvanáct neodbytných otázek mezi antikou a postmodernou*. Brno: Lipka.
- LEPAŘ, F. (2008). *Nehomérovní slovník řeckočeský*. Praha: Petr Rezek.
- MEIJER, F. (2006). *Gladiátoři: Lidová zábava v Koloseu*. Praha: Aurora.
- MEIJER, F. (2010). *Chariot Racing in the Roman Empire*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- MILLER, S. G. (2004). *Ancient Greek Athletics*. NH & London: Yale University.
- NEWBY, Z. (2006). *Athletics in the Ancient World*. London: Bristol Classical Press.
- NOSSOV, K. (2012). *Gladiátoři: Krev a písek*. Praha: Deus.
- NOVÁKOVÁ, J. & PEČÍRKA, J. (red.) (1961). *Antika v dokumentech II: Řím*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- NOVOTNÝ, F. (1922). *Gymnasion: Úvahy o řecké kultuře*. Praha: Nákladem Gustava Voleského knihkupce a nakladatele v Praze na Královských Vínohradech.
- OLIVOVÁ, V. (1979). *Lidé a hry: Historická geneze sportu*. Praha: Olympia.
- OLIVOVÁ, V. (1988). *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: Artia.
- OLIVOVÁ, V. (1989). *Odvěké kouzlo sportu*. Praha: Olympia.
- POTTER, D. (2012). *The Victor's Crown: How the Birth of the Olympics and the Rise of the Roman Games Changed Sport For Ever*. London: Quercus.
- PRACH, V. (1998). *Řecko-český slovník*. Praha: Vyšehrad.
- SÁBL, V. (1960). *Od Olympie k Římu 1960: Z dějin olympijských her*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství.
- SÁBL, V. (1968). *Hrdinové antických olympiád: Olympijské příběhy a pověsti*. Praha: Olympia.
- SINN, U. (2003). *Olympia: Kult, sport a slavnosti v antice*. Praha: Epocha.
- SPENGLER, O. (2011). *Zánik Západu: Obrysy morfologie světových dějin*. Praha: Academia.
- ZAMAROVSKÝ, V. (2003). *Vzkříšení Olympie*. Praha: Euromedia Group – Knižní klub – Erika.

Přílohy

1. Glosář (řecký)

ἀγαθός	agathos	ušlechtilý, urozený, dobrý
ἀγωγή	agogé	státní systém vzdělávání spartské mládeže
ἄγων	agón	boj, zápas, závod
ἄθλα ἐπὶ Πάτροκλῳ	áthla epi Patroklói	hry k uctění Patrokla pořádané Achillem
ἀθληταὶ (sg. ἀθλητής)	athlétai (sg. athlétés)	atleti
ἄκον	akon	hod oštěpem
ἄλμα	halma	skok do dálky
ἀλτήρες	haltéres	skokanské závaží
ἀμφωπίδαι	amfótidai	tréninkové boxerské přilby a chrániče uší
ἀνδρεία	andreia	mužná odvaha
ἀπόρραξις	aporraxis	typ antické míčové hry
ἀρετή	areté	ctnost, zdatnost, dokonalost, dobrost
ἄρπαστόν	harpaston	typ antické míčové hry
ἄτιμή	atímé	bezectnost, zneuctění
βουλευτήριον	buleutézion	radnice
γυμνάσιον	gymnasion	stavba pro cvičení a přednášky
γυμναστής	gymnastés	trenér
γυμνικός ἄγων	gymnikos agón	atletické a úpolové disciplíny
γυμνός	gymnos	nahý
δίαυλος	diaulos	běh na délku 2 stadionů
δίσκος	diskos	hod diskem
δόλιχος	dolichos	běh vytrvalců
δολιχόσκιος ἔγχος	dolichoskios enchos	dalekostinný oštěp
δρόμος	dromos	běh na délku 1 stadionu
εἰλώται (sg. εἰλώτης)	heilótai (sg. heilótés)	heilóti, spartští otroci
ἐλλανοδίκαι (sg. ἐλλανοδικής)	hellánodikai (sg. hellánodikés)	rozhodčí, „soudci Řeků“
ἐπίσκυρος	episkyros	typ antické míčové hry
ήμεροδρόμος	hémerodromos	vytrvalec, tzv. celodenní běžec
ἰδιώται (sg. ἰδιώτης)	idiótai (sg. idiótés)	ti, kteří se odmítali cvičit
ἵππικός ἄγων	hippikos agón	závodů vozů a dostihové disciplíny
ἵππιος	hippios	běh na délku 4 stadionů
ἵπποδρόμος	hippodromos	hippodrom, stavba pro dostihy a závody vozů
κακός	kakos	člověk bez tréninku, člověk špatný či zbabělý, opak <i>agathos</i>
καλοκάγαθια	kalokagathia	řecký ideál; zjednodušeně vyrovnanost a dokonalost duševní i tělesná
κονίστήριον/ κονίστρα	konistézion/ konistra	místnost v <i>gymnasion</i> , v níž se naolejování sportovci poprašovali
κρυπτεία	krypteia	Systém vzdělávání a zkoušky dospělosti spartských mladíků, při němž museli prolít krev některého <i>heilótés</i>
κώρυκος	kórykos	boxovací pytel
λύτρον	lytron	studená umývárna
μύρμηκες (sg. μύρμηκες)	myrméikai (sg. myrmékes)	mravenci (hroty vkládané do boxerských rukavic)
ὀλυμπιονίκης	olympioníkés	olympijský vítěz
ὀπλίτης	hopleités/ hoplítodromos	běh těžkooděnců
ὀπλίται (sg. ὀπλίτης)	hoplitai (sg. hoplités)	hoplité, těžkooděnci
ὀπλομαχία	hoplomachia	boj těžkooděnců s mečem a oštěpem
οὐρανία	urania	typ antické míčové hry

παγκρασιασταί (sg. παγκρατιαστής)	pankration (sg. pankratiastés)	účastníci všeboje
παγκράτιον	pankration	všeboj
παιδοτριβαί (sg. παιδοτριβής)	paidotribai (sg. paidotribés)	cvičitelé
παλαισταί (sg. παλαιστής)	palaistai (sg. palaistés)	zápasníci
παλαίστρα	palaistra	stavba pro výcvik a trénink sportovců
πάλη	palé	zápas
παρθέναι	partheniai	poloprávní spartští levoboční
πεδανός	pedanos	technika běhu (důrazné zvedání pat)
πένταθλον	pentathlon	pětiboj
περιοδονίκης	periodonikés	vítěz čtyř velkých panhelénských her v Olympii, Delfách, Nemeji a na Isthmu v jednom cyklu
πιυλίζω	pitylizó	technika běhu (dlouhé vysoké kroky s prudkým zvedáním kolen)
Πλήθριον	Plethrion	místo pro cvičení zápasníků v Olympii
πόλις (pl. πόλεις)	polis (pl. poleis)	starořecký městský stát
πυγμαχοί (sg. πυγμάχος)	pygmachoi (sg. pygmachos)	boxeři
πυγμή	pygmé	box
πύξ	pýx	box
σκιά	skia	stín
σκιᾶμαχεῖν	skiámacheín	stínový box
στάδιον (pl. στάδια)	stadion (pl. stadia)	běh na délku 1 stadionu; délková míra
σταθμός	stathmos	vojenský denní pochod (asi 24,5 km)
συσσίτια	syssitia	společné večere ve Spartě
σφαίραι	sfairai	měkké polstrované boxerské rukavice; též název pro míčové hry
σωφροσύνη	sófosyné	řecký ideál; uměřenost
ταυροκαθάψια	taurokathapsia	hry s býky, štvání býka
τέθριππον	tethrippon	závody čtyřspřeží
τετράδα	tetrada	systém tréninků
ὑπομείων	hypomeión	méněcenný, sprostší; sociální vrstva ve Spartě

2. Glosář (latinský)

<i>mumus gladiatorum</i>	gladiátorské zápasy
<i>salio</i>	skákat, poskakovat
<i>ludus</i>	hra; též kasárna a cvičiště gladiátorů
<i>palus</i>	dřevěný kůl pro výcvik gladiátorů a vojáků
<i>numerus</i>	čísla; jednotlivé útoky a obrany
<i>dictata</i>	cviky; jednotlivé útoky a obrany
<i>doctores</i>	trenéři gladiátorů či učitelé boje
<i>exercito</i>	výcvik zbraněmi i „vytrvale cvičiti“
<i>bestiarius</i>	bojovník se zvířeti
<i>venator</i>	bojovník se zvířeti
<i>rudarius</i>	bývalý gladiátor, který získal <i>rudis</i>
<i>rudis</i>	dřevěný meč symbolizující osvobození gladiátora
<i>murmillus/ murmillio</i>	typ gladiátora s velkým štítem
<i>primus palus</i>	první meč; hodnota odpovídala nejvyšší hodnosti centuriona v legii
<i>tertius palus</i>	třetí meč
<i>secundus palus</i>	druhý meč
<i>quartus palus</i>	čtvrtý meč
<i>summa rudis</i>	vrcholný meč
<i>tessera gladiatoria</i>	tabulky gladiátorů

<i>lanista</i>	majitel <i>ludus gladiatorum</i>
<i>ludus gladiatorum</i>	gladiátorská škola
<i>tiro</i>	gladiátor začátečník, nováček
<i>retiarius</i>	typ gladiátora s trojzubcem a sítí
<i>secutor</i>	typ gladiátora s velkým štítem
<i>pontarius</i>	typ <i>retiarius</i> bojujícího na vyvýšené plošině proti dvěma protivníkům
<i>pons</i>	most
<i>veteranus</i>	veterán; gladiátor, který přežil první zápas v aréně
<i>hoplomachus</i>	typ gladiátora s malým štítem
<i>thraex</i>	typ gladiátora s malým štítem
<i>provocator</i>	typ gladiátora s velkým štítem vytvořeného podle vzoru legionářů
<i>scissor</i>	typ gladiátora se dvěma meči
<i>gregatim</i>	v houfu, hromadné souboje více gladiátorů
<i>gregarii</i>	gladiátoři bojující v houfu
<i>panem et circenses</i>	chléb a hry
<i>virtus</i>	statečnost, mužnost, jakákoliv ctnost
<i>disciplina</i>	kázeň, výcvik
<i>fidelitas</i>	věrnost, poctivost
<i>gravitas</i>	vážnost, důstojnost, přísnost, krutost
<i>cirri</i>	pramen delších vlasů na temeni hlavy profesionálních sportovců
<i>ludus circenses</i>	hry v cirku
<i>quadriga</i>	závody čtyřspřeží
<i>ludus Troiaie</i>	jezdecké a vozatajské závody plnoprávných aristokratických mladíků, kteří předstírali souboj dvou skupin
<i>ars descultoria</i>	přeskoky z jednoho koně na druhého během jejich klusu
<i>agitatores</i> (sg. <i>agitator</i>)	zkušení a úspěšní vozatajové a vozatajové čtyřspřeží
<i>aurigae</i> (sg. <i>auriga</i>)	nezkušení nebo neúspěšní vozatajové či vozatajové dvojspřeží
<i>factiones</i>	závodní stáje/ kluby
<i>bigae</i>	závody dvojspřeží
<i>metae</i> (sg. <i>meta</i>)	hranice, cíl, konec; šlo o tři kuželové sloupky na obou koncích cirku; zde se spřežení otáčela
<i>circus</i>	cirkus; stavba pro závody koňských (i jiných) spřežení v Římě a na západě
<i>spina</i>	páteř; šlo o nízkou zeď uprostřed cirku

PhDr. Jiří Kouřil

Ústav klasických studií, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1/1, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail: 213777@mail.muni.cz

HISTORICKÝ PŘEHLED VÝVOJE UŽÍVÁNÍ DOPINGU VE SPORTU¹

HISTORICAL OVERVIEW OF THE USE OF DOPING IN SPORT

TEREZA MARTINOVIČOVÁ

Katedra základů kinantropologie a humanitních věd

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Cílem předkládaného příspěvku je zmapovat historický vývoj dopingu od jeho prvopočátků až po současnost, uvedení klíčových mezníků boje proti dopingu a seznámení se s nejrozšířenějšími formami dopingu spolu s případy jejich zneužití.

Zaměřuji se na historii dopingu v „soutěžním sportu“, ve kterém je doping zakázán, jeho zneužití kontrolováno a případný pozitivní nález trestán, na rozdíl od sportu rekreačního, kde není doping nijak omezen, a tudíž se jeho užití nijak nekontroluje.

Pokusila jsem se popsat fenomén, který je úzce spjat se sportem a do velké míry ho ovlivňuje.

Na začátku práce je nutné přesně vymezit pojem doping a původ tohoto slova, neboť pro pochopení zkoumané látky je to nezbytné – pouze jasné vymezení pojmu vytvoří přesnou představu o zkoumaném jevu. Po něm následuje popis historického vývoje dopingu, který uvádí klíčové případy užití podpůrných látek v běžném životě a při historických sportovních událostech. Poslední část mapuje vývoj dopingu od 18. století, přes století devatenácté, kdy došlo k rozmachu užívání syntetických látek až po současnost.

Klíčová slova: Doping, zakázané látky, zakázané metody, historie dopingu

ABSTRACT

The objective of the presented contribution is to map historical development of doping from its very beginning to the present time mentioning key milestones in combating doping and to examine the most common forms of doping together with the cases of doping abuse.

I focus on the history of doping in “competition sports” where doping is prohibited and its abuse is checked and a positive result is penalized – unlike amateur sport where doping is not restricted in any way and its abuse is not checked.

I tried to describe the phenomenon which is closely linked to sport and affects it to a large extent.

At the beginning of my theses, it is important to define the term “doping” precisely

¹ Tento příspěvek vznikl za podpory projektu SVV 2015-260236.

and historical roots of this word as this is necessary for understanding the studied phenomenon. Then follows the description of the historical development of doping with an overview of key cases of the use of stimulating substances in everyday life as well as at historical sports events. The last part of my work is devoted to the evolution of doping from the 18th century through the 19th-century boom of the synthetic substance abuse to the present time.

Key words: doping, prohibited substances, prohibited methods, history of doping

ÚVOD

Stejně tak, jako většina lidských činností často přináší kromě pozitivního efektu i ten záporný, má i sport své dobré a špatné stránky. Jednou ze stinných stránek sportu je doping. Pod tímto pojmem si každý z nás představí něco zakázaného, nedovoleného, něco co ke sportu bohužel patří, ale patřit by nemělo. V dopingu není nic, co by se slučovalo s myšlenkou čistého sportu, a proto se řada sportovních organizací, vládních organizací a v neposlední řadě také sportovci sami, snaží o co největší potlačení užívání dopingů ve sportu, který je v tomto příspěvku vymezen jako činnost provozovaná soutěžní formou ve sportovních organizacích.

Sportovci tím, že užijí zakázanou látku nebo využijí nepovolenou metodu dopingů, ohrožují nejenom své zdraví, ale také dobrou pověst své sportovní disciplíny a potažmo celého sportu. Mladí začínající sportovci se zhlíží ve známých a úspěšných vrcholových sportovcích, snaží se být stejně dobří jako oni, a to je pro ně často hlavním důvodem, proč se uchýlí k dopingům. Proto je v tomto směru nezbytné především mladé sportovce vychovávat tak, aby věděli, že sportovních výkonů je zapotřebí dosahovat pravidelnou přípravou a dobrým tréninkem, vlastní pílí, a nikoliv užitím dopingových látek. Že známí vrcholoví sportovci založili svoji kariéru právě na poctivé přípravě a vlastní pílí a cílevědomosti. Tento příspěvek má sloužit jako přehled v dopingů zneužívaných látek spolu s ukázkou toho, jak může mít užívání těchto látek nenávratně ničivý účinek na lidský organismus. Příspěvek by měl sloužit jako nástroj prevence užívání dopingů.

Problematikou dopingů se zabývala řada českých autorů. Jedním z nich je Jiří Kössl (1996), který vydal audionahrávku, ve které popisuje vývoj dopingů. Jedná se ovšem o velmi stručný přehled, který umožní posluchači udělat si částečnou představu o vývoji dopingů. Kössl (1995) se také zabýval historií dopingů ve svém článku vydaném v časopise Sport Report. Další autoři, jako Nekola (2000), Pyšný (2006), Slepíčka a kol. (2000), Hnízdil a kol. (2000) se zabývají dopingem obecně a ve svých publikacích se historii dopingů věnují pouze v menším rozsahu.

Proto jsem se rozhodla vytvořit přehled o historickém vývoji dopingů ve sportu, kde se pokusím přiblížit důležité události spojené s tímto pojmem a popsat nejenom látky, které se užívaly, ale i látky, u kterých hrozí potenciální riziko zneužití v nejbližší budoucnosti, jako je například genový doping. V příspěvku zmiňuji i dochované případy použití podpůrných látek.

Původ slova

Původ slova doping není jednoznačný. Někteří historikové odhadují, že má kořeny v jihovýchodní Africe, kde místní kmen Kafrů používal označení „dop“ pro druh pálenky vyrobené ze slupek vinných hroznů, kterou užívali především při válečných taženích pro její povzbuzující účinky (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 9/2011, s. 2).

Jednou z dalších možností je, že slovo doping pochází z vlámského slova „doop“. Tím byl označován odvar z bylin smíchaný se střelným prachem. Tento odvar byl populární především u kolonistů v Novém Amsterdamu v 17. století opět pro jeho stimulující účinky (Nekola, 2000).

U obou zmíněných příkladů šlo o označení povzbuzující látky přírodního původu, která sloužila k nabuzení organismu. Tento pojem se postupně obměňoval, až se ustálil do podoby slova doping. Dnes si lidé pod tímto označením představují především užití zakázané povzbuzující látky ve sportu. Jak je tedy patrné, oba možné původy slova směřují k jednomu – že doping znamená něco stimulujícího, povzbuzujícího, co je zapotřebí v okamžiku dosažení žádoucího maximálního výkonu člověka, kterého by nebyl za normálních okolností schopen dosáhnout.

Definice

První známá definice dopingů se objevila až koncem 19. století v anglickém slovníku, kde byl pojem doping definován jako směs opia a narkotik určených pro koně. Nejednalo se ale o oficiálně uznanou definici a viditelně ji její autor nevyjádřil hlavní podstatu dopingů (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 9/2011, str. 2).

Za první platnou definici dopingů lze považovat tu, kterou vypracovala Rada Evropy v roce 1963, která uvádí, že: „*dopingem se rozumí použití látek tělu fyziologicky cizích zdravými osobami s cílem zlepšit sportovní výkon umělým a nečestným způsobem při soutěžích. Mimo to je podle této definice třeba považovat za doping i určité vlivy psychologické směřující ke zlepšení sportovních výkonů.*“ (Kössl, 1996). Tato definice tedy považuje za doping nejenom užití podpůrných látek a metod, ale také určité psychologické metody, které zřejmě měly člověka nabudit na maximální výkon, ale které bohužel nejsou blíže specifikovány. Proto docházelo k postupnému upravování této definice. V roce 1963 byl poprvé vydán i Seznam dopingových látek, mezi které byly zahrnuty tyto látky: narkotika, amfetaminové sloučeniny, některé alkaloidy, např. efedrin, kokain, analeptika, všechny léky aktivující dýchací funkce, psychotronika a některé hormony (Kössl, 1995, str. 4).

Současně platná definice dopingů, která částečně vychází z té výše uvedené původní z roku 1963, je uvedena ve Světovém antidopingovém Kodexu², kde je doping definován jako jev, při němž dochází k porušení jednoho nebo více antidopingových pravidel uvedených v Kodexu (World anti-doping code, 2015). Dopingem se nerozumí pouze užití nebo pokus o užití zakázané látky nebo metody, ale také podání nebo pokus o podání podporující látky jinému sportovci, odmítnutí nebo nedostavení se k odběru vzorku a zároveň podvádění v průběhu dopingové kontroly. Dopingem se podle této definice rozumí i držení zakázaných látek a nelegální nakládání s nimi (World anti-doping code, 2015).

HISTORIE

Užívání podpůrných látek je spjata s lidstvem odjakživa a vyskytovalo se ve všech koutech světa. Lidé se v dávných dobách museli především spoléhat na své schopnosti, na svoji fyzickou sílu a zdatnost. Museli být s to podat v určenou dobu i v delším čase svůj maximální možný výkon, fyzická síla a výdrž pro ně byla otázkou přežití

² K poslední úpravě a doplnění Světového antidopingového kodexu došlo v prosinci roku 2013.

a i upadnout do spánku v nechtěnou dobu pro ně mohlo znamenat smrt. Nejčastěji v zájmu zvýšení a udržení kondice žvýkali výhonky či listy rostlin, pili odvary z bylin a hub. Pro zvýšení účinku těchto látek je užívali spolu s alkoholem, nebo je kombinovali s kouřením tabáku. Tyto kombinace se často používali i při náboženských obřadech k navození euforických stavů, a pak samozřejmě také ke stimulaci výkonu při výkonnostně náročných aktivitách.

Například v Číně žvýkali rostlinu Ephedra, která obsahuje látku efedrin, který podporuje ostrážitost a bdělost. Původní obyvatelé dnešního Mexika žvýkali pro povzbuzení při bojových taženích části rostliny Peyote (kaktus), která umocňovala jejich agresivitu. Z dochovaných zpráv z Incké říše je patrné, že běžci na dlouhé tratě žvýkali listy koky. Šťávy v ní umožnily běžci uběhnout delší vzdálenost a oddálit pocit únavy a vyčerpání. V historii bychom našli mnoho dalších takových látek, které lidé používali pro posílení a pro odstranění únavy, například antický hrdina Achilles zvyšoval svoji sílu pojidáním kostní dřevě lvů (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 9/2011; Nekola, 2015; Kössl, 1996).

V předchozích odstavcích jsme hovořili o užívání podpůrných látek v běžném životě, ale jak tomu bylo ve sportu?

Již na antických olympijských hrách, které se konaly od 8. století př. n. l. do přelomu 4. a 5. stol. n. l., jsou známy případy užívání podpůrných látek. Tyto látky užívali sportovci, nebo je podávali svým koním, především za účelem zvýšení výkonnosti a agresivity a utlumení bolesti. Pro tyto účely se užívaly především nápoje složené z výtažků z různých bylin smíchané s alkoholem, pojídaly se halucinogenní houby nebo sušené fíky (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 9/2011; Kössl, 1996).

Podle originální legendy, kterou našel Robert Jeudon, se již při antických hrách v Thébách v 16. století př. n. l. objevily první pokusy o omezení užívání podpůrných látek u sportovců, konkrétně alkoholu. Každý účastník her musel před závodem dýchnout na rozhodčího, a pokud mu byl z úst cítit alkohol, nebylo mu umožněno na těchto hrách závodit. Můžeme se tedy domnívat, že tento případ dokazuje, že už pořadatelé těchto historických her si uvědomovali vliv alkoholu na výkon sportovce a snažili se zajistit rovné podmínky pro všechny soutěžící tím, že požití alkoholu u soutěžících zakázali. Na tyto primitivní dopingové kontroly ovšem, alespoň podle toho, co je patrné z pramenů, nikdo dlouhou dobu nenavázal. Situace se změnila až počátkem 20. století v Evropě (Hnízdil, 2000).

Užívání podpůrných látek v 18. století

Zastavíme se nyní na chvíli na začátku 18. století, kdy si šlechta, především v Anglii, najímala placené běžce, plavce a žokeje a začala pořádat různé sportovní akce pro své pobavení. Všichni účastníci těchto akcí se snažili podat co nejlepší výkon, neboť vítězové byli oceněni nemalými finančními částkami. Začínal se zde rodit novodobý částečně profesionální sport. Sportovci si začali upravovat svůj jídelníček a zařazovat do něj látky, o kterých byli přesvědčeni, že s jejich pomocí mohou podat lepší výkony (jednalo se především o alkohol, kofein apod.). Tento jev můžeme označit za počátky dopingů v „profesionálním“ sportu (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 9/2011).

Užívání podpůrných látek v 19. století

V 19. století se začalo užívání povzbuzujících látek rozrůstat. Vedle heroinu a kokainu se užíval i strychnin, opium, nitroglycerin, éter. Je nutné podotknout, že 19. století je z hlediska dopingové doby, která je známá jako začátek užívání dopingových látek, které jsou uměle vytvořené v chemických laboratořích. Jedná se tedy o syntetické látky. Tyto látky se opět velmi často míchaly s alkoholem v zájmu umocnění jejich účinku. V této době nebylo užívání podpůrných látek zakázané, a proto se objevovaly i případy sportovců, kteří veřejně prohlásili, které látky užíli a za jakým účelem (Nekola, 2000).

Například chodec Abraham Woods se po absolvování vytrvalostního chodeckého závodu na 24 hodin v Anglii přiznal, že užil opium k tomu, aby neusnul a udržel se čilý. Dalším příkladem užití stimulujících látek je výpověď běžce Taylora, který nedokončil chodecký závod v New Yorku z toho důvodu, že se bál o svou bezpečnost, neboť podle něho prý okolo tratě pobíhal nebezpečný muž a ohrožoval ho nožem. Svědci žádného takového muže neviděli, sportovec měl pouze halucinace, neboť pravděpodobně před závodem užil nějakou halucinogenní látku. Takovéto případy nebyly ojedinělé. Nutno podotknout, že diváci vítali, když sportovci užívali podpůrné látky, neboť tím se pro ně stal závod zajímavější. Údajně se jim líbilo, jak nadopování sportovci zcela vyčerpaní padali z kol a přitom sráželi ostatní jezdce, nebo když při běžeckých a chodeckých závodech padali vyčerpáním, plazili se ke kraji silnic a nebyli schopni pohybu (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 10/2011; Kössl, 1995).

Koncem 19. století se například v Amsterdamu pořádaly cyklistické a plavecké závody, které byly v té době velmi populární a přilákávaly jim tisíce diváků. I tady při závodech sportovci užívali různé podpůrné nápoje ze směsí alkoholu, kofeinu, kokainu a heroinu. Kokain a heroin se dovážely z kolonií, takže tuto skutečnost lze považovat za počátek obchodu s drogami potažmo i s dopingovými látkami (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 10/2011).

Jak je patrné z pramenů, koncem 19. století byly nejčastěji organizovány cyklistické, pěší a plavecké závody. Především při závodech na dlouhé tratě se mezi sportovci rozšířilo užívání tzv. rychlostních balonů, jednalo se o směs heroinu a kokainu rozpuštěných v alkoholu (Fialová, 2005). Většina sportovců s množstvím těchto látek experimentovala, a tak se pravidelně stávalo, že některý ze sportovců užil enormní množství povzbuzujících koktejlů, což vedlo ke kolapsu, v horších případech k úmrtí.

Koncem 19. století se začala objevovat i první doložená úmrtí v důsledku užití povzbuzujících látek. V roce 1886 bylo zaznamenáno úmrtí anglického cyklisty Arthura Lintona, kterému jeho trenér podal velké množství strychninu, na jehož předávkování zemřel. S koncem 19. století je spojené i obnovení olympijských her. Podle dostupných informací se první novodobé olympijské hry pořádané v Athénách roku 1896 neobešly bez dopingů. Při běžeckých závodech se běžci posilňovali vínem, což naštěstí vedlo maximálně k tomu, že sportovec doběhl opilý, nebo zkolaboval (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 10/2011). Na druhých OH v roce 1904 si anglický maratonec Thomas Hicks pomáhal před závodem i během něho injekcemi síranu strychninu, které na občerstvovacích zastávkách podpořil panáky brandy a čerstvými vajíčky. Jednalo se bohužel o velmi nebezpečnou kombinaci, na což málem sportovec doplatil – v cíli zkolaboval, a přežil jen díky rychlému zásahu lékařů (Hnízdil, 2000).

Celý tento případ se povedlo nafilmovat, takže tento záznam je považován za první zdokumentované chování nadopovaného sportovce. Ale ani tento případ nepřiměl sportovní organizace k zákazu užívání některých povzbuzujících látek. Nebyl zatím vynalezen způsob, jak sportovci užívání dopingu dokázat (Kössl, 1995).

Na to bylo nutné počkat až do roku 1910, kdy došlo k prvnímu pokusu o zjištění užití podpůrných látek. Pokus provedl doktor Frankel z vídeňské univerzity u koní, kterým se vzal vzorek slin a ten byl podroben analýze v laboratoři (Holubcová, 2014).

Užívání dopingových látek ve 20. století

Vedle dopování sportovců se v dostihových závodech začalo rozmáhat i dopování koní. Nejdříve se objevovaly pouze snahy o vyřazení či znemožnění nástupu šampionů (podáním projímadla, tišících prostředků apod.), ale se vstupem amerických trenérů do evropských dostihů na počátku 20. století se začaly objevovat tendence povzbudit závodícího koně. Nejčastěji se koňům na povzbuzení a zlepšení výkonu podával kokain, heroin, kofein, atropin, strychnin, morfin apod. Většinou jim byly přimíchány do stravy či podány injekčně.

Pokusy o znevýhodnění soupeře se neobjevovaly pouze v koňských dostizích, ale i u sportovců v běžných sportovních závodech. Rozmáhal se fenomén tzv. paradopingu, tedy faktu, kdy byla vybraná látka podána soupeři před začátkem závodu s cílem negativně ovlivnit jeho výkon. Například po boxerském zápase v roce 1910 uvedl boxer J. Jeffries, že mu bylo něco přimícháno do čaje, a proto nebyl schopen podat maximální výkon. Nepřímo tak našel svého soupeře J. Johnsona z paradopingu (Kössl, 1996). Většinou však neexistovaly důkazy o cizím záměrném podání tlumící látky. Ostatně ani účinky nebyly zaručeny, neboť každý jedinec reaguje na různé látky jinak, na někoho mohou působit hned, na někoho až za několik hodin. Hlavní „nevýhodou“ paradopingu bylo, že jedinci nezaručil výhru, a už vůbec ne v týmových sportech, proto se využíval spíše ve sportech, kde šlo o soupeření mezi dvěma sportovci.

V roce 1904 provedl anglický trenér koní George Lambton experiment, kterým chtěl dokázat vliv dopingu na výkon koně, a tím podnitit vydání zákazu užívání těchto látek. K tomuto experimentu si vybral šest nejhorších koní ze své stáje, kterým podal injekci kokainu, a výsledkem bylo, že pět z těchto šesti koní zvítězilo, šestý pokusný kůň skončil na druhém místě. Koni vždy soupeřili v soutěžích, ve kterých se doposud umísťovali na posledních příčkách. Na základě těchto výsledků byl doping v koňských závodech zakázán pod trestem doživotního zákazu startu v dostizích (Holubcová, 2014).

Na zákaz dopingu u sportovců se čekalo o něco déle až do roku 1928, kdy jako první vydala zákaz používání podpůrných látek ve sportu Mezinárodní atletická federace (IAAF, 2015). Tento zákaz nebyl moc účinný, neboť zatím neexistovaly dopingové kontroly, které by přítomnost zakázané látky v těle sportovce dokázaly. Federace pouze požadovala po sportovcích ústní prohlášení, že nebere žádné podpůrné látky. Později toto prohlášení požadoval i Mezinárodní olympijský výbor po sportovcích účastnících se olympijských her, a připojovaly se i další federace. Ovšem spoléhat na pravdomluvnost sportovců, když už v té době šlo o velké peníze, nebylo možné (Nekola, 2000).

S počátkem 20. století se začíná užívání dopingu rozrůstat i do dalších druhů sportů, mimo cyklistiky, chodeckých závodů, koňských dostihů, jsou to také box, plavání,

fotbal apod. Pro každý sport bylo v té době typické užívání konkrétních látek vzhledem k povaze sportu. Například již v roce 1908 se objevují první zprávy o zlepšení výkonu za pomoci kyslíku u belgických fotbalistů (Kössl, 1996).

Pro boxery bylo typické užívání strychninu (při užití malého množství této látky, dojde k navození bojovné nálady u jedince) doplněného o amoniakový likér, brandy nebo koňak, to vše smíchané s medem. Pro znečistlivění obličeje si potírali obličej mastí z kokainu. Pro boxery bylo důležité, aby vždy dýchali nosem a ne pusou, neboť při dýchání pusou byla větší šance, že se jim někdo trefí do úst, pro tyto případy si aplikovaly do nosu efedrin, který ulehčoval dýchání a boxer po jeho užití byl schopen udýchat zápas nosem (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 10/2011).

Při cyklistických závodech se většinou užíval strychnin či tzv. rychlostní balóny. Jednalo se o směs heroinu a kokainu v alkoholickém nápoji. Trochu speciální byl šestidenní závod, kdy sportovci během prvních dnů užívali kofein s alkoholem, či čaj s rumem nebo jiným alkoholem. V pauzách mezi etapami pili slabé alkoholické nápoje, jako např. pivo, víno. Poslední šestý den, kdy byla únava největší, užívali tabletku nitroglycerinu, kokain či heroin a přibližně 30 minut před koncem si aplikovali injekci morfia pro poslední povzbuzení před závěrečným finišem (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 10/2011).

Od počátku 20. století se největší sportovní události staly olympijské hry, kterým se, jak již bylo uvedeno výše, od počátku doping nevyhýbal. O užívání podpůrných látek na prvních třech novodobých olympijských hrách jsem se již zmínila. Jak to bylo s těmi dalšími?

Známa je kauza italského maratonce Doranda Pietri, který se při olympijském maratonu v roce 1908 v Londýně začal při vbíhání na stadion motat, nebyl schopný sám dojít do cíle, a tak mu pořadatelé pomohli. Po převezení do nemocnice lékaři zjistili, že užil velkou dávku strychninu smíchanou s koňakem a žlutkem a vlivem tohoto mixu zkolaboval. Nakonec byl Pietri diskvalifikován, ale nikoli proto, že užil podpůrné látky, ale pro cizí pomoc v závěru závodu. Paradoxem je, že za svůj výkon byl oceněn britskou královnou Alexandrou Dánskou pohárem útechy (Nekola, 2000).

Nesmíme ovšem zapomínat, že v té době ještě nebyl doping zakázán. A tak nebyla snad jediná olympiáda, na které by se nenašly důkazy o užívání podpůrných látek. Na olympijských hrách v roce 1932 v Los Angeles se v šatně úspěšných japonských plavců našly ampulky se zbytky nitroglycerinu. Na olympijských hrách v Oslu v roce 1952 bylo v šatnách rychlobruslařů nalezeno velké množství použitých injekčních stříkaček a ampulek. Je nutné podotknout, že se o užívání podpůrných látek obecně vědělo a nebyly přesně stanoveny látky, které jsou zakázané, a především ani tresty, které by hříšníkovi za jejich užití hrozily. Pokud nebyl sportovec přímo při užití zakázaných látek přistižen, nebylo možné mu jejich užití dokázat, neexistovaly způsoby, jak laboratorně či jiným způsobem sportovci užití látky dokázat, a tak se dopovalo směle dál (Kössl, 1996).

Rozvoj dopingových látek po 2. světové válce

K velkému rozvoji podpůrných látek přispěla především 2. světová válka. Vojáci užívali řadu léků, které jim pomáhaly bojovat se strachem, únavou a bolestí. Tyto léky se po nějaké době dostaly i mezi běžnou společnost a později mezi sportovce.

Asi nejznámějšími látkami, která se hojně užívaly nejprve ve druhé světové válce a poté ve sportu, byly amfetaminy. Nejčastěji se užívaly tablety benzedrinu, známé pod názvem „Energytablets“. Odhaduje se, že během války užila britská armáda přibližně 72 milionů těchto tablet. Věřilo se, že se jedná o zázračný lék, který je zcela výjimečný a bezpečný. První poznatky o negativním vlivu těchto tablet přinesl japonský vědec Marimoto až po konci války v roce 1957, kdy se v Japonsku začaly rozprodávat ve velkém zásoby amfetaminu, který byl prodáván jako volně dostupný lék (Kössl, 1996).

V té době se objevily i první zmlínky o jeho zneužívání ve sportu. Například v amatérském závodě cyklistů v roce 1959 na 191 km byl nucen odstoupit jeden z cyklistů, který po převozu do nemocnice a v pouhých 25 letech tam na zástavu srdce zemřel. Při pitvě bylo zjištěno, že užil asi 12 tabletek amfetaminu, 8 tablet stanaminu a černou kávu. Znaměřším případem je úmrtí dánského cyklisty Knuta Enemarka Jensena na olympijských hrách v Římě v roce 1960, který při závodě zkolaboval a po převozu do nemocnice zemřel, pravděpodobně vlivem užití velkého množství směsi amfetaminu a kyseliny nikotinové (Hnízdil, 2000).

Vedle amfetaminu se postupně začala používat i jiná látka – mužský hormon testosteron, který byl poprvé izolován v roce 1935, kdy byly jeho účinky testovány na lidech. Tento hormon začali jako první hojně užívat sportovci bývalého Sovětského svazu a Německé demokratické republiky, neboť po jeho užití vykazovali sportovci vysoký nárůst svalové hmoty a jeho užívání jim umožnilo trénovat až za hranici svých možností (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 11/2011).

Na olympijských hrách v roce 1952 v Helsinkách udivili sovětští vzpěrači velkým nárůstem svalové hmoty, neskutečnými tréninkovými dávkami a jednoznačně nejlepšími výsledky, čehož dosáhli právě užíváním testosteronu. Celý svět byl jejich výkony překvapen a snažil se zjistit, co za jejich skvělými výkony stojí. Jednomu americkému lékaři se podařilo zjistit, že sovětští vzpěrači užívají steroid a začal provádět výzkum, jehož výsledkem byl izolovaný syntetický steroid. Postupně se o steroidu dozvídal i další země a světem se začala šířit steroidová epidemie (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 11/2011).

Na takové rozšíření steroidů reagovaly i sportovní organizace. V roce 1959 na lékařských kongresech v Paříži a Evianu dospěli lékaři k závěru, že je nutné se dopingem zabývat a je nutné vytvořit opatření, která budou pomáhat v boji proti němu. V roce 1963 Rada Evropy vypracovala první definici dopingů: „*Dopingem se rozumí použití látek tělu fyziologicky cizích zdravými osobami s cílem zlepšit výkon umělým a nečestným způsobem při soutěžích. Mimo to je třeba považovat za doping i určité vlivy psychologické směřující ke zlepšení sportovních výkonů.*“ (Kössl, 1996). O několik měsíců později byla ještě doplněna o tuto větu. „*V případě léčení vyžadujícího léky, jejichž povaha anebo množství mohou mít vliv na normální schopnost výkonu, bude se to chápat za dopink, který může vést k vyloučení z účasti v soutěžích.*“ (Rada Evropy, 2012, s. 1).

Rada Evropy v témže roce 1963 přijala pravidlo o zákazu dopingů a vypracovala Seznam zakázaných látek, který obsahoval tyto látky: efedrin, narkotika, psychotronika, některé hormony, amfetaminové sloučeniny, určité alkaloidy³, všechna analeptika

³ Mezi tyto alkaloidy patří: efedrin a jeho deriváty, kokain, kofein, morfin a nikotin.

a psychotronika, všechny léky aktivující dýchací funkce. Pravidlo o zákazu dopingů postupně přejala všechny mezinárodní sportovní federace a platí, až na malé úpravy, dodnes (Rada Evropy, 2012).

Důležitým mezníkem pro boj proti dopingům byl rok 1968, kdy se na zimních olympijských hrách v Grenobleu poprvé prováděly dopingové kontroly. Zatím se testovalo užití pouze klasických povzbuzujících prostředků⁴. Užití zakázaných látek se dělalo rozbořením moči sportovce v laboratoři. V téže roce na olympijských hrách v Mexiku došlo i k první diskvalifikaci pro prokázaný doping. Diskvalifikováno bylo družstvo švédských moderních pětibojařů (Hnízdil, 2000; Nekola, 2000).

I přes zavedení dopingových kontrol, které od tohoto roku byly pravidelně prováděny na všech olympijských hrách, se nepodařilo přijít na způsob, jak jedinci dokázat užití steroidů. Jejich masové užívání dokazují i výsledky průzkumu, který byl proveden na olympijských hrách v Mnichově v roce 1972, kdy 68 % dotázaných uvedlo, že užíli testosteron. Toto číslo nelze považovat za úplně vypovídající, neboť v té době existovala řada sportovců, kteří testosteron přijali nevědomky, byli přesvědčeni trenérem, že se jedná pouze o vitamínový doplněk. Byla zde provedena i anketa, která zjišťovala, zda sportovci brali povzbuzující látky. Z výsledků vyplývá, že téměř 85 % sportovců tyto látky užívá nebo užívalo. Jedná se ale nejspíš o poměrně zkreslené číslo, neboť v té době řada sportovců nevěděla, co si pod pojmem povzbuzující látka představit, takže za ně mohli považovat i látky, které povzbuzující nebyly (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 11/2011; Hnízdil, 2000).

Užívání steroidů nebylo zakázáno do roku 1974, až v tomto roce byly steroidy zařazeny na Seznam zakázaných látek a metod. Ale ani zařazení této látky mezi zakázané neomezilo její užívání. Důvodem bylo především to, že ani trenéři ani lékaři nebyli přesvědčeni o negativním vlivu steroidů na lidský organismus. Ignorovali stále vzrůstající zdravotní problémy mezi sportovci, kteří steroidy užívali. Přitom někteří v důsledku jejich nadměrného užívání umírali (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 11/2011).

V roce 1976 se konečně Mezinárodní olympijský výbor rozhodl, po vyvinutí spolehlivého testu prof. Manfrédem Donikem v laboratoři v Kolíně nad Rýnem, zavést kontrolu i na užití anabolických steroidů. Se zavedením kontrol na steroidy se jejich užívání částečně omezilo, ale pokud měl sportovec schopného lékaře, podařilo se jim dávkování steroidů přizpůsobit tak, aby jejich užití nebylo při soutěžích možné zjistit. Tak tomu bylo například v Německé demokratické republice (Olympic movement, 2005).

Podle odtajněných informací z archivu německé tajné policie Stasi se dozvídáme o řízeném dopingovém v Německé demokratické republice, který probíhal v letech 1971–1990. Doping byl řízen tajnou policií, která sportovcům dodávala zakázané látky a zároveň se starala o to, aby případné pozitivní vzorky byly uschovány a utajeny. Současně vždy před výjezdem východoněmeckého sportovce na závody za hranice mu byla provedena kontrola a pokud byl vzorek pozitivní, nemohl vycestovat ze země a účastnit se soutěže. Jeho vzorek byl pochopitelně uschován, takže oficiálně nedošlo k žádným pozitivním nálezům (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 11/2011).

Podpurné látky, především steroidy, se podávaly tak, aby v době závodů již nebyly v těle zjištělné, ale aby měly stále stimulující účinek. Po sjednocení Německa

⁴ Strychnin, nikotin, kokain, kofein, efedrin.

v roce 1993 se řada bývalých východoněmeckých sportovců soudila a žádala stát o odškodnění za zdravotní problémy, které měli v důsledku užívání dopingu. Odhaduje se, že téměř 10 000 sportovců této země mělo zdravotní obtíže právě v důsledku užívání anabolických steroidů (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 11/2011).

Masové užívání steroidů vyvrcholilo na olympijských hrách v Soulu v roce 1988, kde byl z jejich užívání usvědčen kanadský sprinter Ben Johnson, kterému byla následně odebrána zlatá medaile i světový rekord (Kršák, 1989). Sprinter se přiznal k užívání anabolického steroidu stanozololu a růstového hormonu. Johnson ale nebyl jediný, kdo se na těchto hrách provinil užitím dopingu. Je nutné podotknout, že u řady sportovců nebylo odhaleno užití zakázané látky, neboť se ve sportu začalo objevovat užívání maskujících látek, především diuretik, které měly zamaskovat užití zakázané látky. Diuretika jsou látky, které urychlují odvodnění organismu, čímž dochází k rychlejšímu odvodu různých metabolitů z těla, a tedy i těžší detekci metabolitů zakázaných látek z moči. I maskovací látky byly postupně přidány na Seznam zakázaných látek a metod (Pyšný, 2006).

Další metodou, které byly porobovány ženy ve východním Německu, byla metoda řízeného těhotenství. Docházelo k tomu, že žena záměrně otěhotněla, neboť ženské tělo v těhotenství produkuje více hormonů, které podporují tvorbu bílkovin a tím i svalové hmoty. Sportovkyně plod nedonosila, v třetím měsíci se podrobila interrupci. Pokud bylo vše správně naplánováno, žena byla schopna během závodů podávat lepší výkony. Tato metoda měla za následek to, že mnoho sportovkyň nebylo schopno po skončení kariéry otěhotnět. Od této metody se rychle upustilo a lze říci, že existuje málo sportovkyň, které by byly v dnešní době ochotny obětovat svou plodnost dobrým výsledkům (Hnízdil, 2000).

Počátkem 70. let 20. století se začíná objevovat nová metoda dopingu. Je jím krevní doping. Zpočátku si sportovci odebírali vlastní krev a těsně před závodem si ji pomocí transfuze opět dostávali do těla, docházelo ke zvýšení obsahu hemoglobinu v krvi a tím ke zvýšení transportu kyslíku. Metoda krevního dopingu se nejčastěji zneužívala ve vytrvalostních sportech, jako jsou běh na lyžích, plavání, triatlon, vytrvalostní běh, neboť červené krvinky transportují kyslík do svalů a čím je sval více okysličen, tím je schopen efektivněji pracovat (Nekola, 2000). K zařazení krevního dopingu na Seznam zakázaných látek a metod došlo až v roce 1984. Lékaři stále hledali další možnosti zvýšení hemoglobinu v krvi. Jedním z nich bylo podání Erythropoetinu (EPO), což je hormon přirozeně se vyskytující v těle, který produkuje ledviny. Tento hormon stimuluje tvorbu červených krvinek. Tím, že je tělu dodán uměle, dojde ke zvýšení přenosu kyslíku ke svalům, a tedy ke stimulaci výkonu. K jeho zařazení na seznam zakázaných látek a metod došlo v roce 1990, ale až v roce 2000 na OH v Sydney byly provedeny první kontroly na EPO, avšak k rutinním analýzám v laboratořích se přistoupilo až v roce 2004 (Bulletin Antidopingového výboru ČR, č. 12/2011).

Se stále vzrůstajícím počtem zakázaných látek a dopujících sportovců si Mezinárodní olympijský výbor uvědomil, že je nutné v otázce boje proti dopingu postupovat společně se všemi mezinárodními sportovními federacemi. Proto v roce 1999 svolal konferenci o dopingu, jejímž výsledkem bylo vytvoření světové antidopingové agentury WADA, která měla mít a má v kompetenci řízení uceleného celosvětového boje proti dopingu (World anti-doping agency, 2011).

Počátkem 80. let 20. století se začíná ve sportu objevovat užívání růstového hormonu, který umožňuje rychlejší nárůst svalů a svalové hmoty, popřípadě umožňuje rychlejší odbourávání tuků. K jeho zneužívání docházelo také proto, že až do roku 2009 nebylo jeho užití zjištěné. I tak bylo jeho užití z počátku velmi těžké určit, neboť v krvi se dá detekovat pouze 24 hodin po jeho užití. Díky novým metodám dnes je možná detekce tohoto hormonu i později, a to z moči. Užití růstového hormonu je totiž doprovázeno zvýšením a snížením koncentrace jiných látek, a díky tomu lze dokázat jeho užití, tedy výskytem metabolitů látek, jejichž koncentrace je v moči jiná, než by tomu bylo u jedince, který růstový hormon neužil (Nekola, 2000).

V posledních několika letech se začíná mluvit o zatím nejnovějším způsobu dopingů, a tím jsou způsoby genového ovlivnění potenciálu ke zvýšení sportovního výkonu, tedy genového dopingů. Již v roce 2001 se touto problematikou zabývala lékařská komise Mezinárodního olympijského výboru na svém kongresu. V roce 2004 se genový doping dostal na Seznam zakázaných látek a metod. WADA genový doping definuje jako „*non-terapeutické použití genů, genetických elementů, anebo buněk, které mají kapacitu zvýšit sportovní výkonnost*“ (World anti-doping agency, 2011, s. 1). Myslí se tím metoda, při které se sportovci vstříkne spolu s nějakým virem genotyp zvyšující sportovní výkonnost do těla a jeho genová informace se naváže na buňku.

Určitou science fiction by bylo, pokud by se již do embrya vstříkávaly příslušné genotypy, které by posléze z jedince udělaly dokonalého sportovce v požadovaném odvětví, například maratónce. Zjistit genový doping je značně obtížné, ne však nemožné. Německému vědci Mariu Thevisovi se v roce 2008 podařilo přijít na způsob, jak zjistit přítomnost genové substance GW1516 v lidském těle. Jedná se sice pouze o jednu z mnoha možných zneužitých substancí, ale u ostatních substancí bude zjištění podobné. Je ovšem potřeba nejprve zjistit, které substance by sportovci mohli využít, a posléze nebude těžké je dokázat (Genový doping, 2015).

S tím, jak jde věda dopředu, dochází k vývoji stále nových látek a metod, které mají stimulační účinek na sportovce. Proto je nutné, aby se všichni společně zapojili do boje proti dopingů. Jen tak může být tento boj účinný. Je nutné zaměstnat řadu špičkových vědců, kteří budou přicházet na nové metody zjištění užití zakázaných látek a tím dostihnout vědce, kteří pracují na vývoji nových látek. Doufejme, že se někdy dočkáme doby, kdy bude sport čistý a půjde pouze o přirozený výkon, který bude odrážet píli, snahu a přirozené předpoklady sportovce k dosažení maximálního výkonu, a ne o soutěž mezi zmutovanými a nadopovanými sportovci, která by skutečný zdravý sport nepřipomínala ani náhodou.

ZÁVĚR

Užívání podpůrných látek lze rozdělit do dvou období, prvním je období do konce 19. století, které se vyznačuje užíváním přírodních preparátů, především různých částí bylin a z nich vařených odvarů, dále pak různých rostlinných alkaloidů, alkoholických nápojů a jiných přírodních preparátů, jejichž užívání nemá pro tělo tak devastující a nevratné účinky. Tato doba nebyla spojována s úmrtími v důsledku užití těchto látek, jedinec byl spíše dezorientován, dehydratován a v nejhorších případech zkolaboval. Vzhledem k tomu nebylo podle tehdejší společnosti nutno tyto látky zakazovat, spíše naopak diváci užití látky u sportovce uvítali, neboť díky jeho divnému chování se pro ně sportovní akce stávaly zajímavějšími.

Koncem 19. století se s rozvojem přírodních věd, především chemie a medicíny, začaly ve sportu užívat syntetické látky, tedy látky uměle vytvořené. Postupně se rozšířily do různých sportů, jako například cyklistiky, plavání, boxu, ale nevyhnuły se ani koňským dostihům, kde došlo roku 1910 k vůbec prvnímu zákazu užívání podpůrných látek. Na první zákaz užívání podpůrných látek u sportovců jsme si museli počkat do roku 1928 a na první definici dopingových látek dokonce až do roku 1963.

Velkým mezníkem v oblasti dopingových látek byla 2. světová válka, během které vojáci užívaly řadu látek, amfetamin, kokain, heroin, pro odstranění ospalosti, snížení pocitu bolesti, zvýšení agrese apod. Tyto látky byly nejprve používány v armádě, poté se jejich užívání přesunulo do společnosti a poté se dostali i na pole sportu. Sportovci ani jejich trenéři většinou nevěděli, jaké množství je pro sportovce únosné, a proto stále častěji docházelo během různých závodů ke kolapsům v důsledku předávkování těmito látkami, které častokrát končily smrtí sportovce. Na stále zvyšující se počet úmrtí sportovců ve sportu musela přijít reakce a tou bylo vydání první definice dopingů, Seznamu zakázaných látek a metod. Postupně, jak se látky na tento Seznam přidávaly, přibývaly i způsoby, jak některé látky dokázat ze vzorku moči či krve. Vynálezci nových látek jsou ale vždy o krok napřed před těmi, kteří mají vynalézt způsob jejich dokázání. Jedním z příkladů je nejnovější typ dopingů – genový doping. U něho zatím není veden pozitivní nález. Může tomu být z několika důvodů: buď jeho užití není ještě rozšířeno, nebo pravděpodobněji, zatím neexistuje způsob jak daný cizí gen v těle sportovce dokázat. I tak je boj proti dopingů stále účinnější a lze konstatovat, že se daří doping ze sportu stále více vyřazovat.

LITERATURA

- Antidopingový výbor ČR (2011) [online]. Přístup dne 5.04.2015 z <http://www.antidoping.cz>.
Bulletin Antidopingového výboru ČR. Praha, č. 9/2011.
Bulletin Antidopingového výboru ČR. Praha, č. 10/2011.
Bulletin Antidopingového výboru ČR. Praha, č. 11/2011.
Bulletin Antidopingového výboru ČR. Praha, č. 12/2011.
- FIALOVÁ, Z. (2005). *Neslavná minulost dopingů* [online]. Přístup dne 20.05.2015 z http://zpravy.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/neslavna-minulost-dopingů-194208.
- Genový doping (2015) [online]. Přístup dne 15.04.2015 z <http://www.sportvital.cz/sport/doping-ve-sportu/genovy-doping/>.
- HNÍZDIL, J., TŘEŠŇÁK, P., BUŠTA, P. *Doping aneb Zákulisi vrcholového sportu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-7169-776-1.
- HOLUBCOVÁ, E. (2014). *Mýty kolem dostihů: Doping* [online]. Přístup dne 5.05.2015 z <http://www.equichannel.cz/myty-kolem-dostihu-doping>.
- International association of athletics federations (2015) [online]. Přístup dne 18.04.2015 z <http://www.iaaf.org/home>.
- KÖSSL, J. (1996). *Historie dopingů* [video VHS]. Praha: UK FTVS.
- KÖSSL, J. (1995). Kapitoly z dějin dopingů aneb stručná historie dopingů a boje proti němu ve sportu i v životě. *Sport report*, č. 37, s. 101–109.
- KRŠÁK, P. (1989). *Soul 88: hry XXIV. olympiády*. 1. vyd. Bratislava: Šport. ISBN 80-709-6029-9.
- NEKOLA, J. (2000). *Doping a sport*. 1. vyd. Praha: Olympia. ISBN 80-703-3137-2.
- Olympic movement (2005) [online]. Přístup dne 10.04.2015 z <http://www.olympic.org/>.
- PYŠNÝ, L. (2006). *Doping: rizika zneužití: zakázané prostředky v kondičním i vrcholovém sportu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. 93 s. ISBN 80-247-1702-6.
- Rada Evropy (2012) [online]. Přístup dne 10.04.2015 z <http://www.radaevropy.cz/>.
- SLEPIČKA, P., PYŠNÝ, P. (2000). *Problematika dopingů a možnosti dopingové prevence*. 1. vyd. Praha: Karolinum. 83 s. ISBN 80-246-0205-9.

World anti-doping agency (2011) [online]. Přístup dne 25.03.2015 z <http://www.wada-ama.org>.
World anti-doping code 2015, Montreal: WADA (2015). Přístup dne 5.05.2015
z http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADPTheCode/CodeReview/Code%20Review%202015/Code%20Final%20Draft/WADA-2015-World-Anti-Doping-Code.pdf.

Mgr. Tereza Martinovičová
UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Vešelavín
e-mail: tercaa@seznam.cz

TĚLESNÁ VÝCHOVA A SPORT V PRAŽSKÉM SDRUŽENÍ YMCA V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT IN LOCAL UNION YMCA PRAGUE DURING INTERWAR PERIOD

TOMÁŠ TLUSTÝ

Katedra základů kinantropologie a humanitních věd

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Předkládaná stat' pojednává o historii pražského sdružení YMCA, mezi jehož členstvem dosahoval v meziválečném období značné popularity sport. YMCA Praha v Československu výrazným způsobem přispěla ke zpopularizování celé řady sportů, mezi kterými byly na prvních místech basketbal a volejbal. Stalo se tak především díky jejich neúnavným propagátorům – místním vedoucím, kteří se s nimi seznámili během svých zahraničních studií na tělovýchovných institucích organizace YMCA. Pražská YMCA měla mezi ostatními místními sdruženími YMCA v Československu zcela mimořádné postavení. Právě sem byla na rozvoj investována největší suma peněz, z nichž velká část byla utracena na vybudování tělovýchovného zázemí. V roce 1928 došlo v Praze k vybudování Paláce YMCA, který členům poskytoval mnoho sportovních možností. Mezi členstvem se největší popularitě těšil především basketbal, v němž týmy pražské YMCA na republikových mistrovstvích ve 30. letech zcela dominovaly. S blížícím se koncem 30. let však začala pražská YMCA pozvolna omezovat svou činnost. V roce 1943 byla YMCA v tehdejším Protektorátu Čechy a Morava zakázána.

Klíčová slova: YMCA, meziválečné Československo, historie sportu, basketbal, volejbal

ABSTRACT

The presented article discusses the history of local union YMCA Prague, among whose members sport was pretty popular during interwar period. YMCA in Prague contributed to popularize many sports in Czechoslovakia, among which were basketball and volleyball in first place. It happened especially thanks to their tireless propagators – local trainers, who learned the basics of these sports during their foreign studies at physical education institutions of the YMCA organization. The local union in Prague had an extraordinary position among local YMCA unions in Czechoslovakia. This was the place where the greatest sum of money was invested. Great part of it was spent for building sports background. In 1928 Palác YMCA, which provided a lot of sports opportunities, was built. Among the members the most popular sport was basketball, in which the YMCA teams dominated in Czechoslovakia in 1930s. With the upcoming end of 1930s the local union in Prague started to restrict its activity. In 1943 was the YMCA in Protectorate of Bohemia and Moravia forbidden.

Key words: YMCA, interwar Czechoslovakia, history of sport, basketball, volleyball

ÚVOD

Young Men's Christian Association – Křesťanské sdružení mladých mužů je nábožensky orientovaná mezinárodní organizace mládeže, kterou založil v Londýně roku 1844 obchodní příručí George Williams.

Symbolem organizace YMCA je rovnostranný červený trojúhelník, který představuje rovnováhu mysli, duše a těla. Tomu také odpovídá náplň činnosti celého sdružení, které se snaží o všestranný rozvoj svých členů.¹

Do Československa YMCA pronikla po první světové válce, a to zejména díky příslušníkům Čs. legií. Stejně jako v mnoha dalších zemích světa se i zde začala tato organizace velice rychle rozvíjet. Československá sdružení YMCA byla totiž významně finančně i materiálně podporována sdruženími severoamerickými.²

Přestože YMCA není čistě tělovýchovnou organizací, výrazným způsobem ovlivnila vývoj československého meziválečného sportu. Společně s ní se zde objevily nové sportovní hry, začaly sem pronikat nové tréninkové metody a taktéž byla díky ní ze zahraničí investována do Československa nemalá suma peněz, z nichž byla značná část utracena na výstavbu velice kvalitních sportovišť.

Plán organizace YMCA byl takový, že nejprve musí být vybudováno či koupeno po jedné reprezentativní budově v Čechách, na Moravě a Slovensku. Při realizaci tohoto úkolu nebyly opomenuty ani prostory pro pěstování tělesné výchovy a sportu, které se nacházely buď přímo v budovách (např. tělocvičny), nebo v nejbližším okolí (např. hřiště). Poté následovala výstavba jejích budov a sportovišť v menších československých městech. Třetí a závěrečná etapa výstavby československé YMCA se pak týkala pouze jednoho města, a to Prahy.³

Největší a také rozhodně nejlépe vybavené místní sdružení v Československu se tak přirozeně nacházelo v hlavním městě Československa. Do něj byla s postupem času investována obrovská suma peněz, z nichž značná část plynula z USA. Prahu si totiž vybrala americká YMCA jako důležité místo pro rozvoj organizace YMCA ve střední Evropě.⁴

Roku 1921 došlo v Praze na Žižkově k otevření prvního hřiště organizace YMCA.⁵ Nedlouho poté zde došlo k zřízení její první tělocvičny, v níž pak byly rovněž k vidění nejrůznější sportovní aktivity. Lze tak říci, že jedny z prvních kroků organizace YMCA v Praze byly typu tělovýchovného.⁶

K výraznému rozvoji tělesné výchovy a sportu došlo v pražské YMCA v roce 1928. Tento rok byla dokončena stavba Paláce YMCA v Praze v ulici Na Poříčí, ve kterém se nacházel mj. bazén, krytá běžecká dráha a velká tělocvična.

¹ SCHROEDER, L. C. (1925). Historie tělesné výchovy YMCA. *YMCA (Časopis sdružení YMCA v Československu)*, 4(1), s. 7–9.

² SCHROEDER, L. C. (1925). Historie tělesné výchovy YMCA. *YMCA (Časopis sdružení YMCA v Československu)*, 4(1), s. 7–9.

³ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J. & WAIC, M. (2004). *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum. 98 s.

⁴ CHLÁPEK, P. (2004). *YMCA a její význam pro českou společnost*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 78 s.

⁵ Národní archiv, Fond YMCA, č. kartonu 1, sign. 1, Návrh na financování ideové práce Ymky v Československu a na uctění trvalé vzpomínky na oběti persekuce z řad členů Ymky.

⁶ *YMCA v prvním desetiletí 1921–1931*. (1931). Praha: Vydavatelské oddělení YMCA.

Celková vydání na pořízení Paláce YMCA, a to včetně jeho zařízení, se v letech 1923–1929 vyplňovala na částku přesahující 27 miliónů korun. Téměř polovina této sumy byla do pražské YMCA investována ze Spojených států amerických.⁷

Vybudování takového sportovního komplexu samozřejmě vedlo ke zvýšení zájmu o tělesnou výchovu a sport a nárůst jak členské základny, tak i nabízených sportů.

Začaly zde vznikat členské skupiny, které se věnovaly nejrůznějším aktivitám, a jejich počet neustále vzrůstal. Na konci roku 1936 již byli členové pražské YMCA organizováni v 21 skupinách, z nichž se každá orientovala na sport trochu odlišným způsobem. Tyto skupiny spolu často soupeřily v jednotlivých sportech o titul mistra pražské YMCA.⁸

Basketbal

S organizací YMCA jsou spjaty počátky československého basketbalu. Bylo to právě toto sdružení, díky kterému se do Československa basketbal dostal a které rovněž v meziválečném období značně přispělo k jeho nemalému zpopularizování.

Své místo mezi československými sporty si basketbal zprvu dobýval poměrně těžko. Na počátku 20. let nebylo v Československu pro jeho pěstování vybudováno dostatečné zázemí, a tak „přežíval“ především na letních táborech organizace YMCA.

K výraznému pozvednutí basketbalu a potažmo i celé tělesné výchovy a sportu v pražské YMCA došlo ve druhé polovině 20. let. To souviselo především se dvěma fakty.

Prvním bylo, že se v červenci 1927 vrátil ze svých teoretických a praktických studií na Springfield College⁹ zpět do Československa František Miloslav Marek, který zde začal působit jako ředitel pražského sdružení.¹⁰ Za jeho vedení se mezi členy pražské YMCA těšil značné obliby právě basketbal. F. M. Marek často psal o nových trendech v této hře, stal se jejím velkým propagátorem a velmi se zde zasloužil o její rychlejší vývoj.¹¹

Druhým a ještě zásadnějším faktem bylo dokončení Paláce YMCA v Praze Na Poříčí,¹² kde byla vybudována tělocvična speciálně určená pro basketbal, který se navíc dal za hezkého počasí taktéž hrát na střeše této budovy, kde bylo zřízeno hřiště.

K roku 1928 se též datuje počátek prvních pravidelných basketbalových soutěží v Praze a jejím okolí.¹³ Zpočátku se hrálo velmi jednoduše. Hráči neznali dribling a stříleli z velké dálky. Tomu také odpovídají jedny z prvních zaznamenaných výsledků – YMCA Praha – YMCA Kladno 5 : 3 a v odvetném utkání 6 : 4.

S blížícím se koncem 20. let předvedli pražským basketbalovým nadšencům mormonští misionáři z amerického státu Utah prvky moderní košíkové. Naučili československé basketbalisty střílet z běhu a sehráli s nimi sérii velmi prospěšných zápasů.¹⁴

⁷ BUREŠ, P. & PLICHTA, J. (1931). *Sport a tělesná kultura v Čsl. republice a cizině*. Praha: Almanach sportu. 384 s.

⁸ Národní archiv, Fond YMCA, č. kartonu 2, sign. 6, Table of building expenses (local Y in ČSR – 1923 – 1929).

⁹ TEP pražské Ymky, IX., 1936, č. 2, s. 4.

¹⁰ Tato tělovýchovná instituce byla místem, kde v roce 1891 vymyslel James Naismith basketbal.

¹¹ Národní archiv, Fond YMCA, č. kartonu 4, sign. 8.

¹² Protein, VIII., 2006, č. 6, s. 16.

¹³ Národní archiv, Fond YMCA, č. kartonu 7, sign. 23, Repairs, equipment and temporary quarters.

¹⁴ STAR, roč. 1928, č. 46.

Velmi brzy začali Američany nahrazovat hráči z Pobaltí – Litvy, Lotyšska a Estonska. Basketbalisté z ciziny seznámili československé hráče s novými a velice užitečnými prvky ve hře. Mezi nimi byl také dvojtakt.

Tyto dovednosti a zkušenosti přispěly k tomu, že v Praze začalo vznikat družstvo, ve kterém zpočátku hrálo několik Američanů a které ve 30. letech nemělo v Československu takřka konkurenci. Bylo to právě mužstvo YMCA Praha.¹⁵ To však zdaleka nebylo jediným basketbalovým týmem, který v rámci pražské YMCA vznikl.¹⁶

V této době též navštěvovalo chlapecké oddělení pražské YMCA několik hochů ve věku 13–16 let, kteří hledali možnost zakotvení v některé z existujících skupin. Členství ve skupinách ale bylo podmíněno kázní a poslušností, na které dohlížel starší vedoucí.

Tito chlapi se nechťeli podřítit dosavadním zvyklostem a toužili po samostatném vedení. Jejich úmyslem bylo zřít si vlastní skupinu. Tento požadavek se jim nakonec podařilo prosadit. Svoji skupinu pojmenovali Uncas. Od svého patrona, „Rudého pána stepi“, převzali nejen jméno, ale i klubovou barvu. V této době jistě ještě nikdo z nich netušil, že se později stanou až tak úspěšným basketbalovým týmem.¹⁷

Obrázek 1 Basketbalový tým YMCA Praha. Zleva: Ředitel Marek Al. Dvořáček, Mann, J. Hard, Johnny, J. Strádal, Towarkovski a L. Dvořáček. STAR, roč. 1930, č. 3.

V pátek 17. ledna 1930 sehrála YMCA Praha ve své domácí tělocvičně Na Poříčí mezinárodní basketbalové utkání proti univerzitě Riga.¹⁸ Tým YMCA Praha (viz obr. 1) nastoupil ve složení: Alois Dvořáček, F. Man, Joseph Hard, Johnny Brusil, Jakub Strádal, Towarkovski a Ludvík Dvořáček.¹⁹ Pražský tým sice zaskočil soupeře prudkým nástupem, ovšem počáteční vedení se mu do konce utkání udržet nepodařilo.²⁰

Kromě zápasu proti univerzitě Riga nastoupili Pražané roku 1930 k několika dalším mezinárodním zápasům, a to proti univerzitě Tallin nebo v Polsku proti krakovskému výběru, se kterým odehráli hned dvě utkání.²¹ V obou také hosté zvítězili.²² Odveta v Praze byla naplánována na 20. prosince 1930.²³

¹⁵ BOSÁK, E. a kol. (1969). *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu. Díl I.* Praha: Olympia, s. 169–170.

¹⁶ Protein, VIII., 2006, č. 6, s. 16.

¹⁷ Basketbal zde pěstovala celá řada chlapeckých skupin. Mezi nejznámější z nich patřily: Uncas, Jiskra, Sázava, Amundsen, Seton, Vatra a Blesk. Národní archiv, Fond YMCA, č. kartonu 1, sign. 1, Tradice tělovýchovy a sportu v chlapeckém oddělení P. Y.

¹⁸ ZATLOUKAL, J. (1947). *Památník československé tělesné výchovy a sportu*. Bratislava: Nakladatelství Josef Zatloukal, s. 153.

¹⁹ Univerzita Riga byla v této době nejlepším týmem v Lotyšsku. Rovněž měla za sebou vítězné zápasy s týmy z Estonska, Litvy a Finska. Prahu navštívila v rámci svého turné do Polska, Československa, Švýcarska, Itálie a Francie. Univerzita Riga zde měla v týmu i několik hráčů lotyšské reprezentace.

²⁰ STAR, roč. 1930, č. 3.

²¹ STAR, roč. 1930, č. 4.

²² Týdeník Stadjon, VIII., 1930, č. 8, s. 14. uvádí, že YMCA Praha zde nastoupila proti Krakovu. Jedná se pravděpodobně o krakovský tým sestavený z hráčů, kteří byli organizováni v různých klubech.

²³ Stadjon, VIII., 1930, č. 8, s. 14.

V sezoně 1929/1930 se konalo vůbec první basketbalové mistrovství republiky. Historicky prvním československým mistrem v basketbalu se stala právě YMCA Praha.²⁴

Basketbalisté pražské YMCA pak drželi titul basketbalových republikových mistrů až do roku 1938.²⁵

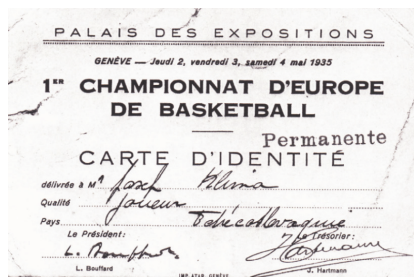
Po jejich basketbalových úspěších se nelze divit tomu, že basketbalisté z pražské YMCA tvořili ve 30. letech v podstatě celé československé národní mužstvo. V roce 1933 tak sehrála pražská YMCA, která reprezentovala Československo, utkání proti Rumunsku, ve kterém zvítězila v poměru 91 : 3. V téže roce místní sdružení porazilo i tým Itálie, a to jak doma, tak i na svém „turné“ v Terstu, Benátkách a Miláně. V týmu YMCA, který i tentokrát zastupoval celý československý basketbal, se poprvé představil Ladislav Trpkoš, který byl kmenovým hráčem pražského Uncas.²⁶

Basketbalové zkušenosti a dovednosti si však basketbalisté pražské YMCA nenechávali pouze pro sebe. Mezi 21. – 28. srpnem 1932 tak např. pořádala YMCA po vzoru amerických „summer school“ týdenní kurz pro rozhodčí a cvičitele basketbalu. Kurz byl pořádán na letním táboře pražské YMCA na Vlčici na Staňkovském rybníce. Byl samozřejmě přístupný všem zájemcům. Vedením kurzu byl pověřen F. M. Marek, jemuž asistovali nejlepší hráči a funkcionáři ČVaBS (Československý volejbalový a basketbalový svaz).²⁷

Ve dnech 2. až 7. května 1935 se v Ženevě uskutečnilo vůbec první basketbalové mistrovství Evropy. Stejně jako v mnoha předchozích reprezentačních utkáních i zde tvořili převážnou část reprezentace hráči pražské YMCA, ze které do zápasů zasáhli: Josef Klíma (viz obr. 2), Josef Moc, František Pícek, J. Voves a Franc.

Do tohoto turnaje vstoupilo československé družstvo jako jeden z favoritů. Dalšími favorizovanými týmy byli Lotyšů a Italové.²⁸ Českoslovenští reprezentanti zde dosáhli velkého úspěchu, neboť v konkurenci deseti týmů vybojovali bronzové medaile. Turnaj ovládlo Lotyšsko před Španělskem.²⁹

Nevětší basketbalová událost roku 1936 se rovněž konala zcela jinde než Praze či Československu a měla také podstatně větší ohlas. Do programu olympijských her v Berlíně byl totiž historicky poprvé zařazen basketbal. V Československém národním týmu se objevilo opět mnoho hráčů z pražské YMCA, a to F. Pícek, Alois Dvořáček, Ludvík Dvořáček, J. Moc, J. Klíma, Ladislav Prokop a L. Trpkoš.³⁰

Obrázek 2 Průkaz Josefa Klímy z historicky prvního basketbalového mistrovství Evropy. Archiv YMCA v České republice.

²⁴ STAR, roč. 1930, č. 51–52.

²⁵ Sports 123 [online]. Přístup dne 14. 12. 2011 z [www: <http://sports123.com/bsk/mczs.html>](http://sports123.com/bsk/mczs.html).

²⁶ V letech 1930–1936 se československým basketbalovým mistrem stal vždy tým YMCA Praha. Následující dva ročníky vyhráli basketbalisté za skupiny Uncas pražské YMCA.

²⁷ Protein, VIII., 2006, č. 6, s. 16.

²⁸ STAR, roč. 1932, č. 18.

²⁹ Protein, VIII., 2006, č. 6, s. 16.

³⁰ STAR, roč. 1935, č. 19.

Přestože na medaili československý tým nedosáhl, vypadl totiž těsně před branami čtvrtfinále, za svůj výkon se rozhodně nemusel stydět.

Olympijský basketbalový turnaj organizoval ředitel pražské YMCA F. M. Marek. Německý organizační výbor mu pak věnoval bronzovou pamětní medaili za jeho péči, s jakou turnaj připravil. F. M. Marek zde byl rovněž pověřen učiněním oficiálního projevu před zahájením olympijského turnaje. Kromě toho byl pak požádán, aby na schůzi amerických trenérů přednášel o tom, jak si představuje vzorného vůdce mládeže v evropských poměrech.³¹

V roce 1937 se konalo II. basketbalové mistrovství Evropy v lotyšské Rize. V československém reprezentačním týmu tentokrát bohužel chyběly stálé opory – F. Pícek a L. Trpkoš, a tak bylo mužstvo poměrně oslabeno.³² Nastoupilo ve složení Silverius Labohý, Josef Bartoníček, J. Klíma (viz obr. 3), Jan Kozák, Zdeněk Schollar a L. Prokop a v konkurenci osmi týmů skončilo na sedmém místě.³³ Mistry Evropy se stali basketbalisté z Litvy.³⁴

S blížícím se koncem třicátých let začaly týmy pražské YMCA na své basketbalové dominanci poněkud ztrácet. Největším favoritem na získání titulu basketbalového mistra Československa byla pro rok 1938 Strakova akademie. Přesto se však, i se značnou dávkou štěstí, podařilo týmu Uncas titul basketbalových mistrů republiky z roku 1937 obhájit.³⁵ To byl ale historicky poslední velký basketbalový úspěch hráčů pražské YMCA.

Kanoistika

Další sportem, který se v pražské YMCA pěstoval, byla kanoistika. Ta zde ale rozhodně nikdy nedosáhla popularity basketbalu.

K ustanovení klubu kanoistů pražské YMCA došlo poměrně pozdě, a to v roce 1930.³⁶ Ovšem již brzy po zahájení jeho činnosti bylo vypsáno výběrové řízení na stavbu loďnice, do které se mělo vejít zhruba sto lodí. YMCA byla ochotna do její výstavby věnovat částku 70 tisíc korun.³⁷

První prostory, které se podařilo získat, byly v garáži, která se nacházela u Vltavy přímo naproti Barrandovu. Před touto „loďnicí“ již v roce 1931 zavlála na stožáru žlutočervená vlajka pražského sdružení. Členům kanoistického klubu zde nabízela YMCA možnost uskladnění lodí a pádel za roční poplatek ve výši 200 korun.

Obrázek 3 Průkaz Josefa Klímy z mistrovství Evropy v Rize. Archiv YMCA v České republice.

³¹ Ladislav Trpkoš byl stejně jako Ladislav Prokop hráčem Uncas Praha. L. Trpkoš se zúčastnil také olympijských her v Londýně roku 1948, kde se rovněž nepodařilo československému národnímu týmu na medailový úspěch dosáhnout. PROCHÁZKA, K. (1984). *Olympijské hry (Od Athén 1896 po Moskvu 1980)*. Praha: Olympia. 155 s.

³² STAR, roč. 1936, č. 33.

³³ Důvod jejich absence se nepodařilo dohledat.

³⁴ Protein, VIII., 2006, č. 6, s. 16.

³⁵ STAR, roč. 1937, č. 20.

³⁶ STAR, roč. 1938, č. 15.

³⁷ TEP pražské Ymky, III., 1931, č. 5, s. 6.

Následně pro ně mohla začít na Vltavě organizovat první kanoistické výlety.³⁸

Úvodní kanoistická sezona, ve které se kanoistický klub pražské YMCA registroval do Českého svazu kanoistů, ale nebyla až tak úspěšná, jak všichni doufali, neboť během ní proběhlo pouze osm vyjížděk. V loděnici bylo navíc uskladněno jenom sedm lodí. Kanoistika tak nedosahovala mezi členy pražské YMCA značné popularity, a to přesto, že mohli členové již během první sezony využívat i několika pronajatých pozemků určených k táboření.³⁹

Společné výlety zřejmě také zůstaly hlavní náplní činnosti klubu, jehož členstvo se československých kanoistických závodů příliš neúčastnilo. Kanoisté z YMCA tak soutěžili převážně mezi sebou. Činnost klubu však i v následujících letech skomírala.

Lehká atletika

Organizace YMCA do jisté míry ovlivnila vývoj lehké atletiky v Československu. O to se zasloužili jednak její funkcionáři, kteří se seznamovali ve svých zahraničních učilištích s novými trendy v tomto sportovním odvětví a prostřednictvím kterých pak tyto novinky proudily do Československa. Významnou roli sehráli také touto organizací pozvaní zahraniční přednášející a atleti.⁴⁰

Pozvání do Prahy přijal např. v roce 1923 americký atlet Charles „Charley“ William Paddock,⁴¹ který zde, kromě účasti na závodech, měl rovněž přednášku, ve které mj. vysvětloval teorii startu, běhu, skoku, dýchání a sportovního tréninku.⁴²

Atletická úroveň v organizaci YMCA tak rychle vzrůstala. Žádost o přijetí pražské YMCA za člena ČsAAU (Československá amatérská atletická unie) byla podána v roce 1924.⁴³

Lehká atletika zde však, na rozdíl od řady jiných místních sdružení YMCA, nikdy nedosáhla mezi členstvem přílišné popularity, a to přesto, že mělo členstvo pražské YMCA pro její pěstování poměrně dobré podmínky. Nemělo sice vlastní atletické hřiště, ale v Praze jistě nebyl problém se sháněním jeho pronájmu. Kromě toho došlo v Paláci YMCA k vybudování kryté běžecké dráhy a tělocvičny, které umožňovaly atletům kvalitní zimní tréninky.⁴⁴ Místní atleti tato sportoviště také patřičně využívali. Již koncem října 1928 uspořádala YMCA běžecké závody na své kryté dráze.⁴⁵

O tom, že se lehké atletice členstvo YMCA příliš nevěnovalo, svědčí i fakt, že pražské sdružení vyslalo v roce 1929 na republikové mistrovství organizace YMCA pouze tři své zástupce (viz obr. 4). Přesto trojice F. Man (koule, disk, skok daleký), L. Dvořáček (oštěp) a A. Dvořáček (tyč, 200 metrů překážek) vybojovala v Přerově čtyři první, jedno druhé a jedno třetí místo.⁴⁶

³⁸ TEP pražské Ymky, III., 1931, č. 6, s. 6.

³⁹ TEP pražské Ymky, III., 1931, č. 7, s. 8.

⁴⁰ TEP pražské Ymky, IV., 1931, č. 1, s. 5.

⁴¹ Národní archiv, Fond YMCA, č. kartonu 4, sign. 8.

⁴² Charles „Charley“ William Paddock byl již v této době dvojnásobným olympijským vítězem z Antverp, kde vybojoval zlatou medaili v běhu na 100 metrů a kde byl rovněž členem vítězné americké štafety na 4 × 100 metrů. Na trati dlouhé 200 metrů zde navíc doběhl na druhém místě.

⁴³ Sport, III., 1923, č. 21, s. 7.

⁴⁴ Sport, IV., 1924, č. 54.

⁴⁵ TEP pražské Ymky, V., 1932, č. 1, s. 2.

⁴⁶ TEP pražské Ymky, II., 1930, č. 3, s. 7.

Obrázek 4 Reprezentanti pražské YMCA v lehké atletice. Zleva: F. M. Marek, Ludvík Dvořáček, Alois Dvořáček, Mann. TEP pražské Ymky, II., 1929, č. 2, s. 5.

Ve druhé polovině třicátých let již pražská YMCA nepořádala ani se neúčastnila přílišného množství lehkooatletických soutěží. Přesto nelze říci, že by lehkou atletiku zavrhl, neboť si například v roce 1937 její dorostenci uspořádali vlastní atletické závody.⁴⁷

Další z podobných akcí se uskutečnila dne 5. června 1937, když zavlála vlajka organizace YMCA nad Masarykovým stadionem na Strahově. Tento den se zde uskutečnily atletické závody pražské YMCA, které shromáždily zhruba 100 soutěžících. Naprostá většina z nich se však pravděpodobně závodní atletice systematicky nevěnovala.

Lukostřelba

Po vybudování Paláce YMCA v Praze došlo v Československu k významnějšímu rozvoji lukostřelby. Stalo se tak opět zásluhou dvou neúnavných propagátorů sportovních novinek a ředitelů pražské YMCA Josefa Antonína Firsta a F. M. Marka. I tento sport přišel do Československa z USA. Přestože kořeny lukostřelby sahají hluboko do historie, je její moderní podoba v Československu spjata s organizací YMCA a s nástupem skautingu po první světové válce.⁴⁸

Dne 11. června 1930 již pražská YMCA uspořádala na svém dvoře lukostřelecké závody. Závodilo se ve střelbě na 20 a 30 metrů.⁴⁹ Závody organizovali lukostřelci nadšenci místního sdružení, kteří střelbu trénovali denně, a to právě na tomto dvoře.⁵⁰

V první polovině 30. let se v pražské YMCA vyskytla myšlenka založit oficiální lukostřelecký klub. V Československu již totiž existovalo téměř deset klubů, se kterými by se mohli lukostřelci z YMCA měřit.⁵¹ Ve druhé polovině roku 1933 byl založen lukostřelecký odbor pražské YMCA. Jeho vedením byl pověřen J. A. First, který se zájemci trénoval střelbu dvakrát týdně.⁵²

Pro další rozšíření lukostřelby byl navíc pražskou YMCA dne 19. dubna 1934 uspořádán kurz, na němž se účastníci učili nejen výrobě luků a šípů, ale i teorii tohoto sportu. Byly do něj zahrnuty i praktické ukázky.

Veliké popularity pak dosahovala lukostřelba na letních táborech organizace YMCA, a to zejména na „Masarykově letním táboře YMCA na Sázavě“, jehož dlouholetým ředitelem byl právě J. A. First. Ten zde také osobně vyučoval mladé lukostřelce tomuto sportu.⁵³

⁴⁷ TEP pražské Ymky, II., 1929, č. 2, s. 5.

⁴⁸ STAR, roč. 1937, č. 23.

⁴⁹ Historie – Lukostřelnice Libichov [online]. Přístup dne 13. 6. 2014, [www: <http://www.lukostrelnice-libichov.cz/historie/>](http://www.lukostrelnice-libichov.cz/historie/).

⁵⁰ TEP pražské Ymky, II., 1930, č. 8, s. 4.

⁵¹ TEP pražské Ymky, III., 1931, č. 7, s. 8.

⁵² TEP pražské Ymky, IV., 1932, č. 5, s. 6.

⁵³ TEP pražské Ymky, V., 1933, č. 7, s. 5.

O soupeření lukostřeleckého odboru pražské YMCA s dalšími kluby pěstujícími tento sport se však žádné výsledky nepodařilo dohledat. Je tudíž pravděpodobné, že se lukostřelci pražské YMCA účastnili převážně svých vlastních klubových závodů.

Lyžování

S blížícím se koncem 20. let zde působil také lyžařský kroužek pražské YMCA, který se svými téměř padesáti členy zažádal v roce 1930 o přijetí za člena Svazu lyžařů Republiky československé.

První lyžařské úspěchy sklídila pražská YMCA již na přelomu 20. a 30. let. Její běžec Cifka se v roce 1929 umístil na lyžařských závodech pražské župy na třetím místě.⁵⁴ V zimě 1929/1930 se pak zúčastnil závodu na 30 kilometrů, který se konal na Šumavě. Zde si doběhl pro čtvrté místo, které vybojoval za svým klubovým kolegou – Stehlikem.⁵⁵

V několika následujících lyžařských sezonách se počet členů tohoto klubu rozrostl na sedmdesát.⁵⁶

Kromě domácí konkurence soutěžila Pražská YMCA na dálku v určitých závodech také s dalšími sdruženími z Polska či Estonska. Tyto lyžařské⁵⁷ či turistické soutěže probíhaly tak, že členstvo daného sdružení nahlásilo počet ušlých či ujetých kilometrů, ty byly přepočítány na body a odeslány konkurenčním sdružením YMCA.⁵⁸

Dne 14. prosince 1931 zde došlo k oficiálnímu ustanovení lyžařského klubu. Jeho předsedou byl zvolen Emil Šádek. Klub dostal jméno „Sněhaři YMCA“ a v pražské YMCA byl poměrně populární. Často nabízel zájemcům možnost účasti na jím pravidelně pořádaných zájezdech,⁵⁹ kterými se snažil zpopularizovat mezi členstvem YMCA lyžování. Jedna z prvních akcí, které klub organizoval, byly lyžařské závody, které se konaly dne 13. března 1932 v Orlických horách.⁶⁰

Hlavní náplní klubu ale nebyla příprava členů na soutěže s dalšími organizacemi. Staral se spíše o to, aby nabízel zimní rekreaci co největšímu možnému počtu zájemců, a o to, aby je naučil alespoň základům lyžování.

Plavání

Dokončení Paláce YMCA v Praze mělo poměrně značný význam i pro československé plavání. V této budově byl totiž podle amerického vzoru vybudován první dvacet pět metrů dlouhý krytý bazén v českých zemích (viz obr. 5), který byl osm metrů široký, na jedné straně mělký a na druhé hluboký, což rovněž umožňovalo nácvik skoků do vody.⁶¹

První účastníky plaveckých závodů uvítal již v roce svého dokončení.⁶² Od ledna 1929 zde probíhal první kurz záchrany tonoucích. Záchranářské kurzy vedli v pražské YMCA instruktoři Mahr, Borkovec, Červenka a Klempfner.

⁵⁴ *Almanach Masarykova letního tábora YMKY na Sázavě.* (1938). Praha.

⁵⁵ V jaké disciplíně Cifka soutěžil, se nepodařilo dohledat.

⁵⁶ TEP pražské Ymky, II., 1930, č. 5, s. 5.

⁵⁷ TEP pražské Ymky, III., 1931, č. 7, s. 7–8.

⁵⁸ TEP pražské Ymky, II., 1930, č. 4, s. 3.

⁵⁹ TEP pražské Ymky, III., 1931, č. 3, s. 4.

⁶⁰ TEP pražské Ymky, IV., 1932, č. 3, s. 5.

⁶¹ TEP pražské Ymky, I., 1928, č. 1, s. 3.

⁶² TEP pražské Ymky, II., 1930, č. 3, s. 7.

Výhoda pravidelných celoročních tréninků se začala rychle projevovat na výkonnosti plavců pražské YMCA. V roce 1930 se její dorostenci stali mistry Československa v plavání. Nebylo divu, protože mezi nimi bylo již kolem 150 dobrých plavců.⁶³ Plavání se zde postupem času věnovali členové mnoha skupin, například Masaryk, Lindbergh, Hiawatha, Ohio, Štefánik či Seton.⁶⁴

Obrázek 5 Pohled na bazén v Paláci YMCA.
TEP pražské Ymky, I., 1928, č. 1, s. 3.

Počátkem roku 1931 se v pražské YMCA rozběhl kurz základů plavání. Na hodiny plavání se přihlásilo více jak 150 žáků, ze kterých bylo více jak 100 naprostých neplavců. Ty vedl F. M. Marek.⁶⁵ Již po čtvrté lekci uplavaly dvě třetiny chlapců požadovaných 15 metrů poměrně slušným kraulem. Brzy poté došlo k rozdělení celé skupiny na začátečníky a pokročilé. Každá skupina pak byla vedena jiným způsobem.⁶⁶ Na všechny dohlížel sbor 12 instruktorů. Celý kurz úspěšně končil 29. března 1931.⁶⁷

Přestože měla YMCA ve třicátých letech k rozvoji plavání téměř ideální podmínky, její dospělí plavci velkých republikových úspěchů nedosahovali. Velký přínos organizace YMCA však spočíval v tom, že se ve 30. letech snažila naučit co největší možný počet zájemců základům plavání.

Rozhodně také nelze opomenout její kurzy záchranců tonoucích. Vodní záchranáři pak předváděli své dovednosti na mnoha akcích. Jedna z posledních se v meziválečném období uskutečnila 6. června 1937, když YMCA předváděla v Praze v bazénu na Výstavišti ukázkou záchrany tonoucích. Tu nacvičovali záchranáři takřka od Vánoc. Akce měla veliký úspěch, který zajistil další vystoupení, jež se uskutečnilo ještě téhož roku na plaveckém stadionu pod Barrandovem.⁶⁸

Softbal a baseball

Na konci 20. let se v pražské YMCA vyskytla snaha prosadit a zpopularizovat také americkou hru softbal. V říjnu 1928 tak YMCA uspořádala turnaj, kterého se kromě jejích hráčů zúčastnilo dalších sedm týmů, mezi kterými byl například americký tým UTES či pražský Sokol.⁶⁹

V polovině roku 1929 již měla pražská YMCA několik softbalových družstev. Dalším logickým krokem, o který se vedení YMCA pokoušelo, bylo sestavit baseballový tým. Problémem obou těchto her bylo, že mimo organizaci YMCA nebyly v Československu příliš populární. Její týmy tak soutěžily převážně mezi sebou.⁷⁰

⁶³ STAR, roč. 1931, č. 4.

⁶⁴ TEP pražské Ymky, VIII., 1936, č. 3, s. 4.

⁶⁵ STAR, roč. 1931, č. 7.

⁶⁶ STAR, roč. 1931, č. 10.

⁶⁷ STAR, roč. 1931, č. 14.

⁶⁸ TEP pražské Ymky, IX., 1937, č. 8–9, s. 5–6.

⁶⁹ TEP pražské Ymky, II., 1929, č. 2, s. 6.

⁷⁰ TEP pražské Ymky, II., 1930, č. 7, s. 7.

Stolní tenis

V pražské YMCA nebyl opomenut ani stolní tenis. K jeho výraznějšímu rozšíření došlo opět až po dokončení budovy Na Poříčí. Na přelomu 20. a 30. let se zde již prezentovali poměrně úspěšní hráči a hráčky. K tomu značně přispěly každodenní tréninky, které probíhaly ve velké klubovně.

V roce 1930 byl ustanoven table-tenisový odbor pražské YMCA, jehož hráči a hráčky se hned během první sezony účastnili místních turnajů.⁷¹

O tom, že pražská YMCA měla i dobré stolní tenisty, svědčí fakt, že v roce 1930 dobyla Polívková na mistrovství Prahy v dámském singlu 1b třídy první místo. Se svou partnerkou navíc v deblu 1a třídy skončila na třetím místě.⁷²

Dalšího velkého úspěchu dosáhli v roce 1930 dorostenci YMCA Praha, kteří se stali mistry YMCA v Československu.

Popularita stolního tenisu v pražské YMCA neustále vzrůstala, a to i přes to, že YMCA příliš nesoutěžila s jinými organizacemi. Jednotlivé zápasy se tak staly záležitostí převážně členskou. Tomuto sportu se věnovali hráči sdružení do několika skupin, a to např. Seton, Masaryk, Štefánek, Wilson či Vatra.⁷³

V polovině 30. let zde byl organizován žebříček, který čítal přes 20 jmen. Ta byla téměř neustále v pohybu.⁷⁴ Na celorepublikové úrovni o sobě stolní tenisté pražské YMCA ale nadále vědět příliš nedávali.

Těžká atletika

Na rozdíl od některých dalších místních sdružení YMCA se v Praze příliš neujala těžká atletika. Přesto bylo také toto sportovní odvětví členům nabízeno.

Počátky těžké atletiky v pražské YMCA je třeba hledat v roce 1928, kdy začaly být organizovány třikrát týdně, a to vždy v pondělí, středu a pátek, pravidelné boxerské tréninky, které vedl pan Roznětinský a o rok později pan Třmínek.⁷⁵

V lednu 1932 začal každé úterý a čtvrtek J. A. Cígener organizovat tréninky řecko-římského zápasu. O rok později se v pražské YMCA trénoval i zápas ve volném stylu. Také na tento kurz docházeli účastníci dvakrát týdně.⁷⁶

Kromě těchto sportů, které pěstovala i další československá místní sdružení YMCA, se na počátku 30. let v Praze pravidelně vyučovalo také tradičnímu japonskému bojovému umění jiu-jitsu.⁷⁷

Pražská YMCA sice nabídla zájemcům možnost pěstování těžké atletiky, ale ta se opět stala prostředkem k tělesnému rozvoji jednotlivých členů, kteří v ní ale, možná až na několik výjimek, s ostatními týmy nesoutěžili.

Volejbal

S organizací YMCA a jejím tehdejším ředitelem, Čechoameričanem Josefem Amosem Pipalem, jsou v Praze spojeny počátky volejbalu. J. A. Pipal byl totiž pověřen

⁷¹ TEP pražské Ymky, III., 1931, č. 3, s. 6.

⁷² STAR, roč. 1930, č. 46.

⁷³ TEP pražské Ymky, VIII., 1936, č. 3, s. 4.

⁷⁴ TEP pražské Ymky, VI., 1934, č. 6, s. 6.

⁷⁵ TEP pražské Ymky, II., 1929, č. 1, s. 4.

⁷⁶ TEP pražské Ymky, IV., 1932, č. 3, s. 5.

⁷⁷ TEP pražské Ymky, III., 1930, č. 1, s. 4–6.

přípravou československého atletického týmu pro první poválečné olympijské hry, které se v roce 1920 konaly v Antverpách.⁷⁸ V rámci přípravy atletů zde začal propagovat stále ještě neznámé sportovní hry, mezi kterými byl i volejbal, který těsně před svým odjezdem do Antverp poprvé předvedli jeho svěřenci Praze.

V roce 1923 byl s velkým přispěním pražské YMCA založen Československý volejbalový svaz.⁷⁹ U jeho zrodu však již nestál J. A. Pipal, který v roce 1921 odcestoval do USA, ale F. M. Marek. Ten se v roce 1924 společně s Lewisem Williamem Riessem⁸⁰ zasloužil i o to, že byl do jeho aktivit přidán basketbal, čímž vzniknul ČVaBS. František M. Marek se pak stal jeho prvním „náčelníkem“.⁸¹ Prvním předsedou ČVaBS se stal další významný sportovní funkcionář československé YMCA – J. A. First.

První velký úspěch volejbalistů pražské YMCA přišel v roce 1925. V tomto roce vybojovali v konkurenci osmnácti týmů třetí místo na mistrovství republiky, které se konalo teprve podruhé v historii.⁸² Kromě toho obsadili v roce 1925 na volejbalovém mistrovství sdružení YMCA v Československu první místo.

Pražská YMCA měla v meziválečném období velice dobré podmínky pro pěstování volejbalu. Ty byly ještě zlepšeny v roce 1928, po dokončení Paláce YMCA, ve kterém byla tělocvična, která umožňovala nácvik volejbalu za špatného počasí a v zimním období. Na jeho střeše bylo vybudováno hřiště (viz obr. 6) vhodné pro pěstování „amerických her“.

Poté však překvapivě začala volejbalová výkonnost hráčů pražské YMCA v porovnání s ostatními místními týmy pokulhávat. Dne 1. května roku 1928 bylo pořádáno volejbalové mistrovství Prahy. Do turnaje se přihlásila čtyři družstva, mezi kterými nechyběla YMCA Praha, která nevyhrála ani jeden zápas a skončila na posledním místě. Mistrem Prahy se stal bez jediné porážky tým Strakovy akademie.⁸³

Velkou výhodou pražské YMCA byl ale udržovaný kontakt s krakovskou YMCA. V meziválečném období se jejich volejbalisté často navštěvovali a sehráli tak řadu prospěšných mezinárodních zápasů.

Pražská YMCA pak využívala takto nabytých zkušeností, s nimiž její volejbalová úroveň rychle stoupala. V roce 1930 se tak zcela zaslouženě stala opět mistrem

⁷⁸ BOSÁK, E. a kol. (1969). *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu. Díl I*. Praha: Olympia, s. 168.

⁷⁹ O jeho činnosti se však téměř žádné písemné záznamy nezachovaly. Po volejbalových asociacích Uruguaye (vznik 1915) a Estonska (vznik 1919) se jednalo o třetí nejstarší volejbalový svaz na světě. Historie – dvacátá léta. (b. r.). Dostupné 17. březen 2016, z [www: <http://www.cvf.cz/cvs/systemove-clanky/historie-dvacata-leta-355.html>](http://www.cvf.cz/cvs/systemove-clanky/historie-dvacata-leta-355.html).

⁸⁰ L. W. Riess působil od července 1922 jako tělovýchovný ředitel československé YMCA. On sám zde přednášel jednotlivým tělovýchovným sekretářům a na jednom z těchto školení, které se konalo v Olomouci roku 1923, byly dány směrnice a první kroky k založení Československého volejbalového svazu. MAREK, F. M. (1923). *Stručný přehled tělovýchovné činnosti Ymký v Československu tohoto roku. YMCA (Časopis sdružení YMCA v Československu)*, 1(6), s. 168.

⁸¹ KAPLAN, O. & BUCHTEL, J. (1987). *Odbíjená (teorie a didaktika)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 11.

⁸² Almanach sportu a tělesné výchovy na rok 1926, 1927, s. 192–193.

⁸³ Sport, VIII., 1928, č. 19.

československé YMCA, když v průběhu turnaje porazila 2 : 0 jak silné bratislavské družstvo, tak i např. československé reprezentanty.⁸⁴

Své zkušenosti si však její sportovní funkcionáři nenechávali pouze pro sebe. Ve dnech 21. – 28. srpna 1932 např. organizovali na svém táboře Vlčice na Staňkovském rybníce volejbalový kurz pro trenéry a rozhodčí. Za vedení F. M. Marka a za účasti celé řady kvalitních hráčů se zde probírala teorie i praxe volejbalu.⁸⁵

Ani skvělé zázemí a velice kvalitně vedené tréninky však nezajistili hráčům pražské YMCA celorepublikové úspěchy.

S blížící se druhou světovou válkou začala československá YMCA omezovat svoji činnost. Pražská YMCA plánovala ještě roku 1940 pořádat volejbalový turnaj dvojic.⁸⁶ O tři roky později byla československá YMCA zrušena.⁸⁷

Ostatní

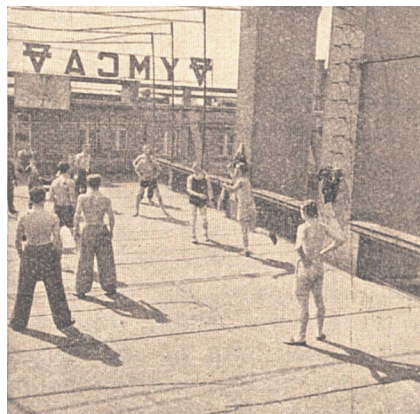
V meziválečném období se v pražské YMCA těšily největší sportovní oblibě především „vnitřní“ soutěže členů. Kromě výše uvedených sportů pěstovalo členstvo pražské YMCA také například házenou, vodní pólo, ragby, kulečnick, šachy či tenis.⁸⁸

Kromě toho se zde v roce 1932 rozbíhala také jízda na koni, a to především z toho důvodu, že se pro ni podařilo zajistit velice výhodné podmínky. V YMCA začala probíhat výuka jak začátečníků, tak i pokročilých.⁸⁹

Pražská YMCA rovněž tento rok uspořádala celou řadu sportovních kurzů, a to např. lehké atletiky, veslování či rytmické tělesné výchovy.⁹⁰

Značné popularity dosahovaly ve druhé polovině 30. let v Paláci YMCA často hrané šachové turnaje. Této hře se zde věnovali především členové skupiny Ohio. Turnaje byly vypisovány zejména pro jednotlivce a tříčlenná družstva.

Kromě šachových turnajů zde probíhaly také kulečnickové turnaje. Ty bývaly pořádány skupinou Amundsen.⁹¹

Obrázek 6 Sport na střeše Paláce YMCA.
Protein, VIII., 2006, č. 1, s. 29.

⁸⁴ TEP pražské Ymky, III., 1930, č. 2, s. 7.

⁸⁵ STAR, roč. 1932, č. 18.

⁸⁶ Zda byl tento turnaj odehrán, se nepodařilo dohledat.

⁸⁷ HÝNEK, J. V. (2009). Historické volejbalové poháry YMCA. *Protein*, 9(3), s. 2.

⁸⁸ TEP pražské Ymky, I., 1928, č. 1, s. 3.

⁸⁹ TEP pražské Ymky, V., 1932, č. 1, s. 6.

⁹⁰ TEP pražské Ymky, IV., 1932, č. 4, s. 6.

⁹¹ TEP pražské Ymky, VIII., 1936, č. 4, s. 4.

Nástin vývoje pražské YMCA od počátku 2. světové války

S blížící se druhou světovou válkou začala pražská YMCA pozvolna omezovat svoji sportovní činnost. Přes následnou tíživou politickou situaci se ale snažila pokračovat ve svých aktivitách. V roce 1943 bylo sdružení YMCA oficiálně zakázáno nařízením úřadu říšského protektora.⁹²

Část majetku organizace YMCA byla předána ke správě kuratoriu pro jeho práci s mládeží.⁹³ Palác YMCA v Praze byl naplno využíván k vedení mládeže v Hitlerjugend. Symboly „masarykismu“ byly postupně vyházeny a nahrazeny symboly nacismu.⁹⁴

V průběhu druhé světové války, poté co byla činnost organizace YMCA zastavena, vstoupily skupiny Jiskra a Sázava do klubů LTC (Lawn Tennis Club) Praha a AC (Athletic Club) Praha.

Po skončení druhé světové války se pražská YMCA snažila na své tradice rychle navázat. To se jí již nikdy zcela nepodařilo. Například skupina Uncas se po skončení druhé světové války a obnovení organizace YMCA osamostatnila a hrála basketbal jako tým nezávislý na organizaci YMCA.⁹⁵ Mnohem větším problémem však byla pro sdružení YMCA blížící se změna režimu, která následně její činnost zastavila prakticky až do 90. let.

ZÁVĚR

Místní sdružení YMCA v Praze významným způsobem přispělo k rozvoji, rozšíření a zpopularizování celé řady sportů, a to i na celostátní úrovni. To jednak souvisí s enormní snahou o pořádání velkého množství sportovních akcí, a to zejména kurzů, školení a turnajů, a jednak se skutečností, že v něm působili velice schopní a obětaví funkcionáři. Mezi nejvýznamnější z nich patřili F. M. Marek, J. A. First a J. A. Pipal.

Svůj tělovýchovný program začala organizace YMCA v Praze rozvíjet krátce po svém příchodu do Československa. První hřiště a tělocvičnu zde využívala již na počátku 20. let.

Přesto však k výraznému vzestupu tělovýchovy a sportu v pražské YMCA došlo poměrně pozdě, a to v roce 1928, když zde byla dokončena budova místního sdružení. V ní se nacházelo na tuto dobu velice kvalitní sportovní zázemí v čele s krytým dvacet pět metrů dlouhým bazénem.

Postavení Paláce YMCA výrazným způsobem pozvedlo sportovní činnost členů. Mezi jejich nejoblíbenější sporty pak patřily basketbal, volejbal, plavání a stolní tenis.

Největších úspěchů dosáhlo místní sdružení jednoznačně v basketbalu, což byla ostatně společně s volejbalem hra, ve které jsou zásluhy organizace YMCA na její zavedení a zpopularizování v Československu zcela nesporné. Pražané byli držiteli mnoha titulů basketbalových republikových mistrů. Vzniklo zde nemálo samostatných basketbalových týmů, z nichž se nejlepší hráči zúčastnili mistrovství Evropy a XI. olympijských her v Berlíně.

⁹² Národní archiv, fond YMCA, č. kartonu 4, sign. 8, Ministerstvo vnitra P.T. spolku „Křesťanské sdružení mladých lidí (KSML)“ dne 19. prosince 1945.

⁹³ NÁŠ SMĚR: Nedokončená pout' Kuratoria (XIV.) [online]. Přístup dne 21. 5. 2014, z [www: <http://nassmer.blogspot.de/2010/05/nedokoncena-pout-kuratoria-xiv.html>](http://nassmer.blogspot.de/2010/05/nedokoncena-pout-kuratoria-xiv.html).

⁹⁴ CHLÁPEK, P. (2004). *YMCA a její význam pro českou společnost*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 187 s.

⁹⁵ Národní archiv, Fond YMCA, č. kartonu 1, sign. 1, Tradice tělovýchovy a sportu v chlapecském oddělení P. Y.

Velký význam organizace YMCA spočíval i v jejím mezinárodním charakteru, díky kterému se jí dařilo zvát do Prahy na přednášky významné sportovní funkcionáře a špičkové sportovce z mnoha zemí světa.

Obecně lze ale říci, že v pražském sdružení byly ve většině sportovních odvětví populární především soutěže mezi členstvem či jeho jednotlivými skupinami a ne utkání proti dalším sportovním klubům.

S blížícím se koncem třicátých let začala pražská YMCA pozvolna omezovat svou sportovní činnost. V roce 1943 byla YMCA v Československu zakázána. V období druhé světové války byla její pražská budova využívána k vedení mládeže v Hitlerjugend. Po skončení války sice YMCA obnovila svoji činnost, ovšem na své předválečné tradice a úspěchy se jí již nikdy zcela nepodařilo navázat.⁹⁶

PRAMENY A LITERATURA

Archivní fondy

Archiv hlavního města Prahy. Odbor vnitřních věcí. Spolkový katastr, sign. II/511. Československá YMCA. Karton 68.

Národní archiv, Fond YMCA, č. kartonu 1–7.

Archiv YMCA v České republice.

Periodika

Almanach sportu a tělesné výchovy, roč. 1923–1940.

Nová tělesná výchova (List pro tělesnou výchovu, tělocvik, sport, hry, skauting a pro vědecké studium těchto oborů), roč. I. (1927/1928) – XI (1938).

Protein, roč. VIII. (2006) – XI. (2009).

Sport, roč. I. (1921) – IX. (1929).

Stadion, roč. I. (1923) – X. (1932).

STAR, roč. 1926–1936.

Táborový zpravodaj YMCA, roč. II. (1925) – IV. (1927).

TEP pražské Ymky, roč. I. (1928) – XI. (1938).

YMCA (Časopis sdružení YMCA v Československu), roč. I. (1923) – IV. (1926).

Tištěné prameny

Almanach Masarykova letního tábora YMKY na Sázavě. (1938). Praha.

Oficiální pravidla pro volley-ball, basket-ball, playground-ball a hand-ball. (1923). Praha: YMCA.

YMCA v prvním desetiletí 1921–1931. (1931). Praha: Vydavatelské oddělení YMCA.

LITERATURA

BOSÁK, E. a kol. (1969). *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu. Díl I.* Praha: Olympia.

BUREŠ, P. & PLICHTA, J. (1931). *Sport a tělesná kultura v Čsl. republice a cizině.* Praha: Almanach sportu.

ČERNÁ, H. (2009). *YMCA jako středisko výchovy mládeže v Československu 1919–1951.* Diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

FIRST, J. A. (1935). *Cesty a cíle našich táborníků.* Praha: YMCA.

FIRST, J. A. (2011). *Cesty kratší i delší.* Beroun: Machart.

CHLÁPEK, P. (2004). *YMCA a její význam pro českou společnost.* Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

JOHNSON, E. L. (1979). *The History of YMCA Physical Education.* Chicago: Association Press.

KAPLAN, O. & BUCHTEL, J. (1987). *Odbíjená (teorie a didaktika).* Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

⁹⁶ Tato studie vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. 39.

- KONEČNÝ, J. (1930). *YMCA: její vznik, dějiny a význam*. Praha: Československá akciová tiskárna.
- KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J. & WAIC, M. (2004). *Výbrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum.
- MACHOTKA, J. & HELLER, A. (1920) *Americké hry*. Praha: Svaz Dělnických tělocvičných jednot.
- PROCHÁZKA, K. (1984) *Olympijské hry (Od Athén 1896 po Moskvu 1980)*. Praha: Olympia.
- ŠAROCHOVÁ, K. (2013) *YMCA a Vysokoškolský sport jako průkopníci volejbalu v Českých zemích*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- TLUSTÝ, T. & ŠTUMBAUER, J. (2013). *Tělesná výchova a sport v organizacích YMCA a YWCA v meziválečném období*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- ZATLOUKAL, J. (1947). *Památník československé tělesné výchovy a sportu*. Bratislava: Nakladatelství Josef Zatloukal.

Internet

- <http://historie.volejbal-metodika.cz/>.
- <http://nassmer.blogspot.de/2010/05/nedokoncena-pout-kuratoria-xiv.html>.
- <http://sports123.com/bsk/mczs.html>.
- <http://www.cvf.cz/cvs/systemove-clanky/historie-dvacata-leta-355.html>.

Mgr. Tomáš Tlustý

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Vešleslavin
e-mail: tlusty.tomas@seznam.cz

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT IN RURAL AREAS IN POLAND IN THE YEARS 1918–1939

ELIGIUSZ MAŁOLEPSZY

Institute of Physical Education, Tourism and Physiotherapy
Jan Długosz University in Częstochowa, Poland

ABSTRACT

Interwar Poland saw the development of physical education and sport in rural areas. An important role in the popularization and promotion of physical activity in rural areas was played by the activity of administrative structures of the State Office of Physical Education and Military Training. Physical activity was taught in classes in public schools and agricultural schools in rural areas. Another essential element in the promotion of physical education and sport was the activity of Rural People's Universities, whose curricula included classes in physical education, sport, hygiene, as well as tourism and touring. Physical education, sport and military training were of great importance in programmes and activity of rural youth organisations, both on all-Poland and regional levels. In addition to rural youth organisations, physical activity was practised by youth and social organisations operating in rural areas including Catholic Youth Associations, Gymnastic Society "Sokol" and Shooting Association.

Key words: physical education, sport, rural areas, Poland, years 1918–1939

INTRODUCTION

The aim of the paper is to present physical education and sport in Poland in the years 1918–1939. As far as the present state of research is concerned the most important are publications by Eligiusz Małolepszy¹. The vast majority of society in the 2nd Republic lived in rural areas. This note refers mainly to the provinces located in the eastern part of Poland: of Lublin, Nowogród, Polesie, Volhynia and Ternopil (the rural population in these provinces accounted for more than 80% of all inhabitants). Only in four provinces the rural population ratio was below 70%: of Łódź (58.9 %), Poznań (66.5 %), Pomerania (64.1 %) and Silesia (66 %)². According to the population census of 30 September 1921, Poland had 27,177 thousand inhabitants, of whom 20,250 thousand lived in rural areas (which constituted 75.4% of the total population). Whereas according to the next population census of 1938, Poland had 34,849 thousand inhabitants, of whom 24,394 thousand lived in rural areas (which constituted 70 % of the total population)³.

¹ Małolepszy, E. (2013) *Stan badań nad dziejami wychowania fizycznego i sportu na wsi w Polsce w latach 1918–1939* [State of research on the history of physical education and sport in rural areas in Poland in years 1918-1939], in: J. Kosiewicz, T. Michaluk, K. Pezdek (eds.): *Nauki społeczne wobec sportu i kultury fizycznej* [Social science on sport and physical culture]. Wrocław, pp. 296–303.

² Małolepszy, E. (2015) *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej* [Physical culture in the activity of youth organizations of the 2nd Republic], Częstochowa (2nd Edition), p. 11.

³ Gradowski, L. (ed.) (1989), *Polska 1918-1988*, [Poland, 1918–1988], Warsaw, p. 9.

Methods and research problems

The paper uses the following research methods: analysis of historical sources, synthesis, induction, deduction, and a comparative method. The following research areas have been put forward:

Did physical education and sport in interwar Poland develop in rural areas?

What influence did agricultural schooling and out-of-school education have on the development of physical activity?

What organizations and social societies running sections of physical education and sport had influence on the development of physical activity in rural areas?

RESEARCH RESULTS

Conditions for development of physical education and sport in rural areas

In the first years after Poland regained its independence, there were attempts to set up an institution aimed at the promotion of physical activity. However, central structures for the management of physical education and sport were established in Poland only in January, 1927. On 28 January 1927 the State Office of Physical Education and Military Training (SOPEMT) was established⁴. SOPEMT had its equivalents at the level of State administration: Provincial, District and Communal Committees of Physical Education and Military Training (CPEMT). Especially District and Communal CPEMT played an important role in the field of promotion and popularization of physical education and sport in rural areas. The activities of these structures stimulated physical activity of rural areas inhabitants⁵. The opportunities for the activity of District and Communal CPEMT depended on financial expenditure. The budget of SOPEMT and expenditure of local governments on physical culture and military training were relatively highest in the years 1928–1930, while in the following years they showed a downward trend⁶. An important element in the promotion and popularization of physical activity in rural areas by District CPEMT was holding district “Festivals of PEMT”, among others, in 1930, such sporting events were organized in 9 provinces, 222 districts and 277 communes⁷.

At the same time, ordinance of the Council of Ministers of 28 January 1927 appointed Scientific Council of Physical Education (SCPE) as advisory body to SOPEMT. SCPE was composed of ex officio: representatives of the Ministry for Military Affairs, Ministry of Religious Faiths and Public Enlightenment, Ministry of

⁴ Rozwadowski, P. (2000) *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego 1927–1939* [State Office of Physical Education and Military Training 1927–1939], Warsaw, p. 25.

⁵ Małolepszy, E., *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej* [Physical education in the activity of rural youth organizations in the 2nd Republic]..., pp. 50–64.

⁶ Szymański, L. (1995) *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej* [Physical culture in the politics of the 2nd Republic], Wrocław 1995, pp. 39–50.

⁷ Małolepszy, E. (2005) *Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec wychowania fizycznego i sportu na wsi* [Policy of the 2nd Republic authorities towards physical education and sport in rural areas], in: J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (eds.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna” [Physical Education Research Papers Of Jan Długosz University in Częstochowa Physical Culture], vol. VI. Częstochowa, p. 65.

Internal Affairs and appointed Council members: researchers in physical education and sport, the military, doctors and representatives of education. At the meetings of SCPE issues of physical education in rural areas were discussed. In this respect, Marshal Józef Piłsudski, Eugeniusz Piasecki and Stanisław Ciechanów took the floor. The discussion related mainly to the curriculum of physical education and sport in rural areas, as well as to the development of goals and objectives within the scope of promotion and popularization of physical culture in the country⁸.

Works on the engagement of rural areas in sport, including the development of infrastructure of physical education and sport intensified in Poland in the 2nd half of 1930s. Not only was this evidenced by proposals and conclusions of SCPE as regards physical culture in rural areas, but also their implementation in practical activity⁹. An example of a broad infrastructure development were communes within the district of Piotrków (province of Łódź), as well as other areas of the Republic of Poland. Pitches and small-bore shooting ranges were built in the district of Piotrków. Apart from the Piotrków district, development of sports infrastructure could be observed in the district of Brzeg (province of Ternopil), in the districts of Bydgoszcz and Turek (province of Poznań) and in the districts of borderland provinces: of Nowogródek, Polesie and Vilnius¹⁰. The reason for these changes was not only the need to develop physical activity in rural communities, but matters related to the country's defences – higher physical fitness of those who were to do military service in the future.

Physical education and sport in agriculture schools' activity

An important role in the popularization of physical activity was played by agricultural schools. Władysław Kawalek – member of Rural Youth Club (RYC) in Granatów, believed that “rural areas do not appreciate sport, and if it is practised in the countryside, it is mostly in Agricultural Schools followed by very few Rural Youth Associations and other youth organizations”¹¹. In 1920, in Poland there were 52

⁸ Ibidem.

⁹ Małolepszy, E. (2008) *Rozwój infrastruktury dla potrzeb wychowania fizycznego i sportu na wsi w Polsce w II połowie lat trzydziestych XX wieku* [Infrastructure development for physical education and sport in rural areas in Poland in the 2nd half of 1930s], in: L. Nowak (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [Recent history of physical education in Poland], vol. VIII, Gorzów Wlkp., p. 391; See also: Małolepszy E. (2012) *Infrastruktura sportowa, a rozwój wychowania fizycznego i sportu na wsi w powiecie piotrkowskim w II połowie lat trzydziestych XX w* [Sports infrastructure and development of physical education and sport in rural areas of Piotrków district in the 2nd half of 1930s], in: A. Nowakowski, W. Bajorek (eds.), *Szkice z historii i współczesności zarządzania kulturą fizyczną w Polsce* [Selected readings in the history and the present of physical culture management in Poland], Rzeszów, pp. 48–65.

¹⁰ Małolepszy, E. *Rozwój infrastruktury dla potrzeb wychowania fizycznego i sportu na wsi w Polsce w II połowie lat trzydziestych XX wieku* [Infrastructure development for physical education and sport in rural areas in Poland in the 2nd half of 1930s]..., pp. 383–390.

¹¹ „Młoda Wieś” [„Young Rural Areas”] (Łuck), 1939 no. 7, p. 13; See Małolepszy, E., Płomiński, A. *Kultura fizyczna i turystyka w szkołach rolniczych oraz w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej* [Physical education and tourism in agricultural schools and in the activity of Rural People's Universities in the Second Republic], *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Pedagogika* [Physical Education Research Papers Of Jan Długosz University In: Częstochowa Pedagogy], 2013 vol. XXII, pp. 467–478.

Pic. 1 Sports competitions of students of the State Agro-Forestry Secondary School in Żyrowice (province of Nowogródek)

agricultural schools, which taught 1,182 students; in 1925 the number of agricultural schools rose to 90, and of students to 3,010; in 1929 there were 127 schools and 5,697 students; and in 1939 – 186 agricultural schools¹². Men's agricultural schools were engaged in teaching activities based on the 3-semester education period, as well as the 11-month curriculum, among others in Mieczysławów near Kutno and Mokrzyszów near Tarnobrzeg¹³. As part of preparing students for social work the schools taught, among others, fire brigade, sport and military training classes. Completion of military training course in

an agricultural school guaranteed shortening military service by 3 months¹⁴. In the Agricultural School in Trzyciąż (Kielce province) the excursion and sports sections were organized. In addition to the sections classes in sport and military training were held compulsorily¹⁵.

Source: Iconographic collection of the Museum of the Polish Peasant Movement in Warsaw

On the territory of Poznań province women's agricultural schools (Public Schools of Rural Homemakers' Education) operated in Odolanów (district of Ostrów Wielkopolski), Tuchorza (district of Wolsztyn) and Witkowo (Gniezno district)¹⁶. The curriculum included vocational subjects in the field of organization and management of family farms, as well as auxiliary subjects: religion, Polish, studies on contemporary Poland, arithmetic, singing and physical education (physical exercises). Women's agricultural schools admitted candidates at the minimum age of 16. These schools were intended exclusively for "daughters of peasants". Within the scope of women's agricultural education also (3-month) Women's Travelling Schools operated. These institutions implemented a shortened curriculum (the proper curriculum was completed in 11-month women's agricultural schools). The curricula of "travelling schools" included hygiene lessons: "general information about the human, personal and social hygiene, social illnesses and infectious diseases, first aid in emergencies, hygiene in mothers and children"¹⁷. There was a Women's Agricultural Travelling School in Witkowo.

Physical education and sport were systematically taught in the Agricultural School

¹² Małolepszy, E. *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej...* [Physical education in the activity of rural youth organizations in the 2nd Republic...], p. 14.

¹³ „Młoda Polska” [„Young Poland“], 1930 no. 1, p. 15.

¹⁴ For those who reached the 2nd degree of military training there was relief from military service. Such a person began their military service 3 months later.

¹⁵ „Młoda Polska” [„Young Poland“], 1930 no. 21, p. 16.

¹⁶ Archive of the Institute of Peasant Movement History in Warsaw (AIPMH), Agricultural Schools, no year of publication (n.d.) pp. 20–25.

¹⁷ Ibidem, pp. 28–29.

in Dobryczy¹⁸. The process of education in the school lasted 11 months (from 15 January to 15 December). Students had 5 hours of regular classes and 4 hours of practical classes. In terms of extracurricular classes, students devoted time to reading, preparing lessons, lectures, exercises and fire drills. There was a sports section at the school conducting athletics trainings as well as organizing sports competitions and “narodówka” [nations] ball games¹⁹.

In agricultural schools there were sports competitions, among others in the Agricultural School in Sobieszyn internal competitions in athletics were held in 1923 (the competition programme included 100-m run, 1,000-m run, high jump, long jump, discus throw, shot put, palant [Polish game similar to rounders] ball throw)²⁰.

Activity of Rural People's Universities within the physical culture

Physical education, sport, military training and tourism were taught at Rural People's Universities (RPU)²¹. On November 1, 1924 thanks to efforts made by the Polish Association of State Schools Teachers (PASST) RPU in Szyce (near Cracow) was established. The works of RPU in Szyce were directed by Ignacy Solorz²². It is worth noting that I. Solorz in 1922 went on farming practice to Denmark, where, among others, he became acquainted with the activity of people's universities. The lecturer at RPU in Szyce was I. Solorz's wife - Zofia Solorz (nee Michałowska). In 1930 RPU in Szyce assumed an official name “Orkan Rural People's University”²³. At RPU in Szyce courses for boys and girls were conducted every year²⁴.

Source: Iconographic collection of the Museum of the Polish Peasant Movement in Warsaw.

On March 30, 1925 after a men's course finished, a (3-month) summer girls' course started at RPU in Szyce. The condition of participation in the girls' course was the minimum age of 18. The course programme included, among others: Polish classes, arithmetic, world history, Polish history, geography, science, hygiene, gymnastics, singing, educational

¹⁸ „Siew” [„Sowing“], 1928 no. 8, p. 13.

¹⁹ Małolepszy, E., Płomiński, A., *Kultura fizyczna i turystyka w szkołach rolniczych oraz w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej* [Physical education and tourism in agricultural schools and in the activity of Rural People's Universities in the Second Republic]..., p. 470.

²⁰ „Siew” [„Sowing“], 1923 no. 21, p. 12.

²¹ Małolepszy, E. (2015) *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej* [Physical education and tourism in the activity of Rural People's Universities in the Second Republic] in: M. Zowisło, J. Kosiewicz (eds.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych* [Sport and tourism in the mirror of social values], Kraków, pp.168-176.

²² *Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego* [Biographical dictionary of peasant movement activists] (1989). Warsaw, p. 367; M. Mioduchowska, *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912–1928* [Central Association of Rural Youth 1912–1928], Warsaw 1984, pp. 275–276.

²³ Kowal, J. (1964) *Wici. Powstanie i działalność społeczno-wychowawcza 1928–1939* [Wici. Establishment and socio-educational activity 1928–1939], Warsaw 1964, p. 217. As J. Kowal writes RPU in Szyce assumed a new name „to commemorate a prominent writer of peasant origin Władysław Orkan who passed away this year”.

²⁴ „Młoda Polska” [„Young Poland“], 1926 no. 5, p. 13; 1926 no. 19, p. 19.

Pic. 2 Students of RPU in Szyce during a rugby match (1925).

Przeworska - in the years 1932–1939 – was I. Solorz. In 1937 with the community efforts a building on “Gacka Górka” was built and served as the seat of ORPU.

In Szyce, the W.Orkan Rural People’s University conducted its activity starting from 1932. The head of RPU was Jan Lipka, while the supervising institution was the Association of Rural People’s Universities. In issue 5 of “Siew” [Sowing] of 1932 a note was published concerning the activities of RPU in Szyce. The programme of the women’s course, scheduled for the period from 1 April to 1 July 1932, among practical classes included physical education and military training²⁸. Gymnastics classes were conducted in a 45-minute unit in the morning. Physical education and military training were also practised at RPU on men’s courses²⁹. On RPU courses in Szyce students of the courses also practised skiing. In Poland by 1939 there were 23 RPU³⁰.

The role of rural youth organizations in the popularization and development of physical education and sport

Physical education and sport were also practised as part of activities of rural youth organizations. Among them one must mention Central Association of Rural Youth (CARY, 1919–1928), CARY “Siew” [Sowing] (1928–1934), Central Association of Young Rural Areas (1934–1939), Rural Youth Association (RYA, 1926–1937) and the rural section of Young Poland Association (1938–1939), Association of Rural Youth of the Republic of Poland “Wici” (ARY RP “Wici”, 1928–1939), Youth Association of Lesser Poland at Agricultural Association of Lesser Poland (YALP at AALP, 1919–1931), Volhynian ARY (1922–1939), ARY of Greater Poland (1927–1936)³¹.

²⁵ „Siew” [Sowing], 1925 no. 8; „Młoda Polska” [„Young Poland“], 1925 no. 5, pp. 1–2.

²⁶ „Młoda Polska” [„Young Poland“], 1926 no. 5, p.13.

²⁷ J. Kowal J. (1964) *Wici. Powstanie i działalność społeczno-wychowawcza 1928–1958* [Wici. Establishment and socio-educational activity 1928–1939], Warsaw, p. 217.

²⁸ „Siew” [„Sowing“], 1932 no. 5, pp. 4–5.

²⁹ „Młoda Wies” [Young Rural Areas] (Warsaw), 1932 no. 14–15, p.4; 1932 no. 18, p. 11.

³⁰ Małolepszy E., *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej* [Physical education and tourism in the activity of Rural People’s Universities in the Second Republic]..., p. 170.

³¹ Małolepszy, E. *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej...* [Physical education in the activity of rural youth organizations in the 2nd Republic...]..., pp. 65–185.

In the life of Polish countryside, especially until 1928, a great role was played by CARY. In 1921, a convention of CARY delegates was held, which ordered that physical education and sport be introduced into the programme of activity of rural youth clubs and sports competitions be organized by individual youth clubs³². After a meeting of the General Council of CARY in 1922, central authorities began to introduce gymnastic and sports exercises into courses of the association. In the 1920s there was a significant increase in the number of clubs and youth of CARY participating in physical education and sports classes. In 1919, there were 5 teams of physical education and 111 people exercising, while in 1925, out of the total of 447 clubs, 92 had sports and gymnastic teams, and the number of exercising students at that time was 1,654³³. In addition, among the 92 sports and gymnastic teams, 53 also held military training classes. In 1926 at CARY the Inspectorate of Physical Education and Military Training was set up.

In 1928, there was a split in CARY³⁴. At the June convention of delegates CARY "Siew" [Sowing] was established. In individual RYA, making up "Siew", the number of members increased, among others the Provincial RYA in Łódź had 218 clubs in 1931, in 1932 307 clubs and 17,000 members. It ran 68 sections of physical education and military training in which 1,326 people practised³⁵. Work within the scope of physical education and sport was best conducted in the district of Piotrków. In the province of Warsaw in 1933 there were 140 sections of physical education (in which 524 women and 882 men exercised). In Polesie in the early 1930s there were 30 sections of physical education and military training. In total CARY "Siew" in 1933 had 283 sections of physical education (3,234 people) and 164 sections of military training (1,697 exercising people)³⁶.

CARY "Siew" in 1934 merged with a part of RYA and a part of RYA of Lesser Poland. Following the merger of rural organizations, on November 4, 1934 Central Association of Young Rural Areas was established. During this period the operation of the Association in the field of physical activity weakened considerably. It wasn't until the late 1930s that progress in physical education and sport was visible. This was evidenced by resolutions of the Convention of Delegates of the Central Association of Young Rural Areas, which took place in December 1937 in Warsaw, as well as activities for physical education, sport and military training of individual Provincial Associations of Young Rural Areas³⁷.

³² Słoniewski, M. (1984) *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918–1939* [Physical education and sport in the activities of Polish youth organisations associated with the right-wing in the years 1918–1939], Warsaw, p.90.

³³ Małolepszy, E. (2002) *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej* [Physical education and sport in rural areas in the 2nd Republic], in: R. Wasztyl (ed.), *Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej* [Polish physical culture in times of partitions and 2nd Republic], Zeszyty Naukowe nr 85 Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie [Research Papers no. 85 of University of Physical Education in Cracow], Cracow, p. 240.

³⁴ As a result of the split in CARY Association of Rural Youth of the Republic of Poland „Wici” emerged.

³⁵ Małolepszy, E. (2002) *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w Drugiej Rzeczypospolitej...* [Physical education in the activity of rural youth organizations in the 2nd Republic...], in: B. Woltman (ed.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [Recent history of physical education in Poland], vol. V, Gorzów Wlkp., pp. 175–176.

³⁶ Ibidem, p. 176.

³⁷ Ibidem.

Rural Youth Association was established in 1926 on the initiative of the Polish Peasants' Party "Piast". RYA, among others, was engaged in activities within the scope of physical education, sport and military training. The most popular sports disciplines included: shooting, table tennis, athletics and team sports games. In 1935 RYA had 830 clubs and 29,000 members.³⁸ In the province of Warsaw, of 316 clubs of RYA, 112 had divisions of physical education and military training, in which 1,622 people exercised (of the total of 7,563 members)³⁹. In turn, in the province of Białystok 127 clubs of RYA ran sections of physical education and sport, in which 1,469 members practised. In Wadowice district there were 26 sports sections organized⁴⁰. As of 1936, in 250 clubs of RYA physical education and military training were practised⁴¹. In October 1937 during a session of the General Convention of RYA a resolution was adopted on the dissolution of RYA and its accession to Young Poland Association (YPA)⁴². In the years 1937–1939 the activity of RYA was continued by the rural section of YPA.

Association of Rural Youth of RP "Wici" was established in June 1928. In the same year, at the Executive Board of the Association, the Committee for Physical Education and Military Training was established. In 1937 the committee was transformed into the Committee of Health and Physical Education. In 1929, ARY RP "Wici" had 305 teams and 5,000 exercising youth, most of whom practised in the province of Kielce – 158 teams and about 3,000 athletes. In 1928, ARY RP "Wici" held 134 sports competitions, including 84 athletics competitions. The association from the beginning organized trainings of its own instructor personnel in the field of physical education and sport. The first, quite a dynamic period of activities of the Association in the field of sport was not continued. In this respect stabilisation occurred. Further development of the Association works in the field of physical education and sport was inhibited by insufficient resources to conduct broader activity. Despite this, the authorities of the Association declared their need to further popularize physical activity among rural youth. The General Convention of Delegates of RYA RP "Wici", which took place in December 1937 in Warsaw, adopted the following resolution in the field of physical education and sport: "The Convention recognizing physical education and sport as one of important factors in the development of both the individual and the peasant movement, as well as in ensuring the Republic of Poland the basics of defence – considers it necessary to pay greater attention to matters of physical education and sport in works of individual organizational cells and, above all, the Executive Board"⁴³.

³⁸ Małolepszy, E. *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej* [Physical education and sport in rural areas in the 2nd Republic]..., p. 29.

³⁹ Słoniewski M., op. cit., p. 101. As of 1933.

⁴⁰ Małolepszy, E. (2003) *Kultura fizyczna w działalności Związku Młodzieży Ludowej (1926-1937)* [Physical culture in the activities of Rural Youth Association (1926–1937)], in: J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (ed.), „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej Kultura Fizyczna” [„Research Papers of the Higher Teacher Education School Physical Education”], vol. V. *Tradycje i współczesność kultury fizycznej w Polsce* [Traditions and present day of physical culture in Poland], Częstochowa 2003, pp. 101–110.

⁴¹ „Młoda Wieś” [„Young Rural Areas”] (Warsaw), 1937 no. 1–2, p. 2.

⁴² Małolepszy, E. *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej* [Physical education and sport in rural areas in the 2nd Republic]..., p. 33.

⁴³ „Wici”, 1938 no. 3.

Works in the field of physical culture were conducted by regional associations of rural youth keeping their organisational autonomy. Among those the following must be mentioned: YALP at AALP, Volhynian ARY and ARY of Greater Poland. YALP at AALP in the years 1919–1931 played an important role in the development and popularization of physical education, sport and other forms of participation in physical culture among rural youth in the provinces of: Cracow, Lviv, Stanisławów and Ternopil. In the field of physical activity its operation increased in the second half of 1920s and at the turn of 1920s and 1930s. Military training took an important place in the development of physical activity by YALP at AALP. On the territory of Volhynian province activity in the area of physical culture among rural youth was conducted by Volhynian ARY, while on the territory of Poznań province – ARY of Greater Poland. On the initiative of the Associations courses were organised, whose curriculum included classes in physical education and sport, sections of physical education and sport at RYC were set up, and sports competitions and recreational activities were organized. Works of the Volhynian RYA were performed by Polish and Ukrainian youth as well as of other nationalities.

The contribution of youth and social organizations and associations in development of physical activity in rural areas

In the interwar period, a significant contribution to the development of cultural, social and economic life in rural areas, including the popularization of physical education, sport and other forms of participation in physical culture, was made by youth and social organisations such as: Catholic Associations of Male and Female Youth (CAMFY), Gymnastic Society “Sokol” (GS “Sokol”) and Shooting Association (SA).

During the convention of secretaries-general of diocesan rank of Polish Youth Association in 1919, a national organization under the name of Union of Polish Youth Associations (UPYA) was established. Its seat was located in Poznań. In 1934 the national central office of UPYA existing to date was transformed into two all-Poland ones: Catholic Union of Male Youth (CUMY) and Catholic Union of Female Youth (CUFY). From then on Catholic Associations of Male Youth (CAMY) and Catholic Associations of Female Youth (CAFY) in individual dioceses were subordinate to the central offices of CUMY and CUFY⁴⁴. In Catholic Youth Associations (CYA) in accordance with the principle of “healthy body – healthy mind”, fields of physical activity played an important role. Physical education in the activities of CYA met such objectives as: “to maintain and improve health, to counteract negative effects of everyday life and to contribute to the natural development of the members and toughen them up for hardships and changeable weather conditions; to develop fitness and sensibly practise physical education to enhance passion for doing sport for health and morality reasons”⁴⁵. Physical education was treated as part of general education. The number of members of CAMY (and previously the male youth within UPYA) increased: in 1927 – 68,989 members, in 1929 – 72,544, in 1931 – 76,285, in 1933 – 133,997, in 1935 134,000. Catholic Associations of Female Youth had in 1936 – 180,000 members, while

⁴⁴ Małolepszy, E. (2002) *Kultura fizyczna w działalności Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej na wsi w II Rzeczypospolitej* [Physical culture in the activity of Catholic Associations of Male and Female Youth in rural areas in the 2nd Republic], in: Z. Dziubiński (ed.), *„Antropologia sportu”* [“Anthropology of sport”], Warsaw, pp. 426–427.

⁴⁵ „Czyn Katolicki” [„Catholic Deed“], 1934 no. 5.

in 1937 – 175,000⁴⁶. Most youth in CAMY and CAFY had rural background. This percentage in CAMY in 1930s was over 75%, and in CAMFY it was even higher and exceeded 80%⁴⁷. The number of members and branches of the PYA, and subsequently CAMY and CAMFY participating in physical education, sport and military training in the interwar period, continuously increased. In 1932, UPYA had 1,669 clubs of physical education, in which 32,830 male and female youth practised. These clubs organized 2,679 competitions and 6,428 excursions and sent 577 people to instructor courses⁴⁸. In 1933, within CUMY there were 1,210 clubs engaged in physical education and sport, in which 48,534 people exercised; 238 clubs of military training and 3,323 exercising members. Divisions of CAMY organized 5,333 sports competitions and 6,124 excursions. In 1935, in 1611 clubs physical activity was practised with the participation of 30,966 exercising people; in 1936 – 37,832 members practised physical activity. In CAFY physical education and sport was practised in 1934 – by 16,342 people; in 1935 – 30,790; in 1936 – 25,925⁴⁹. The increase in the number of exercising members of UPYA, and then CAMY and CAFY required physical education instructors and adequate infrastructure. Courses and physical education camps were mostly conducted by individual Diocesan Associations of CAMY and CAFY in rural areas. The condition of sports infrastructure improved, among others CAMY in 1933 had 315 own pitches and 1062 hired ones; in 1935 – 708 own pitches and 1,280 hired ones; in 1936 – 833 own pitches⁵⁰. As part of sports games, rural youth of CAMY and CAFY took part, among others, in parish, regional and diocesan competitions and in gaining National Sports Badge (NSB).

Gymnastic Society “Sokol” in rural areas in Poland in the interwar period did not develop its activity in a broader way. The activity of rural nests in the Pomeranian and Greater Poland District was most visible. Relatively more nests in rural areas conducted its activity in 1920s, compared with the period of 1930s. The most thriving nest in rural communities was GS “Sokol” in Kozłówka, where instructor courses for female falcons were held. In rural nests, as far as possible, classes (mostly gymnastics and athletics) in physical education and sport, military training and cultural, educational, and patriotic work, were taught⁵¹.

A significant role in the promotion and popularization of physical education and sport in rural areas was also played by SA. Rural branches of SA established clubs and sections of physical education, sport and military training. Members of SA of rural

⁴⁶ Small Statistical Yearbook 1939, Warsaw 1939, p. 351.

⁴⁷ Ponczek, M. (1997) *Kultura fizyczna w Polskich Katolickich Organizacjach Młodzieżowych II Rzeczypospolitej* [Physical culture in Polish Catholic Youth Organisations of the 2nd Republic] Katowice, p. 28.

⁴⁸ „Niedziela” [„Sunday“], 1932 no. 24.

⁴⁹ Małolepszy, E. *Kultura fizyczna w działalności Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej na wsi w II Rzeczypospolitej* [Physical culture in the activity of Catholic Associations of Male and Female Youth in rural areas in the 2nd Republic]..., pp. 429–431.

⁵⁰ Ibidem, p. 433.

⁵¹ Małolepszy, E. (2010) *Rola i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” na wsi w Polsce w okresie międzywojennym* [Role and activity of Gymnastic Society „Falcon” in rural areas in Poland in interwar period], in: A. Łopata, J. Fall (eds.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokolów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego* [100 years of 5th All-Poland Rally of Falcons in Cracow – the Grunwald Rally], Cracow, p. 66.

background participated in courses as well as physical education and military training camps. They participated in sports competitions. Among the most popular areas of physical activity one must mention: sports games (football, volleyball), athletics and shooting. People making up SA actively participated in competitions and tests aimed at gaining sports badges (including National Sports Badge and Shooting Badge).

CONCLUSION

This paper is a synthesis of physical education and sport in rural areas in Poland in the interwar period. In the interwar Poland, in the field of physical education and sport in rural areas there were a lot of favourable changes. An important role in the popularization and promotion of physical activity in rural areas was played by the activity of administrative structures of SOPEMT, as well as by proposals and conclusions developed in the meetings of SCPE. Physical activity was present in the classroom of schools located in rural areas, mainly agricultural schools. Another essential element in the promotion of physical education and sport was the activity of RPU, whose curricula included classes in physical education, sport, hygiene, as well as tourism and touring. Physical education, sport and military training were of great importance in programmes and activity of rural youth organisations. In addition to rural youth organisations, physical activity, also of paramilitary nature was practised by youth and social organizations operating in rural areas, such as Catholic Youth Associations, GS "Sokol" and Shooting Association.

BIBLIOGRAPHY

A. Sources

I. Archival sources

Archive of the Institute of Peasant Movement History in Warsaw
 – Agricultural Schools
 Iconographic collection of the Museum of the Polish Peasant Movement in Warsaw

II. Printed sources

Small Statistical Yearbook 1939, Warsaw 1939.

III. Press

„Czyn Katolicki” [“Catholic Deed”] (Częstochowa)	1934
„Młoda Polska” [Young Poland”] (Cracow)	1923–1930
„Młoda Wieś” [Young Rural Areas] (Łuck)	1939
„Młoda Wieś” [Young Rural Areas] (Warsaw)	1932–1937
„Niedziela” [Sunday] (Częstochowa)	1932
„Siew” [Sowing] (Warsaw)	1923–1932

B. Literature

Gradowski, L. (ed.) (1989). *Polska 1918–1988*, [Poland, 1918–1988], Warsaw.
 Kowal, J. (1964). *Wici. Powstanie i działalność społeczno-wychowawcza 1928–1958* [Wici. Establishment and socio-educational activity 1928–1958], Warsaw.
 Małolepszy, E. (2012). *Infrastruktura sportowa, a rozwój wychowania fizycznego i sportu na wsi w powiecie piotrkowskim w II połowie lat trzydziestych XX w.* [Sports infrastructure and development of physical education and sport in rural areas of Piotrków district in the 2nd half of 1930s] in: A. Nowakowski, W. Bajorek (eds.), *Szkice z historii i współczesności zarządzania kulturą fizyczną w Polsce* [Selected readings in the history and the present of physical culture management in Poland], Rzeszów, pp. 48–65.

- Małolepszy, E. (2001). *Kultura fizyczna w działalności Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” i Centralnego Związku Młodej Wsi w latach 1919–1939 (zarys problematyki)* [Physical culture in the activity of Central Association of Rural Youth “Siew” (Sowing) and Central Association of Young Rural Areas in years 1919–1939 (outline of the issues)], in: W. Mynarski, M. Ponczek (eds.): *Tradycje i współczesność kultury fizycznej* [Traditions and present day of physical culture]. Katowice, pp. 92–98.
- Małolepszy, E. (2002). *Kultura fizyczna w działalności Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej na wsi w II Rzeczypospolitej* [Physical culture in the activity of Catholic Associations of Male and Female Youth in rural areas in the 2nd Republic], in: Z. Dziubiński (ed.) *“Antropologia sportu”* [“Anthropology of sport”], Warsaw, pp. 426–435.
- Małolepszy, E. (2002). *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w Drugiej Rzeczypospolitej...* [Physical culture in the activity of rural youth organizations in the 2nd Republic.], in: B. Woltmann (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [Recent history of physical education in Poland], vol. V. Gorzów Wlkp., pp. 73–181.
- Małolepszy, E. (2015). *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej* [Physical culture in the activity of rural youth organizations of the 2nd Republic], Częstochowa (2nd Edition).
- Małolepszy, E. (2015). *Kultura fizyczna i turystyka w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej* [Physical education and tourism in the activity of Rural People’s Universities in the Second Republic] in: M. Zowisło, J. Kosiewicz (eds.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych* [Sport and tourism in the mirror of social values], Kraków, pp. 168–176.
- Małolepszy, E. (2003). *Kultura fizyczna w działalności Związku Młodzieży Ludowej (1926–1937)* [Physical culture in the activities of Rural Youth Association (1926–1937)] in: J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (eds.), „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej Kultura Fizyczna” [“Research Papers of the Higher Teacher Education School Physical Culture”], vol. V. *Tradycje i współczesność kultury fizycznej w Polsce* [Traditions and present day of physical culture in Poland], Częstochowa, pp. 101–110.
- Małolepszy, E. (2005). *Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec wychowania fizycznego i sportu na wsi* [Policy of the 2nd Republic authorities towards physical education and sport in rural areas], in: J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (eds.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna” [Physical Education Research Papers Of Jan Długosz University in Częstochowa Physical Culture], vol. VI, Częstochowa, pp. 57–65.
- Małolepszy, E. (2010). *Rola i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na wsi w Polsce w okresie międzywojennym* [Role and activity of Gymnastic Society “Falcon” in rural areas in Poland in interwar period], in: A. Łopata, J. Fall (eds.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokółów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego* [100 years of 5th All-Poland Rally of Falcons in Cracow – the Grunwald Rally], Cracow, pp. 55–66.
- Małolepszy, E. (2008). *Rozwój infrastruktury dla potrzeb wychowania fizycznego i sportu na wsi w Polsce w II połowie lat trzydziestych XX wieku* [Infrastructure development for physical education and sport in rural areas in Poland in the 2nd half of 1930s], in: L. Nowak (ed.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [Recent history of physical education in Poland], vol. VIII, Gorzów Wlkp., pp. 381–391.
- Małolepszy, E. (2013). *Stan badań nad dziejami wychowania fizycznego i sportu na wsi w Polsce w latach 1918–1939* [State of research on the history of physical education and sport in rural areas in Poland in years 1918–1939], in: J. Kosiewicz, T. Michaluk, K. Pezdek (eds.), *Nauki społeczne wobec sportu i kultury fizycznej* [Social science on sport and physical culture] Wrocław, pp. 296–303.

- Małolepszy, E. (2009). *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Związku Strzeleckiego na wsi w latach 1919 – 1939. Zarys problematyki* [Physical education and sport in the activities of Shooting Association in rural areas in years 1919–1939. Outline of the issues], in: J. Urniaż (ed.), *Szkice z historii sportu i sprawności fizycznej* [Selected reading on history of sport and physical fitness], Olsztyn, pp. 65–76.
- Małolepszy, E. (2002). *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej* [Physical education and sport in rural areas in the 2nd Republic], in: R. Wasztyl (ed.), *Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej* [Polish physical culture in times of partitions and 2nd Republic]. Zeszyty Naukowe nr 85 Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie [Research Papers no. 85 of University of Physical Education in Cracow] Cracow, pp. 235–244.
- Małolepszy, E., Płomiński, A. (2013). *Kultura fizyczna i turystyka w szkołach rolniczych oraz w działalności Wiejskich Uniwersytetów Ludowych w II Rzeczypospolitej* [Physical education and tourism in agricultural schools and in the activity of Rural People's Universities in the Second Republic], „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Pedagogika” [Research Papers Of Jan Długosz University In Częstochowa Pedagogy] vol. XXII, pp. 467–478.
- Mierzwiński, H. (1992). *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928–1948)* [Association of Rural Youth of Republic of Poland “Wici” on issues of physical education, sport and tourism], Biała Podlaska.
- Mioduchowska, M. (1984). *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912–1928* [Central Association of Rural Youth 1912–1928], Warsaw.
- Ponczek, M. (1997). *Kultura fizyczna w Polskich Katolickich Organizacjach Młodzieżowych II Rzeczypospolitej* [Physical culture in Polish Catholic Youth Organisations of the 2nd Republic] Katowice.
- Rozwadowski, P. (2000). *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego 1927–1939* [State Office of Physical Education and Military Training 1927–1939], Warsaw.
- Słoniewski, M. (1984). *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918–1939* [Physical education and sport in the activities of Polish youth organisations associated with the right-wing in the years 1918–1939], Warsaw.
- Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego* [Biographical dictionary of peasant movement activists] (1989), Warsaw.
- Szymański, L. (1995). *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej* [Physical culture in the politics of the 2nd Republic], Wrocław.

Dr. hab. prof. Eligiusz Małolepszy

Institute of Physical Education, Tourism and Physiotherapy
Jan Długosz University in Częstochowa, Poland
42-200 Częstochowa, ul. Waszyngtona 4/8
e-mail: e.malolepszy@ajd.czyst.pl,

PARTICIPATION OF POLISH WOMEN IN INTERNATIONAL COMPETITION IN TEAM SPORT GAMES IN THE INTERWAR PERIOD

TERESA DROZDEK-MAŁOLEPSZA

Institute of Physical Education, Tourism and Physiotherapy
Jan Długosz University in Częstochowa, Poland

ABSTRACT

The aim of this paper is to present the participation of women's Polish national team and club teams in international competition in team sport games. Among team sport games Polish women competed in the international arena, mainly in Czech handball and in basketball. In these disciplines they were among the best competitors in the world and in Europe. In Czech handball they were twice ranked the 3rd in the world, in 1930 and 1934. In this sports discipline the best Czech handball female players were those from other Slavic countries – Czechoslovakia and Yugoslavia. In basketball female competitors of the Polish national team were the best in Europe, after female basketball players from France. In 1935, Polish women won the gold medal in the Students' World Championships. In handball the Polish female national team did not play an international match. In terms of club competition friendly matches were played. The teams of Czech handball and basketball of Łódź and Warsaw had the most frequent international contacts.

Key words: Team sport games, Poland, Czech handball, basketball

INTRODUCTION

The aim of this paper is to present the participation of Polish women in international competition in team sport games in the interwar period. The article shows Polish women competing in such disciplines as Czech handball, basketball and volleyball. In terms of sources used, the article is based on press sources and reference books, among which the most important are works by Teresa Drozdek-Małolepsza, Maria Rotkiewicz and Dariusz Pietrzyk¹. As far as the present state of research is concerned there is a need to prepare a publication dedicated to international competition of Polish women in team sport games.

METHODS AND RESEARCH PROBLEMS

The paper uses the following research methods: analysis of historical sources, synthesis, induction, deduction, and a comparative method. The following research areas have been put forward:

1. What sports level did Polish women present in team sport games in the international arena?
2. In which discipline – from among team sport games were they most successful?

¹ The complete list of sources is included in the bibliography.

RESEARCH RESULTS

In the development of women's sport, including team sport games, an important role was played by structures at both international and national level. Among organizations International Women's Sports Federation (IWSF) was of great significance. The IWSF Congress was held during the Women's World Games (WWG) in Gothenburg in August 1926.² During the congress a decision was made to introduce "football games" into the programme of WWG. The aim of IWSF, established in 1921, was to popularize and promote women's sport, create women's sport centres in countries that did not have autonomous women's sport organizations, develop rules and regulations of sports competitions, determine and approve records and organize women's games every 4 years. The organization was chaired by Alice Milliat. On the initiative of IWSF WWG were held four times (1922 – Paris, 1926 – Gothenburg, 1930 – Prague, 1934 – London).

On April 13, 1933 a meeting of IWSF was held in Rome with the participation of: A. Millat (France), Bergman (Germany), Marchant, Untubers (United Kingdom), Valousek (Czechoslovakia), Lindaczev (Hungary) and Mersch (Switzerland)³. During the meeting, Marchant reported matters related to the organization of the Women's World Games (WWG) in London in 1934, among other things, it was resolved that world championships in basketball and volleyball be organized. During the WWG in London the finals were to be held; the champion of the European zone would play a match against the champion of the American zone.

Of great importance to the development of team sport games was the establishment in 1928 of International Handball Federation⁴. In mid-1930s International Handball Federation "in order to make particular games more independent decided to organize autonomous international sections and entrusted the organization of basketball – to Italy, handball – to Germany and volleyball – to Poland"⁵. The representatives of Czechoslovakia were to organize an international association of Czech handball⁶. A representative of Poland within the scope of the association organization was Stanisław Lipiński serving

² Drozdek-Małołepsza T. (2015). *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1926)* [Women's sport in Poland in the light of „Przegląd Sportowy“ [Sports Review] magazine (1926)]. In: Zowisło M., Kosiewicz J. (eds.) *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych* [Sport and tourism in the mirror of social values]. Cracow, University of Physical Education in Cracow, p.213.

³ „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1933 no. 31, p. 2. Drozdek-Małołepsza T. (2015). *Women's sport in Poland in the light of „Przegląd Sportowy” [Sports Review] magazine (1933)*. „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna” [Research papers of Jan Długosz University in Częstochowa. Physical culture], 2015 vol. XIV, no. 2, p. 75. <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2015.14.17>

⁴ Pietrzyk, D. (2014). *Polska piłka ręczna na międzynarodowych arenach sportowych w latach 1919–1939* [Polish handball in international sports arenas in the years 1919–1939]. In: Kwieciński, J., Tomczak, M., Łuczak, M. (Eds.) *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria praktyce* [Sport and physical education in scientific research. Theory to practice]. Konin: Publishing House of the State Vocational School in Konin, p. 273.

⁵ „Start”, 1935 no. 3–4, p. 31.

⁶ Drozdek-Małołepsza T. (2013). Women's Sports in Czechoslovakia as Commented on by the “Start” Magazine (1927–1936). In: Oborny, J., Seman, F. (Eds.): *Estetika tela, telesnosti a športového pohybu*. Bratislava: Univerzita Komenského, p. 42.

as an officer for Czech handball in the Polish Association of Sports Games (PASG)⁷. The section which 6 countries would join was to be made autonomous.

The said PASG was established on 19 February 1928 “as the central organization of games recognized as separate disciplines – basketball, volleyball, handball and Czech handball”⁸. In 1929 PASG became a member of International Handball Federation, in 1930 it became a member of IWSF, while in 1932 it joined International Basketball Federation⁹.

Starting from 1929, national teams of Czechoslovakia and Poland competed in team sport games, mainly in Czech handball. The beginnings of Czech handball in Poland fall on 1925.¹⁰ Polish female athletes became familiar with this game during international competitions in Brno (Czechoslovakia). In 1928, there were several teams of Czech handball in Poland, among others this discipline developed in the National Institute of Physical Education (NIPE) in Warsaw. Sports competition was also related to competitions between cities and clubs. The national team of Czechoslovakia in Czech handball in 1929 came to Poland for matches with the team of Łódź and Warsaw, and was the winner. The team of Czechoslovakia was represented by the following players: Dvorakova, Welgrichtowa, Matysowa, Juristova, Vesela, Oimrova and Dusilova¹¹. A year later (1930) the team of Czechoslovakia – “Victoria” Żiżków beat in Warsaw the team of Students’ Sport Association (SSA) Warsaw (5 : 3) and “Polonia” Warsaw – 8 : 2¹². As the editors of “Start” wrote: “Several times already, there were matches with Czech female players always with negative results for Polish women, which is quite understandable: in Czechoslovakia Czech handball is a national game and played for many years”¹³. In addition, the press “depicted” Czech handball female players from Czechoslovakia as players with better technique of the game, faster and finer passes and better game tactics.

During the 3rd WWG in Prague in 1930, a Czech handball tournament was held. The following teams participated in the Czech handball competitions: of Czechoslovakia, Yugoslavia and Poland. In the tournament Polish Czech handball female players lost to Czechoslovakia (0 : 17) and to Yugoslavia (2 : 9)¹⁴. In the competition the Polish team was represented by: J. Krodowska (goalkeeper), Celina Gapińska (defence), Jadwiga Duch and Zdzisława Wiszniewska (fullbacks, SSA Warsaw), Helena Czerska, Bogumiła Połomska and Janina Wencel (attack), Jaszczak and Halina Grotowska (reserve players). The team of Czechoslovakia took the title of the world female champions defeating Yugoslavia in the final (9 : 5). In the Polish sports press we receive somewhat misleading information on the outcome of the final match. The editors of “Start” magazine claim that Czech handball female players from

⁷ “Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1935, no. 20, p. 4.

⁸ Rotkiewicz, M., Hądzelek, K. (2007). Powstanie i działalność polskich związków sportowych (II) 1919–1925 [The establishment and activity of Polish sports associations (II) 1919–1925], *Sport Wyczyny* [Professional Sport], no. 10–12, pp. 111–112.

⁹ Ibidem, p.113.

¹⁰ “Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1935, no. 49, p. 3.

¹¹ Pietrzyk, D. (2014). op. cit., p. 279.

¹² “Start”, 1930 no. 12, p.12; Drozdek-Małołepsza, T. (2015). *Sports contacts of female competitors from Czechoslovakia and Poland in 1920s in the light of Polish sports press*. “Acta Universitatis Matthiae Belii Physical Education and Sport”, 2015, no. 1, p. 32.

¹³ “Start”, 1930, no. 12, p. 12.

¹⁴ “Start”, 1930, no. 19, p. 2.

Czechoslovakia won 9 : 4 (half-time 4 : 2), whereas on the pages of "Sports Review" we read that the team of Czechoslovakia beat Yugoslavia 9 : 5¹⁵. During the 3rd WWG a final match in women's handball was played in which Austria beat Germany (5 : 4).

Polish club teams in Czech handball in 1930s continued international contacts, mainly in order to increase their sports performance. They mainly competed with teams from Czechoslovakia and Yugoslavia. Czech handball female players of "Polonia" Warsaw in May 1931 went to Czechoslovakia in order to play friendly matches¹⁶. Female athletes of "Polonia" compared to the favoured club teams of Czechoslovakia gave quite good performance. They lost (3 : 5) to one of the best club teams of Czechoslovakia – "Victoria" Žižków; lost to the team of SK Mlada Bolesław (3 : 5) and to Mielnik (2 : 11), and tied the team "Sokół" Vinohrady – 2 : 2¹⁷. The commentary to the competition in the magazine reads: "Polish Czech handball already grew out of infancy a long time ago. Our ladies plucked up the courage and went on their first "real" foreign tour to Czechoslovakia, the homeland of this ideal sport for women (...). The team of "Polonia" together with its caring coach Wiktor Kwast was cordially welcome everywhere"¹⁸.

Another trip of Polish Czech handball female players took place at the beginning of September 1931.¹⁹ Poland was represented by players of clubs from Łódź and Warsaw. Before departure they attended a keep-fit training camp at the facilities of Central Institute of Physical Education (CIPE). Coaching staff at the camp included Lieut. Baran and Przewrocki. The team to departure to Czechoslovakia was composed of: Gawska, J. Duch, Olczak and Sława Smidówna („Polonia”), Celina Gapińska, Jadwiga Głazewska and Maria Kwaśniewska (ŁKS), Wierzbolowska („Warszawianka”), Z. Wiszniewska (SSA Warsaw) and B. Połomska (HKS Łódź). The Polish national team among others played two matches with the Prague team drawing 4 : 4, losing 1 : 5 and suffering defeat to Mielnik (4 : 9)²⁰. Despite adverse results, the sports level presented by Polish women was satisfactory. A lot of credit for the development of Czech handball in Poland must be given to S. Smidówna, a Czech by descent²¹. In Czechoslovakia she completed a secondary school, where she became familiar with Czech handball. After arriving in Poland, she brought an official copy of Czech handball game regulations from Prague.

The most important competition in 1934, for national teams of Slavic countries in Czech handball was participation in Women's World Games (WWG) in London. The Polish national team in Czech handball was in June 1934 at the sports camp, preparing for a July match against Yugoslavia. The camp was conducted at the Central Institute of Physical Education and attended by Czech handball female players from Cracow, Łódź

¹⁵ "Start", 1930, no. 19, p. 2; „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1930, no. 73, p. 2.

¹⁶ „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1931, no. 40, p. 3.

¹⁷ „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1931, no. 44, pp.1, 5; Drozdek-Małolepsza T. (2015). Sports rivalry of women from Slav Countries in the years 1931–1934 as reported by „Przegląd Sportowy” magazine. *Acta Universitatis Matthiae Belii Physical Education and Sport*, no. 2, pp. 43–57.

¹⁸ „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1931, no. 44, p. 5.

¹⁹ „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1931, no. 71, p. 2.

²⁰ „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1931, no. 73, p. 6.

²¹ „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1931, no. 82, p. 3.

and Warsaw. The head of the camp was Capt. J. Baran²². The Polish national team was to play a (semi-final) preliminary match to WWG with the team of Yugoslavia. Originally the game was to be held in Prague. Eventually, the match took place on 8 July 1934 in Zagreb²³. In issues 53 and 54 of "Sports Review" short notes appeared on the departure of the Polish national team for a match with Yugoslavia²⁴. The national team was composed of the following female players: Barbara Cegielska, Barbara Stefańska, Zdzisława Wiszniewska (SSA Warsaw), I. Kamecka, Barbara Olczak ("Polonia" Warsaw), Irena Kordowska B. Połomska (HKS Łódź), Filipiak, J. Głazewska, Gruszczyńska (IKP Łódź) and Podbórska ("Cracovia"). Tutors of the players were Stanisław Lipiński and Gołabek. The Polish national team lost to Yugoslavia 3 : 10²⁵. The match was held at the HASK Zagreb stadium with the participation of 2,000 fans. The team of Polish women was composed of the following players: B. Stefańska, Ciesielska, Filipiak, Z. Wiszniewska, B. Połomska, J. Głazewska and H. Gruszczyńska; while Yugoslavia was represented by: Stankovits, Kusted, Bobińska, Oman, Czuwaj, Wernik and Pimporan. One of the representatives of Yugoslavia – Bobińska, was Polish by descent living in Zagreb. In the opinion of the Yugoslav team captain Balthazar: "Yugoslav women rightly won, albeit (...) the result should be 10 : 7. Polish women did not take advantage of a few good positions. The biggest mistake of the Poles was stopping at a shot and throwing with both hands out of basketball habit. Fullbacks extraordinary, goalkeeper good but inexperienced"²⁶. It is worth mentioning that the age of Polish women ranged from 15 to 24, and Yugoslavian players from 24 to 30. The winners of the competition, the team of Yugoslavia, in the final of WWG met with the team of Czechoslovakia. After the match against the national team of Yugoslavia, the Polish team held a series of meetings with club teams of Yugoslavia, which ended with favourable results, among others, with SC "Slavia" Varaždin (5 : 2), with the team of Belgrade (8 : 3), with the team of Jasielnice (14 : 1), with the representation of Ljubljana (3 : 1), with the team of Brod (9 : 10) and Nowe Gradiški (13 : 3)²⁷. The final of WWG in Czech handball was held on August 8, 1934 in London²⁸. Surprisingly, the title of the world champions went to the female players of Yugoslavia beating the team of Czechoslovakia (6 : 4). The final match was refereed by S. Lipiński from Warsaw.

The Polish national team in Czech handball on 29 April 1935 began preparations for the match with the team of the world female champions– Yugoslavia²⁹. From among 25 appointed Czech handball female players 14 were at the camp including 3 women of IKP Łódź: Z. Filipiak, J. Głazewska and H. Gruszczyńska. As part of the camp classes in game tactics, theory and gymnastics were held. The Yugoslav team to come to Poland was composed of the following players: Grsetic (goalkeeper), Bernik (defence), Cuwaj and Oman (fullbacks), Bobińska, Kustek and Tonkoric (attack); Czempiernianowa, Popowicz and Justin Matilda (reserve players). It was not until September 1935 that Czech handball female players from Yugoslavia came to Poland³⁰.

²² "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 53, p. 1.

²³ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 46, p. 6.

²⁴ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 53, p. 4; 1934, no. 54, p. 5.

²⁵ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 55, p. 2.

²⁶ Ibidem.

²⁷ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 57, p.5; 1934, no. 58, p. 4; 1934, no. 59, p. 6.

²⁸ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 65, p. 3.

²⁹ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1935, no. 43, p. 2.

³⁰ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1935, no. 94, p. 4.

An international match was played on September 8, 1935, in which Yugoslavia beat Poland 4 : 3. In terms of popularization of Czech handball, Yugoslav female players played several friendly matches with Polish teams, among others in Białystok, Lublin, Łódź, Poznań and in Warsaw³¹.

According to D.Pietrzyk, “in 1937 (...) Polish national team in Czech handball was not appointed. Activists of the Polish Handball Association also deleted this game from the calendar of events and instead starting from the next year entered women’s games in seven-person handball”.³²

As the editors of “Sports Review” wrote in issue 69 of 1935, in the Upper Silesia in Chorzów the first two women’s clubs of handball in Poland were established³³.

The Polish national team in women’s basketball participated in international competitions. The biggest success of Polish female players was winning the vice-championship of Europe. In final competition preliminaries female basketball players from Poland played on 29 June 1930 in Cracow a match with Sweden³⁴. The match ended with the victory of the Poles. It is worth mentioning that PASG provided substantial aid to the female basketball players. Before the match with Sweden from 22 to 29 June, 1930 a training camp in Cracow was held, to which, among others, the following players were appointed: H. Grotowska, Jadwiga Wolicka, Helena Woynarowska (Warsaw); C. Gapińska, M. Kwaśniewska, B. Połomska (Łódź); H. Czerska, Irena Jaśnikowska – “Jasna” (Cracow) and Tabeńska³⁵. The head of the camp was Lieut. Woskowicz³⁶.

The final tournament of women’s basketball took place in Strasbourg (France)³⁷. In the match qualifying for the finals of the tournament, which was played on 12 July 1930, the Polish national team beat Czechoslovakia 14 : 8³⁸. The team of Czechoslovakia was composed of: Ulbrichova, Brabcova, Houskova, Jandourkova, Topolcanova, and Capova. The following day – July 13 – the final match was held, in which teams of France and Poland met. The match ended with the victory of the French female players 33 : 17. The team of female European champions was composed of: Lunnet, Marinet, Moreau, Radideau, Roche, while the Polish team was represented by: H. Czerska,

³¹ “Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1935, no. 97, p. 5; 1935, no. 98, p. 4; 1935, no. 99, p. 5; 1935, no. 100, p. 4; 1935, no. 101, p. 2.

³² D. Pietrzyk (2014), op. cit., p.286.

³³ “Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1935, no. 69, p. 5.

³⁴ “Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1930, no. 49, p. 2.

³⁵ “Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1930, no. 52, p. 2. As the editors of “Przegląd Sportowy” write “Polish Association of Sports Games in its understanding of the importance of this meeting as far as it was possible due to its modest means made every effort – for our team in the first contact with the foreign team to proudly defend the national colours of Poland”.

³⁶ “Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1930, no. 49, p. 2.

³⁷ “Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1930, no. 57, p. 2.

³⁸ Drozdek-Małołepsza T. (2015). *Women’s Sport in Poland in the Light of “Przegląd Sportowy” [Sports Review] Magazine (1930)*. In: Drozdek-Małołepsza, T., Buková, A. (Eds.) *Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania kultury fizycznej i turystyki (Teoretické i praktické podmienky telesnej kultúry a turistiky)*. Częstochowa: Jan Długosz University in Częstochowa, Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice, p. 35.

I. Jaśnikowska ("Jasna"), Kwaśniewska, B. Połomska, J. Wolicka and H. Woynarowska³⁹. The best team of Europe – France played in the final of WWG in Prague in 1930, in competition with the best team from the American continent – Canada⁴⁰. The Canadians won 18 : 14 (14 : 8).

Women's Polish national team advanced to WWG in London (1934). On August 8, 1934, Polish women played a match with the team of France. They suffered defeat 20 : 46 and took the 3rd place. The Polish team was represented by: Barbara Cegielska, H. Gruszczyńska, Zofia Filipiak, I. Kamecka, H. Olczak and Z. Wiszniewska⁴¹. Such an important meeting of WWG was refereed by a Frenchman, which met with protest from the Polish team. The commentary to the match on the pages of "Sports Review" reads: "The game was very fast and fierce, better technique and mastery of the ball by the French women was compensated by good game in the field and ambition of Polish women"⁴². The French in the final match played against the national team of USA. They became the world champions beating female basketball players from USA (34:23). The organization of competitions in team sport games on 4th WWG was on average level. Matches of team sport games were held during track and field events. In the opinion of the editors of "Start", "it was a discredit to the International Women's Sports Federation in terms of its treatment of sport games"⁴³.

The first women's basketball European Championships were held in Rome, from 12 to 16 October 1938.⁴⁴ National teams of five countries participated in the competition: of France, Lithuania, Poland, Switzerland and Italy. Polish female basketball players were successful taking the 3rd place. They had three wins, with a team of Lithuania (24 : 21), France (24 : 19), and Switzerland (34 : 6). They suffered one defeat, with female basketball players of Italy (19 : 27)⁴⁵. The coach of the Polish national team was Mieczysław Piotrowski, while the team of bronze medallists was represented by: Halina Bruskiewicz, Irena Brzustowska, Zofia Filipiak, Jadwiga Głazewska, Helena Gryszczńska, Edyta Holfeier, Irena Jaśnikowska, Irena Kamecka-Jaźnicka, Zdzisława Wiszniewska and Helena Woynarowska.

On May 21, 1939, the women's basketball team of Warsaw played a match with the team of Kaunas, losing (28 : 29)⁴⁶. The games were played during the 3rd European Championships in Kaunas (Lithuania) in men's basketball (21–28 May 1939). The Polish team was composed of: H. Bruskiewicz, I. Brzustowska, Z. Filipiak, Zofia Wardyńska and I. Kamecka-Jaźnicka⁴⁷.

³⁹ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1930, no. 55, p. 2; 1930, no. 58, p. 1. In the qualifying match the female basketball players from France beat the Italian team 33 : 4.

⁴⁰ „Przegląd Sportowy” [Sports Review], 1930 no. 74, p. 2.

⁴¹ Rotkiewicz, M., Latek, A. (1995). *Maria Germanówna i początki koszykówki kobiet w Polsce (do 1939 r.)* [Maria Germanówna and the beginnings of women's basketball in Poland (until 1939)]. "Sport Wyczynowy" [Professional Sport], no. 3–4, p. 85.

⁴² "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 65, p. 3.

⁴³ "Start", 1934, no. 15/16, p. 5.

⁴⁴ Rotkiewicz, M., Latek, A., (1995) *Maria Germanówna i początki koszykówki kobiet...* [Maria Germanówna and the beginnings of women's basketball...], p. 86.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ "Sports Review" 1939, no. 41, pp. 1, 5; Rotkiewicz, M., Latek, A. (1995). *Maria Germanówna i początki koszykówki kobiet...* [Maria Germanówna and the beginnings of women's basketball...], p. 86.

⁴⁷ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1939, no. 41, p. 1.

Polish female basketball players participated in the Students' World Championships, winning the title of the world champion twice. In 1935 in Budapest, they beat the team of Hungary (37 : 15) and Latvia (27 : 13).⁴⁸ Poland was represented by the following players: H. Bruszkiewicz, I. Brzustowska, B. Cegielska, E. Holfeier, I. Jaśnikowska, Celina Malczyk, Z. Wiszniewska and H. Woynarowska. Two years later, in 1937, the games were held in Paris with the participation of two teams of Poland and Latvia⁴⁹. The first two matches brought victory and defeat to the Polish national team. The third match, won by the Polish women (37 : 29) was decisive for the champion title. The following players made up the Polish team: Jadwiga Batiuk, Sabina Bąkowska, I. Brzustowska, H. Bruszkiewicz, Wanda Gąsiorowska, I. Jaśnikowska, Z. Wardyńska, Z. Wiszniewska and H. Woynarowska⁵⁰.

In the interwar period Polish women's basketball and volleyball clubs competed with foreign clubs. In 1936 a tournament in women's sports games was held with the participation of teams from Poland (SSA Warsaw, "Polonia" Warsaw, Latvia (Universitātes Sports Ryga) and Estonia ("Russ" Tallin)⁵¹. In competitions of women's basketball Polish teams beat the Latvian team and the team from Estonia, among others: "Polonia" beat Universitātes Sports Rīga (32 : 23) and "Russ" Tallinn (24 : 9); SSA beat Universitātes Sports (38 : 33), and "Russ" Tallinn (34 : 13). In women's volleyball competition Universitātes Sports had a win over "Polonia" (2 : 0) and lost to SSA (0 : 2). In matches with the team from Estonia Polish female volleyball players were the winners; SSA beat "Russ" (2 : 0), while Polonia beat "Russ" (2 : 1).

Women participated in the 1st Sports Games of Poles From Abroad and the Free City of Danzig, which took place on 1–6 August 1934 in Warsaw⁵². The aim of the competition was to strengthen the ties between the Motherland and the Polish communities abroad, among others on the pages of "Start" we can read the following: "The very stay in the country, for many the first one, and perhaps the last on in their lifetime, gave several hundreds of young people (...) the opportunity to become closer to, and therefore come to love, the Homeland"⁵³. The programme of the women's games included track and field events and volleyball competition. Three teams were entered for the volleyball tournament: Czechoslovakia, Danzig and Germany. In the volleyball semi-final match female volleyball players representing Danzig beat Germany 2 : 0 (15 : 4, 15 : 1)⁵⁴. In the final match the team of Czechoslovakia proved better than the team of Danzig 2 : 1 (12 : 15, 15 : 11, 15 : 10). The team of the champions of the games was based on female students of the lower secondary school in Orlová in Cieszyn Silesia.

⁴⁸ Ibidem, p. 85.

⁴⁹ "Sport Polski" [Polish Sport] 1937, no. 1, p. 14.

⁵⁰ "Polish Sport" 1938, no. 5, pp.8–9; Rotkiewicz, M., Latek, A. (1995) *Maria Germanówna i początki koszykówki kobiet...* [Maria Germanówna and the beginnings of women's basketball...], pp. 85–86.

⁵¹ "Start", 1936, no. 7–8, p. 19.

⁵² "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 61, p. 2.

⁵³ "Start", 1934, no. 15/16, p.6.

⁵⁴ "Przegląd Sportowy" [Sports Review], 1934, no. 63, p. 5.

CONCLUSION

The development of women's team sports games in Poland occurred at the end of the 1920s and in 1930s. In Poland in this period Czech handball, basketball and volleyball developed. Sports competition of Polish women in the international arena related mainly to Czech handball and basketball, to a lesser extent to volleyball. The highest level of sports performance was presented by Polish women in Czech handball and basketball. In Czech handball the Polish national team was ranked the 3rd in the world, after Slavic countries – Czechoslovakia and Yugoslavia. The Polish national team performed very well in women's basketball. Polish women were among the best teams in Europe. In basketball, and especially in Czech handball, international sports competition was intense in the international arena in terms of competitions between cities and clubs. Sports contacts within volleyball related only to competitions between clubs.

BIBLIOGRAPHY

A. Sources

I. Press

“Przegląd Sportowy” [Sports Review] 1925–1939

“Sport Polski” [Polish Sport] 1937–1939

“Start” 1927–1936

Literature

- DROZDEK-MAŁOLEPSZA, T. (2015). Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma “Przegląd Sportowy” (1926) [Women's sport in Poland in the light of “Przegląd Sportowy” [Sports Review] magazine (1926)]. In: M. Zowisło, J. Kosiewicz (Eds.) *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych* [Sport and tourism in the mirror of social values]. Cracow: University of Physical Education in Cracow, pp. 210–219.
- DROZDEK-MAŁOLEPSZA, T. (2015). Sports contacts of female competitors from Czechoslovakia and Poland in 1920s in the light of Polish sports press. *Acta Universitatis Matthiae Belii Physical Education and Sport*, no. 1, pp. 30–41.
- DROZDEK-MAŁOLEPSZA, T. (2015). *Sports rivalry of women from Slav Countries in the years 1931–1934 as reported by „Przegląd Sportowy” magazine*. “Acta Universitatis Matthiae Belii Physical Education and Sport”, 2015 no 2, pp.43–57.
- DROZDEK-MAŁOLEPSZA, T. (2013). Women's Sports in Czechoslovakia as Commented on by the “Start” Magazine (1927–1936). In: Oborny, J., Seman, F. (Eds.) *Estetika tela, telesnosti a športového pohybu*. Bratislava: Univerzita Komenského, pp. 41–47.
- DROZDEK-MAŁOLEPSZA, T. (2015). *Women's sport in Poland in the light of “Przegląd Sportowy” [Sports Review] magazine (1933)*. “Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna” [Research papers of Jan Długosz University in Częstochowa. Physical culture], vol. XIV, no. 2, pp. 73–91. <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2015.14.17>.
- DROZDEK-MAŁOLEPSZA, T. (2015). Women's Sport in Poland in the Light of “Przegląd Sportowy” [Sports Review] Magazine (1930). In: Drozdek-Małolepsza, T., Buková, A. (Eds.) *Teoretické i praktické uwarunkovania kultúry fyzickej i turistiky (Teoretické i praktické podmienky telesnej kultúry a turistiky)*. Częstochowa: Jan Długosz University in Częstochowa, Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice, pp. 29–45.
- PIETRZYK, D. (2014). Polska piłka ręczna na międzynarodowych arenach sportowych w latach 1919–1939 [Polish handball in international sports arenas in the years 1919–1939]. In: J. Kwieciński, M. Tomczak, M. Łuczak (Eds.) *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria praktyce* [Sport and physical education in scientific research. Theory to practice]. Konin: Publishing House of the State Vocational School in Konin, pp. 269–301.

- ROTKIEWICZ, M., HĄDZELEK, K. (2007). Powstanie i działalność polskich związków sportowych (II) 1919–1925 [The establishment and activity of Polish sports associations (II) 1919–1925], *Sport Wyczynowy* [Professional Sport], no. 10–12, pp. 95–125.
- ROTKIEWICZ, M., LATEK, A. (1995). Maria Germanówna i początki koszykówki kobiet w Polsce (do 1939 r.) [Maria Germanówna and the beginnings of women's basketball in Poland (until 1939)]. *Sport Wyczynowy* [Professional Sport], no. 3–4, p. 71–86.

Dr. Teresa Drozdek-Malolepsza

Institute of Physical Education, Tourism and Physiotherapy
Jan Długosz University in Częstochowa,
ul. Waszyngtona 4/8, 42-200 Częstochowa
e-mail: t.drozdek-malolepsza@ajd.czyst.pl

HISTORIE KANOISTIKY A VODNÍ TURISTIKY NA STŘEDNÍM TOKU VLTAVY

THE HISTORY OF CANOEING AND WATER TOURISM THE MIDDLE PART OF VLTAVA RIVER

JAN ŠTUMBAUER

Katedra tělesné výchovy a sportu

Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

SOUHRN

Tento článek pojednává o historii kanoistiky a vodní turistiky v někdejší našem nejvýznamnějším vodáckém terénu, kterým byl bezesporu střední tok Vltavy. Jednalo se o říční úsek dlouhý 189 km, s celkovým spádem rovných 200 výškových metrů, na kterém původně bylo 32 jezů s více nebo méně obávanými vorovými propustmi. Na tento říční úsek se také váže historie našeho nejdelšího a nejslavnějšího distančního kanoistického závodu České Budějovice – Praha. Historie všech jeho 27 oficiálně uspořádaných a registrovaných ročníků začala v roce 1922 a ukončena byla v roce 1959. Jeho výsledkové listiny obsahují opakovaně i jména vítězů a medailistů z olympijských her, mistrovství světa a mistrovství Evropy. Vodácký život na středním úseku toku Vltavy nezanikl z důvodů vyprchání zájmu o něj zde, ale prakticky pouze z důvodů fatální změny charakteru středního toku Vltavy. Na něm totiž byla postupně postavena celá kaskáda údolních přehrad, a když přišla doba napuštění největší z nich, tak zde také usnul někdejší bohatý vodácký život a také přišel čas ukončit tradici krásného závodu. Časový úsek sledovaný v tomto článku také koresponduje s obdobím rozmachu a prvních velkých úspěchů československé kanoistiky.

Klíčová slova: historie kanoistiky a vodní turistiky, jez, proud, kanoistický závod České Budějovice – Praha

ABSTRACT

This article discusses the history of canoeing and water tourism in our Former largest aquatics field, which was undoubtedly the middle course of the river. It was a long river stretch of 189 km, equal to the total altitude drop of 200 meters, which originally was 32 weirs with more or less fearsome sluices. This river stretch is also associated with the history of our longest and most famous distance canoeing race Czech Budejovice – Prague. The history of the 27 officially organized and registered races began in 1922 and was completed in 1959. The race's results repetitively list names of winners and medallists from the Olympic Games, World Championships and European Championships. Boating Life in the middle section of the Vltava did not lapse due to lack of interest, however only for reasons of fatal changes in the nature middle of the Vltava River. Gradually cascade of dams had been build, and when the largest one has been filled the former rich boating life retired and the time has come to end the tradition of this beautiful race. The time period observed in this article also corresponds to period of boom and with the first major achievements of the Czechoslovak canoeing.

Key words: history of canoeing and water tourism, weir, stream, canoeing race
Czech Budejovice – Prague

ÚVOD

Kanoistika po dlouhá období patřila a stále patří k našim nejúspěšnějším a také nejvíce sledovaným sportovním odvětvím. Fenomémem svou popularitou a rozsahem ve světě výjimečným, je pak vodní turistika provozovaná na našich řekách. Dnes nám připadá zcela neskutečné, že dějiny naší kanoistiky a vodní turistiky se psaly, a prakticky vše nejpodstatnější z nich se odehrávalo až do poloviny 20. století na středním úseku toku Vltavy, který je nyní lidskými zásahy zcela změněn a svým dnešním charakterem tomu absolutně neodpovídá.

Střední Vltava byla zejména v meziválečném období, pro vodáky opravdu zcela mimořádným fenoménem. Kanoistický svaz a Klub československých turistů (KČST) na ní také postupně vybudovaly řadu kanoistických stanic a tábořišť, což bylo mnohem více, než na všech ostatních řekách dohromady. Navíc se zde protínala historie naší kanoistiky a vodní turistiky s dalším ve světě ojedinělým fenoménem, kterým byl tramping. Ale od té doby se tento úsek Vltavy zcela diametrálně změnil. V rozsahu změn říčního toku nelze se střední Vltavou srovnat žádnou jinou naši řeku a i jinde v Evropě bychom těžko hledali obdobu.

O mimořádném postavení, které měl tento úsek nejvýznamnější české řeky v dějinách naší kanoistiky, vypovídá i úryvek z dobového komentáře otištěného v Národních listech v roce 1925.

„...Kdo jen jednou projel v průvodu zkušeného vodáka Vltavou z Budějovic do Prahy, zůstane jistě do smrti vodě věren. Nikdy nezapomene na chvíle, kdy byl unášen prudkými peřejemi Červenských proudů, na panorama Zvíkova a Orlika, s kterouž romantikou skvěle kontrastují pusté skalnaté stráně nad Kamýkem. Každý zastavil se jistě aspoň na chvíli na „tajemném ostrově“ nad Živohošti, v hustých vrbách, na loučkách posetých vysokými diviznami a proplul s velikým sebevědomím Horním slapem pod sloupem sv. Jana, aby téhož večera ukončil tuto pohádku pohledem na záplavu světel naší matičky Prahy...“

Na střední Vltavě také vznikla tradice našich distančních kanoistických závodů, když jich zde bylo pořádáno hned několik. Daleko nejznámější z nich byl kanoistický distanční závod České Budějovice – Praha. Ten byl svojí délkou a povahou naprosto jedinečným, a to jak v Evropě, tak ve světě. Na trati dlouhé 189 km, s celkovým spádem rovných 200 výškových metrů při něm stálo závodníkům v cestě 32 jezů s pro závod otevřenými a vesměs obávanými vorovými propustmi, dále troje velké a vyhlášené vltavské říční proudy a řada dalších peřejí, bludných balvanů a ostrých říčních zákrutů.

Historie naší kanoistiky a vodní turistiky od jejich počátků do roku 1960 se zvláštním zřetelem na střední vltavu

Od poloviny 19. století jsou zaznamenány první hodnověrné zprávy o sportovně rekreačních a následně i turistických jízdách na lodích na našich řekách. Prvními loděmi pro zábavu u nás byly sandolína a maňásek. Již od 60. let 19. století vládl na Vltavě čilý vodácký ruch, jak o tom svědčí zachované obrazy a rytiny a z pozdější doby pak i fotografie.

V roce 1875 se u nás objevila první kánoe kanadského typu. Na této dovezené kanadské kánoi spluli Angličané Stevens a Bradley Malši z Kaplice do Českých Budějovic a následně Vltavu z Č. Budějovic do Prahy. Z Prahy pak pokračovali dále ve své dlouhé túře po dolní Vltavě a následně ještě po Labi. Jejich kánoi od nich údajně po skončení této plavby odkoupil lékárník a sportovec Ferdinand Zinke z Roudnice nad Labem a věnoval ji místnímu veslařskému klubu ČAC (Český Athletic Club).

Hned v následujícím roce sjel Vltavu z Č. Budějovic do Mělníka a dále Labe až do Děčína anglický novinář Pitcairn Knowles. Ke své plavbě použil tzv. Robroy canoe. V tomto roce si také nechal brněnský veslařský klub dopravit z Anglie originální kánoi. O dva roky později si dovezl štolba hraběte Kinského, který byl původem Angličan, další originální kanadskou kánoi. Na té se pak měl údajně plavit po Orlici. V 80. letech byly ve většině našich tehdy existujících veslařských klubech používány k plavbě kromě veslic i kánoe. Většinou se jednalo o typ Robroy.

V roce 1884 si pozdější velký propagátor vodní turistiky Josef Rössler-Ořovský, tehdy ve svých 15 letech, postavil své první jednoduché plavidlo, které nazval ježdík. Jednalo se o klasického českého maňáska, tedy plavidlo, které bylo většinou vyrobeno jen ze tří prken. Sjel na něm Vltavu z Týna a některé další úseky českých řek. Při těchto jízdách ho doprovázel bratr Karel. O dva roky později již začal J. Rössler-Ořovský pravidelně sjíždět české řeky, a to na vlastnoručně zhotoveném kajaku. Za další dva roky již se svými přáteli prováděl pravidelně tzv. rivercamping.

V roce 1893 založil J. Rössler-Ořovský Český Yacht Club (Klub) – ČYK (ČYK). Název tohoto klubu sice evokoval zaměření na jachting, tak tomu ale ve skutečnosti úplně nebylo. Ten v jeho činnosti samozřejmě zahrnut byl, ale zároveň se jednalo o náš první kanoistický klub, protože v něm byli v hojné míře organizováni kanoisté. Jejich náplní bylo, kromě kratších vyjížděk, hlavně splouvání českých řek. Postupně kanoistická činnost nad jachtingem převládla a v případě českobudějovické pobočky ČYK byla kanoistika prakticky její jedinou náplní. V tomto období se také u nás objevily první skládací kajaky. Okolo roku 1905 začala u nás první kusová výroba kánoí podle kanadského vzoru. Jednalo se o bytelné lodě vážící 80 kg umožňující sjíždění i silně přejeznatých úseků.

V roce 1910 nechal J. Rössler-Ořovský dovést z Kanady šest žebrových kánoí s tenkou dřevěnou obšívku a plátěným potahem. Ty byly oproti u nás vyráběným těžkým celodřevěným lodím mnohem lehčí, když údajně vážily jen 40 kg. Dovezené kusy však byly příliš drahé a tak začal podle jejich vzoru vyrábět obdobné lodě pražský loďař Řepa.

V květnu 1910 měla Vltava velmi vysoký stav vody. Přesto skupina vodáků ČYK sjela na kanadských kánoích nejtěžší úsek střední Vltavy- Svatojánské proudy, ve kterých se tvořily místy až dvoumetrové vlny.

V tom samém roce byl založen Vysokoškolský sport Praha a mezi jeho prvními sekcemi, které začaly fungovat, byl oddíl vodní turistiky. O dva roky později založil J. Rössler-Ořovský spolu s L. Šimkem při Českém Yacht Klubu první oddíl vodních skautů. Vodní skauti a vysokoškoláci se poté významně podíleli na rozvoji naší kanoistiky a vodní turistiky.

Významným mezníkem naší kanoistiky se stal rok 1913. Nejprve se 12. října uskutečnily v Praze první kanoistické závody, které měly hlavně propagační charakter a význam. Jejich pořadatelem byl Český Yacht klub. Následně byl hlavně z popudu

J. Rösslera-Ořovského po delších jednáních a po řadě přípravných porad založen Svaz kanoistů Království českého. K tomu došlo 29. listopadu v tehdy mezi sportovci populární kavárně U Karla IV. na Karlově náměstí v Praze. Jeho zakládajícími kolektivními členy byly ČYK Praha, ČYK Č. Budějovice a Veslařský klub Blesk Praha. Prvním předsedou svazu byl zvolen J. Rössler-Ořovský, místopředsedou Václav Rybář a jednatelem Jan Roztočil. Jak svědčí dobové novinové zprávy, cílem svazu bylo „...zdokonalení české vodní turistiky a pak teprve v druhé řadě ... zdokonalení v kanoích kanadských a grónských...“

Vypuknutí I. světové války a její vlekoucí se průběh a rapidně se zhoršující ekonomická situace přinesly nejenom hluboký zásah do spolkového a zájmového sportovního a turistického dění, ale především hluboký zásah do každodenního života vůbec. Řada tehdejších kanoistických nadšenců musela narukovat do armády. Ti, které toto nepotkalo, podnikali jen krátké vyjíždky a výlety, a to ještě sporadicky. Někteří z nich však používali lodě k zakázanému dovozu nedostatkových potravin z Povltaví, Posázaví a okolí Berounky do Prahy. Takto totiž snáze unikli úředním prohlídkám na nádražích a silnicích.

Kanoistický život se u nás začal opět probouzet k životu v roce 1919. Dne 3. 9. 1919 byl znovu ustanoven kanoistický svaz a to s pozměněným názvem na Český svaz kanoistů a vodních turistů. Zpočátku to bylo zejména agilností oddílů vodních skautů a vodácké sekce Vysokoškolského sportu. Záslouhou našich vodních skautů také vzniklo jedinečné a dodnes používané plavidlo, kterým je vodácká pramice. Skauti také používali další specifické vícemístné plavidlo – šarpii.

Desetiletí 1920–1930 můžeme označit jako období bouřlivého rozvoje naší kanoistiky. Přispěly k tomu jednak rostoucí počet oddílů vodních skautů, stejně jako rostoucí počet klasických kanoistických oddílů, dále skutečnost, že se do kanoistického dění zapojil KCČST a v nemalé míře k tomu přispělo i spontánně se rozvíjející trampské hnutí. Specifikou českého trampingu byla jeho takřka úplná vazba na tehdy velmi romantická říční údolí hlavně nad Prahou, ale i říční údolí v blízkosti dalších větších měst.

Zejména romantické Svatojánské proudy byly od začátku 20. století opravdovým rájem všech milovníků přírody, kromě turistů a vodáků také trampů. První party trampských průkopníků zde začaly tábořit již před I. světovou válkou.

O mimořádné propojenosti naší kanoistiky s trampigem svědčí i příspěvky otištěné na stránkách časopisu Kanoe a kajak.

„...To, co vzniklo na řece, bylo skutečně novým sportem. Novým alespoň u nás, neboť rozvoj naší kanoistiky je nerozlučně spjat s rozvojem trampingu. Teprve mnohem později se stala kanoistika oblíbeným sportem lidí, kteří se k trampskému hnutí nehlásili a nechtěli hlásiti. Před válkou byla kanoistika provozována v tak malých rozměrech, že se o ní jako o sportu nedá téměř mluvit...“

...kanoe se stalo již v prvých dobách ideálem každého trampa. Ovšem ideálem poměrně těžko dostupným pro svou drahotu. Vypomáhalo se tím, že mnohý si je postavil sám, amatérsky. O levnou amatérskou stavbu mají zásluhu Vodní skauti, kteří si začali stavět lodi na popud známého sportovce Rösslera-Ořovského. Od nich se učili i mnozí trampové.

Nejezdilo se hned daleko. Koníčkovalo se z Prahy a cílem byla obyčejně osada, nebo tábořiště určité skupiny lidí. Ale když do temné noci zazářil rudý květ táborového ohně, bylo již mnohem více materiálu k rozhovorům. Brzdy se poznala snadná dopravitelnost kanoe do jakéhokoliv místa a hned se objevil hlad po neznámých dálkách...“

„...Ale kanoistika brzy přestala být jen sportem rekreačním. Se změnou tvarů lodí a se zmenšením váhy stoupaly výkony a vznikala touha po závodění. K závodění pak bylo zapotřebí ukázněné organizace, která by zvládla nutnou administrativu, která by sestavovala termínové listiny a která aby dovedla získat finance na úhradu režie. Tak vznikly kluby, které na začátku sdružovaly hlavně členy-trampy. Později však ustupoval trampský živel čím dále tím více do pozadí a nastává rozlišení kanoistiky trampské, turistické, rekreační od kanoistiky závodní. Na jedné straně stojí sportovci-závodníci i turisté, kteří potřebují pevné organizace, zvláště když vzrostl mezinárodní styk a když táboření na březích řek se stalo téměř nemožným, na druhé straně trampové, kteří chtějí provozovat sport volný, nevázaný přísnými pravidly a pevnou kázní. Tak se utvořily vlastně dva samostatné proudy, ačkoliv vznikly ze společného pramene...“

Počátkem 20. let také vznikla tradice našich distančních kanoistických závodů. V roce 1921 byla vypsána turistická jízda spolehlivosti na trati Záhoří – Chuchle dlouhá 32 km. Ta se stala základem regulérního závodu Svatojánské proudy – Zbraslav vypisovaného od roku 1923. V roce 1922 byl založen jedinečný závod České Budějovice – Praha. V následujícím roce byl založen 65 km dlouhý závod Cholín – Praha. Od roku 1926 se jezdil veřejný kanoistický závod Praha – Měchenice – Praha, jehož první část tvořilo hlavně koníčkované lodí proti proudu. V roce 1927 byl uspořádán první ročník kratšího závodu Libřice (Davle) – Braník a v roce 1929 pak závod Kamýk – Štěchovice.

V roce 1924 byla v Kodani založena mezinárodní kanoistická federace-Internationale Repräsentantschaft für Kanusport (IRK). Jejimi zakládajícími členy byly Švédsko, Dánsko, Německo a Rakousko. Náš kanoistický svaz k ní sice přistoupil až v roce 1925, ale je oficiálně počítán mezi pět zakládajících členů IRK. Hned v tomto roce byl náš svaz pověřen pořádáním velkých mezinárodních kanoistických závodů. Ty byly uspořádány v Praze v rámci VIII. olympijského kongresu. Jejich cílem byla hlavně propagace kanoistiky před účastníky tohoto kongresu tak, aby se mohla stát řádným olympijským sportem.

Velké zásluhy na rozvoji naší kanoistiky měl také KČST. V roce 1925 byl při pražském odboru KČST ustanoven Kroužek vodní turistiky (KVT). Po něm začaly rychle vznikat vodácké kroužky KČST i v dalších městech. Členové těchto kroužků se zapojili také do závodní činnosti, neboť KČST začal organizovat i své vlastní kanoistické závody. Jeho hlavní zásluha však tkví v rozvoji vodní turistiky. V roce 1928 zřídil KČST na Sejkém ostrově naše první oficiální vodácké tábořiště, které se stalo základem naší pozdější husté sítě vodáckých tábořišť a vodáckých stanic.

KČST věnoval úsilí i organizaci dopravy lodí a organizaci vodáckých zájezdů. Pražský KVT také vydal v roce 1927 první vodáckou kilometráž českých řek. Na ni pak navázala podrobná Kilometráž českých řek Vratislava Teklého z roku 1936 a její II. doplněné vydání z roku 1947. Zejména KČST Brno se ve 2. pol. 30. let zasloužil o vznik našeho vodního slalomu.

Pro rozvoj naší vodní turistiky mělo v tehdejších podmínkách velký význam rozšíření skládacích kajaků. Vodáci byli díky nim daleko méně závislí na vozidlech s vlekem, snadnější byla i jejich doprava po železnici. Složené většinou do dvou vaků je tehdy bylo možno, na rozdíl od ostatních lodí, přepravovat i v běžných osobních vagonech. Postupně se skládací kajaky prosadily i v závodní kanoistice. A to zejména v distančních závodech, kde byly vypisovány jako kategorie F1 a F2. Od roku 1933 do roku 1953 jsou pro ně vedeny v distančních závodech i naše oficiální mistrovské tabulky. Obratné skládací kajaky měly velký význam i v počátcích vodního slalomu.

Váha naší kanoistiky byla počátkem 30. let tak velká, že náš svaz byl pověřen organizací prvního mistrovství Evropy (ME) uspořádaného v tomto sportovním odvětví. To se konalo v Praze v roce 1933. Do Prahy se tehdy sjelo 58 závodníků z deseti zemí. Zde započal druhým místem v C2 svoji obdivuhodně úspěšnou závodnickou kariéru Jan Brzák-Felix, který se pak stal největší legendou světové kanoistiky. Součástí programu byla i dálková plavba České Budějovice – Praha. Úspěch tohoto mistrovství dopomohl i k zařazení kanoistiky do programu olympijských her v roce 1936. V roce 1933 také oslavil své čtyřicáté jubileum ČYK Praha, náš nejstarší a tehdy nejvýznamnější kanoistický klub.

Od roku 1934 vydával náš kanoistický svaz svůj vlastní časopis s názvem Kanoe a kajak, který měl na svoji dobu velmi dobrou úroveň. V roce 1934 měl Svaz kanoistů RČS cca 3 000 členů.

Ve 30. letech kanoisté často řešili otázku Vranské přehrady, jejíž stavba probíhala od roku 1930 a dokončena měla být v roce 1936. Začali si totiž uvědomovat, že střední Vltava změnil svůj, pro ně tak jedinečný, charakter. Vranská přehrada sice následně do kanoistického života zasáhla, ale byla pouhou přehradou pro zásahy daleko bolestnější. To se již všeobecně vědělo, že po přehradě ve Vraném se začne se stavbou přehrady ve Štěchovicích, dále že je plánován cca 36 m vysoký stupeň v místě dnešní Slapské přehrady a následně 14 m vysoký stupeň u Zvírotic. Kanoisté velmi citlivě vnímali pro ně veskrze bolestnou realitu, že jimi tak milovaná Vltava zcela změnil svůj charakter. Z toho také vyplývaly jejich vzrušené reakce na první překážku ve Vraném. Tento problém se často řešil na stránkách časopisu Kanoe a kajak.

Ve 30. letech provozoval KČST na ostrově Kilián u Davle tábořiště a velkou loděnici, ve které si mohli vodáci uschovávat lodě. To přinášelo zejména pražským vodákům značné výhody. O provozu tohoto zařízení informoval na svých stránkách časopis Kanoe a kajak.

„...Naše loděnice na ostrově ve Sv. Kiliáně u Davle jest otevřena a možno v ní uschovati přechodně i trvale loď za poplatek za den Kč 2,-, za týden Kč 10,-, za měsíc Kč 30,-; členům KČST se poskytuje 50% sleva. Zde možno také přenocovati (za nocleh se platí Kč 3,-) a tábořiti. Stany a spací pytle se uschovávají zdarma, avšak bez záruky. Ti, kdož si loď ukládají, neb vyzvedávají, neplatí vstupné na ostrov...“

Úspěchem našich kanoistů, i když ne tak velkým, jak se očekávalo, skončilo první mistrovství světa (MS) v rychlostní kanoistice uspořádané počátkem srpna 1938 ve švédském ostrovním městě Vaxholm.

Již období okolo Mnichovské dohody, zakončené okleštěním Československa o velké příhraniční oblasti, zasáhlo nepříznivě do dalšího vývoje naší kanoistiky

a vodní turistiky. Ještě daleko více negativní vliv pak mělo obsazení zbytku našeho území a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava.

Přes nejrůznější perzekuce, úřední omezení (např. zákaz stanování), povolávání významné části dvacetiletých příslušníků naší mládeže na nucené práce do Říše, postupné výrazné zhoršování ekonomické a zásobovací situace a všechna další protivenství, dokázala naše kanoistika dále žít svým svébytným, byť skrovným životem. V omezené míře pokračovala naše první úspěšná kanoistická generace ve své činnosti. Vedle ní dokázala ve válečných poměrech vyrůst další, která převzala žezlo v poválečných letech.

Během války zanikly všechny delší distanční kanoistické závody. Důvodem byly různé úřední zákazy a vyhlášky, komplikace s dopravou a v neposlední řadě i špatná výživa potenciálních účastníků. Po splnění mnoha podmínek byla nakonec povolena turistická jízda zdatnosti pro rok 1942 na Vltavě, uspořádaná jako rozloučení se Svatojánskými proudy před jejich zatopením.

Asi největší ránu naší kanoistice a hlavně pak trampingu zasadil během války zábor velkého území mezi Vltavou a Sázavou německou brannou mocí. V tomto násilně vysídleném prostoru bylo totiž zřízeno velké cvičiště zbraní Schutzstaffel (SS). Jeho hranice procházela středem Vltavy a německé vojenské hlídky znepřijemňovaly život vodákům sjíždějící dotčené partie řeky.

Osvobození Československa přineslo období, které pro kanoistiku umožnilo na jedné straně toužebně očekávaný návrat k jejím předválečným tradicím, a na druhé straně předznamenalo následující období, které se stalo jejím snad vůbec nejúspěšnějším. Plný návrat k činnosti ale přinesl až rok 1946. Hlavním cílem tohoto období se stalo zajištění úspěšné reprezentace na OH 1948 v Londýně. I díky tomu rychle narostl počet významnějších závodů v rychlostní kanoistice, když v roce 1948 se jich konalo třicet. V tomto roce byla po jedenáctileté pauze obnovena i tradice závodu České Budějovice – Praha. Velkou rychlostí také narůstal počet kanoistických oddílů, hlavně pak mimopražských.

Na letních olympijských hrách 1948 v Londýně zaznamenali naši kanoisté velké úspěchy, neboť zde získali tři zlaté medaile. I následné období přineslo naší kanoistice velké úspěchy. Posledními velkými podniky, na kterých zaznamenali naši rychlostní kanoisté výrazné úspěchy, ale byly MS 1954 ve francouzském městě Macón a MS 1958 v Praze. Po nich přišel výrazný ústup ze slávy. Svým způsobem byl zákonitý. Došlo totiž ke generační výměně, kdy odešli závodníci, kteří byli schopni se připravovat i na vrcholné podniky v podstatě v amatérských podmínkách.

Následně daleko úspěšnější, a také s více kontinuálním průběhem výkonnosti našich závodníků, byl vodní slalom a sjezd na divoké vodě. Zde je však nutno poznamenat, že vodní slalom byl tehdy neolympijským sportem, a tudíž stál na okraji zájmu hlavních sportovních mocností.

Na prvním MS ve vodním slalomu, které se konalo v roce 1949 v Ženevě, získal kanoistický všeušlechť Jan Brzák-Felix bronzovou medaili na C1 a spolu s Bohumilem Kudrnou další bronz na C2. V týmových soutěžích, což jsou závody hlídek, naši kanoisté vytyžili stříbrné medaile v 3× C1 a 3× C2. Obdobně úspěšné pro nás bylo MS 1951 a MS 1953. V roce 1951 navíc získali naši první mistrovský titul, a to v závodu

hlídek 3× C1. Naším prvním mistrem světa v individuální disciplíně vodního slalomu se stal v roce 1955, v tehdy jugoslávském Tacenu ležícím nedaleko Lublaně, Vladimír Jirásek na C1. Na MS 1959 v Ženevě si Jirásek svůj úspěch z roku 1955 zopakoval, a to jak v individuálním závodě, tak v závodě hlídek.

Padesátá léta však zároveň přinesla vodní turistice a kanoistice na střední Vltavě velké rány. Koncem roku 1949 byla totiž zahájena stavba Slapské přehrady. Vodáci si ale chtěli zbývajícím časem na romantické střední Vltavě, kudy kráčely dějiny naší vodní turistiky, kanoistiky, trampingu a skautingu, užít do poslední chvíle. Stále využívali např. tábořiště na Sejckém ostrově, který čekalo zatopení. Mnozí vodáci tehdy místo mnohasetmetrového obnásení staveniště přehradu jej raději projížděli obtokovým tunelem s průřezovým profilem 100 m² a délkou 360 m. Tento průjezd byl na jednu stranu velkým adrenalinovým zážitkem, ale na druhou stranu i značným rizikem. Zvláště při větším průtoku se totiž značně zvětšil výškový rozdíl hladin před a za tunelem a tím se v něm značně zrychlil proud.

Před uzavřením obtokového tunelu byl ze skaliska Sedlo sejmut Ferdinandův sloup a 5. dubna 1954 byl tunel uzavřen. Hladina přehradu začala stoupat a zaplavovat oblíbená místa vodáků jako Hořejší slap se skaliskem Sedlo, hotel Záhoří, Moráň, Sejcký ostrov, Bučilské proudy, tábořiště na Svini a mnohá další. Ani vznik tohoto velkého přehradního jezera stále ještě zcela neodradil vodáky od sjíždění střední Vltavy. Také kanoistický závod Č. Budějovice – Praha se jezdil dál, i když se jeho charakter výrazně změnil.

Na podzim 1954 byly zahájeny přípravné práce na dalším stupni Vltavské kaskády, na vodním díle Orlík. Dalších téměř sedmdesát kilometrů střední Vltavy začalo měnit svůj původní romantický charakter. Ještě šest let se zde ale mohli vodáci těšit z původní staré Vltavy.

Po celou dobu výstavby Orlické přehradu využívali vodáci úsek střední Vltavy nad vzdutím Slapské přehradu nejen ke sjíždění, ale i k vodáckým závodům. Například na jezu v Podolsku, kde bývaly často pořádány závody ve vodním slalomu, se tento jel ještě v roce 1960. Dne 29. září 1960 byly uzavřeny spodní výpusti Orlické přehradu a ta se začala zvolna plnit zadržanou vodou. Vodáci tehdy uspořádali symbolické zamykání řeky, kterého se zúčastnil i Jan Brzák-Felix. Tímto pro kanoisty veskrze smutným aktem se definitivně uzavřela desítky let vytvářená tradice kanoistiky a vodní turistiky na středním toku Vltavy.

Vodácký nejvyhlášenější místa středního toku vltavy

První a velmi atraktivní překážkou na Vltavě mezi Českými Budějovicemi a Prahou byla retardérka Jiráskova jezu ležící cca. 0,5 km pod soutokem Vltavy s Malší. Tato původně vorová propust je široká 6,5 metru a při délce 70 m překonávala úctyhodný spád 3,55 m. Dno je pro zpomalení proudu opatřeno řadami vysokých lomených žulových prahů. Přestože se jednalo o vůbec nejvyšší jez na střední Vltavě a parametry retardérky byly více než úctyhodné, nebyla příliš zálučná. Když zde posádka udržela loď uprostřed, tak jí velké nebezpečí nehrozilo.

Mnohem více vyhlášenou překážkou byl jez hydroelektrárny Českého akciového pivovaru Budvar v Českém Vrbném (7,4 km z Č. Budějovic – od soutoku Vltavy a Malše). Ten patřil k vůbec nejobtížnějším jezům na střední Vltavě. Se svojí výškou 2,24 metru byl na ní čtvrtým nejvyšším. Na šlajsně tohoto jezu trénovali v 50. a 60. letech

československých vodních slalomářů, včetně Lídy Polesné. V kanálu pod hydroelektrárnou byla i tréninková slalomová trať a na ostrově pod ní měli kanoisté Dynama Č. Budějovice improvizovanou loděnici zřízenou ze starého železničního vagonu.

Největší legendou mezi jezy na střední Vltavě byl vysoký kolmý jez hydroelektrárny Schwarzenberského pivovaru Nový mlýn (46,6 km z Č. Budějovic). Svoji stavební výškou 2,80 m byl druhým nejvyšším, ale určitě nejvyhlášenějším na celé střední Vltavě. Svůj vzhlas mezi vodáky získal díky obávané, 60 m dlouhé retardérce s dvaadvaceti zdrhly na dně, které vytvářely vysoké nepravidelné vlny. Ty lodě zalévaly a zejména na jejím konci také vychylovaly z přímého směru. Zde pak bylo velmi obtížné udržet loď uprostřed, což je pro průjezd takovéto propusti optimální. Právě v absenci pravidelných podélných válců ve druhé části této obávané šlajсны byl hlavní rozdíl proti retardérkám v Č. Budějovicích nebo v Hluboké.

Mezi vodáky se těšil mimořádně oblíbený jez v Podolsku (58,8 km z Č. Budějovic). Ten přehrazoval řeku těsně pod unikátním řetězovým mostem z roku 1848. V letech 1939 – 1943 byl v jeho těsné blízkosti postaven nový, 500 m dlouhý železobetonový most. Jez byl vysoký 0,69 m a propust, mlýn a pila byly umístěny vpravo.

O mimořádně oblíbené a vážnosti, jimiž se těšil tento jez mezi vodáky, svědčí i příspěvek uveřejněný v časopise Kanoie a kajak v roce 1936.

„...Pod mostem se skrývá jez. Jest to jeden z těch, které hluboce se vryly do myslí nás všech, kteří plujeme po řece. Mnohý z nás tu slavil vítězství a mnohý porážku, mnohý se střídavým štěstím obojí. Jeho hlas se ozývá, sotva mineme most. Jest podoběn nespokojenému mručení zajatého zvířete. Obhlížíme propust. Voda se řítí do vrat. Masivní, mohutná vlna jako násep, val, se tvoří za vraty. Mručení se proměnilo v řev, řev jakéhosi strašného, nenasytného hladu, jenž sliní a dává pěnu. Vyndáváme veškeré věci z loďky a já nahý a lehký, sám s poskakující Bakchantkou, tak pružnou na tříštících se vlnách, nastupuji ke skoku. Síla řítící se vody nás již uchvátíla, cítíme v té chvíli náhle oba svou bezmocnost – není již možné se vrátit – v nejbližším okamžiku budeme tam dole a staneme se pouhou hračkou, stéblem v náručí vyjícího zvířete. Sotva si to uvědomuji. Jakýsi zvláštní klid, hraničící na lhostejnost, mne jímá. Jsem nesmírně pozorný, proměňuji se, stávám se čímsi, co nemá nic společného se mnou, jaký jsem obvykle. Jsem jen vzpruha, napětí, pero, jež se vymršťuje, jsouc uvolněno. Cítím, jak pevně svírám pádlo, jak se náhle i ono ještě stává mou bytostí, což zjišťuji s radostným pocitem, když jsem náraz ohlušen, omámen, vyhozen, udeřen a stisknut, na okamžik téměř bez sebe, neschopen vnímat než úder, jenž mne ohromil – náhle však se osvobozuji z tohoto objetí, příd' loďky, jež vzlétla vzhůru, už se jen mohutně zvedá a klesá. Cítím, jak krev mi tepe ve spáncích, jak je náhle ve mně jasno, vzdušno, slunečno. Závatný pocit lehkosti, radost z překonané tísně mne jímá. Rozkoš! Výhra! Vítězství! Nic a přece pro okamžik vše! Na bílých poduškách jsem se zmocnil sladké ženy. Nevím o tom. Byl jsem omámen. Jest již pryč. Jsou tu jen podušky a její vůně...“

Jez v Podolsku sloužil od poloviny 50. let až do svého zatopení při napuštění Orlické přehrady k tréninku vodního slalomu. Ostatně velmi pochvalně se o tomto jezu vyjádřila ve své autobiografii naše proslulá vodní slalomářka a sjezdářka Lída Polesná.

„...Podolsko byla šlajсны s velkým Š. Mezi vodáky, kteří měli štěstí stihnout ještě toto období, nebyl snad žádný, kdo by ji neznal, neprojel a nezaplaval. Hladina

rychlého proudu mezi betonovými kozami se vzdouvala do několika pravidelných vln. Jejich ostré rozhraní, které vodáka přemůže nejčastěji, přecházelo do dokonale bezpečných prostorných „rybníků“ po stranách. Každý se tu mohl vyřádit dosytosti...“

U Červené nad Vltavou se nacházel mezi vodáky proslulý, na pravém břehu stojící Honsův mlýn, někdy také nazývaný Šejhar (62,1 km z Č. Budějovic). Jez u tohoto mlýnu byl vysoký 0,96 m a měl propust blízko levého břehu. Od jezu to bylo necelých 200 m ke známému a dodnes funkčnímu 70 m vysokému železničnímu mostu z roku 1889. Pomocí něho překonává hluboké vltavské údolí železniční trať Písek – Milevsko – Tábor. Po svém zprovoznění byl nejvyšším mostem v českých zemích a dokonce druhým nejvyšším v celém Rakousko-Uhersku.

Cca. 3,5 km pod jezem Šejhar začínaly Červenské proudy. Na pravém břehu se zde nacházela dvě oficiální vodácká tábořiště (65,5 km z Č. Budějovic). Vlastní proudy byly dlouhé přes 5 km. Začínaly velmi ostrou zatáčkou vlevo, po které následovala prudká zatáčka vpravo. Dělili se na celkem devět částí s názvy Sochorské (Záhořské) kroucení, Masopust, Sloupek, Baba, U Frolíka, Zábělí, Chocholouš, U Peřinky a U Beránka. Také na jejich konci bylo na pravém břehu oficiální vodácké tábořiště nad známým hostincem U Lavičky. Od konce Červenských proudů to bylo necelé 2 km taktéž svižně proudící řeky k majestátnému hradu Žvikov ležícímu na skalním ostrohu nad soutokem Vltavy s Otavou. Ten se před vodáky náhle zjevil, když proplouvali mohutným pravotočivým meandrem. Úsek řeky od mlýna Šejhar k ústí Otavy, jehož jádrem byly Červenské proudy, měřil 10,2 km, ale řeka zde klesala o téměř 19 metrů! Skalní ostroh na soutoku (72,6 km z Č. Budějovic) byl uměle prodloužen dlouhou usměrňující navigační hrází.

I pod soutokem pokračovala řeka ještě přes 4 km dlouhým přejezdným úsekem, jemuž vévodily přejeje V Bystrém (jejich počátek byl na 73,3 km z Č. Budějovic). Tuto krásnou partii ukončila prudká zákrta vlevo a následný táhlý pravotočivý oblouk řeky. Na jeho začátku byl dlouhý, šikmý a 2,70 m vysoký jez hydroelektrárny Letošice dokončené v roce 1923, s vorovou propustí vpravo. Pod propustí byl dlouhý plavební kanál vymezený pravým břehem a navigační hrází. Když byla tato propust výjimečně otevřena, tak sice odpadlo zdlouhavé přenášení jezu, ale její průjezd byl velmi náročný.

Od obávaného jezu v Letošicích to bylo téměř 6 km jízdy po svižně proudící řece (při slušném spádu 8 m na 6 km) do malebné osady Žďákov. Jez ve Žďákově (82,8 km z Č. Budějovic) byl vysoký jen 0,90 m. Mlýn s hydroelektrárnou byl na levém břehu a propust u pravého břehu. Ta bývala postrachem vodáků a zejména pak těch závodníků při závodu Č. Budějovice – Praha, kteří jezdili na rychlostních kajacích a kánoích.

„...Posledním nebezpečným jezem se stal Žďákov, kde rozbil švédský kajak Frýd z Jiskry Týn n. Vlt., který měl naději dosáhnout nejlepšího času závodu...“

Mezi vůbec nejobávanější úseky Vltavy patřily mezi vodáky a plavci Bučilské proudy. Ty byly ze tří nejznámějších proudů na střední Vltavě sice nejkratší, ale zato nejdivočejší. Začínaly pod obcí Bučily (118,2 km z Č. Budějovic) a končily u obce Záběhlíce (121,0 km z Č. Budějovic). Řeka zde na úseku dlouhém 2,8 km klesala o 7,6 m. Toto klesání navíc nebylo rovnoměrné a Vltava se tady nádvakem dvoice stáčela. Hned pod Bučily to byla ostrá zatáčka doprava a několik stovek metrů pod ní začínal levotočivý zaklesnutý meandr, ve kterém se řeka otáčela o více jak 180°. Přejeje v první části tohoto meandru se nazývaly Na Plachtách a ty ve druhé části pak Na Dřizdě.

Největší nebezpečí tu na vodáky číhalo za vysokého stavu vody, kdy pod vodou zmizely podélné navigační hrázky. Jakmile se loď dostala do míst za ně, tak se ocitla zmítaná v divokém proudu mezi velkými balvany. Jaký respekt měli vodáci ve 30. letech z Bučilských proudů, velmi trefně vystihuje příspěvek otištěný na stránkách časopisu Kanoe a kajak v roce 1938.

„...Ostrá zátočina vpravo, nalevo strmá skála. Opona se rozevřela. Před námi se objevilo území rozrytých lomů. Jako bychom přišli právě po bubnové palbě. Zvolna, opatrně měníme směr, stáčíme loďku k pravému břehu, šplháme po hřbetech vln, najíždíme na ně přímo, vědouce, že takto nám nemohou uškodit a úzkostlivě se vyhýbáme nárazům s boku. Jedna boční vlna se nám rozpleskla v lodi. Jsme již u pravého břehu a budeme se ho nadále držet. Zachovávající se rozumnou vzdálenost od zděného tarasu, sledujeme jeho rozpjatou křivku. Taras vyčnívá nad hladinu, což je dobré znamení. Za ním to sice bouří vodou, jež se dostala přes, ta obstarává však jen neškodnou hudbu pro zvýšení dojmu. Jsme zase jednou opět těsně vedle sebe, živel a člověk. Člověk se přizpůsobí jeho taktice a tím nad ním vítězí. Třeba se státi na vlnách vlnou, osvojiti si její pružnost, hbitost, nevypočitatelnost. Nutno být úskočným jako ona, vystřelit ještě dříve než ona vystřelí...“

Daleko největší význam však měly na střední Vltavě Svatojánské proudy. To bylo dáno tím, že kromě vodáků je navštěvovali klasičtí pěší turisté, dále množství výletníků, pro které byly z Prahy dobře přístupné pomoci parníků a pro které byly organizovány plavby proudy na velkých osobních člunech a v neposlední řadě si je oblíbili i trampové.

Proudy začínaly Hořejším slapem (152,1 km z Č. Budějovic) pár stovek metrů pod hotelem Záhoří. Zde stávala v lese na levém břehu hospoda Radio. Při ní bylo přistaviště výletních lodí. Mírný proud nad skálou Sedlo, na které byl majestátný Ferdinandův sloup, byl velmi rychle vystřídán silným proudem v Hořejším slapu. Ten vznikl ve výrazném zúžení řeky mezi Sedlem a pravým břehem. Z proudu zde navíc vyčnívala další skaliska.

Hořejší slap byl snad nejvíce fotografovaným místem proudů a navíc u něj často tábořili a cvičili vodáci. Zde se rychlost jízdy značně zvýšila a loď rychle projela k peřejím Dolejšího slapu. V něm se tvořily vysoké vlny. Za skaliskem Kubíček, které vyčnívalo z prahu tohoto slapu, následovala řada menších peřejí podél skalnatých ostrůvků. Tato partie byla ukončena větším ostrovem zvaným Volšovec (Dynamit).

Pod ostrovem Volšovec následoval v prvním (levotočivém) oblouku řeky klidnější úsek nazvaný U Křemele. Ve vrcholu tohoto oblouku byla na pravém břehu skála Na Strejckým. Skála Na Strejckým končila ústím potoka Třeblová (Nedvědice). Pod ním začínala mohutná skalní stěna Horní (Hořejší) Bednář a za ní byla další nazývaná Dolní (Dolejší) Bednář. V patě této stěny byl velký, uměle vylámaný převis pro potahovou stezku.

U Dolního Bednáře začínal zhruba dvoukilometrový úsek největšího spádu proudů. V něm se řeka začala stáčet do mohutného pravotočivého oblouku, ve kterém byly u levého břehu balvany zvané Vlci. Za nimi následovaly peřeje V Roháčích a Ve Strhaných, ve kterých se vytvářely velké vlny. Tato téměř dokonalá pravotočivá podkova byla vystřídána ještě ostřejším levotočivým obloukem kolem Bílé skály. Řeka zde proudila uzavřenou soutěskou tvořenou Bílou skálou na levém břehu a skalní

stěnou Mařenka na pravém břehu. Ta tehdy dosahovala výšky 220 m a i přes nynější částečné zatopení patří stále k nejvyšším skalním stěnám u nás. Tato soutěska byla nejužším a zároveň velmi romantickým místem proudů. Pod ní se tvořily peřeje zvané Na Pěnici. Následně řeka klesala ve zhruba kilometrovém rovném úseku, uprostřed kterého byl tzv. Žížkův brod. Rovný úsek řeky byl vystřídán ostrým kolmým obloukem doprava, ve kterém na vodáky čekaly dravé peřeje zvané Ve Vosinách.

Následoval zhruba půlkilometrový rovný úsek, který byl vystřídán sice mírnějším, ale zato téměř protisměrným levotočivým obloukem. V tomto oblouku byla na ostrohu na levém břehu řeky naše nejstarší a patrně nejznámější tramská osada nazývaná Ztracenka.

V tomto levotočivém oblouku byly poslední velké peřeje proudů zvané Na Kletečku. Oblouk a peřeje byly vystřídány téměř rovným dvoukilometrovým úsekem volně tekoucí řeky zvaný Na Buku. V něm byly tůň dosahující místy hloubky až sedm metrů. Úsek Na Buku byl nahoře vymezen místem nazývaným Hořejší Buk a dole místem Dolejší Buk. U Dolejšího Buku byla malá peřej tvořená skalnatým prahem na dně řeky spojujícím skály Helena na levém a Munta na pravém břehu.

Právě toto místo bylo zvoleno pro stavbu Štěchovické přehrady. Peřej u Dolejšího Buku přecházela v řadu kamenů zvaných Koroptve. Dále již řeka plynula mírným proudem zhruba 2 km do Štěchovic. Zde se zleva vlévá říčka Kocába (Hadí řeka). Úsek Vltavy mezi Horním Slapem a Dolejším Bukem měřil jen 8,2 km, ale řeka zde klesala o 19 plných metrů!

Veškerá krása a romantika Svatojánských proudů v roce 1943 navždy zmizela pod hladinou Štěchovické přehrady (160 km z Č. Budějovic).

Stručná historie kanoistického závodu České Budějovice – Praha

Tohoto extrémního vytrvaleckého kanoistického závodu bylo uspořádáno celkem 27 ročníků rozložených ovšem do období 37 let mezi roky 1922 a 1959. Jeho tradici založili a všech jeho 15 předválečných ročníků také organizovali činovníci ČYK Praha. Podnět k založení závodu dal především zakladatel ČYK a zakladatel naší organizované kanoistiky Josef Rössler-Ořovský spolu s agilním B. Mayerem. Závod vzniknul velmi nenápadně, když jeho první ročník byl uspořádán víceméně amatérsky. Protože se jel non-stop, byl spíše hazardem se zdravím a bezpečností účastníků, než promyšleně uspořádaným závodem. Byl také vypsán pro jedinou kategorii, a to C2T. Dá se říci, že závod vzbudil rozruch až zpětně, že pořadatelé se z prvního ročníku také poučili a od druhého ročníku byl už rozumně rozložen do dvou dnů a do čtyř etap. Jejich počet se pak na dlouhou dobu ustálil, ale měnila se jejich cílová místa. Od druhého ročníku také pomáhali s jeho organizací českobudějovíčtí kanoisté.

Po celá dvacátá léta však byl závod spíše komorní záležitostí, k čemuž jistě přispěla i jeho extrémní obtížnost a nevypočitatelnost podmínek, za kterých jednotlivé ročníky probíhaly. Také se měnila skladba vypisovaných kategorií, když k původní C2T byla hned při druhém ročníku přidána kategorie závodních C2, jež se pak stala prakticky ve všech ročnících hlavní kategorií, a kategorie skládacích kajaků dvojic – F2. V roce 1928 byla přidána také kategorie skládacích kajaků jednotlivců, i když ta nebyla vypisována pravidelně, stejně jako pak v roce 1933 poprvé vypsáné juniorské kategorie. Cíl závodu byl po celé meziválečné období před loděnicí ČYK pod Vyšehradem. Jeho start byl

v Č. Budějovicích při prvním ročníku na soutoku Vltavy a Malše, poté následně u staré Sokolské plovárny pod Předním mlýnem a od roku 1932 pak u zdejší nové Sokolské plovárny. Tím zároveň přibyla hned po startu atraktivní překážka v podobě dlouhé retardérky Jiráskova jezu. Nejrychlejší čas 13:18:00 hod v závodě rozloženém do dvou dnů a čtyř etap dosáhla dvojice Černý – Oták v roce 1928. Bylo to v době, kdy mezi Českými Budějovicemi a Prahou ještě byla výhradně volně proudící řeka.

Tricátá léta pak přinesla závodě větší popularitu, což nepochybně souviselo s úspěchy našich kanoistů na ME a OH. Naši kanoističtí reprezentanti, kteří v té době patřili k absolutní světové špičce, totiž pravidelně plnili jeho startovní listiny, a především čelná místa jeho listin výsledkových. Je s podivem, že v období, kdy závod začal patřit k našim nejsledovanějším sportovním podnikům, se začaly objevovat návrhy na jeho zrušení, nebo alespoň jeho výraznou změnu.

S první postavenou přehradou na Vltavě, kterou byl v roce 1936 dokončený 10,5 m vysoký tabulový jez ve Vraném, se začal měnit charakter trati, i když v tomto případě ještě nijak podstatně. V roce 1936 se však závod z důvodů přípravy našich nejlepších závodníků na olympijské hry v Berlíně stejně neuskutečnil. V předválečné éře byl závod naposled uspořádán v roce 1937, ale na startu tohoto ročníku bylo jen 7 lodí. To vyvolalo řadu diskusí, jak se závodem pokračovat dále. Navíc se po tomto ročníku vzdal pořadatelství závodů ČYK. Když už se zdálo, že jeho jubilejní 15. ročník bude pravděpodobně jeho posledním, tak se paradoxně objevily snahy o jeho zařazení do oficiální termínové listiny IRK. Intenzivně se začalo hledat jeho nové schéma. Pro rok 1938 byl sice již kanoistickým svazem, který měl závod tentokrát organizovat, vybrán termín konání, ale nakonec se tento ročník neuskutečnil. Ročník 1939 měl být dokonce uspořádán pod patronací IRK, a to jako jeho přebor či mistrovství na dlouhé trati. Jezdit se měl vždy v lichých letech, ve kterých nejsou OH ani MS. Všechny debaty o budoucnosti závodu, a to jak akademické, tak věcné, přerušila II. světová válka. Během války byly jakékoliv úvahy o uspořádání tohoto závodu naprosto bezpředmětné.

Po válce to zprvu vypadalo, že se jeho historie navždy uzavřela, a to také z důvodů, že během ní byla dostavěna další významná překážka na trati v podobě přehrady nad Štěchovicemi. Jejím napuštěním totiž přišel závod o své nejkrásnější partie, kterými byly bezesporu Svatojánské proudy. Nakonec se však dočkal v roce 1948, po jedenáctileté pauze, svého znovuvzkříšení. Obnoveného, v pořadí 16. ročníku závodu se ale nezúčastnili naši nejlepší kanoisté. Ti se totiž připravovali na OH 1948. A tak ve startovní listině tohoto prvního poválečného ročníku měli převahu juniorské a veteránské posádky.

Ovšem většina dalších zbývajících ročníků přinesla závodě velkou, a s předválečnými ročníky nesrovnatelně větší popularitu. Závod České Budějovice – Praha se tak v této době stal velmi masovou a také sledovanou záležitostí. Ke stávajícím nejčastěji vypisovaným kategoriím, kterými byly závodní kánoe dvojic, turistické (těžké) kánoe dvojic, skládací kajaky dvojic a sporadicky i skládacích kajaků jednotlivců a potažmo juniorské kategorie, byly od roku 1951 vypisovány i kategorie rychlostních kajaků dvojic a jednotlivců. Také počet účastníků v 50. letech utěšeně narůstal. Od roku 1949 prakticky neklesl počet přihlášených lodí pod padesát. Jubilejního 25. ročníku se pak zúčastnilo 76 lodí a posledního 27. ročníku pak dokonce 85 lodí, což znamenalo přes 130 závodníků. Měnil se počet etap a zastávek (6 etap ve

3 dnech), měnily se kluby, jež závod pořádaly, a v souvislosti s tím se také měnilo místo cíle závodu (Císařská louka, Veslařský ostrov, loděnice v Braníku). Také přibývaly partie, které závodníci museli překonat pěším přesunem.

Po napuštění Slapské přehrady, ke kterému došlo částečně v roce 1954 a úplně v roce 1955, měl již závod diametrálně jiný charakter a to v celé své druhé polovině trati. Protože úplně stojatá, nebo velmi málo tekoucí voda pak už tvořila většinu trati, v absolutním pořadí získali výraznou dominanci rychlostní kanoisté na závodních lodích. Zejména otevřené a subtilní rychlostní kánoe dvojic však byly přes různé úpravy v podobě zvýšení lubů a vlnolamů a přes mistrovství jejich posádek v některých propustech velmi obtížně zvládnutelné. U závodních rychlostních lodí také znamenal jakýkoliv větší náraz do překážky většinou zničení, nebo těžké poškození lodě.

V úplně posledních ročnících závodu byly vždy absolutně nejrychlejší posádky závodních (švédských) dvojkajaků K2. V ročníku 1956, který se jel na 5 etap rozdělených do 3 dnů, vytvořili bratři Plaňanští z Týna nad Vltavou na rychlostním K2 časem 11:05:42 absolutní rekord trati.

Sedmadvacátý ročník závodu uspořádaný v roce 1959 se pak stal z důvodů zahájení napouštění přehrady Orlík, ke kterému mělo dojít již v následujícím roce, úplně posledním. Zavření výpustí Orlíka se pak sice o něco zpozdílo, když k němu došlo až 29. září 1960, ale na uzavření historie kanoistického závodu České Budějovice – Praha závodu to již nic změnit nemohlo. Prakticky stejně s ním se uzavřela i bohatá historie kanoistiky a vodní turistiky na střední Vltavě.

ZÁVĚR

Historie kanoistiky a vodní turistiky na středním úseku toku Vltavy tvoří velmi významnou součást historie naší kanoistiky a do II. světové války pak bezesporu její součástí nejvýznamnější. Vždyť v roce 1935 bylo na střední Vltavě 22 oficiálních vodáckých tábořišť na horní Vltavě 5, na Lužnici také 5, dvě na Otavě po jednom na Sázavě a Berounce. Obdobný poměr byl oficiálních stanic Svazu kanoistů RČS. Výsadní postavení tohoto území se však začalo po válce velmi rychle vytrácet. To souviselo s napuštěním Štěchovické přehrady, které vyřadilo nejcennější vltavské partie- Svatojánské proudy. Až do napuštění Slapské přehrady vodácký život na řece pokračoval, ale již ve výrazně menší míře. Vlastní napuštění Slapské přehrady pak znamenalo výrazný zlom, kdy partie nad Kamýkem, které jsou již daleko hůře dostupné zejména z Prahy, nepřitahovaly dříve zde běžné masy vodáků. Navíc se tito museli vracet buď pozemní dopravou, nebo přetpět nezáživné pádlování po stojatých vodách třech přehradních jezer. K nepříznivému obrazu střední Vltavy v očích vodáků také přispělo v té době již skutečně velké znečištění Vltavy v úseku mezi Českými Budějovicemi a Týnem nad Vltavou. S kvalitou vody na tom v té době navíc byla velmi špatně i horní Vltava, kde stále zvyšovaly výrobu celulózky a papírný v Loučovicích a ve Větrní, které tehdy do řeky vypouštěly odpadní vody bez jakéhokoliv čištění.

Definitivní tečku za dřívějším využíváním tohoto všeobecně milovaného vodáckého skvostu pak udělalo napouštění Orlické přehrady, které začalo v září 1960. Vodácké priority se obrátily k našim řekám, zejména Lužnici, Sázavě, Otavě, Berounce, Ohři, Orlici a dalším. Ty sice zdaleka nedosahovaly z vodáckého a krajinného hlediska

kvalit střední Vltavy a jejich splavné úseky byly s výjimkou Lužnice v porovnání se střední Vltavou výrazně kratší, ale vodákům zkrátka nic jiného v té době nezbývalo. Vltava se ale znovu stala naší hlavní vodáckou řekou, to ale jen díky jejímu hornímu úseku mezi Vyšším Brodem a Českými Budějovicemi (spíše však jen Boršovem nad Vltavou). K tomu ale došlo až po jejím vyčištění na sklonku 80. let.

S výše uvedeným trendem kupodivu nekoresponduje popularita kanoistického distančního závodu České Budějovice – Praha, tedy daleko nejvýznamnější vodácké akce, která byla na střední Vltavě pořádána. Ta vyvrcholila právě až v 50. letech, kdy se už nad běžným vodáckým životem na střední Vltavě smrákalo. To však souvisí s tehdejšími úspěchy naší rychlostní kanoistiky na OH a MS a také s tím, že při převaze stojatých vod na trati mohli závodníci hlavních kategorií snáze použít jen mírně upravené rychlostní speciály. Konec slavného závodu však také přišel a navíc ještě o rok dříve, než začalo napouštění Orlické přehrady.

Je tedy již hlavně úkolem sportovní historiografie připomínat ve své době obrovský význam střední Vltavy, který měla pro rozvoj naší kanoistiky a vodní turistiky, ale i trampingu a dalších aktivit.

PRAMENY A LITERATURA

Periodika

Československý sport, roč. 1954.
Kanoé a kajak (Časopis svazu kanoistů RČS), roč. 1934–1948.
Národní listy, roč. 1910–1941.
Národní politika, roč. 1922–1937.
Stadion, roč. 1 (1953) – 7 (1959).
Sportovní sláva, roč. 1 (1954) – 4 (1957).
STAR, roč. 1926–1938.
Vodní sporty, roč. 1926–1933.

Literatura

BAREŠ, G. et al. (1959). *Dvacáté století. Kniha o vědě, technice a kultuře 1959*. Praha: Orbis.
Bez autora. (1931). *Yachetní sport, kanoé, vodní turistika*. Praha: ČYK.
BUREŠ, P., & PLICHTA, J. (1931). *Sport a tělesná kultura v Čsl. republice a cizině*. Praha: Almanach sportu.
HUBERT, M. (Ed). (2008). *Lodě a plavba na střední Vltavě*. Praha: Mare-Czech.
JIRÁSEK, Z. (2013). *Z Prahy do Štěchovic a Svatojánských proudů*. Reprint vydání z roku 1905. Praha.
KARLÍK, B. (1955). *Čtvrt století v čele vodáků*. Praha: STN.
KOHOUTEK, V., KÖSSL, J., ŠULC, J., & VACEK, V. (1982). *70. výročí založení organizované kanoistiky v ČSSR*. Praha: ČÚV ČSTV.
KÖSSL, J., & WAIC, M. (1992). *Český trampingu 1918–1945*. Praha + Liberec: Práh + Ruch.
KUTHAN, J., & STECKER, M. (2007). *Vltava v proudu času*. Vlastním nákladem.
NINGER, M., & KOLIŠ, J. (2003). *Český sport 1862–1914*. Kladno: Nezávislý novinář.
POLESNÁ, L. (1979). *Hranaté medaile*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství.
SMOTLACHA, F. (1935). *Vývoj a dějiny kanoistiky a vodní turistiky v Československu*. Praha.
SOUHRADA, V. (1905 a 2011). *Z Prahy do Štěchovic a Svatojánských proudů*. Praha: Pavel Körber a Turistashop.
STRAKA, C. A. (1924). *Svatojánských proudů a zplavnění Horní Vltavy*. Praha: Česká akademie věd a umění.
ŠTUMBAUER, J., & ŠTUMBAUER, P. (2015). *Historie kanoistického závodu České Budějovice – Praha*. Č. Budějovice: Jihočeská univerzita – Pedagogická fakulta.

TEKLÝ, V. (1936). *Kilometráž českých řek*. Praha: KČST.
TEKLÝ, V. (1938). Vodáctví v Klubu čs. turistů. In: *50 let Klubu čs. turistů*. Praha: KČST.
TEKLÝ, V. (1947). *Kilometráž českých řek*. 2. dopl. vyd. Praha: KČST.
TEKLÝ, V. (1955). *Vodní turistika*. Praha: STN.
TEKLÝ, V. (1955). *Kilometráž českých řek*. 3. vyd. Praha: STN.

Plány a mapy

Kompletní letecké mapy ČR 1952–1956. Dostupné na <http://kontaminace.cenia.cz/>.
Okolí Příbramě, Březnice a Kamýka n. Vltavou. Turistická mapa. (1939). Praha: KČST. [Měř. 1:75 000]
Podrobná mapa Vltavy Č. Budějovice – Štěchovice.(zač. 30. let). Praha: Český klub kanoistů.
Střední Povltaví. Soubor turistických map. (1978). Praha: Kartografie. [Měř. 1:75 000].
Vodácká mapa Vltavy. (1955). Praha: Ústřední správa geodesie a kartografie.

Elektronické a internetové zdroje

ČÁSLAVSKÝ, K., & VANTUCH, P. Hledání ztraceného času – Vltava v obrazech, díly 7,
19–36, 40–53, 55–69, 71–77.
http://budejovicepraha.cz/wp-content/uploads/vysledky_historie.pdf.

Filmy

HAMPL, V., FOJTÍK, M., & ŠMAJSL, J. (1957). České Budějovice – Praha. Praha: Československý
armádní film. (Národní filmový archiv).
HRUBÝ, M., PROKOP, P., & PIPKA, J. (1959). Vodácký maratón.
VOJTĚCHOVSKÝ, A. (1927). Svatojánské proudy. Praha: Automatic film. (Národní filmový archiv).
History canoeing and water sports on the middle reaches of Vltava River.

Doc. PaedDr. Jan Štumbauer, CSc.

JU PF KTVS, Na Sádkách 2/1, 370 05 České Budějovice
stumba@pf.jcu.cz

SNAHY O GERMANIZÁCIU SPIŠA A ÚLOHA NEMECKEJ TELOVÝCHOVNEJ ORGANIZÁCIE DEUTSCHER TURNVERBAND V TOMTO PROCESSE V ZRKADLE HISTORICKÉHO OBDOBIA 1918–1938

EFFORTS TO GERMANIZATION OF SPIŠ AND THE ROLE OF PHYSICAL EDUCATION OF THE GERMAN ORGANIZATION DEUTSCHER TURNVERBAND IN THIS PROCESS IN A MIRROR HISTORICAL PERIOD 1918–1938

MIROSLAV BOBRÍK

Fakulta chemickej a potravinárskej technológie, Samostatné oddelenie telesnej výchovy a športu, STU Bratislava

SOUHRN

Predložená štúdia sa zaoberá problematikou Nemcov v ČSR a ich snahami o etablovanie ich najväčšej národnostnej telovýchovnej organizácie Deutscher Turnverband na Spiši. Hneď po vzniku Československej republiky hľadali sudetskí Nemci kontakty na karpatských Nemcov na Slovensku. Prvé kontakty nadviazali turneri z DTV s Nemcami v jazykovom ostrove Bratislava a okolie (v máji 1921) a spišskými Nemcami v Kežmarku (v auguste 1922). Prvú etapu činnosti v rokoch 1918–1928 môžeme označiť ako národne – emancipačnú fázu. Hlavným cieľom v tomto období bolo prebudenie pocitu nemeckej spolupatričnosti u slovenských Nemcov, čo sa aj podarilo. Druhú vývojovú fázu môžeme označiť ako prechod od národnej k nacionalistickej orientácii, pričom činnosť spolkov DTV bola ovplyvnená politikou Sudetonemeckej strany a jej odnože na Slovensku Karpatonemeckej strany. Činnosť spolkov DTV na Hornom Spiši bola až do roku 1938 pod vplyvom Spišskej nemeckej strany, zatiaľ čo na Dolnom Spiši podľahli Nemci už v polovici 30. rokov nacionálne orientovanej politike KdP. Historickou pravdou však zostáva, že nie všetci Nemci sa podriadili bez odporu politike bezbrehého nacionalizmu a šovinizmu.

Kľúčové slová: vznik ČSR, národnostné prebúdzanie, uhorská a veľkonemecká orientácia, DTV

ABSTRACT

The present study deals with the Germans in Czechoslovakia and their pursuit of the Establishment of the largest national physical education organization Deutscher Turnverband in Spiš. Immediately after the Czechoslovak Republic Sudeten Germans were looking for contacts of Carpathian Germans in Slovakia. First contacts of DTV Turners and Germans were established in linguistic island of Bratislava and its

surroundings (in May 1921) and Spiš Germans in Kežmarok (in August 1922). The first phase of activity in the years 1918–1928 can be marked as a nation – emancipation phase. The main objective at that time was to awaken a fellowship in the Slovak Germans, which was succeeded. The second development phase can be described as the transition from a national to a nationalist orientation, whereby the activity of DTV was affected by the policy of the Sudeten German party and its offshoots in Slovakia the Carpathian-German party. DTV activity clubs for upper Spiš was until 1938 under the influence of Spiš – German party, while the Lower Spiš already succumbed to the Germans in the mid-30s nationally orientated policy of KDP. Historical truth remains the fact that not all Germans were conformed without policy resistance of landless nationalism and chauvinism.

ÚVOD

Vznik Československej republiky bol sprevádzaný mnohými ťažkosťami, z ktorých najväčšiu predstavovalo národnostné zloženie obyvateľstva nového štátneho útvaru. Danajský dar, ktorý Československá republika dostala pričlenením sudetonemeckých oblastí do svojej právomoci, znamenal v 20 ročnej histórii existencie tohto štátu až existenčné problémy. Spojenie Čechov a Slovákov v jednom štáte znamenalo aj ochranu štátoprávných záujmov pred 3,2 miliónmi obyvateľmi, ktorí sa hlásili k nemeckej národnosti v ČSR po roku 1918. Českoslovakizmus bol iba logickým, diplomatickým obranným manévrom pred takto vzniknutým národnostným rébusom. Na Slovensku dostala nemecká menšina možnosť plnohodnotného národného a kultúrneho rozvoja o akom sa jej v Uhorsku ani nesnívalo.

Spoločenské a politické podmienky pre vznik a činnosť DTV na Slovensku

Po vyhlásení samostatného československého štátu, na troskách časti bývalej monarchie, začalo obdobie, počas ktorého prebiehal zložitý proces medzinárodnoprávného uznania nového štátu mierovými zmluvami. Toto obdobie bolo zložitá i pre nemeckú menšinu na Slovensku. K nemeckej národnosti sa hlásilo 143 tisíc obyvateľov Slovenska, čo tvorilo 4,7 % všetkého obyvateľstva. Jednotlivé jazykové ostrovy Nemcov na Slovensku navzájom nekomunikovali, neexistovala tu žiadna jednotná organizácia a neexistoval tu ani pojem „slovenskí Nemci“. Aj pre rišskonemecké organizácie bola táto menšina na okraji pozornosti. Slovenskí Nemci sa ocitli po r. 1918 v jednom štáte s Nemcami s českého pohraničia, ktorí boli v popredí záujmu ríšskych Nemcov a menšina na Slovensku sa spomína skôr ako rarita. Všetky správy o slovenských Nemcoch sa zhodujú v názore, že menšina sa nachádza v letargii a bez pomoci zvonku je odsúdená na zánik. Všeobecne sa tiež konštatovala spätosť s uhorským štátom, za ktorého existencie došlo k hromadnému odnárodneniu nemeckého obyvateľstva na Slovensku. Preto bol vzťah slovenských Nemcov k novému štátnemu útvaru odmietavý a orientácia na Maďarsko prevládala aj v tých lokalitách, kde bolo ešte čiastočne živé nemecké národné povedomie. Vzhľadom na tieto skutočnosti bolo len prirodzeným dôsledkom, že v prevratových dňoch na jeseň 1918 uverejnil hlavný orgán spišských Nemcov Karpathenpost 24. októbra 1918 článok pod názvom „Prebud'te sa!“, v ktorom spišskí Nemci vyjadrili svoj negatívny postoj k československému štátu: „Sme Nemci a zostaneme Nemci a chceme zostať vo svojej vlasti – v Uhorsku... Hovoríme nemecky a cítime maďarsky a tak to má zostať“.¹ Sudetonemeckí politici na čele s R. Lodgmanom von Auen a J. Seligerom, žiadali na medzinárodnej scéne, aby

¹ Karpathen Post, 24. 10. 1918.

nemecké provincie na českom území boli pripojené k Rakúsku. Na snahu začlenenie nemeckých oblastí k Rakúsku sa česká politická reprezentácia dívala zo znepokojením. Obsadzovanie inkriminovaných území bolo zo strany Československého štátu urýchlené i snahou Rakúska a jej Republikánskej strany pripojiť české nemecké oblasti k svojmu územiu. I napriek odporu politických predstaviteľov Rakúska i sudetských Nemcov bola do polovice roku 1918 obsadená väčšina zmiešaných území bez vážnejších problémov. Podobná situácia sa odohrala aj na Slovensku na Spiši. Zatiaľ čo do prvej svetovej vojny sa nemecká menšina na Slovensku zúčastňovala na nemeckom hnutí a politickom živote iba minimálne, po vojne v tomto smere došlo k radikálnemu obratu. Predovšetkým spišskí Nemci sa rýchlo organizovali a otvorene sa postavili proti pripojeniu k Československu. V početných verejných výzvach určených nemeckému obyvateľstvu sa zdôvodňovalo, prečo majú pozdvihnúť svoj hlás proti československým nárokom. Súčasne vyzývali obyvateľstvo Spiša aby sa pripojilo k hnutiu, ktoré reprezentujú Nemci v celom Uhorsku a tiež aby vyslali svojich zástupcov do Budapešti. 1. novembra 1918 bola totiž v Budapešti vytvorená Nemeckouhorská národná rada (Deutschungarischer Volksrat). S programom rady sa deklaratívne stotožnilo viacero významných predstaviteľov nemeckej komunity na Spiši (napr. Julius Greb profesor, Gyula Andor Hefty² – profesor, horolezec, novinár, Tibor Kéller – bývalý poslanec Ríšskeho snemu, Viktor Farkaš – evanjelický farár, Albert Kúbecher – evanjelický farár – senior, Julius Székely – evanjelický farár – senior, Michael Holko – evanjelický farár – historik atď.). Zakladatelia národnej rady žiadali, aby všetky práva, ktoré dostali inak hovoriace národnosti prislúchali i uhorským Nemcom. Žiadali spojenie všetkých Nemcov v Hornom Uhorsku do jedného volebného okrsku. Sídlo Nemecko – uhorskej rady hornouhorských Nemcov sa stal Kežmarok. Na úvodnom stretnutí sa zúčastnilo 200 zástupcov obcí zo Spiša, Abova, Liptova, Gemera, Turca. Pridali sa aj mesta Levoča, Sp. Nová Ves, Gelnica, Krompachy a obce Nálepko a Švedlár. Koncom októbra 1918 začala nemecká tlač a nemeckí predstavitelia kampaň proti Československému štátu argumentujúc, že všetko čo sa na Spiši za predošlé stáročia vytvorilo, je dielo Nemcov. V rezolúcii ktorú prijali potvrdili, že keby im nebolo umožnené zotrvanie v Uhorsku boli by donútení vyhlásiť Spišskú samostatnú nezávislú

² Hefty Gyula Andor (1888–1957), blízky spolupracovník Dr. Michaela Guhra, predsedu Karpatského turistického spolku, popredný funkcionár tohto spolku. Bol zástancom založenia Spišskej republiky, pre túto ideu a politickú angažovanosť bol viac krát perzekvovaný. V decembri 1918, keď sa v Kežmarku objavila česká armáda bol zaistený a držaný vo väznici v Ilave. Nebol ochotný zložiť prisahu novovzniknutému Československu, preto nemohol ďalej vykonávať profesorskú činnosť na gymnáziu v Kežmarku. Nechcel, aby pre jeho politické názory trpela aj jeho rodina, preto sa len on sám odsťahoval do Tatier, kde ako funkcionár KS sa významnou mierou podieľal na činnosti tohto spolku. Ako redaktor a publicista veľa cestoval do Poľska a Maďarska, za čo ho úrady druhý krát uväznili v Bratislave pre údajnú spoluprácu s nepriateľmi Československa. Verejne vystúpil aj proti blížiacemu sa nacistickému nebezpečenstvu. V roku 1938 ho chceli po tretí krát uväzniť. Nečakal na rozsudok a ušiel do Budapešti a už sa nevrátil. V rokoch 1908–1923 patril k najlepším tatranským horolezcov z množstvom prvovýstupov. Bol čestným členom aj Sedmohradského karpatského spolku a editorom mnohých turistických časopisov. Niekoľko tatranských ciest nesie jeho meno. Spolu s Jánosom Vigyázom napísal najkompletnejšieho sprievodcu Tatier. Jeho dcéra Klára sa v roku 1947 vydala za zakladateľa observatória na Skalnom Plese Dr. A. Bečvářa, ktorému intenzívne pomáhala pri tvorbe svetoznámych atlasov oblohy.

republiku. S myšlienkou jej vytvorenia vystúpil v polovici novembra 1918 poslanec Uhorského parlamentu Tibor Kéller z Kežmarku. Spišská republika mala nadväzovať na hospodársky a kultúrny rozvoj Spiša a mala byť v predstavách iniciátorov tejto myšlienky akýmsi Švajčiarskom pod Tatrami.

Prevzaté medzinárodné záväzky na ochranu menšín boli zakotvené i v Ústave ČSR z 29.2.1920, ako aj v ďalších zákonných formách z nej vyplývajúcich.³ Je pravdou, že buržoáznodemokratické zriadenie v Československej republike, opierajúce sa v národnostnom živote o teóriu čechoslovakizmu, nielen že nebolo schopné, ale často nemalo ani záujem dôsledne dodržiavať ústavné zásady národnostnej rovnoprávnosti. Avšak v porovnaní so situáciou v Rakúsko-Uhorsku bolo postavenie národnostných menšín po r. 1918 nesporným pokrokom. Nemecká národnostná menšina na Slovensku neobývala na rozdiel od Nemcov v českých krajinách, tzv. sudetských Nemcov, geograficky súvislé, ani rozsiahle územia. V prevažnej miere bola nemecká menšina na Slovensku usídlená v troch nemeckých jazykových ostrovoch: oblasť Bratislavy a okolia, Nemecké Pravno – Kremnica a oblasť horného a dolného Spiša. Menšia časť žila rozptýlená v národnostnej diaspóre po celom Slovensku. Odlišný politický, náboženský i sociálny vývoj, ktorý prekonali jednotlivé jazykové ostrovy, spôsobil politickým predstaviteľom Nemcov na Slovensku po r. 1918 značné problémy v procese zjednocovania. Na rozdiel od nemeckej menšiny v Čechách a maďarskej menšiny na Slovensku bolo národné povedomie slovenských Nemcov veľmi slabé. Často bolo nahradzované regionalizmom. Tieto formy boli odrazom neustálených národnostných pomerov v podmienkach silnej maďarizácie a tiež spolunažívania viacerých národností v jednom priestore.⁴ Po roku 1918 stratili vrstvy nemeckej menšiny na Slovensku svoju predchádzajúcu hospodársku a politickú základňu. Tieto skutočnosti významne prispeli k formovaniu ich negatívneho postoja k novovytvorenej republike a prouhorskej, iredentistickej orientácii. Maďarizačnému procesu odolali v podstate iba chudobné vrstvy roľníkov a robotníkov v kremnicko – pravnianskej oblasti.

Politické pomery na Spiši sa odlišovali od pomerov v Bratislave najmä tým, že spišskí Nemci boli jednoznačnejšie promaďarsky orientovaní. Upevnenie československej štátnej moci, predovšetkým po podpísaní Trianonskej mierovej zmluvy, priviedli nakoniec aj spišskonemeckých politikov k záveru, že bude lepšie vyrovnať sa s realitou a pragmaticky pracovať v podmienkach novej štátnej moci. S blížiacimi sa parlamentnými voľbami roku 1920 vznikajú pokusy o založenie politických strán. Ako prvý sa aktivoval Andor Nitsch, ktorý už roku 1912 založil na Spiši Roľnícky zväz. V nových podmienkach československého štátu obnovil začiatkom roka 1920 túto myšlienku založením politickej strany Zväzu roľníkov (Bund der Landwirte). Perspektívnejšie sa však ukázalo založenie Spišskonemeckej strany (Zipser Deutsche Partei – ďalej ZdP) 20. marca 1920. V prvých voľbách síce ešte táto strana neuspela, ale neskôr sa stala hegemonom spišskonemeckej politiky na čele s A. Nitschom.⁵

Nemci začali akceptovať svoju existenciu v novom štátnom útvarе až po podpísaní

³ Encyklopédia Slovenska, zv. 4., Bratislava, Veda 1980, s. 71.

⁴ KRAMER, J. (1963). Cesta slovenských Nemcov od uhorskej orientácie k orientácii veľkonemeckej, *Nové obzory*, 5, s. 164.

⁵ NITSCH Andor (1883–1976) narodil sa vo Veľkej Lomnici na Spiši. Organizátor spišských roľníkov a spoluzakladateľ Spišskej nemeckej strany, poslanec v Národnom zhromaždení. Odmietal spojenie Nemcov na Slovensku na národnom princípe. Po roku 1945 zostal žiť na Slovensku, kde bol v r. 1976 aj pochovaný.

mierovej zmluvy s Rakúskom v Saint-Germain-en-Layen 10. októbra 1919, ktorá ich s konečnou platnosťou začlenila do ČSR. Sudetskí Nemci sa už v prvých dňoch po vzniku Československej republiky ostro postavili proti jej existencii, masovo sa zúčastňovali demonštrácií, pri ktorých došlo aj k stratám na životoch. Československú štátnu moc v pohraničí museli v decembri 1918 a v januári 1919 brániť československé vojenské jednotky za pomoci branných jednotiek Sokola. Nemci totiž vyhlásili toto územie ako provinciu „*Deutschböhmen a Sudetenland*“, ktorá bola 12. novembra 1918 vyhlásená nemecko – rakúskymi členmi Ríšskej rady za *Republiku Nemecko–Rakúsko*. Podobné snahy prebiehali v tomto pohnutom období aj na Slovensku, keď spišskí Nemci chceli vytvoriť tzv. *Republiku Scepusia*. Proti československé, resp. protičeské výpady spišských Nemcov pretrvávali až do tridsiatych rokov 20. storočia. Prouhorská orientácia slovenských Nemcov spočiatku neumožňovala čulejšie kontakty so sudetskými Nemcami, avšak zvýšenou aktivitou sudetonemeckých organizácií sa postupne tieto bariéry odstránili. Po podpísaní Trianonského mieru 4. júna 1920 sa sice promaďarská orientácia, hlavne na Spiši nezmenila, ale bezpochyby boli vytvorené objektívne podmienky pre formovanie nemeckého národného povedomia Nemcov na Slovensku.

Aj sudetonemeckí turneri Nemecko-rakúskeho turnerského kraja sa zmierili aspoň formálne a relatívne neskoro so svojim postavením v novom štátnom útvere. Dňa 23. novembra 1919 sa konalo v Ústí nad Labem zakladajúce telocvičné zasadnutie Nemeckého telocvičného zväzu v ČSR, na ktorom bol jednomyselne prijatý návrh stanov Nemeckého telocvičného zväzu v ČSR, ale ku skutočnému obnoveniu telocvičnej práce došlo až v priebehu roka 1920. Po etapách a s nevôľou bolo prijaté odlúčenie sudetonemeckých turnerov od telocvičného kraja Deutsch-Österreich. Schválenie stanov Zväzu DTV v ČSR narážalo od počiatku na obštrukcie v styku s pražskými úradmi. Až tretí návrh stanov bol výnosom z 13. decembra 1919 úradmi schválený.

Uvedené udalosti mali bezprostredný vplyv aj na oneskorený príchod zástupcov Zväzu DTV v ČSR na Slovensko, ktorý bol pôvodne plánovaný už v r. 1920. V tejto fáze malo ísť zo strany sudetonemeckých záujmových organizácií o získanie priazne národnostne neprebudených a dezorientovaných slovenských Nemcov pre nemeckú otázku. Po roku 1918 badať prvé príznaky snáh volajúce po organizovanosti Nemcov aj na Spiši. Vznikajú rôzne kultúrne spolky, ktoré vlastne nie sú ničím iným ako výrazom snáh o inštitucionalizovanie tohto hnutia. Toto národnostné prebúdzanie žiaľ nevychádzalo z ich vlastných potrieb, ale bolo im postupne nainfikované početnými, už rokmi formovanými sudetonemeckými organizáciami. Snahy o politické zjednotenie karpatských Nemcov ako aj zastrešenie činnosti ich početných záujmových organizácií začínajú nadobúdať konkrétnu podobu až v druhej polovici 20. rokov vznikom Karpathendeutsche Volksgemeinschaft roku 1927 vo Švedlári, ktorá v skutočnosti len pripravila pôdu pre založenie Karpathendeutsche Partei.⁶

Po neúspechu nemeckých politických strán na Slovensku v boji o získanie hlasov

⁶ LIPTÁK, E. (1962). Fašizácia nemeckej menšiny na Slovensku. In: *Nemecká otázka a Československo*, Bratislava, SAV 1962, s. 58 (Karpathendeutsche Partei vznikla v júli 1928 vo Vondrišeli – pozn. autora).

do parlamentných volieb roku 1920 prichádzajú aj na Spiš zástupcovia sudetonemeckých národne – vzdelávacích inštitúcií s úlohou prebudiť u karpatských Nemcov pomocou ľudových piesní, tancov a hier lásku k nemeckému národu a vypestovať pocit spolupatričnosti. Výsledkom tejto misie na Spiši bolo založenie okresného výboru Deutscher Kulturverbandu (Nemecký kultúrny zväz – ďalej DKV) v októbri 1922. Táto kultúrne–vzdelávacia inštitúcia mala pre pozdvihnutie národného povedomia spišských Nemcov ďalekosiahly význam a jej práca bola spiškými Nemcami prijatá veľmi pozitívne. Od Deutscher Kulturverbandu sa postupne oddeľujú niektoré zložky a vytvárajú samostatné organizácie, ktorých korene siahajú opäť k sudetským Nemcom v Čechách. Z telocvičných krúžkov DKV sa vytvárajú samostatné telocvičné spolky Deutscher Turnverein (ďalej DTV).

Národnostne-emancipačné snahy nemeckej telovýchovnej organizácie DTV na Spiši v rokoch 1918–1928

Charakteristickou črtou Nemcov na Slovensku v tomto období bola skutočnosť, že aktivity v procese národnostného prebúdzania a sebauvedomovania nevychádzala z ich vlastných, národnostne existenčných potrieb a záujmov. Práve naopak, tento prejav potreby je im postupne naočkovaný sudetskými Nemcami a podporovaný rišsko – nemeckými organizáciami.⁷ Nemecký výbor národného vzdelávania so sídlom v Litoměřiciach vyslal v lete r.1920 na Slovensko 16 dvoj- až trojčlenných skupín študentov nemeckých vysokých škôl z Prahy a Brna, tzv. **Wandervogel**⁸, ktorí za výdatnej pomoci miestnych spolkov Deutscher Kulturverbandu boli zadení do nemeckých miest a obcí v čase žatevných prác. Povešťami, ľudovými hrami, tancami a piesňami, divadelnými hrami, ale i prednáškami o minulosti nemeckého národa sa snažili prebudiť u slovenských Nemcov pocit nemeckej spolupatričnosti.⁹ Táto kultúrna misia mala pripraviť pôdu pre príchod zástupcov Zväzu DTV z Čiech, ktorí mali na Spiši zasiať semeno v duchu otca nemeckej telovýchovy F. L. Jahna. Pôsobenie poslov Wandervogel, väčšinou študentov nemeckých vysokých škôl, však nemalo iba kultúrne – osvetovú misiu, ale pravý ideový základ tvorilo šírenie ideológie o veľkonemeckom národe.¹⁰ Nie je sa čo čudovať, veď z radov Wandervogel vyšli viacerí čelní predstavitelia DTV (H. Rutha, W. Heinrich, W. Brand, K. H. Frank, F. Karmasin a ďalší). Koncom 20. rokov už tvorili títo ľudia spolu s K. Henleinom užšie vedenie tzv. Kammeradschaftsbund, ktorý predstavoval ideologické zázemie činnosti Zväzu DTV v ČSR.¹¹ Pôvodne bola návšteva poslov DTV na Spiš plánovaná

⁷ Pozri bližšie KOVÁČ, D. (1991). Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871–1945), Veda Bratislava 1991. ISBN 80-224-0155-2.

⁸ K problematike Wandervogel pozri bližšie BURIAN, M. (2012). *Sudetoněmecké nacionálnětělýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*. Karolinum: Praha, s. 176–185. ISBN 978-80-246-2217-0.

WAIC, M. *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1489-2.

⁹ Karpathen Post, 19.8.1922, s.4

¹⁰ DÚRKOVSKÁ, M. Nemecká menšina na Spiši – jej spolky a kultúrno-spoločenská činnosť v 20. a 30. rokoch 20. storočia. Človek a spoločnosť. Štúdie a články, č. 4/2011. *Internetový časopis pre pôvodné teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied*. ISSN 1335-3608. KASPER, T. *Výchova či politika? Úskalí německého reformního pedagogického hnutí v Československu v letech 1918–1933*. Praha: Karolinum, 2007.

¹¹ BURIAN, M. (2012). s. 87–95.

na jeseň roku 1921 a mala nadviazať na úspešnú misiu Zväzu DTV z mája 1921 v Bratislave. Mobilizácia československých vojsk na jeseň 1921 však tento zámer oddialila ho o jeden rok.

Je potrebné pripomenúť, že v tomto období malo sokolské hnutie vytvorených na Slovensku už 6 telocvičných žúp, sociálna demokracia podporovala zakladanie robotníckych telocvičných jednôt a Slovenská ľudová strana sa od jesene 1919 stala horlivým propagátorom orolského hnutia na Slovensku. Bolo len samozrejmé, že prvými miestami šírenia jahnovskej telovýchovy sa stali etnické skupiny Nemcov v Bratislave a na Spiši. Roku 1921, v čase, keď Česká obec sokolská uskutočnila propagačný zájazd na Slovensko¹², nadväzuje kontakty s Nemcami v Bratislave a na Spiši aj vedenie telocvičnej župy DTV Južná Morava. Táto župa, jedna z najväčších vo Zväze DTV v ČSR bola geograficky najbližšie k slovenským Nemcom.

Dôvodom, prečo sa vedenie Zväzu DTV¹³ aktivizuje vo vzťahu k slovenským Nemcom až v roku 1921 bolo niekoľko, avšak podľa môjho názoru dva z nich boli dominujúce. Na Slovensku mala nemecká menšina iné politické problémy, ktoré pramenili z odlišného historického, hospodárskeho, kultúrneho a politického vývoja ako u sudetských Nemcov. Druhým dôvodom bolo, že Zväz DTV mal po prevratových dňoch roku 1918 dosť starostí s odpútaním sa od ríšskonemeckých telovýchovných a športových organizácií, s vytvorením vlastnej organizačnej štruktúry DTV v Čechách a s rozbehnutím telocvično-organizačnej a národnej osvetovej činnosti. Dňa 10.8.1922 prišli na Spiš zástupcovia telocvičnej župy DTV Južná Morava, na čele so starostom župy prof. J. Freisingom a cvičiteľom F. Leviškom. Podobne ako v Bratislave, aj v Kežmarku sa spojili s vedúcimi funkcionármi miestnej organizácie Deutscher Kulturverband, ktorých úlohou bolo pripraviť pôdu na Spiši pre prijatie poslov DTV. Pomocou nich, ako aj vedúcich funkcionárov ZdP a učiteľov nemeckých škôl, viedol prof. Freising 11. a 12.8.1922 prvé cvičebné hodiny, ktoré boli venované ukázkam telocvičnej práce DTV.¹⁴ Podobné kontakty nadviazalo vedenie župy aj v dedinách a obciach v okolí Kežmarku a Popradu, kde sa snažili podchytiť záujem o nemeckú telovýchovu najmä u mládeži. Mládež bola stredobodom záujmu všetkých telovýchovných organizácií, ktoré pôsobili na území ČSR v tomto období, o to viac, že aj slovenskí Nemci boli v Uhorsku vystavení silnému maďarizačnému procesu. Telovýchovno-propagačná a osvetová práca poslov Zväzu DTV na Spiši vyvrcholila **19. 9. 1922** založením telocvičného spolku DTV Kežmarok.¹⁵ Na ustanovujúcej schôdzi boli členovia spolku oboznámení so stanovami Zväzu DTV v ČSR a hlavne jeho poslaním v živote príslušníkov nemeckej národnosti v ČSR. Predsedom spolku sa stal samostatne hospodáriaci roľník Johann Zwick, telocvičným náčelníkom stolár Josef Thern, jeho zástupcom úradník Hermann Weigel, výchovným náčelníkom prof. Dr. A. Nitsch a zapisovateľom profesor miestneho nemeckého gymnázia Alfréd Grozs. Po stránke organizačnej bol spolok začlenený do telocvičnej župy DTV Bohumín (neskôr

¹² PERÚTKA, J. (1980). Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku, Šport Bratislava 1980, s. 49, c.d. Pozri bližšie aj WAIC, M. a kol. (1996). Sokol v české společnosti 1862–1938. Praha, FTVŠ UK 1996.

¹³ Po ustanovujúcom valnom zhromaždení 23. 11. 1919 v Ústí nad Labem sa sídlom zväzu stalo mesto Most a od roku 1925 Teplice – Šanov.

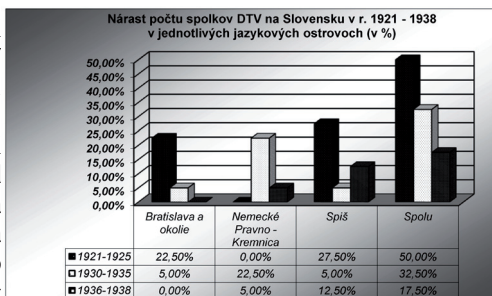
¹⁴ Karpathen Post, 19. 8. 1922, s.8.

¹⁵ Tamže, 26. 8. 1922, s.8.

pomenovaná ako Oderská župa). Už 10. októbra 1922 boli pozvaní členovia spolku DTV Kežmarok do telocvične evanjelického lýcea, aby sa oboznámili s obsahom telocvičnej práce DTV podľa jahnovského vzoru. Na záver prisahali všetci prítomní vernosť heslu DTV – **frisch, fromm, frei, fröhlich** (znak 4 F – svieži, nábožný, slobodný, veselý).¹⁶ Ešte počas svojho pobytu na Spiši uverejnil prof. Freising v týždenníku spišských Nemcov Karpathen Post článok pod názvom **Nemecká telovýchova na Spiši**, v ktorom zdôraznil, že hlavný význam jahnovského turnerského systému vidí predovšetkým v zjednocovaní Nemcov a upevňovaní ich národného povedomia. Zdôraznil, že je najvyšší čas, aby si Nemci na Spiši založili svoje telocvičné spolky a riadili sa heslom: „Žiadna nemecká obec bez nemeckého telocvičného spolku!“¹⁷

Vznik nemeckého spolku **DTV Kežmarok** malo pre ďalší vývoj tohto hnutia na Spiši zásadný význam. Bol to práve tento spolok, ktorý v ďalšom období svojou telovýchovno-propagačnou a osvetovou prácou podnietil zakladanie nových spolkov DTV v jazykovom ostrove Spiš. Podľa mojich bádateľských zistení bolo v r. 1918–1938 založených na Spiši 18 spolkov DTV.¹⁸ Nie menej zaujímavý je časový aspekt zakladania, resp. obnovenia činnosti spolkov DTV na Spiši v porovnaní s ostatnými nemeckými jazykovými ostrovmi. Na počiatočnej eufórii šírenia nemeckého ducha na Slovensku prostredníctvom hnutia DTV sa podieľal Spiš až 27,5 % a v kritickom období 1936–1938 12,5 %, zatiaľ čo Bratislava a okolie nezaznamenalo žiaden nárast počtu spolkov DTV (pozri obr. 1).

Problémy s cvičiteľskými kádrami sa snažil riešiť Zväz DTV organizovaním cvičiteľských kurzov. Na Spiši sa uskutočnil 12. 8. 1923 kurz cvičiteľov v telocvični kežmarského evanjelického lýcea pod vedením starostu župy DTV Južná Morava prof. Freisinga a cvičiteľa župy Leviška. Na kurze sa zúčastnilo 91 vybraných cvičiteľov spolkov DTV na Spiši.¹⁹ Uvedené kurzy neboli zamerané len na telocvičnú činnosť, ale dôležitú súčasť cvičiteľskej práce tvorila aj národné – osvetová práca pre ktorú bola v spolkoch vytvorená funkcia ľudového náčelníka, vzdelávateľa. Na záver cvičiteľského kurzu bola zvolená okresná telocvičná rada DTV pre oblasť Spiša: predsedom telocvičnej rady sa stal Michael Stenzel, okresným telocvičným náčelníkom pre Horný Spiš – Josef Thern, pre Dolný Spiš – Emmerich

Obrázok 1

Prameň: SNA, FPR, KÚ, MPS; ŠA Martin, Levoča, pobočka Poprad, Prievidza, Stará Ľubovňa, Žiar nad Hronom; Noviny a časopisy: Grenzbote, Pressburger Zeitung, Karpathen Post, Deutsche Stimmen.

¹⁶ ŠA Levoča, pobočka Poprad, ONÚ Kežmarok, č.4110/1925 – pri založení mal DTV Kežmarok 63 členov.

¹⁷ Karpathen Post, 23. 9. 1922, s. 4.

¹⁸ BOBRÍK, M. (2006). *Nemecká menšina na Slovensku a jej telovýchovné a športové aktivity v rokoch 1918–1945*. Bratislava: STU 2006. ISBN 80-227-2357-6.

¹⁹ Deutsche Nachrichten, 18.8.1923, s.4.

Fuchs, ľudovým náčelníkom (vzdelávateľom) okresu – prof. A. Nitsch. Tak vznikol *prvý telocvičný okres DTV na Slovensku*, ktorého úlohou bolo organizačne a metodicky riadiť činnosť telocvičných spolkov DTV na Spiši. V oblasti vzdelávateľskej práce, ktorá bola pevnou súčasťou telocvičnej činnosti spolkov, spolupracoval okres DTV Spiš s Okresným kultúrnym zväzom DKV II. (Spiš).

Obsahovú náplň telocvičnej práce tvorili cvičenia poradové, cvičenia na náradí (hrazda, kôň, bradlá, kruhy), ľudové hry (Schlagball, Faustball), atletické cvičenia (skok do výšky, do diaľky z miesta, s rozbehom, rýchlostné a vytrvalostné behy, vrh guľou a pod.) a ľudové cvičenia (hod ušiakom, vrh kameňom, preťahovanie lana). V DTV sa venovala veľká pozornosť nácviku cvičení pre hromadné vystúpenia, čo malo svoj veľký význam nielen pri popularizácii jahnovského telocvičného systému, ale predovšetkým pre národnostno-emancipačný proces národnostne prebúdajúcich sa Nemcov na Slovensku. K pravidelným podujatiam, ktoré sa od r. 1921 stali každoročne vyvrcholením národnostných slávností Nemcov na Slovensku, patrili slávnosti Snovratu. Netreba zabúdať, že základným stimulom činnosti DTV bola národnostná otázka, ktorá bola v oblasti kultúrnej a telocvičnej práce prezentovaná ich vlastnými, špecifickými formami. Prostredníctvom šírenia ľudových tradícií, tancami a piesňami sa v národnostne ešte značne neprebudenej menšine formoval pocit spolupatričnosti k nemeckému národnému celku a na Spiši jej postupnému prechodu od uhorskej orientácii k orientácii veľkonemeckej.

Národnostne-nacionalistická etapa vo vývoji DTV na Spiši v rokoch 1928–1938

Vznik Karpatonemeckej strany roku 1928 znamená medzník i vo vývoji hnutia DTV na Spiši. Záslužná práca v národnostno-emancipačnom procese desiatok obetavých Nemcov na Spiši začína byť v 30. rokoch postupne nahrádzaná činnosťou prívržencov KdP, ktorí sa snažia ovládnuť i záujmové organizácie typu DTV. Je potrebné však zdôrazniť, že hlavne na Hornom Spiši prebiehal tento proces so značným odporom miestneho obyvateľstva, pričom politickým hegemonom Spiša bola ZdP, ktorá sa svojou politickou orientáciou značne odlišovala od politiky KdP.

Politická aktivita KdP začiatkom 30. rokov si kládla za cieľ užšie a koordinovanejšie prepojenie práce nemeckých záujmových organizácií na Slovensku s politickou KdP. Odpor proti prenikaniu veľkonemeckej ideológie na Hornom Spiši mal byť eliminovaný zvýšenou aktivitou sudetonemeckých organizácií na Dolnom Spiši (Gelnica, Dobšiná, Medzev). Zväz DTV vysielal do tejto oblasti svojich skúsených cvičiteľov, ktorí mali za úlohu vyškoliť nových cvičiteľov. Takto sa napr. uskutočnilo v termíne 21. 7.–9. 8. 1931 školenie cvičiteľov DTV v Gelnici, ktoré viedol Hans Richsa z telocvičnej školy Zväzu DTV v Aši.²⁰ Školenie bolo zamerané na všetky oblasti činnosti DTV: telocvičnú školu, voľné cvičenia, poradové, prostné, cvičenia na náradí, ľudové hry, prekážkové cvičenia, box, branné cvičenia, zápasenie, turistiku, tance, gymnastické a rytmické cvičenia. 7.1.1932 sa v Kežmarku konala slávnosť z príležitosti otvorenia telocvične na evanjelickom gymnáziu, ktorú si vzal pod patronát miestny spolok DTV Kežmarok. Pri tejto príležitosti sa prezentovali cvičeniami aj miestne dievčatá v novo založenom oddieli rytmickej gymnastiky. O mesiac neskôr (7. 2. 1932) usporiadal DTV Gelnica javiskové vystúpenie za účelom

²⁰ Karpathen Post, 12.8.1931, s. 5.

propagácie činnosti DTV.²¹ Zvýšenie aktivity hnutia DTV v tejto oblasti malo smerovať hlavne pre podchytenie spišskej mládeže pre činnosť v DTV. Vyvrcholením tejto aktivity bola v júni 1932 oslava 10. výročia založenia spolku DTV v Kežmarku²², ktorý však podľa archívnych dokumentov bol založený až v septembri 1922. Pre účely propagácie DTV na Spiši bol však uvedený termín výhodnejší. Ďalším prvkom, ktorý sa objavuje v činnosti spolkov DTV v 30. rokoch minulého storočia sú hromadné vystúpenia pred verejnosťou za účasti viacerých spolkov DTV v regióne. Je potrebné zdôrazniť, že spolky DTV na Spiši čo do počtu členskej základne neboli veľké (30–60 členov). Aby sa mohla na verejnosti prezentovať masovosť, vystupovali na verejných vystúpeniach spolky DTV spoločne. Jednou z mnohých takýchto akcií bola aj telocvičná slávnosť spolkov DTV z Kežmarku, Gelnice a Ľubice, ktorá sa konala 28. 9. 1930 na Zámockom vrchu pri Gelnici.²³ Uvedené spolky vyzvali aj ostatné mestá a obce na Spiši k telocvičnej činnosti pod vlajkou DTV, aby v budúcnosti mohli, podľa správy z novín, vytvoriť samostatný telocvičný zväz. Pri agitácií sústredili svoju pozornosť aj na kampaň proti činnosti Sokola. V týždenníku spišských Nemcov, Karpathen Post z 5.7.1930, vyzývajú pod nadpisom „Nemci v Sokole v Gelnici“ miestne orgány, aby urobili príslušné opatrenia na zmenu tejto hanebnej skutočnosti. Na záver autor apeluje na nemecké obyvateľstvo, že nemôžu vyhrať svoj národnostný boj, pokiaľ kryjú chrbát národnému nepriateľovi.²⁴ Odveký boj s českým Sokolom sa preniesol aj na Slovensko, pričom Sokol predstavoval aj na Slovensku najmasovejšiu telovýchovnú organizáciu.

Výsledky uvedenej náborovej a propagačnej činnosti sa v polovici 30. rokov prejavili v náraste počtu založených spolkov DTV v tomto regióne. Po období stagnácie v činnosti spolkov DTV na Spiši bolo potrebné znovu oživiť činnosť existujúcich spolkov, resp. podniknúť zakladanie nových spolkov DTV, ale už pod priamym politickým vplyvom KdP. V dňoch 9.–11.4.1933 sa konalo v Kežmarku zasadnutie zástupcov okresného výboru Deutscher Kulturverband na Spiši, telocvičného okresu DTV Spiš, Spolku nemeckých vysokoškolákov a spolku DTV Kežmarok.²⁵ Organizátorom tohto zasadnutia bol z podnetu KdP okresný výbor DKV s cieľom zjednotiť nemecké mládežnícke hnutie na Spiši v jeho cieľoch a úlohách. Význam práce DTV v nemeckom mládežníckom hnutí bol zvýraznený skutočnosťou, že jeden celý deň tohto rokovania bol venovaný ukážkam výchovnej a telocvičnej práce v činnosti DTV. Medzi prítomnými bol aj F. Karmasin, ktorý apeloval na spoluzodpovednosť každého Nemca za budúcnosť nemeckej menšiny a súčasne vyzval nemeckú mládež k aktívnej činnosti aspoň v jednej z nemeckých záujmových organizácií. Do obsahovej náplne spolkov sa dostávajú pre mládež vysoko atraktívne 2 až 3 dňové víkendové pobyty v táboroch. Denný režim v tábore mal charakter polovojskej prípravy. Členovia spolkov DTV nacvičovali zoradovanie do čiat, rozvinutie do rojnice, vzteč a útok družstva. Po skončení cvičenia podávali cvičenci

²¹ Karpathen Post, 15.2.1932, s. 5.

²² Karpathen Post, 25.6.1932, s. 5.

²³ Karpathen Post, 30.9.1930, s. 5.

²⁴ Karpathen Post, 5.7.1930, s. 4. – článok pod názvom „Nemci v Sokole v Gelnici“.

²⁵ Karpathen Post, 22.4.1933, s.1. – článok bol uverejnený pod názvom: „Spojenie nemeckej mládežníckej práce na Spiši“.

hlásenie veliteľovi.²⁶ Pravdou je, že už začiatkom 30-tych rokov sa uvedené tábory organizovali pravidelne vo všetkých ročných obdobiach a ich počet narastal. Práve tieto mládežnícke tábory sa začiatkom 30. rokov stali vhodným miestom pre prenikanie nacistickej ideológie do činnosti spolkov DTV. Nedialo sa to však otvorenou formou, ale najskôr cez symboly, pozdravy a piesne. Sám zväzový znak DTV, ktorý mali spolky DTV umiestnený na spolkovej zástave, rovnako i na cvičebných úboroch zobrazoval štyri F (frisch, fromm, frei, fröhlich) bol na nerozoznanie od hákového kríža.²⁷ Od r. 1932 zaviedol Zväz DTV do činnosti spolkov aj používanie turnerských bubnov, ktoré dodávali telovýchovným vystúpeniam turnerov silný emotívny náboj.

Zvýšenú aktivitu nemeckých nacionálne orientovaných politických síl môžeme sledovať na celom území ČSR, pričom nebola javom izolovaným, ani neočakávaným, ak ju sledujeme v kontexte s politickým vývojom v Nemecku. V januári 1933 sa v dôsledku víťazstva vo voľbách v Nemecku dostáva k moci A. Hitler a jeho NSDAP. Pre telovýchovné hnutie DTV v ČSR mali však zásadný význam nemecké telovýchovné slávnosti Deutscher Turnerschaft, ktoré sa konali v lete 1933 v Stuttgarte. Na týchto slávnostiach, na ktorých sa zúčastnil za Zväz DTV v ČSR K. Henlein, došlo k oficiálnemu prihláseniu sa veľkonemecky orientovaného Deutscher Turnerschaft k nacionálno-socialistickej línii a k politike NSDAP. Tieto skutočnosti sa zakrátko premietli v zmene stanov i do činnosti Zväzu DTV v ČSR. Na 3. Zväzových telocvičných slávnostiach, ktoré sa konali 13.–16. 7. 1933 v Žatci vyhlásil K. Henlein, že Zväz DTV sa stáva výchovným zväzom všetkých sudetských Nemcov.²⁸ Z pohľadu hnutia DTV na Spiši je pozoruhodným poznatkom, že na týchto zväzových slávnostiach, ktoré sa konali pod heslom: „Slávnosť disciplíny“ sa historicky po prvý raz zúčastnili aj 14 turneri z DTV Kežmarok. Spišskí turneri vystúpili na nich v rámci župných súťažných cvičení za župu DTV Bohumín, na ktorých sa umiestnil na 4. mieste.²⁹ DTV Kežmarok bol najvýchodnejším účastníkom týchto zväzových slávností. Súčasne znamenala účasť spišských turnerov na zväzových slávnostiach nový telovýchovný a hlavne ideologický impulz do ďalšej činnosti rozvoja hnutia DTV na Spiši. Po návrate zo zväzových slávností v Žatci pokračoval spolok DTV Kežmarok v osvetovo – propagačnej činnosti na Spiši. Výsledky sa dostavili pomerne rýchlo. Miestna pobočka Deutscher Kulturverband (ďalej DKV) Spišská Belá organizovala slávnosť okresných zväzov DKV, na ktorých sa zúčastnili aj turneri z DTV Kežmarok. Výsledkom ich propagácie hnutia DTV bolo založenie telocvičného družstva pri DKV Spišská Belá. Následne sa konala v Huncovciach letná telovýchovná slávnosť, na ktorej vystúpili okrem domácich turnerov aj cvičenci DTV Kežmarok a Lubic.³⁰ Na potvrdenie trvalého zapustenia koreňov jahnovského turnerského systému v tejto oblasti, ale i z dôvodov národnostne – politických zorganizoval telocvičný okres DTV Spiš vo Švedlári 6. 9. 1936 za účasti 10 spolkov DTV z tejto oblasti okresné telovýchovné slávnosti.³¹ Činnosť spolkov i okresov DTV na Slovensku

²⁶ SNA, FPR, Mat.1/1 – 12/1184 čl. 61 471/30.

²⁷ Tamže, Mat. 1/2 – povolenie nosenia spolkového odznaku DTV Bratislava zo dňa 1. 7. 1930 č. 1. 92 118/8 – 1931.

²⁸ Tamže, 29. 7. 1933, s. 3.

²⁹ Karpathen Post, 29. 7. 1933, s. 3.

³⁰ Karpathen Post, 12. 8. 1933, s. 2.

³¹ Karpathen Post, 10. 10. 1936, s. 6.

dostala po roku 1935 zjavne novú ideologickú dimenziu, čo sa odrazilo nielen na kvalite telocvičnej práce, ale aj v náraste počtu novozaložených spolkov i členskej základne. DTV Kežmarok hodnotil svoju činnosť za rok 1935 na Valnom zhromaždení spolku 26. 1. 1936 ako úspešnú. Výchovný náčelník spolku Arthur Brix i telocvičný náčelník Aurel Palumbiny hodnotili rok 1935 ako rok výchovného vzdelávania, ktorý bol zameraný hlavne na školskú mládež a jej mimoškolské aktivity. Bol to výsledok premyslenej politiky SdP a KdP, ktoré využívali vysokú nezamestnanosť na Spiši a v oblasti „Hauerlandu“.

Zjednocovací proces slovenských Nemcov bol priamo závislý na zjednocovacom procese sudetských Nemcov. 1. októbra 1933 zakladajú prívrženci nacionálne-socialistickej ideológie novú stranu sudetských Nemcov pod názvom Sudetendeutscher Heimatfront (ďalej SHF) na čele s K. Henleinom. Jeho hnutie začalo dôraznejšiu ofenzívu smerom k slovenským Nemcom. Jednou z príčin urýchlenia zjednocovacieho procesu Nemcov na Slovensku boli aj výsledky obecných volieb na Slovensku v októbri 1934, v ktorých KdP na Spiši v súboji s Nitschovou ZdP zjavne neuspela.

Po sľubnom oživení činnosti v spolkoch DTV na Spiši začiatkom 30. rokov dochádza v dôsledku prenikania politiky KdP do práce DTV k dočasnej stagnácii. Tento jav bol spôsobený predovšetkým skutočnosťou, že vo vedení mnohých spolkov DTV, hlavne na Hornom Spiši, boli ľudia, ktorí sa v čase národnostno-emancipačného zápasu zapojili do práce na budovaní nemeckého národného povedomia, avšak prenikanie myšlienok národného socializmu rázne odmietali. Nemalý dopad na stagnáciu členskej základne na Spiši mala aj vysoká nezamestnanosť a odchod za prácou do zahraničia, resp. do sudetonemeckých oblastí. Tento zápas o smerovanie DTV na Spiši výrazne akcentoval v období 1935–1938.

Keď boli v roku 1935 vydané rasistické Norimberské zákony a následne sa konštituovala Sudetonemecká strana (ďalej SdP), reagoval Zväz DTV v ČSR na tieto udalosti zmenou svojich stanov, ktoré už reflektovali uvedené udalosti a boli záväzné pre všetkých členov DTV. Zväz DTV stanovil novú politickovýchovnú líniu práce v tejto vyše 100 000 člennej organizácii.³² Podľa stanov bol každý člen povinný riadiť sa vo svojom živote stanovami DTV a politikou SdP, resp. KdP. Podľa týchto stanov sa mohol stať členom Zväzu DTV iba Nemec árijského pôvodu. Táto požiadavka nebola v činnosti DTV ničím novým. Prvý krát sa objavila táto požiadavka ešte v časoch Rakúsko – Uhorska a bola namierená proti vysokému podielu Židov na členskej základni v niektorých okresoch telocvičného kraja Deutsch-Österreich. V dôsledku toho bol v apríli 1887 zavedený v stanovách spolku I. Wiener Turnverein tzv. árijský paragraf. V r. 1899 bolo arizovaných až 11 z celkovej počtu 17 žúp.³³

Parlamentné voľby roku 1935 a nepopierateľný úspech SdP v nich sa odzrkadlil v narastajúcej národnostnej eufórii aj u Nemcov na Slovensku. Je pravdou, že Henleinova a Karmasinova rétorika si hlavne na Hornom Spiši nenašla očakávaný počet prívržencov, avšak i tak počet ich prívržencov, najmä u mládeži nebezpečne narastal. Takto takticky formulovaný program mal šancu stať sa prítiažlivým pre mladú

³² SNA, FPR, Mat.1/6 – schválenie stanov spolku DTV Petržalka KÚ Bratislava zo dňa 26. 11. 1935, č. 238 023/8-1935.

³³ Pozri bližšie BURIAN M. (2012). *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2217-0.

generáciu najmä na Spiši a pre Nemcov v oblastiach, ktoré trpeli chronickou nezamestnanosťou. Pracovné príležitosti, ktoré sprostredkovali miestne a regionálne hospodárske kancelárie KdP v spolupráci so Zväzom DTV umožňovali trojmesačné pracovné pobyty mladým nezamestnaným obyvateľom Spiša v turnerských táboroch. V Kežmarku viedol takúto kanceláriu popredný funkcionár KdP a blízky spolupracovník F. Karmasina Leo Kowal.³⁴ Zverbovaná spišská mládež dostala v týchto táboroch okrem celkového zaopatrenia aj 2 Kč vreckové na deň, pričom cestovné náklady hradila Karpatonemecká strana. Uvedené náborové akcie do pracovných táborov uskutočňovali turnerskí inštruktori z nemeckých vysokých škôl v Prahe a Brne, ktorí boli vyslaní na Slovensko Zväzom DTV. Po ich odchode realizovali nábor už miestne pobočky Deutscher Kulturverband.³⁵

Turnerskému hnutiu, ako významnej zložke politickej ofenzívy, začali venovať zvýšenú pozornosť aj ústredné orgány KdP. Veď počty cvičiacich turnerov na početných verejných vystúpeniach, ako aj masová účasť divákov boli vítanou propagáciou politiky KdP. Žiada sa tu však zdôrazniť niekoľko faktov. Proces zakladania a šírenia hnutia DTV na Spiši sa odohrával v 20. rokoch na platforme národnostne – emancipačného zápasu Nemcov v novovytvorenej republike a jeho ťažiskom sa stal Horný Spiš s centrom v Kežmarku. Tento prirodzený zápas o národnú identitu priniesol Nemcom mnohé výhody, ktoré boli s podmienkami ich života v Uhorsku v mnohých smeroch neporovnateľné. Vývoj hnutia DTV na Spiši v 30. rokoch sa nesie však už v znamení zápasu o nacionálne-socialistickú orientáciu tohto hnutia, pričom ťažisko sa presúva na Dolný Spiš s centrom v Gelnici. Táto ideová zmena je istým spôsobom paradoxnou symbolikou boja dvoch generácií spišských Nemcov o národnú existenciu v celom období predmníchovskej republiky. Stará generácia spišských Nemcov boli lojálni občania bojujúci za existenciu Uhorska a súčasne silní lokálpatrioti, podporujúci politiku ZdP. Multietnické a multikulturálne prostredie Spiša v 20. rokoch minulého storočia sa prejavovalo hlavne tým, že jeho obyvatelia sa ani tak neidentifikovali s konkrétnou národnosťou, avšak oveľa viac o sebe vyhlasovali, že sú hrdí Spišiaci.³⁶ Mladá generácia spišských Nemcov v priebehu 30. rokov minulého storočia inklinovala viac k národne-socialistickým, veľkonemeckým ideálom, k potrebe zjednotenia všetkých slovenských Nemcov pod zástavou KdP.

³⁴ KOWAL, Leo: jeden z najbližších Karmasinových spolupracovníkov. Tajomník Hospodárskej kancelárie KdP v Bratislave, Nemeckom Pravne. Po vzniku Deutsche Partei v októbri 1938 jej pokladník. Zapletený do homosexuálnej aféry v DP odhalenej začiatkom 1941. Obvinený z homosexuality a odvlečený do koncentračného tábora v Hamburgu. Keď sa neskôr Karmasin dozvedel, že slovenskí Nemci, naverbovaní za dozorcov v koncentračných táboroch, mali nastúpiť službu v koncentračnom tábore v Hamburgu, kde bol uväznený L. Kowal, žiadal Himmlera, aby ho premiestnili niekde inde. Aby sa prípad celkom doriešil, žiadal, aby Kowalovi preukázali česť a aby mohol na fronte zahynúť hrdinskou smrťou. KOVÁČ, D.: c. d., s. 175–176.

³⁵ SNA SR, FPR, Mat. 19/14 č. 109/897-900 – správa zemského četníckeho veliteľa, Mat. 19/14 č. 109/1060 – správa o činnosti telocvičného okresu DTV Bratislava.

³⁶ KOLLÁROVÁ, Z. (2013). Prejavy nemeckého národného socializmu v športovom hnutí v meste Kežmarok. In: *Odras nemeckého národného socializmu ve třicátých letech v Československu a ve státech střední Evropy*. Sborník z kolokvia pořádaného Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty MU, The European Society for History a Moravským zemským archivem v Brně. Ostrava 2013.

Dňa 15.–18. 8. 1936 usporiadal miestny spolok DKV v Gelnici letnú slávnosť v Smolníku, ktorá bola spojená s pracovným zasadnutím všetkých okresných spolkov DKV a DTV na Spiši. Dňa 15.8.1936 sa stretli telocvičný náčelníci spolkov DTV zo Spiša vo Švedlári, kde sa dohodli, že okresné telocvičné slávnosti sa uskutočnia 6.9.1936 vo Švedlári.³⁷ Zjavným cieľom uvedených telovýchovno-propagačných podujatí bolo aktivizovanie a zjednocovanie Nemcov na Spiši pre politiku henleinovského hnutia. KdP sa upriamila v tomto období na boj proti vplyvu promaďarsky orientovaných menšinových strán, ktoré hlavne na Hornom Spiši mali ešte pomerne pevné pozície.³⁸ Henleinova cesta na Spiš v novembri 1936 vyvolala vlnu odporu zo strany promaďarsky orientovaných spišských Nemcov.

Postupne sa vytvárali kádrové i organizačné podmienky pre vznik samostatnej telocvičnej župy DTV na Slovensku. Telocvičná práca spolkov DTV bola zameraná v roku 1937 na prípravu okresných telocvičných slávností vo všetkých troch jazykových ostrovoch. Ako prvý organizoval uvedené slávnosti telocvičný okres DTV Bratislava v dňoch 5.–6. júna 1937 v Pezinku.³⁹ Na túto akciu nadväzovali telocvičné slávnosti okresu DTV Spiš, ktoré sa konali 19.–20. júna 1937 v Kežmarku.⁴⁰ Uvedené slávnosti boli pripravené veľmi starostlivo, pretože ich význam v tomto období prerástol už dávno telovýchovný rámec a boli skôr politicko-propagačnou akciou. Funkcionári KdP si boli vedomí, že keď sa im podarí dobyť baštu Spiša, podarí sa im podložiť i pozície ZdP nielen v tomto meste, ale i v širokom okolí Spiša. Pred otvorením telocvičných slávností sa konala bohoslužba, na ktorej kaplán Fiffek apeloval na spišskú mládež, aby si bola vedomá svojej príslušnosti k nemeckému národnému celku, pred ktorým stoja vážne historické úlohy. Organizovanie mládežníckych táborov, víkendové stretnutia mládeže a ďalšie výchovné, pre mládež vysoko atraktívne formy práce sa stali aj na Spiši účinnými prostriedkami vplyvu na nemeckú mládež. Účasť nemeckej mládeže na týchto táboroch sa počítala na stovky, čo pri atraktívnom programe s brannými prvkami, znením bubnov, speve nemeckých piesní a uctievaní ďalších symbolov im dávalo pocit hrdosti k spolupatričnosti k nemeckému celku. Pod heslom: „Mládež dneška je mužstvom zajtrajška“ im bola vštepaná zodpovednosť za osudy nemeckého národa a zdôrazňovaná ich úloha v tomto boji.⁴¹

Okresné telocvičné slávnosti DTV vo všetkých jazykových ostrovoch na Slovensku mali potvrdiť, že dozrel čas pre vytvorenie samostatnej telocvičnej župy DTV na Slovensku. Dôvod vytvorenia samostatnej župy bol podmienený zjavne politickými zámermi. Ved' po stránke kvality telovýchovného procesu i stupňa organizovanosti DTV na Slovensku bolo evidentné zaostávanie za spolkami v historických zemiach. Pomerne vysoká organizovanosť nemeckej mládeže v DTV, ako i účinný dopad práce DTV na široké vrstvy nemeckého obyvateľstva urobili z tejto organizácie dôležitý článok politickej stratégie henleinovskej politiky na Slovensku.

Vzhľadom na skutočnosť, že politický vplyv a zábery KdP nenašli ani po návšteve

³⁷ Karpathen Post, 10. 10. 1936, s. 6.

³⁸ KRAMER, J. (1963). Cesta slovenských Nemcov od uhorskej orientácie k orientácii veľkonemeckej. *Nové obzory*, 5.

³⁹ SNA, FPR, Mat. 19/15, č. 6996/44 – správa o činnosti okresu DTV Bratislava.

⁴⁰ Karpathen Post, 26.6.1937, s. 6.

⁴¹ FREISING, J.: 1959, s. 122–123, c. d.

Henleina na Spiši jednoznačnú podporu, bolo potrebné aj v DTV uskutočniť také opatrenia, hlavne kádrové, ktoré by umožnili ďalší bezproblémový a bez odporový postup pri realizácii zámerov SdP na Slovensku. Dňa 5. septembra 1937 sa zišli zástupcovia spolkov DTV na Slovensku na spoločnom zasadnutí v Piargoch (Kremnické Bane), aby tu dohodli významné organizačné záležitosti vo veci vzniku **Karpatskej telocvičnej župy XVII.** Zväzu DTV a ďalšie smery jej činnosti.⁴² Celé toto zasadnutie a z neho rezultujúce závery mali zvláštnu politickú príchuť. F. Karmasin, ktorý sa na tomto, zjavne vopred pripravenom zasadnutí zúčastnil, nechal sa totalitným spôsobom „zvoliť“ do funkcie starostu novovzniknutej župy. Za telocvičného náčelníka bol ustanovený Jozef Jacklin a výchovného náčelníka župy Ing. Hans Friedl, spoľahliví a verní prívrženci Karmasina a politiky KdP. Aj v tomto prípade sa postupovalo podľa vnútornej smernice KdP, v ktorej sa zdôrazňovalo, že vedúce funkcie v organizáciách riadených KdP môžu byť len preverené kádre, ktoré prišli zo Sudet.⁴³ Sídlo vzniknutej župy XVII. Zväzu DTV sa stala Bratislava. Vzhľadom na zábery SdP a KdP s telocvičným hnutím DTV, ale i z dôvodu politickej nespoľahlivosti niektorých funkcionárov spolkov DTV na Spiši, rozhodol sa Karmasin neriskovať výsledky volieb. Týždeň po voľbách prišiel Karmasin do Kežmaroku, aby sa pokúsil rozptýliť pochybnosti hornospíšskych turnerov o regulárnosti volieb, avšak bez zjavného úspechu. Spolok DTV Kežmarok, ktorého vedenie zjavne odmietalo politiku KdP, sa obrátil na Zväz DTV so žiadosťou o zrušenie platnosti výsledku volieb. Zväz na uvedenú žiadosť odpovedal, že vzhľadom na vyššie záujmy turnerského hnutia musí byť voľba Karmasina uznaná.⁴⁴ Na protest proti výsledkom volieb sa celé vedenie spolku DTV Kežmarok, na čele s predsedom J. Stroblom, podpredsedom O. Zuberom a telocvičnými a výchovnými náčelníkmi A. Brixom, J. Glaserom a A. Palumbinom, vzdalo činnosti a vystúpili z DTV. Novozvoleními funkcionármi spolku sa tak stali už politike SdP a KdP oddaní prívrženci.⁴⁵ K tomuto protestu sa pripojili aj spolky DTV v Huncovciach, Matejovciach a Spišskej Belej.⁴⁶ Prívrženci Karmasina a politiky KdP tak dosiahli cieľ, ktorý sledovali, t.j. zbaviť sa vo vedení spolkov posledných zvyškov opozície z radov prívržencov ZdP. Pritom zábery Karmasina boli vopred dohodnuté s Henleinom a vedením Zväzu DTV. Začiatkom januára dostali vedúci funkcionári župných a okresných zväzov DTV prísne dôverný obežník, podpísaný náčelníkom zväzu W. Brandnerom, v ktorom ich žiada, aby pri výročných schôdzkach boli do funkcií predsedov žúp, okresov i spolkov zvolení ľudia plne oddaní politike SdP a K. Henleinovi.⁴⁷ Tento zámer sa zrealizoval v Kežmaroku na valnom zhromaždení DTV

⁴² Tamže, 9. 10. 1937, s. 4.

⁴³ ONDREJKOVIČ, P. (1970). Zradcovská úloha Deutsche Partei a história jej vzniku. Diz. práca UK 1223, Bratislava.

⁴⁴ Tamže, 9. 10. 1937, s. 4.

⁴⁵ ŠA Levoča, pobočka Poprad, f. Okresný úrad Kežmarok 1507/1937 prez. Stolár J. Thern – predseda, sústružník A. Mayer – podpredseda, krajčír V. Schutz a predavač K. J. Stutz ako predcvičitelia.

⁴⁶ Tamže.

⁴⁷ SNA, KÚ prez. č. 7086/38.

Kežmarok, ktoré sa konalo 24.3.1938 v miestnosti DKV na Lyceálnej ulici č. 4.⁴⁸ Na valnom zhromaždení sa zúčastnilo 13 osôb, ktoré boli zárukou nastúpenia „novej“ cesty v činnosti DTV na Spiši v súlade s politikou Henleina a Karmasina. Vedenia spolku DTV Kežmarok ako aj okresu DTV Horný Spiš sa ujali mladí stúpenci politiky KdP, čím sa súčasne i naplnili požiadavky zväzu zaslané v dôvernom obežníku.⁴⁹ Akcia spojená s prevzatím moci v spolku i okrese DTV v Kežmarku bola dôkladne pripravená, pričom bolo avizované založenie ďalších spolkov DTV v Poprade, vo Veľkej Lomnici a Rakúsoch.

Po stránke ideového a politického pôsobenia na členstvo, a to bol hlavný cieľ tohto zámeru, sa priama väzba na politiku SdP a KdP ešte viac prehĺbila. Karpatská župa sa organizačne členila na štyri telocvičné okresy: Bratislava (11 spolkov DTV), Nemecké Pravno (4 spolky DTV), Kremnica (7 spolkov DTV), Spiš (18 spolkov DTV).

V porovnaní s organizačným členením okresov DTV na Slovensku (do septembra 1937 boli tri, pričom jazykový ostrov Nemecké Pravno – Kremnica tvoril jeden okres – pozn. autora) došlo k zámernému rozšíreniu počtu okresov, aby mohli byť spolky zo Spiša v rozhodovacích procesoch prehlasované. Henleinovci a Zväz DTV vysielali na Slovensko svojich školených emisárov, ktorých úlohou bolo pripraviť pôdu v nemeckých ostrovoch na Slovensku pre radikalizáciu nemeckého obyvateľstva. Jedným z takýchto emisárov bol aj Jozef Jacklin z Chotéhozva, ktorý sa od januára 1936 zdržiaval v Tužine s úlohou zakladať spolky DTV. Jacklin vykonával funkciu cvičiteľa DTV v Tužine a Gajdeli, pričom branci z radov cvičencov boli viazaní prísahou, že v prípade vojny budú svoju brannú povinnosť konať len v prospech henleinovského hnutia a svojho národa a to formou sabotáže a vojenskej zrady. Podobnú prísahu robili všetci branci cvičiaci v DTV na základe príkazu Zväzu DTV v ČSR.⁵⁰ Roku 1937 sa zúčastnili vybraní turneri na verejných zhromaždeniach Karpatonemeckej strany už vo funkciách tzv. ordnerov (usporiadateľov), ktorých úlohou bolo zabezpečiť poriadok na politických mítingoch, ale aj osobnú ochranu pred politickými protivníkmi, ktorí nesúhlasili s politickou KdP a SdP.

Na základe rozhodnutia Zväzu DTV na zasadnutí 4.–5. 12. 1937 v Podmokloch došlo k reorganizácii turnerského mládežníckeho hnutia. Od januára 1938 boli cvičenci DTV vo veku 10–18 rokov a cvičenky vo veku 10–21 rokov zaradené do novovzniknutej organizácie Jungturnerschaft (Turnerská mládež), ktorá zostala súčasťou DTV. Vodcom tejto mládežníckej organizácie sa stal zväzový náčelník mládeže Willi Brandner.⁵¹

⁴⁸ ŠA Levoča, pobočka Poprad, f. Okresný úrad Kežmarok 1280/1938 prez. Za predsedu miestneho spolku DTV bol dosadený ústredím KdP Matej Nitsch, pôvodom z Huncoviec, bývajúci v Kežmarku. Hlavným rečníkom na valnom zhromaždení spolku bol však Viliam Kunsman, výchovný náčelník DTV Kežmarok, člen SdP, absolvent cvičiteľskej školy v Aši, osobný priateľ K. Henleina a župný náčelník riadiaci telocvičnú činnosť spolkov DTV na Slovensku.

⁴⁹ ŠA Levoča, pobočka Poprad, f. Okresný úrad Kežmarok 124/1938 prez. Na uvedenom valnom zhromaždení boli dosadení do funkcií telocvičného okresu DTV Spiš nasledovní ľudia: M. Nitsch – predseda, Z. Kunsch – telocvičný náčelník, K. Krezmer – výchovný náčelník, K.J. Stucz – pokladník, E. Talarčík – zapisovateľ, F. Roth – náčelník pre hry, P. Grofčík – ľudový náčelník, B. Kišová – vedúca sekcie dievčat, J. Habinák – náčelník lyžovania.

⁵⁰ ŠA Prievidza, Fond OÚP – RH a KSC č. 583/1936.

⁵¹ Tamže, KÚ prez. č.3374/1938 zo dňa 31. 1. 1938.

Už od začiatku roka 1938 začali v SdP i KdP, po vzore SA, organizovať polovojské ozbrojené zložky – Dobrovoľnú ochrannú službu Freiwilliger Schutzstaffel – FS. Tieto ozbrojené zložky, okrem diverznej činnosti, mali byť hlavnou oporou chystaného henleinovského, protičeskoslovenského vystúpenia. Členovia spolkov DTV boli rozdelení do dvoch skupín, tzv. Sturmgruppe A /útočný oddiel/ – tu boli zaradení členovia, ktorí už absolvovali základnú vojenskú službu a tzv. Sturmgruppe B /útočný oddiel/ – členovia tejto skupiny sa okrem telesnej prípravy zaoberali aj vojenským výcvikom, ktorý bol spojený so streleckou prípravou.⁵²

„Anšlus“ Rakúska a karlovarský zjazd SdP v roku 1938 mali veľký vplyv na posilnenie pozícií KdP aj na Spiši. Vo viacerých nemeckých mestách a obciach na Slovensku sa sfanatizovaná nemecká mládež zo spolkov DTV prezentuje už otvorene svojou pripravenosťou pre naplnenie Henleinových zámerov. Táto činnosť sa deje za priamej účasti i pomoci niektorých učiteľov nemeckých škôl a v školských priestoroch.⁵³ V máji a júni 1938 sa konali v niektorých obciach na Slovensku komunálne voľby, ktoré využila KdP na mohutnú agitáciu svojho národnosocialistického programu.⁵⁴

6. októbra 1938, po vzniku Deutscher Partei, sa v závislosti na politických i územných zmenách realizovala i nová koncepcia organizácie nemeckej telovýchovy na Slovensku. Karmasin využil všetky prostriedky na definitívne zničenie svojho politického konkurenta na Spiši – ZdP. V druhej polovici októbra 1938 odcestoval na Spiš s jediným cieľom, definitívne pochovať odporcu národne – socialistického zjednotenia slovenských Nemcov na Spiši. Na zhromaždení v Kežmarku 23. 10. 1938 demonštroval Karmasin pred 2 500 účastníkmi svoje zábery.⁵⁵ A. Nitsch, predseda ZdP sa snažil všetkými dostupnými prostriedkami odolávať náporu jeho náporu. Keď navštívil 1. decembra 1938 v Bratislave predseda ZdP „Volksgruppenführer“ Karmasina, mal už len jednu požiadavku, aby do konca volebného obdobia mohol vyvíjať svoju činnosť pod politickým symbolom spišských Nemcov, pod ZdP. Táto dohoda však fakticky nemala na ďalší vývoj žiaden vplyv, iba ten, že členovia DP začali pohon na členov ZdP aj za pomoci polovojských zložiek DP – Freiwillige Schutzstaffel (FS).⁵⁶

Zrušením Karpatskej telocvičnej župy XVII. bol vytvorený priestor aj pre zjednotenie všetkých telocvičných, turistických a športových organizácií a spolkov Nemcov na Slovensku pod priamym dohľadom Deutsche Partei. Založenie Nemeckého telocvičného a športového zväzu (Deutscher Turn – und Sportverband) sa uskutočnilo 17. novembra 1938 v Bratislave,⁵⁷ avšak proces prechodu jednotlivých organizácií a spolkov do DTSV neprebíhal tak hladko, ako si to Karmasin predstavoval. Hlavným cieľom týchto zmien bola príprava henleinovcov a karmasinovcov na uchopenie moci v republike za pomoci Hitlera. Založenie Nemeckého telocvičného a športového zväzu

⁵² Tamže, FPR, Mat. 19/14, č. 1. 1338/38.

⁵³ Tamže, FPR, Mat. 19/14, č. 9047 a č. 2800.

⁵⁴ KOVÁČ, D. 1991 ..., s. 523.

⁵⁵ SCHVARC, M. (2007). Totalitné snahy Deutsche Partei na príklade eliminácie Zipserdeutsche Partei a jej záujmových organizácií. In: *Annales historici Presovienses 7/2007*. Prešov: Universum, 2007, s. 86–103.

⁵⁶ Tamže, s. 90.

⁵⁷ SNA, FPR, Mat. 19/14, č. 1. 44 69/8/1938.

(Deutscher Turn- und Sportverband – ďalej DTSV) sa uskutočnilo de facto 17. novembra 1938 v Bratislave i keď jeho stanovy boli de jure schválené až 14. 2. 1939.⁵⁸ Za predsedu Zväzu DTSV bol dosadený funkcionár DP Walter Donath, veliteľ polovojenských jednotiek Freiwillige Schutzstaffel (FS), pričom aj ďalšie funkcie v tomto zväze boli obsadené funkcionármi tejto strany (Gustav Pragant – tajomník, Alfred Rubatschek – výchovný náčelník a ďalší). Išlo o preverených funkcionárov z Bratislavy, aby sa Karmasin vyhol prípadným problémom, ako to bolo v prípade založenia Karpatskej župy XII. v r. 1937.

Takto končí jedna etapa vývoja hnutia DTV na Spiši, ktoré zohralo v období národnostno-emancipačného snaženia pozitívnu úlohu v procese prebúdzania a formovania národného povedomia spišských Nemcov a končí sa roku 1938 aktívnou účasťou krajne nacionalisticky orientovanej časti jeho členstva pri rozbiťaní republiky. Nemecká národnostná menšina na Slovensku sa stala nástrojom politiky, ktoré boli nielen nepriateľské, ale i neprijateľné základným životným záujmom národa a ľudu, s ktorým po stáročia žila, pracovala a do roku 1938 i zdieľala rovnaký osud. Historickou pravdou však zostáva skutočnosť, že nie všetci Nemci na Slovensku sa aktívne a bez odporu podriadili politike vedenej v duchu bezbrehého nacionalizmu a šovinizmu.

ZÁVER

Spiš patril nepochybne k tým multietnickým a multikulturálnym centrá, ktoré sa formovali po stáročia pod nemeckým i uhorským vplyvom a pre ktoré bola typická trojjazyčnosť (maďarčina, nemčina i slovenčina). Spišská inteligencia sa v roku 1918 postavila proti existencii Československej republiky, čo jasne vyjadrila vo viacerých verejných proklamáciách. Typickým prvkom v ich národnostnom živote po roku 1918 bola skutočnosť, že pocit nemeckej spolupatričnosti im bol nainfikovaný z vonku a nie ako prejav národnostnej potreby. Jednou z organizácií, ktorá mala u nich prebudiť nemeckého ducha bol aj Deutscher Turnverband v ČSR. V prvej fázy, ktorá sa odohrávala v duchu národnostne – emancipačnej, sa spišskí Nemci stavali k otázkam veľkonemeckej ideológie pozitívne, čoho výsledkom bola skutočnosť, že v rokoch 1921 – 1925 bolo na Spiši založených 11 spolkov DTV, zatiaľ čo v Bratislave a okolí len 9 spolkov. Politickým hegemonom však na Spiši až do roku 1938 zostala Zipser Deutsche Partei, ktorej orientácia na Budapešť bola nepopierateľná a nedokázali ju prelomiť ani Karmasin s Henleinom svojimi politickými stranami. Veľkonemecký nacionalizmus v podaní DTV našiel práve na Spiši najväčších odporcov, ktorí však v konečnom dôsledku v mocenskom zápase o charakter republiky nedokázali odolať nacionalisticky orientovanej a do značnej miery už sfašizovanej novej vlne ponemčenej spišskej mládeže. Takto sa končí jedna etapa vývoja aj v hnutí DTV na Spiši, ktorá v roku 1918 začína proklamáciami vernosti k Uhorsku a v roku 1938 končí proklamáciami vernosti k Hitlerovi a jeho prisluhovačom na Slovensku.

Prof. PhDr. Miroslav Bobrík, PhD.

FCHPT STU, Radlinského 9, 812 37 Bratislava

e-mail: miroslav.bobrik@stuba.sk

⁵⁸ SNA, FPR, Mat. 19/14 č. 1. 144 60/8/1938.

HISTORIE NYMBURSKÉHO SPORTOVNÍHO CENTRA

HISTORY NYMBURK SPORTS CENTER

LIBOR FLEMR, LINDA VANČUROVÁ

Katedra pedagogiky, psychologie a didaktiky TV a sportu

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Sportovní centrum v Nymburce hrálo velmi důležitou roli ve sportovní přípravě zejména československých sportovců. Nicméně postupné stárnutí sportovišť a zázemí již v 21. století nevyhovuje požadavkům sportovců a jejich realizačních týmů. Hlavními hybateli projektu modernizace centra jsou Český olympijský výbor a Česká unie sportu, kteří chtějí v Nymburce vybudovat přípravné sportovní centrum takřka pro všechny olympijské sporty. Všechny svazy olympijských sportů kromě dvou se shodly na tom, že investice do Nymburka jsou správnou cestou. Výhodou takového komplexu je pokrytí více oblastí v jednom místě a tím i snížení nákladů. Přípravná sportovní zařízení potřebují nejen sportoviště, ale i zázemí v podobě hotelu, regenerace, stravování, posilovny atd. Národní olympijské centrum by mělo sloužit kromě vrcholových sportovců také široké veřejnosti, což by mělo přinést výhodu obyvatelům města. Plány Českého olympijského výboru a České unie sportu počítají s tím, že komplex nebude uzavřen tak, jako původní areál budovaný za totalitního režimu. Předpokladem úspěšného fungování areálu je jeho využívání i místními obyvateli a kluby.

Klíčová slova: Česká unie sportu, Český olympijský výbor, národní olympijské centrum, Sportovní centrum Nymburk

ABSTRACT

The Nymburk sports centre is a training centre of the Czech Union of Sport (formerly Czech Association of Physical Education and Sports). It is located in beautiful surroundings of a forest park on the banks of the River Elbe. There are outdoor and indoor sports fields for almost 20 types of sport, mostly Olympic sports. There is also an offer of regenerative services. There is a three-star hotel on the premises with the capacity of 250 beds and 18 extra beds including several barrier-free (wheelchair-accessible) rooms, a dining room offering all-day catering, Lobby Bar and evening Sport Bar. The area also has a lot of lecture halls and training rooms that are equipped with corresponding audio-video technology. This sport complex played important role for training especially Czech and Slovak athletes during second part of the 20th century. But a lot of facilities are old-fashioned sports grounds and background – particularly accommodations. The most common visitors of sports centre are primarily representative teams of almost all sport associations from youth to senior categories. There are also provided training camps for a lot of centres of talented youth and sport classes. Other clients are home and foreign professional clubs.

The Nymburk sports centre have been the place of company sport events or company schoolings, workshops and conferences for several decades. According to the plan of the Czech Olympic Committee and Czech Union of Sport the sports complex should become new national Olympic centre for preparation of representatives. Moreover it should be available to public.

Key words: Czech Union of Sport, Czech Olympic Committee, national Olympic centre, Nymburk sports centre

Město Nymburk je se sportem spojeno již dlouhá léta. Jen šest let po založení Pražské tělocvičné jednoty, později Sokola, byl v roce 1868 založen Sokol i v Nymburce. A právě organizace Sokol měla podstatný podíl na pozdějším rozvoji sportu v Nymburce (SKP Nymburk, 2015). Důkazem o sportovní tradici města Nymburka z poslední doby je obdržení titulu „Evropské město sportu“, v kategorii měst do 25 tis. obyvatel (Aceseurope, 2015; Město Nymburk, 2015). V Nymburce byly hodnotící komisi prezentovány možnosti sportovního vyžití, nejdůležitější sportoviště i historické památky. Mimo to komise navštívila i základní školy, zimní stadion, sportovní areál „Veslák“ a samozřejmě místní Sportovní centrum. Kromě samotného zařízení dále komise posuzovala i využívání sportu jako nástroje ke zvyšování zdraví obyvatel, politiku využívání sportu ke zlepšování života občanů, míra zapojení občanů do sportování a péče o sportoviště a jejich rozvoj (Trejbal, 2013; Tomčíková, 2013; Město Nymburk, 2014).

Významným okamžikem pro sport v Nymburce bylo slavnostní otevření vzorného cvičiště a letní tělocvičny v Tyršově sadě v létě 1922. Projekty pro výstavbu cvičiště byly vypracovány podle pokynů ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a podle pokynů České obce sokolské. Celková plocha o výměře 30 000 m² byla pronajata od města Nymburka na 40 let, hřiště se sousedními parky mělo výměru celkem 65 000 m². Poloha cvičiště se nacházela asi 1,5 km od centra města, bylo obklopeno stromy a nacházelo se v bezprostřední blízkosti vodní plochy. Cvičiště tedy bylo vybudováno v ideální poloze pro provozování tělesné výchovy a sportu (Věstník ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Československé republiky, 1922).

Výsledkem plánu byl areál s následujícími sportovišti: cvičiště se závodním, plovárnou a kluzištěm, letní tělocvična s loděnicí, sadové hřiště členské, sadové hřiště dětské s tenisovým hřištěm. Cvičiště obsahovalo atletickou dráhu, nářadiště s 5 hrazdami, kladinami, čtyřmi kruhy a konstrukcí pro zavěšení lan, šplhadla, žebříky a pohyblivá nářadí (kozy, bradla, koně, atd.), dále travnaté cvičiště pro prostná cvičení pro 800–1000 cvičenců a dále atletické sektory – doskočiště, vržiště. Součástí cvičiště byl dále i hudební pavilon, vor pro vodní tělocvik, věž pro skoky do vody, pískoviště pro lázně a v zimě kluziště. Letní tělocvična obsahovala tělocvičný sál pro cca 60 cvičenců s pevným i pohyblivým nářadím a s hudební galerií. Kromě toho se zde nacházela i šatny, čítárna, loděnice a schodovitá tribuna. Sadové členské hřiště bylo využíváno pro cvičení prostná, atletiku a pro hry. Další součástí bylo i sadové hřiště pro školní mládež, dětská hřiště a tenisové hřiště pro dospělé. Celkové náklady na vybudování cvičiště činili 600 000 Kč, přičemž úspora díky bezplatné práci sokolů činila 100 000 Kč (Věstník ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Československé republiky, 1922).

Ve 20. letech 20. století se tedy podařilo vybudovat celkem unikátní cvičiště s velkou rozlohou cvičebních ploch a při počtu 13 000 obyvatel města v té době

připadalo na jednoho obyvatele 5 m² cvičební plochy. Tento počín tedy naznačoval, že město Nymburk bylo v prostorovém a materiálním zabezpečení pro oblast sportu vzorovou lokalitou v celorepublikovém měřítku.

Právě po první světové válce se stala nymburská Remanence, tedy vybudované cvičiště, skutečně středem tělovýchovného a sportovního života, neboť sem byly přeneseny ústřední tělovýchovné kurzy pořádané ministerstvem zdravotnictví spolu s ministerstvem školství a národní osvěty. Za devatenáct let prošly těmito kurzy tisíce tělovýchovných pracovníků a po pět let se zde konaly též kurzy pro vedoucí fotbalového dorostu (Ertl, 2014). Tyto výborné sportovní podmínky pomohly k mnoha úspěchům nymburských sportovců, zejména v basketbale, volejbale, atletice a ve vodních sportech.

Po druhé světové válce nastala nová etapa rozvoje sportu ve sportovního zázemí v Nymburce. V letech 1950–1953 bylo vybudováno sportovní centrum nazývané Sportovní středisko Jana Švermy. Toto centrum obsahovalo čtyřpodlažní budovu internátu s čtyřlůžkovými pokoji, kuchyň s jídelnou, kotelnu, učebny a tělocvičny pro gymnastiku a míčové sporty. Kromě toho bylo venku vybudováno fotbalové hřiště se škvárovou atletickou dráhou, loděnice, dvě hřiště na volejbal a hřiště na basketbal (Blažek, 1983).

V roce 1953 vznikl Institut tělesné výchovy a sportu – vysoká škola pro tělovýchovu a sport v Praze. Současně však již fungoval Tyršův ústav pro tělovýchovu a sport v Praze, který se právě na podzim roku 1953 přestěhoval do Tělovýchovného střediska v Nymburce. Do Nymburka přešlo mnoho profesorů a učitelů tělesné výchovy, kteří vzdělávali mladé učitele tělesné výchovy. Tehdejší kapacita střediska se pohybovala okolo 160 posluchačů s tím, že bylo potřeba řešit několik nedostatků, co se týká zázemí. V létě bylo možné plavat v „Rémě“ (slepé rameno řeky Labe), v zimě se však muselo dojíždět do bazénu do Prahy a na lední hokej a bruslení bylo nutné dojíždět do Kolína. Tyršův ústav působil v Nymburce v letech 1953–1958, z tohoto období zůstal ustálený název „Tyršák“ pro Sportovní centrum. Další etapa rozvoje sportovního centra je spojena se založením Československého svazu tělesné výchovy a sportu v roce 1957, jako jednotné dobrovolné tělovýchovné organizace, která převzala úkoly SVTVS – Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport (založen 1952). Tyršův Tělovýchovný ústav v Nymburce byl nahrazen Tělovýchovnou školou ČSTV, jejímž úkolem bylo doškolování cvičitelů, trenérů, rozhodčích, funkcionářů a pracovníků ČSTV (Blažek, 1983).

V průběhu 60. let 20. století začalo centrum využívat stále více sportovců a trenérů pro soustředění, jednalo se hlavně o volejbalisty, basketbalisty a hlavně sportovní gymnastky, pro které se později Nymburk stal druhým domovem a dokonce zde navštěvovaly i školy. Díky vzrůstajícímu zájmu bylo jasné, že bude nutné středisko rozšířit, jak z pohledu zázemí a sportovních zařízení, ale i z pohledu kapacity a personálního zajištění (Blažek, 1983).

Významnou osobností, která ovlivnila chod a výstavbu sportovního centra po dobu 30 let, byl ředitel Otakar Blažek. Zpočátku působil jako učitel Tyršova ústavu pro tělesnou výchovu a sport, po přesunutí ústavu do Prahy přednášel dále na tělovýchovné škole ČSTV. V letech 1965–1995 úspěšně vedl Sportovní centrum jako ředitel a napomohl vytvořit sportovní centrum evropských parametrů. Důkazem obliby

a popularity centra byla také návštěva tehdejšího předsedy Mezinárodního olympijského výboru Juana Antonia Samaranche na počátku 80. let 20. století (Šmejdivá, 2015).

V roce 1966 nastala druhá etapa výstavby. Nejprve se jednalo o rekonstrukci venkovních zařízení a položení rozvodů zavlažovacího zařízení. Dále byla vybudovaná další dvě fotbalová hřiště, asfaltový basketbalový kurt, hřiště na házenou a rozběžiště pro skoky s umělou hmotou. Součástí projektu byl i plán na krytou halu pro míčové sporty, která se začala stavět v roce 1969 a byla dokončena v roce 1971. Současně s ní bylo vybudováno i zdravotní centrum, učebny, videosál a bývalé učebny se přebudovaly na posilovnu. Sportovní hala se stala novým atraktivním prostorem pro sportovce a reprezentační družstva v míčových sportech. Svou olympijskou přípravu zde absolvovali i českoslovenští házenkáři, kteří na OH v Mnichově 1972 získali stříbrné medaile (Blažek, 1983).

Vedle míčových sportů měla o nymburské sportovní středisko zájem i další sportovní odvětví jako lukostřelba, vzpírání, fotbal, ale i atletika. Na základě tohoto zájmu byly shrnuty požadavky představy pro jednotlivé sporty a postupně se plánovalo, jak je realizovat. Jedním z rozhodnutí bylo vybudování tartanové dráhy v roce 1972 v krytém místě na okraji lesoparku, která poskytovala atletům velmi příznivé podmínky pro jejich přípravu. V lednu 1975 přešlo středisko z působnosti České tělovýchovné organizace pod Ústřední výbor Československého svazu tělesné výchovy a získalo nový název – Sportovní Centrum Nymburk (SCN), jehož hlavním úkolem byla příprava československých sportovců na olympijské hry, mistrovství světa, Evropy a jiné mezistátní soutěže. Po otevření atletického stadionu opět vzrostl zájem o soustředění, hlavně ze strany středisek vrcholového sportu, především armády a Rudé Hvězdy, dále i tréninkových středisek mládeže. Tento zájem vedl opět k další vlně modernizace výstavby zařízení (Blažek, 1983).

Ve třetí fázi výstavby v letech 1975–1991 vznikla nová ubytovna hotelového typu, hala pro basketbal, hala pro tenis, vzpírárna pro vzpěrače, metodické centrum a nová kotelna. Co se týká stravování, v letech 1980–1983 vznikla moderní kuchyň s jídelnou, dále vstupní hala a velké společenské centrum. Jediné, co výrazně sportovnímu centru chybělo, byl krytý bazén. Ten se podařilo vybudovat v letech 1987–1989, spolu s dvěma saunami a regeneračním zařízením. Posledním krokem této etapy výstavby bylo dopravní středisko, garáže pro autobusy, osobní automobily a dílny. Kromě budov byla modernizována i venkovní zařízení, vznikla dvě nová fotbalová hřiště, plážové volejbalové kurty a šatnový objekt. S rostoucím počtem sportů, které bylo možné ve sportovním centru provozovat, byla i snaha budovat specializovaná zařízení pro jednotlivé sporty. Díky tomu vzrostl také zájem zahraničních sportovců a zahraničních reprezentačních mužstev (Blažek, 1983).

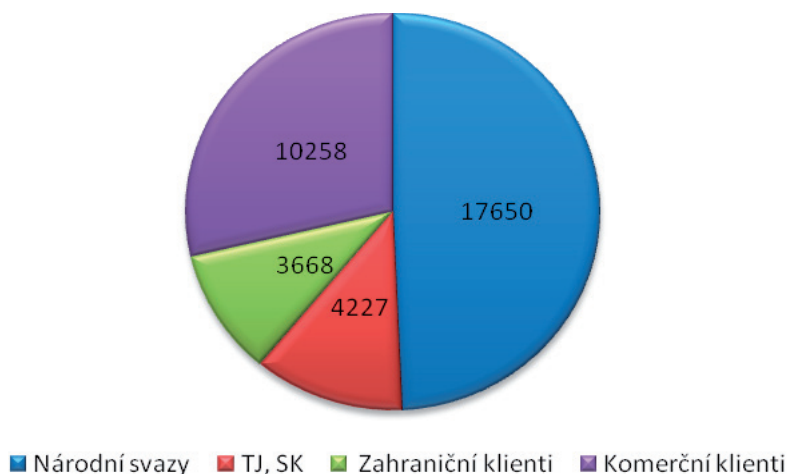
Tato mohutná výstavba však skončila počátkem 90. let 20. století. Sportovní centrum tedy více než 20 let zůstalo v nezměněné podobě. Od té doby proběhla pouze rekonstrukce tartanového atletického tunelu, oprava letní sokolovny v letech 2007–2008 a několik menších oprav a investic v nevýznamných objemech.

Zásadním nedostatkem však bylo ubytovací zařízení, které stále více chátralo a zásadně nevyhovovalo požadavkům sportovců a jejich realizačních týmů. K rekonstrukci hotelu „B“ se přistoupilo na konci roku 2014, kdy centrum získalo

dotaci od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy 37,6 miliónů korun. Část financí byla použita na opravu palubovky ve sportovní hale, zbytek na zateplení hotelu a opravy pokojů a místností hotelu, se kterými se počítá pro budoucí posilovnu v rámci Národního olympijského centra (ČUS, 2015). Již tuto opravu a rekonstrukci lze považovat za první krok ve výstavbě Národního olympijského centra v Nymburce.

Sportovní centrum v Nymburce je v současné době převážně tréninkovým střediskem ve vlastnictví a správě ČUS (České unie sportu, bývalé ČSTV), které se nachází v lesoparku na břehu Labe cca 1,5 km od centra města. Celková rozloha areálu je 216 444 m² (z toho pronajatá plocha o výměře 35 325 m² od města Nymburk za symbolickou 1 korunu; zastavěná plocha 23 641 m²). Středisko v současné době nabízí venkovní a vnitřní sportoviště pro cca 20 převážně sportovních odvětví. Ubytovací kapacita je až 268 lůžek v jednolůžkových, dvoulůžkových a třílůžkových pokojích, dále 19 bezbariérových pokojů. V areálu se dále nacházejí indoor zařízení – haly (centrální, basketbalová, vrhačská, tenisová), posilovny (vzpěračská, kondiční, Technogym), atletický tunel, regenerační linka, bazén. Součástí centra je také kongresové centrum s prostory kongresového sálu pro 400 osob, kinosálu a lobby baru pro 80 osob a jednací sály a učebny pro 12 až 45 osob. Tyto prostory jsou vybaveny audio-video technikou. Proto lze sportovní centrum využívat kromě sportovních akcí také pro kongresy, sympozia, školení, semináře, pracovní porady, jednání nebo teambuildingové akce. Mezi outdoor zařízení patří zejména atletický areál, fotbalová hřiště (4), tenisové dvorce (5 antukových, 2 travnaté), volejbalová hřiště (3 antukové, 2 beach) ad. (Sportovní centrum Nymburk, 2015).

Sportovní centrum v Nymburce využívají v první řadě národní svazy, tělovýchovné jednoty a sportovní kluby, dále zahraniční klienti a v neposlední řadě právě i komerční klientela. Následující graf zobrazuje podíl jednotlivých klientů Sportovního centra podle počtu lůžko/dnů za rok 2011 (Varhaník, 2015). Jak je problematika řešena např. na Slovensku lze nalézt na www.x-bionicsphere.com (2016).

Graf 1

Podíl klientů Sportovního centra v Nymburce

Zdroj: cusc.cz

ZÁVĚR

Od prvotní výstavby letního cvičiště na Remanenci sloužila nymburská sportoviště široké veřejnosti a členům sportovních organizací. Nicméně během výstavby Sportovního centra tato veřejná cvičiště postupně ustupovala sportovištím, která přestala být veřejně přístupná. Vzhledem k tomu, že Nymburk v té době měl díky „Tyršáku“ největší plochu venkovních i vnitřních sportovišť na obyvatele v Evropě, investice do jiných sportovišť v Nymburce neplynuly a pro místní obyvatele a sportovce to nebyl uspokojivý stav. Během let začaly prostory „Tyršáku“ využívat alespoň místní sportovní kluby, jako například atletika, tenis a volejbal.

Nicméně v několika posledních letech se začalo Sportovní centrum opět otevírat veřejnosti. Jedním z důvodů může být i postupný úpadek popularity centra jako místa pro přípravu a soustředění vrcholových sportovců, hlavně kvůli neodpovídajícím ubytovacím podmínkám a postupnému chátrání sportovišť. Dlouhou dobu byl například plavecký bazén v areálu „Tyršáku“ velice těžko přístupný široké veřejnosti, pro vstup bylo nutné zakoupení permanentky a hodiny pro plavání byly často velice omezené. V roce 2013 se však bazén více zpřístupnil, rozšířila se otevírací doba a bylo možné zakoupit i jednotlivé vstupy. Zároveň i posilovna otevřela dveře svým návštěvníkům, i když vstup je možný pouze se zakoupenou permanentkou. Pro veřejnost centrum nabízí (Sportovní centrum Nymburk, 2015):

- antukový a beachvolejbalový kurt,
- pronájem malé sportovní haly,
- saunu,
- posilovnu,
- tenisový kurt – antuka, tráva,
- tenisová hala,
- bazén.

Od ledna 2015 dále sportovní centrum nabízí tzv. sociální programy pro veřejnost. Tyto programy byly vytvořeny ve spolupráci se sociálním odborem města Nymburka, jsou určeny pro všechny věkové kategorie a týkají se sportu, relaxace a regenerace. Tyto programy jsou nabízeny prostřednictvím místních klubů a organizací. Výhodou je i cenová dostupnost, která se pohybuje v rámci desítek korun. V plánu jsou sportovní aktivity pro děti, školy, rodiny, konkrétněji například plavání pro seniory, aquaaerobic, regenerační program pro seniory, léčebná tělesná výchova nebo i spinningové lekce (Havránková, 2015). Tyto sociální programy jsou snahou města a centra otevřít a zpřístupnit Sportovní centrum široké veřejnosti.

Nejdůležitější středisko přípravy sportovců by se podle plánů mělo stát Národní olympijské centrum v Nymburce, které by se mělo stát „srdcem“ Národních olympijských center. V plánu je vybudovat multifunkční sportovní centrum pro přípravu nejen vrcholových sportovců, které by na jednom místě poskytovalo zázemí pro mnoho sportovních odvětví. Obdobně jako tomu bylo v minulosti, nicméně v modernějším pojetí, které by odpovídalo dnešním náročným standardům. Závěrem je třeba upozornit, že zde prezentované plány do budoucna mohou ještě doznat podstatných změn.

LITERATURA

- BLAŽEK, O. (1983). Projev k 30. výročí založení Sportovního centra v Nymburce. Ústní sdělení. Česká unie sportu [online]. Přehled čerpání státní dotace na stavební investice v roce 2014 [cit. 2015-07-30]. Dostupné z: <http://www.cuscz.cz/>.
- ERTL, Z. (2014). Bude Nymburk znovu chloubou sportu? [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.prvnizpravy.cz/language=cs/sloupky/bude-nymburk-znovu-chloubou-sportu/preview=true/>.
- European Capitals and Cities of Sport Federation [online]. [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://www.aceseurope.eu/index.php/en/>
- HAVRÁNKOVÁ, O. (2015). Tisková zpráva města Nymburk: Sportovní centrum se chystá na olympijské zázemí. Stále je otevřeno široké veřejnosti, tisková zpráva [online]. Nymburk, 14. 1. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.mesto-nymburk.cz/index.php?sekce=1&zobraz=tiskove-zpravy>.
- Nymburk-Evropské města sportu 2014: O projektu Nymburk-evropské město sportu 2014 [online]. 2014 [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://www.mesto-nymburk.cz/mestosportu/index.php?stranka=projekt>.
- Nymburk-Evropské města sportu 2014: Sportovní organizace v Nymburce [online]. 2014 [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://www.mesto-nymburk.cz/mestosportu/index.php?stranka=organizace>.
- SKP Nymburk, oddíl atletiky: Historie oddílu [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.atletika-nymburk.4fan.cz/historie-oddilu.p2.html>.
- Sportovní centrum Nymburk: Příprava sportovní reprezentace České republiky [online]. 2015 [cit. 2015-07-31]. Dostupné z: <http://www.scnb.cz/>.
- ŠMEJDOVÁ, I. (2015). Tyršák: zůstane kultovním místem Nymburáků? *Nymburský deník*, 2.
- TICHÁ, L. A. (2014). Tisková zpráva ČUS: Sportovní centrum Nymburk bude součástí Národních sportovních center, tisková zpráva [online]. Praha, 26. 4. 2014 [cit. 2015-07-01]. Dostupné z: <http://www.cuscz.cz/novinky/sc-nymburk-bude-soucasti-narodnich-sportovnich-center.html>.
- TOMČÍKOVÁ, M. (2013). Tisková zpráva města Nymburk: Nymburk je Evropským městem sportu!, tisková zpráva [online]. Nymburk, 21. 10. 2013 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.mesto-nymburk.cz/index.php?sekce=1&zobraz=tiskove-zpravy>.
- TREJBAL, L. (2013). Nymburský deník: Nymburk se stal pro rok 2014 Evropským městem sportu! [online]. [cit. 2015-07-31]. Dostupné z: http://nymbursky.denik.cz/zpravy_region/nymburk-se-stal-pro-rok-2014-evropskym-mestem-sportu-20131021.html.
- VARHANÍK, L. (2013). Zpráva komise pro rozvoj SC Nymburk. Česká unie sportu [online]. [cit. 2015-07-30]. Dostupné z: <http://www.cuscz.cz/files/626M2Y.pdf>.
- Věstník ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Československé republiky: Pohyb, slunce, vzduch a voda. Vzorná letní cvičiště a tělocvična Sokola v Nymburce v sadech Tyršových. Praha: Nákladem vlastním, 1922.
- X-bionic sphere [online]. [cit. 2016-07-07]. Dostupné z: www.x-bionicsphere.com.

PhDr. Libor Flemr, Ph.D.

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52, Praha 6-Vešelavín
e-mail: flemr@ftvs.cuni.cz

SPORTOVNÍ ŽURNALISTIKA VE SLUŽBÁCH POLITICKÉ IDEOLOGIE: ČASOPISY RUCH V TĚLESNÉ VÝCHOVĚ A SOKOLSKÝ VĚSTNÍK V LETECH 1948–1950

POLITICAL IDEOLOGY IN SPORT JOURNALISM: CZECHOSLOVAKIAN SPORT MAGAZINES “RUCH V TĚLESNÉ VÝCHOVĚ” AND “SOKOLSKÝ VĚSTNÍK” IN 1948–1950

DARINA VYMĚTALÍKOVÁ

Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Předkládaný článek je kvalitativní obsahovou analýzou vybraných dobových sportovních periodik vycházejících v letech 1948–1950 v Československu. Jedná se o časopisy Ruch v tělesné výchově a Sokolský věstník. Práce se zabývá pronikáním dominantní politické a společenské ideologie do sportovní žurnalistiky. Výkonnostní sport přitahuje politické i ekonomické elity, kromě ekonomického potenciálu nabízí i skvělý prostor pro využití a zneužití nejrůznějšími ideologiemi. Tato analýza ukazuje konkrétní postupy, jakými režim boural a přejímal hodnoty a zařazoval je do svého diskurzu. Na základě analýzy vybraných časopisů je patrné, že v nich došlo během zkoumaných let k velkým změnám formy i obsahu. Sport přestal být po roce 1948 hlavní náplní těchto listů, v případě některých akcí ustoupily výsledky zcela projevům státníků a politické agitaci. Fyzická stránka sportu se stala žádoucí především kvůli brannosti a připravenosti k obraně vlasti před znepřátelenými armádami. Velmi vhodným prostorem pro ideologický souboj se ukázal být především mezinárodní sport. Poté, co se svět vyprofiloval do podoby západ versus socialistický blok, už se nejednalo o soupeření připravených sportovců, jednalo se o jinou formu politického klání se stejnou politicky podbarvenou rétorikou. Po jazykové stránce došlo k určitému stereotypnímu zařazování osvědčených frází, do té míry, až se stala komunikace ritualizovanou.

Klíčová slova: kvalitativní analýza, sportovní žurnalistika, sport a ideologie, zneužívání sportu, poválečný vývoj sportu

ABSTRACT

This paper shows how sport journalism reflected dominant ideology in society on the example of two Czechoslovakian sport magazines (Ruch v tělesné výchově and Sokolský věstník) printed in 1948–1950. The research uses qualitative analysis of the specific media contents. After the 1948 new political establishment represented by the Communist Party used sport press for spreading and confirmation of its dominant

ideology. This work maps the ways how political power used sports media for specific political purposes. According to the results of this research, the sport magazines had passed through big changes. Originally very rich and diverse magazines that described best results of athletes and teams and also sport of amateurs changed to ideological handbook for citizens of new communist regime. Sport was not main topic of sport magazines anymore. Physical activity was welcomed in consideration of preparation for army, but physical activity just for fun was ineligible. International sport was even better place for ideological battle, after the world had separated into the two blocks – western and eastern – sport became another form of war. This dichotomy between good and bad states and nations was very simple. Also the language became more simple and stereotypical.

Key words: qualitative analysis, sport journalism, sport and ideology, exploitation of sport, postwar history of sport

ÚVOD

Sportovní časopisy jsou specifickým dílem žurnalistiky. Všímají si jen drobného výseku lidského života a jsou většinou vysoce specializované. Mohlo by se zdát, že neodráží politické boje ani aktuální náladu společnosti, ale ve skutečnosti je i sportovní žurnalistika odrazem toho, co se ve společnosti děje. Sport je vděčným nositelem i šířitelem dominantních ideologií. V totalitních společnostech bývá tato tendence, tedy promítání ideologie vedoucí skupiny ve společnosti do sportovních obsahů, ještě výraznější. Jak ukáže tento článek, k podobnému jevu došlo i v Československu po únorovém komunistickém převratu v roce 1948. Sport přestal být v této době vnímán jako způsob využití volného času a stal se prostředkem k prosazení cílů úzké vládnoucí skupiny. Ryze utilitární pojetí sportu a tělovýchovy vede až k paradoxním situacím, kdy jsou ve specializovaných časopisech potlačovány informace o samotném průběhu sportovního děje a zdůrazňovány jsou zcela jiné, se sportem nesouvisející informace. Cílem tohoto článku je popis vlivu politického vývoje na tělovýchovu na konkrétním příkladu medializovaného sportu. Vybranými sportovními časopisy jsou *Ruch v tělesné výchově* a *Sokolský věstník*, obě periodika pokrývala mnoho druhů sportovních aktivit, nespécializovala se jen na jednu disciplínu. *Ruch v tělesné výchově* byl obrázkový týdeník určený široké sportovní a sportující veřejnosti, *Sokolský věstník* byl určen primárně členům Československé obce sokolské, ale také pokrýval různé oblasti soudobého sportovního života.

METODIKA

Vhodnou metodou pro tento výzkum je vzhledem k tématu kvalitativní obsahová analýza. Pronikání dominantní politické ideologie do medializovaného sportu sice může mít zcela jasné a lehce kvantifikované způsoby zobrazení – například nulový výskyt psaní o sportovcích z řad třídních nepřátel versus velmi hojný výskyt článků o sportovcích ze spřátelených zemí. Na druhou stranu však může mít i mnohem subtilnější podobu, kterou kvantitativní metody obsáhnout nemohou. Pronikání politických idejí se projevovalo i různými narážkami, drobnými nuancemi v použitém jazyku, vyzněním fotografií, nebo dokonce změnou číslování ročníků ve snaze oprostit se od stejnojmenného titulu s tradicí sahající do první republiky. Tyto změny by bylo možno kvantifikovat obtížně a interpretace takového výzkumu by byla rovněž nepřesná. Bryman (2004, 84) uvádí, že kvalitativní metoda umožňuje čtení mezi řádky

a může tak zachytit to, co by jinak zůstalo skryto. Cresswell (1998, cit. in Hendl 2008, 48) definuje tuto metodu takto: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“

Ruch v tělesné výchově 1948–1950

Ruch v tělesné výchově vydával Ústřední národní tělovýchovný výbor, jeho šéfredaktorem byl Vilém Přibáň. Tiskl se z počátku v nakladatelství Práce. Navazoval na tradici z první republiky, první poválečné číslo vyšlo 20. října 1946. Toto periodikum bylo zaměřené na vizuální stránku, vycházelo ve formátu A3 a často obsahovalo celostránkové fotografie, nebo fotografické koláže. V období od konce druhé světové války po rok 1948 se *Ruch* prezentoval rozmanitostí témat i stylů. Články v něm uvedené sahaly od vážných pedagogicko metodologických textů přes odlehčená témata po karikatury. Redaktoři psali o domácím i mezinárodním sportu, vedle oslavných článků o Sovětském svazu se objevovaly i reportáže z amerického sportu. Pestrosti témat odpovídala i pestrost jazykových prostředků. Změny přišly až po únorovém převratu.

První *Ruch v tělesné výchově*, který vyšel po této události, nevykazuje žádnou odchylku oproti původním tématům a formátům, nicméně datum 27. února 1948 dává tušit, že vzhledem k výrobním lhůtám bylo číslo už dávno vytištěné a šlo do distribuce, takže jeho obsah už nebylo možné ovlivnit. To další vydání, které vyšlo 5. března 1948, už obsahuje celou stranu 6, která je ozvěnou revolučních únorových dní. Obsahuje článek *Nastupujeme*¹ o změnách pozice a role tělovýchovy v lidové demokratické republice. Stránka kromě toho nese i prohlášení Ústředního akčního výboru Národní fronty podepsané jejím předsedou Antonínem Zápotockým, a také generálním tajemníkem Alexejem Čepičkou. V těsné blízkosti obou celkem rozsáhlých článků je ještě jeden malý třetí, mnohem nenápadnější. Svým obsahem však ukazuje rychlý postup komunistů, kteří se několik dní po převratu zbavovali neloajálních kolegů ve sportovní žurnalistice. Akční výbor Klubu sportovních novinářů informuje o vyloučení některých kolegů z Klubu sportovních novinářů a o zákazu psát do jakýchkoliv novin. Naopak neobsahuje žádné indicie o tom, čím se vyloučení novináři provinili. Ve zbytku roku 1948 je už patrná tendence vytěšňovat zahraniční zprávy z jiného než socialistického tábora, ale všechny změny jsou drobné a pozvolné. Větší nastanou až s novým ročníkem.

V lednu 1949 mění časopis svůj název na *Ruch v tělovýchově a sportu* a slučuje v sobě i listy *Sport* a *Nazdar*. Stává se majetkem Československé obce sokolské. Formální stránka se navenek moc nelišila od podoby časopisu před rokem 1948, jen došlo k navýšení rozsahu na 16 stran a výrazně ubylo reklam. Stejně jako u ostatních sledovaných časopisů, i v *Ruchu* se s přestavbou sportovní žurnalisticky začalo po únorové revoluci zprvu pomalu, ale s novým ročníkem 1949 přišly opravdu ostré změny. Poslední číslo roku 1948 se věnuje převážně celé jen dění ve sportu, první číslo nové sezóny 1949, naopak utlačilo konkrétní sportovní výsledky a události do pozadí.

První dvojstrana prvního čísla, které vyšlo 14. ledna 1949, obsahuje tyto žurnalistické konstrukty:

¹ Nastupujeme. *Ruch v tělesné výchově*, 1949, roč. 3, č. 10, s. 6.

- *Ruch týdne*, což je pravidelná rubrika se třemi rámečky. V tomto vydání první z rámečků popisuje názory ministra Nejedlého na zřízení krajských tělovýchovných jednot. Ve druhém vysvětluje redakce klady tohoto zřízení. Ve třetím je karikatura zesměšňující Sokol.
- *Kupředu, zpátky ni krok!*, projev presidenta Klementa Gottwalda včetně jeho fotografie.
- *Jen Ruchem žijeme*, vysvětlení starosty ČOS Josefa Truhláře, proč došlo k spojení tří týdeníků (*Ruch v tělesné výchově, Nazdar, Sport*).
- *Sokolské přípravy na Polsko*, přípravy na sokolské závody v Polsku včetně dvou fotografií cvičících sokolů.
- *Sokol byl vrácen svému poslání*, rozsáhlý text o očistě v Sokolu, s fotografií ministra Čepičky a s dalším snímkem jakéhosi předsednického stolu.
- *Správně*, pět drobných politických textů s návazností na tělovýchovu.
- *Avšak než nastoupíme*, článek o sabotážnících z řad reakce, kteří se krádežemi snaží podkopat rozvoj československé tělovýchovy.
- *Další naše úsilí*, odstavce o tom, že by měli mít svoji tělovýchovnou jednotu i malé obce.
- Jeden rozsahem velmi malý rámeček s fotografiemi hokejistů národního týmu a krasobruslařské dvojice manželů Zachových s velmi stručným a drobným popisem. Například u fotografie se Zachovými byl slovo od slova tento velmi drobný text na úplném dně stránky: „Krasobruslaři se rozdělili v Pardubicích o tituly mistrů Čech. Manželé Zachovi jsou mistry v jízdě dvojic, Vrzáňová a Fikar v jednotlivcích.“²

Tolik první vydání, které ukázalo nový směr sportovní žurnalistiky: cesta za výchovou socialistického člověka. Číslo, které vyšlo 25. února 1949, bylo v mnoha ohledech výjimečné. 18. února 1949 v Londýně vybojovala Alena Vrzáňová vůbec první ženský titul mistryně světa v krasobruslení pro naši zemi. 20. února 1949 se stali českoslovenští hokejisté podruhé v historii mistry světa. Titulní stránku ovšem vyřešili redaktori bez nějakého dilematu, který z těchto sportovních úspěchů je větší – je na ní Klement Gottwald u příležitosti prvního výročí únorového převratu. Mistři světa sice dostávají na tehdejší poměry velký prostor, hokejisté celou dvojstranu, krasobruslaři včetně Vrzáňové jednu stranu, nicméně zbytek vyplňuje běžná politická agenda.

Ročník 1950 se po obsahové, formální i personální stránce neliší toho předchozího. Je to však doba, kdy emigrovala úspěšná československá sportovkyně Alena Vrzáňová a kdy proběhl proces s reprezentačním hokejovým týmem a kdy je zajímavé sledovat, jak se s těmito dvěma událostmi vypořádal právě *Ruch v tělovýchově a sportu*. 6. až 8. března 1950 se konalo v londýnském Wembley mistrovství světa v krasobruslení. Titul po roce opět obhájila Alena Vrzáňová. *Ruch* o tomto vítězství informuje jedním řádkem³. Podle Novotného (2007, 22) se v době jeho vydání už příslušní pracovníci v Praze dozvěděli o její emigraci do Velké Británie a o poskytnutí politického azylu a také o emigraci další československé krasobruslařky Nekolové. Sportovní fanoušci se alespoň dozvěděli, kdo se stal světovým šampionem, jakkoliv byla tato informace odsunuta až na samý okraj strany. Ovšem to bylo naposledy. 24. března 1950 přináší *Ruch* doslovný přetisk článku z *Rudého práva* z 22. března 1950, článek se jmenuje

² *Ruch v tělovýchově a sportu*, 1950, roč. 4, č. 2, s. 3.

³ *Týdeníček Ruchu, Ruch v tělovýchově a sportu*, 1950, roč. 5, číslo 11, s. 3.

K případu krasobruslařky Aleny Vrzáňové: „Alena Vrzáňová vstoupila do služeb mezinárodního kapitalismu. Slušnému člověku se zvedá žaludek nad množstvím odporných lží, které mají odvrátit pozornost dělnické třídy od problémů, z jejichž řešení se nositelům moci v západních zemích svírá hrdlo.“⁴

Toto vydání už mělo také informovat o zápasech československé hokejové reprezentace na MS v Londýně. Tým na něj ovšem už neodcestoval. Hokejistům to bylo oznámeno 13. března 1950 v Tyršově domu. Ti, kteří to měli domů dál, odcestovali, zbytek výpravy odešel do restaurace U Herclíků, kam večer vtrhli příslušníci StB a všechny členy hokejové reprezentace zatkli. Navíc zatkli následně i Vladimíra Kobranova a po návratu z dovolené i Bohumila Modrého, který v té době ani členem hokejové reprezentace už nebyl.

Podle Zamazala (2002, 24) reprezentanti museli přetpět nelidské podmínky vazby, bití, výsměch a neregulérní postupy. Konečný verdikt vynesl soud 5. října 1950, hráčům vynesl nepodmíněné tresty v rozpětí od osmi měsíců do patnácti let. Tyto tresty neznamenal jen konec kariér většiny světových šampionů, ale také podlomení zdraví a smrt. Bohumil Modrý zemřel 21. července 1963 ve věku 46 let v důsledku ozáření. Během věznění byl totiž nucen podílet se bez ochrany proti radioaktivnímu záření na těžbě uranové rudy v dole Barbora v Jáchymově. O procesech se veřejnost oficiálními cestami nikdy nedozvěděla. V *Ruchu* se redaktoři věnovali této události až v čísle 11, a to těmito způsoby: první článek první strany je rámeček s nadpisem *Zvýšit ostražitost!*, který vyzývá členy Sokola, aby odhalovali zbytky živlů, kteří rozšiřují pomluvy mezinárodních nepřátel. Sokolové si mají bedlivě všimnout těchto činů a skutků a dále je hlásit příslušným orgánům. Na další stránce je text s názvem *Ani ve sportu si nedáme diktovat!*⁵, který přináší vysvětlení, proč československé hokejové družstvo neodcestovalo na MS do Londýna. Neobsahuje však žádnou informaci o hráčích, co dělají, ani jak se k tomu vyjadřují, protože v té době už byli ve vazbě a bylo s nimi nakládáno jako s nepřáteli.

Květnové edice se opět věnují hodně výročí osvobození Československa sovětskou armádou, ale i jiným historickým událostem z druhé světové války, například bitvě o Stalingrad. Dále se červen nese ve znamení sjezdu československé socialistické mládeže, žní a hlavně žňové brigády, ke které přispěli i sportovci a tělocvikáři. Sportovní výsledky sice z *Ruchu pro tělovýchovu a sport* nezmizely úplně, ale dostaly se do pozadí nebo byly obaleny spoustou ideologicky vhodných pouček. Například světový rekord v běhu na 10 000 metrů, kterého dosáhl Emil Zátopek 4. srpna 1950 ve Finsku, je klasifikován jako *Zátopkův mírový čin*, jak říká stejnojmenný článek.⁶

Rok 1950 končí symbolicky, poslední stranou dvojčísla 51–52, která se nazývá *Na čistém ledě* a obsahuje fotografie hokejové reprezentace, nového výběru, který nahradil zdecimované mistry světa z roku 1949 a který se dvakrát utkal s Finskem. Článek končí takto: „*Nebylo by správné popírat, že v technickém i taktickém umění nových reprezentantů jsou ještě mnohé nedostatky. Obránci i útočníci udělali mnoho chyb v obou utkáních. Dokázali však, jak svým pojetím hry tak i chováním, že československý*

⁴ K případu krasobruslařky Aleny Vrzáňové. *Ruch v tělovýchově a sportu*, 1950, roč. 5, číslo 12, s. 2.

⁵ Ani ve sportu si nedáme diktovat! *Ruch v tělovýchově a sportu*, 1950, roč. 5, č. 11, s. 3.

⁶ Zátopkův mírový čin. *Ruch v tělovýchově a sportu*. 1950, roč. 5, č. 32, s. 3.

*hockey bude se moci se cítit postavit každému soupeři. V kapitalistickém systému je možné, aby pozice některého sportu stála a padala s několika vynikajícími jedinci. Je to však vyloučeno v řádu socialistickém, který přenáší tělovýchovu a sport do nejširších vrstev a tím si zajišťuje nové a nové kádry pro reprezentační celky.*⁷

Sokolský věstník 1948–1950

Také časopis *Sokolský věstník* navazoval na dlouholetou tradici, přerušenu druhou světovou válkou. Vycházel jednou týdně v úterý, měl 15 stran a řídil ho Jaromír Patrik Blažek s redakčním kruhem, ovšem jen do čísla 38, poté ho vystřídal Karel Marek. Lednová i únorová čísla obsahují běžné záležitosti, zprávy ze zimních sletových her v Tatrách, ale nejdůležitějším a nejčastějším tématem jsou přípravy na XI. sokolský slet. Kromě tělovýchovně laděných článků o sletu, tedy těch, které rozebíraly přípravy a trénink, se objevovalo mnoho organizačních záležitostí. Koordinace dopravy, ubytování a informování, to vše ukazuje, jak náročným podnikem byly sokolské slety.

První vydání, které vyšlo po únorovém převratu, opustilo tiskárnu 2. března 1948, titulní strana nese článek *Na předělu doby*⁸ z pera MUDr. Františka Bláhy. Autor přináší vysvětlení a ospravedlnění politických a společenských změn. V dalším obsahu odkazuje autor na Masarykovu *Světovou revoluci* a upozorňuje, že revoluce neskončila v roce 1918, ani později, že pokračuje ve všech národech a jednotlivcích dál a naznačuje, že nacismus nebyl poražen, že v Německu se zbrojí a připravuje na další konflikt dál. Dále upozorňuje na geografickou polohu Československa v Evropě a obrazně vytýká legendární postavě českých dějin, praotci Čechovi, že usadil národ právě na tomto místě, a pokračuje: „...když už nás však posadil pod Řípem a tady zanechal, že je nezaměnitelnou skutečností, že naše republika a náš život neleží mezi západem a východem, nýbrž mezi nacistickým Německem, kde miliony našich vnitřních zavilých nepřátel, kterých jsme se zbavili, se šikují a připravují, aby za žoldnéřské služby západní reakce dostali výpalné v ceně naší svobody – a slovanským východem.“⁹

Další edice časopisu *Sokolský věstník* na tento text přímo navazuje článkem, pod kterým je podepsaný Josef Truhlář, člověk, který po únorovém převratu vystřídal Antonína Hřebíka na postu starosty Československé obce sokolské. Předchozí i toto vydání obsahuje tisíce informací, například o dětech, o nejposlednějších řadových členech, ale informace o tom, proč byla ze dne na den, bez řádné volby vyměněna hlava veškerého sokolstva samozřejmě chybí. Sokolové sice zareagovali na vyhrocenou politickou situaci tím, že odmítli vytváření akčních výborů, ale reakce přišla v době, kdy byl boj prakticky hotov. „Dopoledne 25. února 1948 se v Tyršově domě sešlo za vedení starosty Antonína Hřebíka mimořádné předsednictvo, které schválilo poselství prezidentu Benešovi, ve kterém ho sokolstvo ujišťovalo svou oddaností a věrností. V této době uvnitř organizace vrcholily spory o to, zda má Sokol zůstat nadstranický, nebo se má aktivně zapojit do politického dění. Po komunistickém převratu došlo přeci jen k vytvoření akčních výborů a ke jmenování nového vedení, ze kterého byli odstraněni odpůrci KSČ. Staronovým starostou se stal Josef Truhlář.“¹⁰

⁷ Na čistém ledě. *Ruch v tělovýchově a sportu*, 1950, roč. 5, č. 51–52, s. 12.

⁸ Na předělu doby. *Sokolský věstník*. 1948, roč. XLVI, č. 9, s. 129.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Výstava: Sokol pod křídly národa. [online] Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2014. Dostupné z <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/sokol/panel31.pdf>>

Josef Truhlář se v čísle 10, které vyšlo 9. března 1948, obrací na všechny župy a jednoty úvodníkem *Celé rodině sokolské*. V článku celkem pětikrát vyzve Sokoly, aby mu věřili, takže se dá předpokládat, že to je odpověď na negativní reakce ostatních Sokolů, kterými byl zavalen po svém znovuzvolení. „*Do písmene trvám na tom i dnes i do budoucna. Nikdy jsme nezhadili věc sokolskou, nikdy ji nezhadíme, vždyť je to náš život. Věřte mně! Věřte nám... Doba vyžádá si snad tu a tam nějakých osobních změn, a nebude-li možno je dohodou napravit, podrobte se jim v zájmu věci sokolské bez osobních kyselostí a snad i vzdorů.*“¹¹

Červencová čísla se plně věnovala hodnocení Sokolského sletu, hodnocení byla jednoznačně pozitivní, objevovalo se mnoho pozitivních ohlasů na návštěvu prezidenta Gottwalda. V prvních posletových číslech nebyla zmínka o tom, co se na sletu událo, totiž že mnoho z účastníků provolávalo slávu odstoupivšímu prezidentovi Dr. Edvardu Benešovi a že velká část z nich odvracela tvář při pochodování kolem prezidentské tribuny. V prvním posletovém čísle se novináři tomuto tématu vyhýbali, v tom dalším to zmínil předseda československé vlády Antonín Zápotocký, který to v textu nazvaném *Otevřeně a upřímně* zkritizuje a označuje toto chování za „*buržoasní reakci vedenou odrodilcem Hřebíkem.*“¹² Následují ho další, například starosta ČOS Josef Truhlář. Za tato gesta zaplatilo mnoho sokolů ztrátou zaměstnání, přesný počet archivní prameny neudávají. Jisté je, že v létě a na podzim roku 1948 došlo v Sokolu k velké čistce. Už edice 31 a 32 obsahuje pokyny předsednictva ČOS k očištění Sokola, které nařizují zřízení vyšetřovacích komisí, které má připravit příslušné materiály k posouzení vyloučení. Dále obsahuje nařízení, že musí být automaticky bez posouzení vyloučení všichni ti, kteří již byli potrestáni akčními výbory, vyloučení z veřejného života, nebo vyhození ze zaměstnání. „*Sokolské komise zařídí a zkontrolují, aby ve smyslu posledního prohlášení předsednictva ČOS, uveřejněného v denním tisku 16. VIII. 1948, byli ze sokolských řad vyloučeni všichni ti, kteří jako původci a organizátoři projevů nekázně a nenávisti zneužili XI. všesokolského sletu proti lidu a lidově demokratickému státnímu zřízení.*“¹³

Časopis *Sokolský věstník* skončil posledním číslem roku 1948, proč, to se čtenáři a předplatitelé nedozvěděli z tohoto vydání, až z následující edice periodika, které neslo nový název *Sokolské noviny*. To ale evidentně navázalo na předchozí týdeník, s tím rozdílem, že formální stránka periodika se podobala deníkům. Časopis také ztratil celoroční číslování a obsah. Adresa zůstává stejná, taktéž složení redakce a také podtitul *List Československé obce sokolské*. Stejně jako v případě ostatních periodik i tady znamená leden roku 1949 velký předěl v dosavadním kurzu časopisu. Hned první číslo obsahuje kromě tradičních barev černé a bílé také červenou a právě červená jasně odkazuje na komunistickou ideologii. Kromě slova *Sokolské* v názvu listu je touto barvou taky vyveden obrázek, který překrývá část úvodního textu – jsou na něm symboly komunistické strany: srp, kladivo a ozubené kolo. Kromě tohoto loga se ještě objevuje na titulu jedna fotografie malého zhruba pětiletého chlapce, jehož oblečení včetně baretu připomíná vojenskou uniformu. Chlapec je na snímku zachycen při salutování. Pod fotografií je tento popisek „*Pro krásnou budoucnost a svobodný život*

¹¹ Celé rodině sokolské. *Sokolský věstník*, 1948, roč. 46, č. 10, s. 145.

¹² Otevřeně a upřímně. *Sokolský věstník*, 1948, roč. 46, č. 29–30, s. 433.

¹³ Pokyny předsednictva ČOS k očištění v Sokole. *Sokolský věstník*, 1948, roč. 46, č. 31–32, s. 460.

naši mládeže, dětí dělníků, rolníků a úředníků, dětí všech dobrých a pracovitých lidí, pro všechny sokolské děti chceme budovat nový, spravedlivý řád socialismu. Proto vstupujeme do první Gottwaldovy pětiletky s pevným odhodláním její úkoly splnit.“¹⁴

Úvod roku 1950 neznamenal pro *Sokolské noviny* takový zlom jako rok předchozí. Periodikum personálně, formálně i obsahově navázalo na předchozí ročník, pouze se zvětšil rozsah, nově vycházel už na dvanácti stranách. Staré rubriky zůstaly zachovány, pouze přibýly nějaké nové, například ta s názvem *Hlasy tisku o tělesné výchově a sportu*,¹⁵ která přinášela výňatky z ostatních československých periodik. Počátek roku se věnoval převážně lyžařské a hokejové sezóně, přičemž bylo opakovaně zmiňováno MS v ledním hokeji, které se mělo konat v březnu 1950 v Londýně a kde měli českoslovenští hokejisté obhajovat titul mistrů světa. Mistrovství světa se konalo, ale bez české účasti. Číslo 11 přineslo jen stručný článek na straně 2 s nadpisem *Čs. hokejistům znemožněna účast*¹⁶ se známými argumenty o znemožnění československé účasti ze strany Anglie. Text nepřinesl žádné vysvětlení toho, co na to říkají sami hráči a co s nimi je, na druhou stranu už informuje o emigraci krasobruslařky Nekolové. O emigraci obhájkyň světového titulu Aleny Vrzáňové ještě *Sokolské noviny* neinformovaly, krasobruslařka se nechala chvíli zapírat, takže funkcionáři neměli o její úmyslu hned jasno. Nicméně číslo 10 ještě stihlo na titulní straně její usměvavou fotografii i článek *Alena Vrzáňová opět mistryni světa*.¹⁷ Hned úvodní článek, který se věnoval samotnému sportu a výsledku včetně fotografie, to byla u *Sokolských novin* vycházejících v tomto období spíše světlá výjimka. V čísle 11 se o ní neobjevuje žádná zmínka, číslo 12 přináší již citovaný článek *K případu krasobruslařky A. Vrzáňové z Rudého práva* z 22. března 1949, ve kterém je ona predikce její budoucnosti, že skončí skokem do Temže v pozdním zoufalství nad svým činem.

Kromě domácí politické scény se *Sokolské noviny* věnovaly i zahraniční politice. Například vydání č. 15 přineslo úvahu *Kdo spustil železnou oponu*.¹⁸ Ta se věnovala četným odmítnutím zájezdů výprav z kapitalistických zemí do Sovětského svazu, případně Československa a jiných zemí východního bloku. Článek uvádí jednostranné příklady bez užití citací a názorů druhé strany. Nicméně právě absence názorů všech zúčastněných podřívá věrohodnost takových textů. Důvěry nepřidá také omílání starých frází bez logické revize těchto výroků, například všechny důsledky měly příčiny ve „spouštěcí páce, jejíž konec byl někde na Wall Streetu“. Toto tvrzení je bizarní, protože ne všechny finanční instituce sídlily právě v této ulici v jižní části Manhattanu, případně ne všechny firmy a instituce byly obchodovány na americké burze, která měla na Wall Street sídlo. Zkrátka šlo opět o klišé, které se osvědčilo, stačilo vyslovit, nebo napsat slovní spojení *Wall Street* a dostavily se negativní konotace.¹⁹ Tento rituál se opakoval na mnoho místech, velmi symptomatický je text *Jugoslávští lokajové z Wall streetu* uvedený ve 40. vydání *Sokolských novin*.²⁰

¹⁴ *Sokolské noviny*. 1949, roč. 47, č. 1, s. 1.

¹⁵ *Hlasy tisku o tělesné výchově a sportu. Sokolské noviny*, 1950, roč. 48, č. 1, s. 1.

¹⁶ *Čs. hokejistům znemožněna účast. Sokolské noviny*, 1950, roč. 48, č. 11, s. 2.

¹⁷ *Alena Vrzáňová opět mistryni světa. Sokolské noviny*. 1950, roč. 48, č. 10, s. 1.

¹⁸ *Kdo spustil železnou oponu? Sokolské noviny*, 1950, roč. 48, č. 15, s. 3.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ *Jugoslávští lokajové Wall-streetu. Sokolské noviny*, 1950, roč. 48, č. 40, s. 9.

Zbytek roku se nesl ve znamení brannosti, oslav lidově demokratické armády, mládeže, plus domácích sportovních soutěží. Došlo také ke zvýšení počtu textů od nejvyšších představitelů strany a vlády včetně prezidenta Klementa Gottwalda. Objevovaly se u příležitosti výročí února 1948, při vzpomínkách na sjednocení tělovýchovy, osvobození na konci druhé světové války, dále během sokolského sjezdu atd. Přibýlo také snímků z různých sjezdů a schůzí, čili velmi stereotypních a statických záběrů, vlastně svou podstatou naprosto opačných k tématu – tedy tělovýchově a sportu.

DISKUSE

Jestliže jsou výzkumy na téma sportovní žurnalistiky v českém akademickém diskurzu početně málo zastoupené, pak můžeme říci, že dějiny sportovního novinářství jsou na tom ještě hůře. Neexistuje žádná publikovaná vědecká práce, ani beletristická publikace, která by se souhrnně věnovala dějinám české nebo československé sportovní žurnalistiky. Chybí dokonce i shrnutí jednotlivých etap. Výjimku tvoří disertační práce Davida Lukšů, který z archívů osobností, ale i sportovních spolků a klubů sestavil alespoň přehled o počátcích sportovního novinářství v našich zemích.²¹ Období nástupu komunistů k moci v poválečném Československu je zpracováno převážně z obecně historického hlediska. Ve vztahu ke sportovní žurnalistice té doby jsem našla pouze práce, které se věnují jednotlivým výsekům tehdejší reality. Ani téma komunistické politické moci zneužívající ke své propagandě sport a sportovní novinářství, není v odborné literatuře příliš popsáno.

Naproti tomu v zahraniční akademické sféře existuje mnoho studií, které popisují mechanismy a principy svazku politických a ekonomických elit se sportem a sportovním prostředím.²² Zneužití sportu jakožto platformy šíření dominantní ideologie je nejlépe popsáno na příkladu olympijských her v Berlíně v roce 1936,²³ ale existuje i mnoho publikací o poválečném sovětském sportu.²⁴

Boyle a Haynes (2009, 107) uvádí, že právě sport funguje velmi dobře jako prostředek propagace různých druhů ideologií, ať už jde o genderové, rasové nebo politické, protože obsahuje velký prostor pro prezentaci a šíření symbolů a metafor. Je to také velmi dobrý nástroj pro vytváření společného kolektivního vědomí. Konzumace sportovních obsahů nese rysy masového rituálu pro skupiny fanoušků. Sportovní fandovství probíhá často na základě příslušnosti k určitému národu a soupeření takových jednotlivců i skupin se nazývá sportovní nacionalismus. Nejvíce je viditelný při velkých sportovních akcích typu olympijských her, či mistrovství světa. Sportovní nacionalismus v průběhu velkých mezinárodních klání působí přirozeně a bývá přijímán dobrovolně. Tyto akce obsahují mnoho symbolů nacionalistického charakteru, například národních vlajek, státních znaků, nebo hymen. Podle Houlihana (1994, 209) se úspěch ve sportovní disciplíně stává měřítkem mezinárodní prestiže a posiluje sportovní nacionalismus.

„Sport byl odjakživa prostředkem prosazování politických cílů a to nejen vládních, ale i nevládních skupin a zároveň byl také užitečným nástrojem diplomacie. Užití sportu

²¹ Lukšů (2007).

²² Hoberman, J. M. (2009).

²³ Walters, G. (2007).

²⁴ Edelman, R. (1993).

pro tyto účely často zapadalo do širší a komplexnější strategie.“ (Houlihan, 1994, 209). Sport totiž plní zástupnou roli války, pomocí vítězství v důležitých zápasech a turnajích může nějaká sociální skupina, a nejčastěji to bývá národ, dokazovat svou nadřazenost ostatním.

ZÁVĚR

V období prvních let po druhé světové válce prošla Československá republika bouřlivými ekonomickými, společenskými i politickými změnami, během kterých se z demokraticky řízeného republiky stal totalitární stát. Tato proměna se promítla do všech lidských činností, sportovní žurnalistiku nevyjímaje. Infiltrace levicovou ideologií probíhala zprvu ještě před únorovým převratem většinou jemně, drobnými výzvami k větší práci, kladením důrazu na moc lidu, sem tam i polemikami s představiteli opozičního tisku. Od prvních měsíců po osvobození už také ve všech periodikách vycházely texty o Sovětském svazu, všechny byly bez výjimky výhradně pozitivní a obsahovaly zmínky, že by sovětská tělovýchova měla být pro tu československou vzorem. První ostrý předěl znamenal konec února 1948. Obě sledovaná periodika po únorovém převratu pozitivně kvitovala dění na politické a společenské scéně a mlčela o personálních čistkách, které probíhaly v jejich zákulisí a v mnoha případech i o zakládání akčních výborů v redakcích a ve vedení svazů. Časopisy v některých případech získaly nové redaktory, změny byly uvedeny v tiráži, ale nedovysvětleny v obsahu. Všechny sledované listy, i ty, jejichž výzkum není předmětem této práce a do kterých jsem nahlédla, komentovaly probíhající změny v politickém i společenském diskurzu. Všechny, bez jediné výjimky tento nový směr popisovali pouze v pozitivním světle. Velký předěl pak znamená leden 1949, jako by nová forma byla v průběhu roku 1948 teprve vyvíjena a plně uvedena do provozu až v roce 1949. Formálně se tato periodika změnila do jednoduššího grafického stylu, s větším rozsahem textu než obrazu, a také do stylu obsahujícího často prvky výtvarného směru nazvaného socialistický realismus. Na stránkách časopisů přibýlo rudé barvy, fotografií úderníků, zemědělských strojů, snímků z dolů a továren. Ubyly, nebo zcela zmizely reklamy. Co se týče obsahové stránky, listy dávaly stále prostor oficiální státní propagandě, otiskovaly fotografie státníků z velkých sjezdů, včetně jejich kompletních proslovů a to velmi často, takřka v každém čísle. Sport ustupoval do pozadí, v některých případech sport ustoupil politickým tématům úplně, to se stalo například v dobách sjezdu Komunistické strany Československa, v dobách výročí Stalinova narození, v dobách výročí osvobození. Objevilo se hodně kritických, a v některých případech až štvavých článků, které byly namířeny proti reakci v řadách československých občanů, ale také proto nepřátelům zvenčí – zejména Spojeným státem americkým. Pokud se stalo, že si někdo dobrovolně zvolil zemi nepřítele a emigroval, neobešlo se to bez negativní kampaně vedené proti němu. O emigrantech se psalo negativně, na druhou stranu z hokejových mistrů světa z roku 1949, kteří neemigrovali a byli odstraněni ze sportovního i společenského života, se stalo tabu. O jejich neúčasti, případně zatčení se dozvěděla veřejnost z tisku jen velmi povrchně, o průběhu soudů a verdiktech se z oficiálních pramenů nedozvěděla vůbec.

Velkými změnami prošel také jazyk, který souvisí s další položenou otázkou v úvodu. Původní čeština, pestrá alespoň díky výběru různých sportovních témat ze světa i domova se smrškla na několik slovních spojení, která se neustále opakovala, až se stala rituálem, kterým se měl utvrzovat status quo. Zprávy byly lokálně dost

omezené, velkou většinu tvořily domácí události, světové ustoupily celkově do pozadí. Pokud však pocházely ze znepráteleného tábora – zemí západní Evropy a Spojených států, byly posměšně komentovány, případně napadány. Symptomatický byl i výběr jazykových prostředků, určitá slovní spojení byla typická pro kritiku západních poměrů, určité předměty denní potřeby, místa nebo osoby se staly symboly kapitalistického úpadku. Oblíbenými úpadkovými předměty byla například žvýkačka nebo coca-cola, místem koncentrace všeho zla zase Wall Street, osobou například americký prezident, případně úspěšní českoslovenští sportovci-emigranti.

Sportovní žurnalistika se zcela záměrně a cíleně dala do služeb vládnoucí skupiny. Měla sloužit k prosazování jejích cílů, a to zcela konkrétně k výchově socialistického člověka. Sport jako takový ustoupil ve sportovních časopisech do pozadí.

LITERATURA

- BOYLE, R. & HAYNES, R. (2009). *Power play: Sport, Media and Culture*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- BRYMAN, A. (2004). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- CORNER, J. (2001). Ideology: a note of conceptual salvage. In: *Media, Culture and Society*, 2001, Vol. 23, New Delhi: Sage.
- DĚKANOVSKÝ, J. (2008). *Sport, média a mýty : Zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. Praha: Dokořán.
- EDELMAN, R. (1993). *Serious fun: A History of Spectators Sport in USSR*. Oxford: Oxford University Press.
- HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- HNÍZDO, V. (1979). Socialistický realismus jako tvůrčí umělecká metoda. *Tvorba*, 1979, č. 1. s. 1.
- HOBERMAN, J. M. (1977). Sport and political ideology. *Journal of Sport and Social Issues*, 1977, 1(2), p. 80–114.
- HOULIHAN, B. (1994). *Sport and international policies*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- JANDA, F. (1953). *Usnesení strany a vlády o opatřeních k rozvoji tělesné výchovy a sportu a nový zákon o organizaci tělesné výchovy a sportu*. Praha: Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport.
- KAPLAN, K. (1991). *Československo v letech 1948–1953. 2. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- KAPLAN, K. & PALEČEK, P. (2001). *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister a Principal.
- KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J. & WAIC, M. (1999). *Výbrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum.
- LÉVI-STRAUSS, C. (2006). *Strukturální antropologie*. Praha: Argo.
- LINDLOF, T. R. & TAYLOR, B. C. (2011). *Qualitative Communication Research Methods*. Thousand Oaks: Sage publications Inc.
- LUKŠŮ, D. (2007). *Sport na stránkách novin a specializovaných časopisů v prvním desetiletí 20. století – zrod moderní žurnalistiky*. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.
- NOVOTNÝ, P. (2007). *Obraz sportovců – emigrantů v letech 1948–1989 na vybraných příkladech*. Praha: Univerzita Karlova.
- REIFOVÁ, I. a kol. (2004). *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.
- RYCHLÍK, J. (2014). Komunistická propaganda v Československu 1945–1989 z tematického hlediska, in Ústav pro studium totalitních režimů. *Informační boj o Československo / Československu*. Liberec: technická univerzita, 27 s.
- RÖHRICH, A. (2008). *Ideologie, jazyky, texty : analýza a interpretace textů Rudého práva z roku 1953 a 1975 a Práva z roku 1997*. Liberec: Bor.
- Výstava: Sokol pod křídly národa*. [online] Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2014. Dostupné z <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/sokol/panel31.pdf>>.

- WAITOVÁ, M., JEŽEK, P. & ŠORM, G. (1965). *Soupis českých tělovýchovných časopisů 1945–1964*. Praha: SPN.
- WALTERS, G. (2007). *Berlínské hry: olympijský sen ukradený Hitlerem*. Praha: BBart.
- ZAMAZAL, O. (2002). *Informování o procesu s členy československé hokejové reprezentace: komparace československého tisku v době procesu (1950) a v období Pražského jara (1968)*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova. 23 s.

Mgr. Darina Vymětalíková, Ph.D.
FSV UK, Smetanovo nábřeží 6, 110 01 Praha 1
e-mail: darina.vymetalikova@ceskatelevize.cz

LEDNÍ HOKEJ V OSTRAVĚ (1945–1970) OČIMA TEHDEJŠÍCH HOKEJISTŮ¹

ICE HOCKEY IN OSTRAVA (1945–1970) FROM THE SLANT OF WITNESSES (HOCKEY PLAYERS)

MARTIN BRYCHTA

Katedra historie, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě

SOUHRN

Můj příspěvek se zabývá dějinami ledního hokeje v Ostravě po II. světové válce, a to na základě metody „oral history“, kdy jsem vedl rozhovory s několika vybranými hokejisty. Lední hokej je jedním z nejpopulárnějších kolektivních sportů na světě. Veřejnost se účastní tohoto fenoménu prostřednictvím televizních, rozhlasových nebo internetových přenosů či svou přítomností na stadionech. Celkově lze tedy říci, že hokej zasahuje velmi širokou část veřejnosti. Hokej, resp. sport obecně byl veřejné komunistické diktatury preferovaný, mimo jiné i proto, že odpoutával občany od politických problémů. Zvlášť v Ostravě měl hokej silné kořeny, a rovněž zde byl ve velké míře podporován funkcionáři KSČ, ale také průmyslovými podniky. Zejména šachty a Vítkovické železářny Klementa Gottwalda zaměstnávaly po II. světové válce mnoho hokejistů a dodnes zůstaly významným sponzorem.

Klíčová slova: oral history, Ostrava, sport, lední hokej, Vítkovice

ABSTRACT

My report deals with the history of ice hockey in Ostrava after World War II. based on the method of “oral history”, when I interviewed a few select hockey players. Ice hockey is one of the most popular team sports in the world. The public is actively involved in this cultural phenomenon by means of watching hockey on television and radio, being present at stadiums. Overall, we can say that hockey reaches a very wide section of the public. Hockey has strong roots especially in Ostrava as it was supported by Communist Party officials. Sport freed people from political issues. Especially in Ostrava hockey had strong roots, and there was also largely supported by the Communist Party functionaries, but also industrial companies. Especially shafts and Vitkovice Steel Klement Gottwald employed after World War II. World War many hockey players and still remain a major sponsor.

Key word: oral history, Ostrava, sport, ice hockey, Vítkovice

ÚVOD

Článek se pokouší popsat krátkou, ale významnou etapu ostravských sportovních dějin, konkrétně dějin ledního hokeje v Ostravě od konce II. světové války do roku 1970,

¹ Tato studie vznikla v rámci projektu studentské grantové soutěže Ostravské univerzity SGS19/FF/2015-2016 Ostravsko v osidlech komunistického režimu. Proměny každodenního života na Ostravsku v období 1948–1989.

tedy do nástupu tzv. normalizace a následné větší profesionalizace sportu. Přestože se jedná pouze o jakousi sondu do této problematiky, která bude potřebovat hlubší rozpracování, jehož součástí by měla být i důkladnější komparace s výzkumy v ostatních městech bývalé Československé republiky,² splňuje svůj cíl ukázat čtenářům, že Ostrava byla od dob po II. světové válce nejen „ocelovým srdcem“ republiky, ale také městem hokeje, jehož obyvatelé z různých sociálních vrstev jevíli o tento fenomén velký zájem.

Metoda zpracování

Při zpracování jsem využil metodu oral history.³ Zpočátku jsem se potýkal s mnohými těžkostmi, a to zejména získat kontakt na bývalé hráče, v tomto ohledu mi pomohla, a za to ji vyjadřuji velký dík, paní Broschová ze sekretariátu HC Vítkovice. Jejím prostřednictvím jsem získal telefonické kontakty na pamětníky, s kterými jsem poté vedl rozhovory. Bohužel několik potencionálních narátorů, kteří nejprve souhlasili s účastí na práci o dějinách ledního hokeje v Ostravě, v poslední fázi rozhovor odmítlo s odvoláním na špatný zdravotní stav či paměť. Celkově jsem kontaktoval 8 narátorů, v konečné podobě souhlasili s rozhovory na toto téma pouze 3 respondenti. Jednalo se o 2 hokejisty vykonávající ve sledovaném období dělnickou profesi a 1 zástupce technické inteligence. Se všemi respondenty jsem se sešel více než jednou, při realizaci dalších rozhovorů se často narátoři rozpomněli na dříve nevyřčené informace a já jsem dostal možnost zeptat se na podrobnosti, či si vyjasnit určité nejasnosti. V některých případech, týkajících se choulostivých či kompromitujících údajů o dosud žijících hokejistech mi bylo zakázáno tyto informace nahrát a zveřejnit. Rozhovory se všemi respondenty probíhaly formou jak řízeného rozhovoru, tzn. položením jasně formulovaných otázek, jež byly předmětem

² S odlišným typem města např. Praha, Bratislava, Brno.

³ Pozn. autora: Oral history využívá historik pro získání nových informací, poznatků a faktů pomocí ústního podání účastníků či svědků určité badateli zkoumané události, resp. historického období. Tato metoda je zvláště nedocenitelná při studiu diktátorských a totalitárních režimů, u kterých díky jediné státem prosazované ideologii vznikaly rozdíly mezi oficiálně vydanými, mnohdy zmanipulovanými a režimu poplatnými prameny a skutečným životem jednotlivců či celých společenských skupin. Existuje sice riziko určitého zkreslení výpovědi jednotlivých respondentů, zejména kvůli většímu časovému odstupu, ale tomuto zkreslení je možno se vyhnout komparací s dalšími autentickými výpověďmi nebo jinými dochovanými druhy pramenů. K této metodě bylo vydáno množství metodologických a teoretických příruček, a vznikla celá řada historických prací, které s touto metodou pracovaly, např.: Vaněk, M. (2003). *Orální historie: metodické a technické postupy*. Olomouc; Vaněk, M. (2008). *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Praha; Vaněk, M. – Mücke, P. – Pelikánová, H. (2007). *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha; Vaněk, M. – Mücke, P. (2011). *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. Praha; Vorländer, H. (1990). *Oral History: mündlich erfragte Geschichte*. Göttingen; Schörken, R. – Bergmann, K. (1982). *Geschichte im Alltag – Alltag in der Geschichte*. Düsseldorf; Myška, M. – Holá, V. – Zámečník, S. (1967). *Práce s pamětníky a vzpomínkami: Metodická příručka*. Ostrava; Pubal, V. (1985) *Kroniky a kronikáři*. Praha; Váněk, M. – Otáhal, M. (1999). *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. Praha; Vaněk, M. – Urbášek, P. (2005). *Vítězové? Poražení? Životopisná interview II. díl : Politické elity v období tzv. normalizace*. Praha; Ritchie A. Donald. (2015). *Doing Oral History*. Oxford Press; Otáhal, M. (2003). *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. Praha; Thompson, P. (1978). *The voice of the Past: Oral History*. New York.

mého výzkumu, tak časově velmi náročnou formou volného vyprávění dle zásad metody oral history. Po realizaci všech rozhovorů jsem vybral nejdůležitější informace, které jsem po analýze použil v textu. Výsledky rozhovorů jsem porovnával mezi sebou a doplňoval je o poznatky z odborné literatury, odborných článků a studií, dobového tisku, statistických údajů, kronik a v neposlední řadě archivních, ikonografických, ale i hmotných pramenů.

Co se týče literatury k ostravskému hokeji, ta není příliš rozsáhlá, v průběhu II. světové války vyšla publikace 20 let Ostravsko-valašského sportu⁴, avšak tato publikace se věnuje hokeji pouze okrajově. Po válce vyšly k výročí Vítkovického klubu v podstatě obrázkové brožury k padesáti⁵ a šedesáti letům působení klubu.⁶ Obě obsahují krátký úvod vztahující se k historii vítkovického klubu, fotografie, soupisky a výsledky zápasů. Podobnou výroční brožurkou, z které jsem získal několik informací o hokejovém klubu Baníku Ostrava, je TJ Baník Ostrava OKD⁷. Tato publikace se věnuje především kopané a o ledním hokeji je zde jen minimum informací. O něco obsáhlejší je práce vydaná hokejovým klubem Vítkovice Steel k výročí osmdesáti let od založení klubu⁸. Na této publikaci se svými příspěvky a vzpomínkami podíleli vítkovičtí hokejisté. Z archivních pramenů jsem využil především fondy sportovních klubů a spolků⁹ a chronologicky zpracované strojopisné práce kronikáře TJ Baníku Ostrava OKD Doležilka¹⁰ uložené v Archivu města Ostravy. Archivní materiály sportovních klubů obsahují zejména korespondenci mezi kluby, výroční zprávy, výsledky hokejových utkání, objednávky hokejové výstroje, dobové novinové výstřižky, informace o přestupech, údaje o sestavě a povolání hokejistů či o nákladech klubu.

Lední hokej v Ostravě po II. světové válce

Poválečný hokej v Ostravě byl spjat s výstavbou nového stadionu Josefa Kotase na Stodolní ulici, uvedeného do provozu 28. října 1947. V nové hale s prvním umělým ledem v Ostravě se střídali hokejisté Vítkovic i Baníku, ale také krasobruslaři TJ Slovanu Ostrava. Stadion byl postaven za neuvěřitelných 6 měsíců a náklady na stavbu ve výši asi 2 milionů korun hradilo z velké části město.¹¹ Jeho umístění bylo ideální, neboť byl blízko centra Ostravy. Nedaleko stadionu stál hotel „Šindler“, později „Odra“, kde připravovali vynikající pokrmy, jež dokázali vítkovičtí hokejisté náležitě ocenit. Kvalitní ostravský stadion s umělým ledem lákal soupeře nejen československé,

⁴ Moravec, B. – Cecl, J. (1942). *20 let ostravsko-valašského sportu*. Olomouc.

⁵ *50 let Vítkovického hokeje*. Ostrava 1978.

⁶ *60 let Vítkovického hokeje 1928–1988*. Ostrava 1988.

⁷ *TJ Baník Ostrava OKD: 1891–1986*. Ostrava 1986.

⁸ Kořístková, S. (2008). *80 let hokeje ve Vítkovicích: 1928–2008*. Ostrava.

⁹ Archiv města Ostravy, fond Sportovně společenský klub Vítkovice, kart. 20; Archiv města Ostravy, fond Sportovně společenský klub Vítkovice, kart. 19; Archiv města Ostravy, fond TJ Sokol Mariánské Hory, kart. 4, 7; Archiv města Ostravy, fond Sokol Vítkovice, kart. 1.

¹⁰ Archiv města Ostravy, fond Sbírka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů. Doležilek, V.: TJ Baník Ostrava OKD 1950–1991, kart. 23, inv. č. 287.

¹¹ *Vítkovice poprvé mistry* In Ostravská radnice: informační měsíčník pro občany města, 2004, č. 4, s. 11; Kubala, K. (2008). Stavba ostravského zimáku. *Moravskoslezský deník*, 2008, č. 282, s. 2; Barcuch, A. (1998). *Kapitoly z historie Moravské Ostravy a Přívozu*. Ostrava, s. 77.

ale i zahraniční. V prosinci 1947 si přijel do Ostravy zahrát klub z Paříže, Prahy, později také kluby ze Švédska, národní tým Kanady a jiní. Účast diváků na zápasech se zahraničními hosty vysoko převyšovala desetitisícovou hranici.¹²

Pokud hovořím o ostravském hokeji na nejvyšší úrovni, myslím tím především hokej ve Vítkovicích, neboť ostatní kluby se potýkaly s finančními problémy a jejich hráči časem odešli právě do Vítkovic. Jedním z řešení mohlo být sjednocení několika klubů, což nastalo již v roce 1948, kdy se sjednotily sportovní organizace v Mariánských Horách a to Tělovýchovná jednota (TJ) Sokol, Dělnická tělovýchovná jednota (DTJ) a Československý Orel v TJ Sokol Mariánské Hory. I přes sloučení však měly kluby problémy s nedostatkem hráčů a financí.¹³

Baník Ostrava

V Ostravě po II. světové válce mimo Vítkovic fungoval ještě jeden významný hokejový klub, a to Dobrovolná sportovní organizace (DSO) Baník Ostrava, v letech 1961–1970 přejmenovaný na TJ Baník Ostrava. Baník Ostrava fungoval s přestávkami od roku 1932 a ve válečném období se o životaschopnost klubu zasloužili především studenti obchodní akademie, kteří pomohli vybudovat plochu na přírodním kluzišti. DSO Baník se v roce 1952 probíjoval až do I. hokejové ligy a v průběhu padesátých let se objevoval střídavě v I. a II. lize¹⁴; barvy Baníku tehdy hájili pozdější slavní hráči Vítkovic, např. Vlach, Kasper nebo Netolička. A právě Netolička vzpomínal, jakým způsobem se do Baníku dostal: „*Od roku 1949 jsem hrál za Vítkovice, ale pak přišlo to pitomé nařízení, že se musí sportovat v závodech, kde byl člověk zaměstnán. Vzhledem k tomu, že jsem pracoval jako strojní zámečnick u ČSD na lokomotivách, tak mě Baník vytáhl v rámci tzv. Lánské akce¹⁵, abych pracoval na šachtě. Tuto akci jsem využil, protože jako zaměstnanec ČSD jsem neměl šanci dostat se do lepšího klubu. No tak jsem šel pracovat na šachtu, abych mohl hrát za Baník. Po dvou letech jsem musel jít na vojnu do Prahy, kde jsem odehrál dvě sezóny za Tankistu Praha. Teprve potom jsem*

¹² Rozhovor autora s pamětníky Josefem Mikolášem, Ladislavem Staňkem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011; Kořistková, S. (2008). *80 let hokeje ve Vítkovicích*. Ostrava, s. 33.

¹³ Archiv města Ostravy, fond (f.) TJ Sokol Mariánské Hory, kart. 4, 7; K historii tělovýchovné jednoty např.: Novotný, F. (2006). *Stručný přehled dějin tělesné výchovy a sportu*. Ústí nad Labem; Mucha, V. (1975). *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*. Praha; Marek, J. (Praha). *Náš poměr k minulosti československé tělesné výchovy a sportu*. 1957.

¹⁴ *TJ Baník Ostrava OKD: 1891–1986*. (1986). Ostrava.

¹⁵ Lánská akce byl celostátní plán náboru pracovních sil, především mládeže pro učební obory těžkého průmyslu, zejména do hornictví a hutnictví. V létě roku 1949 se prezident Klement Gottwald setkal s hornickými uční na zámku v Lánech, po kterém nese akce jméno. Uční se zavázali, že do roka získají pro hornictví 6000 nových učňů. Akce měla veškerou podporu státu. V Ostravě fungovala propagace pro nábor horníků prostřednictvím rozhlasu. Dále se organizovaly různé propagační zájezdy do základních škol, kde náborové uční popisovali výhody své práce. V rámci Lánské akce nařídily OKD, aby byli uční přiděleni k závodům, kde byli vyučeni. In: Stařinská, L. (2010). *Lánská akce v pramenech Archivu OKD, a. s.* (Bakalářská práce) Ostrava, s. 47–70.

se mohl definitivně vrátit do Vítkovic.“¹⁶ Přestože Baník zaznamenal za svou existenci několik úspěchů, bylo již v 60. letech jasné, že hokeji v Ostravě dominuje mužstvo Vítkovic, a pro TJ Baník nebude snadné se v konkurenci udržet, natož prosadit. Několik posledních sezón hrával za Baník pouze mládežnický kádr a na konci sedmdesátých let ukončil hokejový klub svou činnost definitivně.¹⁷

Vítkovice

Vraťme se zpět k Vítkovicím. Ty v sezóně 1948/1949 vyhrály Moravskoslezskou divizi, čímž se dostaly do kvalifikace o I. ligu, ze které postoupily. Úspěch samozřejmě zvýšil popularitu tohoto sportu a přilákal další fanoušky, přestože vstupné nebylo nejlevnější. V 50. letech bylo možno v Ostravě zakoupit na ligové utkání vstupenku ke stání za 30 Kčs a na místa k sezení za 50–60 Kčs.¹⁸ Po skvělé premiéře v I. lize se Vítkovice pomalu stávaly obávaným soupeřem. Zájem zahrát si s kvalitním ligovým mužstvem, jako byly Vítkovice, i mimo ligu byl obrovský. Vítkovicím bylo doručeno mnoho dopisů s žádostí o přátelské utkání. Mezi kluby, jež si chtěly s ostravským celkem zahrát, patřily např. Sokol DSK Třebíč, Sokol Krnov, Sokol Zbrojovka Brno, Přerov a další. V prosinci roku 1950 pozval Sokol VŽKG na dvoudenní hokejový turnaj do Ostravy mužstva z Prahy a Opavy. Za každý večer měl hostující tým obdržet náhradu ve výši 10 000 Kčs a bonus 5000 Kčs, pokud návštěvnost překročí 6000 diváků. Což bylo splněno. Koncem roku 1950 se na Závodní radu Vítkovických železáren Klementa Gottwalda obrátil prostřednictvím Československé obce sokolské (ČOS) Fysikulturní institut v Moskvě v rámci podpory vzájemných vztahů spřátelených zemí s žádostí o bezplatné poskytnutí detailních plánů tribun ostravského stadionu.¹⁹ Je docela možné, že tato výpomoc měla vliv na skutečnost, že moskevský hokejový klub odehrál v padesátých letech několik prestižních utkání v Ostravě (nikoli v Praze). To, že byl hokej velmi tvrdý sport a výstroj, ke které se dostanu ještě později, nebyla v této době příliš kvalitní, bylo předpokladem pro četná zranění, ať už se jednalo o zlomenou čelist, vyražené zuby nebo pohmožděnin. Tyto úrazy si vyžádaly nemalé finanční náklady, hráči byli v pracovní neschopnosti, což se odrazilo na finančních příjmech rodiny hokejistů. Takovou situaci řešil Krajský výbor sokola a jeho hokejový odbor, který měl ze svého úrazového fondu vyplatit hráčům odškodné.²⁰

Na úspěšný ročník 1949–1950 navázaly Vítkovice hned v následujícím roce, kdy se mohly radovat z dalšího druhého místa. V této sezóně ztrácely pouze 1 bod na první České Budějovice.²¹ V únoru roku 1951 se odehrál na stadioně Josefa Kotase zápas mezi Vítkovicemi a týmem ze Stockholmu. Divácká účast byla ohromná, prodáno bylo 16 001 vstupenek.²²

¹⁶ Rozhovor autora s pamětníkem Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011. V roce 1952 došlo k nové reorganizaci sportovních oddílů, vznikaly tzv. DSO (Dobrovolné sportovní oddíly), do nichž byly organizovány všechny civilní týmy a ty se začlenily do odborových svazů podle patronátních závodů. Patronátním závodem vítkovického hokejového oddílu byly Vítkovické železářny Klementa Gottwalda.

¹⁷ Archiv města Ostravy, f. Sběrka pamětí a historicko-vlastivědných rukopisů. Vladimír Doležilek, TJ Baník Ostrava OKD 1950–1991, inv. č. 287, kart. 23.

¹⁸ Archiv města Ostravy, f. Sportovně společenský klub Vítkovice, kart. 19. Cena vstupenek je uvedena za sezónu 1949–1950.

¹⁹ Tamtéž, kart. 19.

²⁰ Tamtéž, kart. 19. Dopis adresovaný Krajskému výboru sokola, z 10 března 1949.

²¹ Gut, K. – Prchal, J. (2008). *100 let českého hokeje*. Praha, s. 82–92.

²² Kořistková, 80 let, s. 57.

V novém ročníku došlo ke změnám a ligu obohatilo dalších 10 klubů. Před každým kolem se Komise rozhodčích Ústředí ledního hokeje ČOS usnesla na konkrétních sudích pro jednotlivá utkání.²³ Hrál tedy 18 klubů rozdělených do tří skupin. Mužstva, jež se umístila na prvních dvou příčkách v každé skupině, postupovala do finálových bojů. Ve své skupině tehdy Vítkovice bojovaly o umístění s ATK Praha, Slovanem Bratislava, kluby z Popradu, Žiliny a Opavy. Ostravští postoupili do finálových bojů ze své skupiny s ATK Praha. Do finále se probbojovali ze svých skupin rovněž Zbrojovka Brno, Sparta Praha, Tatra Smíchov a Chomutov. Poslední a pro Ostravu rozhodující zápas se hrál v Praze mezi celky Vítkovic a Chomutova.²⁴ Na tento den s hrdosť vzpomínal tehdejší kapitán Vítkovic Ladislav Staňek, jako na jeden z největších úspěchů své kariéry. Cituji: „*Přestože tehdy ještě nebyly telekomunikační spoje na takové úrovni jako dnes, dostali jsme informace o konečném výsledku důležitého utkání mezi pražským ATK a Tatrou Smíchov, který skončil remízou. V tu chvíli jsme vedli v posledním utkání sezóny nad Chomutovem 6 : 1, povzbuzení touto zprávou jsme přidali ještě dva góly. Mužstva Vítkovic i ATK Praha tak uzavřela sezónu se stejným počtem bodů, ale my měli lepší brankové skóre, a tak se Vítkovice poprvé staly mistry ligy. Stát se mistrem ligy byl pochopitelně pro všechny hráče neskutečně krásný pocit a vítězství jsme řádně oslavili. Jen škoda, že se s námi nemohli o první titul hned po zápase podělit naši ostravští fanoušci, protože se zápas odehrál v Praze.*“²⁵ Jaký výjimečný okamžik to byl a jaký byl vztah hráčů k Ostravě, dokládá i vzpomínka prof. V. Bouzka, tehdejšího hrajícího trenéra: „*Nejkrásnější sportovní léta jsem prožil v Ostravě, v dobré partě fotbalistů Slezské Ostravy a hokejistů Vítkovic. Získaný titul mé desetileté působení v Ostravě jen zvýraznil ... Vždyť my jsme byli první, kdo po českých Budějovicích prolomil hegemonii Pražáků v tomto sportu.*“²⁶

Po vítězném ročníku byl o klub z Ostravy velký zájem, ale vedení se rozhodlo nezatažovat mužstvo. To znamenalo nehrát žádné příliš obtížné zápasy.²⁷

Význam a popularita hokeje rostly a ostravský hokejový klub žádal na zaměstnavatelích svých svěřenců různé úlevy v podobě omluvy pozdní docházky do zaměstnání nebo mimořádné placené dovolené, když mužstvo jelo na zápas mimo Ostravu.²⁸ Jeden z pamětníků mi vyprávěl, že: „*Hokejisti nemuseli chodit na žádné schůze, školení, ROH. Byli neformálně zproštěni všech povinností, ráno šli na dvě hodiny do práce, pak měli trénink a většinou se už do zaměstnání nevrátili. Hokej v Ostravě podporovaly fabriky, ale také političtí funkcionáři. Ředitelství Vítkovic nám nekladlo žádné problémy, co jsme (hráči) potřebovali, tak se jim snažilo zajistit.*“²⁹ Sportovci v Československu, stejně jako v celém „socialistickém bloku“ nebyli

²³ Archiv města Ostravy, f. Sportovně společenský klub Vítkovice, kart. 19.

²⁴ Rozhovor autora s pamětníkem Ladislavem Staňkem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011; Kořístková, *80 let*, s. 52–54.

²⁵ Rozhovor autora s pamětníkem Ladislavem Staňkem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

²⁶ Kořístková, *80 let*, s. 44–45; Osobní korespondence L. Staňka.

²⁷ Tamtéž, s. 58–59.

²⁸ Archiv města Ostravy, f. Sportovně společenský klub Vítkovice, kart. 19; Rozhovor autora s pamětníky Ladislavem Staňkem, Josefem Mikolášem, Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

²⁹ Rozhovor autora s pamětníkem Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011. Pro toto tvrzení neexistuje v archivu podniku Vítkovice a. s. žádná oficiální dokumentace, přesto mi byla tato informace potvrzena managerem pro komunikaci HC Vítkovice p. Janiurkem.

profesionály, ale amatéry, kteří alespoň oficiálně museli pracovat a nedosahovali ani zdaleka takových platů jako profesionální sportovci na „západě“.

Citují: „*Abys tomu rozuměl, tak co se týče platu tehdejších hokejistů, je třeba si uvědomit, že to byli amatérští sportovci, kteří byli zároveň pracujícími. Za vítězství dostávali hráči 200 Kčs minus 10% daň, čili 180 Kčs čistého. Za remízu to bylo 100 Kčs a za prohru se nedostávalo nic.*“³⁰ Pro příklad mohu uvést, že v roce 1951 mužstvo tvořili 3 úředníci, 7 technických úředníků, 2 zámečníci, 1 profesor, 2 horníci, 2 studenti a 2 dělníci.³¹ Podle vzpomínek pamětníků v padesátých letech s příchodem „mladé krve“ poměr dělnických profesí v klubu převládl.³²

Vůbec nejvýznamnější událostí padesátých let byl zápas mezi Moskvou a Prahou, který se uskutečnil právě na ostravském stadionu. Sovětský svaz v té době ještě nehrál mezinárodní utkání, ale pouze meziklubová. Místo ČSSR vs. SSSR se tedy hrálo utkání Praha vs. Moskva. Za tým Prahy, ale nastoupili hokejisté národního mužstva Československa. Na tuto událost vzpomínal i legendární ostravský brankář Josef Mikoláš, tehdy učeň prvního ročníku hornického učiliště, kde byl členem hokejového týmu. Jejich učiliště získalo 15 vstupenek na tento zápas a mezi vybranými byl i Mikoláš. „*Koupil jsem si lístek v ceně 15 Kčs ke stání na tribunu C a na zápas se tolik těšil, že jsem na stadion přišel už několik hodin před zahájením utkání. Postavil jsem se blízko zábradlí, abych co nejlépe viděl. Ruští hokejisté zaujali každého především svou výstrojí i jiným stylem bruslení. Na hlavách měli kožené přilby, ty mi připomínaly tankistické helmy, které bylo možno vidět v ruských válečných filmech. Zápas pískali dva rozhodčí, jeden Čech a jeden Rus, ten našim hokejistům dva góly neužal. Utkání bylo vynikající a o to víc se fandilo, protože za Prahu hráli i ostravští borci: Staněk, Bubník, Kasper a Seiml. Bylo vidět, že Rusové jsou výrazně rychlejší bruslaři, ale technicky byli Češi vyrovnaní. Utkání tehdy skončilo remízou.*“³³

³⁰ Rozhovor autora s pamětníkem L. Staňkem, Ostrava, listopad 2010 – červenec 2011. Pozn. Hovořil o 50.–60. letech 20. století přesně si to nevybavil, ale tvrdil, že se příjmy za léta moc neměnily. Totéž potvrdili i pamětníci O. Netolička a J. Mikoláš. Pro srovnání průměrná hrubá měsíční mzda v Československu v roce 1955 činila 1278 Kčs, v roce 1960 1436 Kčs a v roce 1965 1493 Kčs. Důležité však je si uvědomit, že se zápasy nekonaly tak často jako v současnosti. V I. lize se hrál v 50. i 60. letech systém každého s každým a to tak, že každé mužstvo se střetlo proti sobě pouze 2x v základní hrací části, v praxi tedy Vítkovice odehrály např. v sezóně 1956–57 (kdy se poprvé hrála liga v jedné skupině) v základní části 26 zápasů (16 vítězných, 1 remíza tj. 3300Kčs hrubého za celou sezónu pro 1hráče bez absence). V sezóně 2015-2016 to bylo již 52 utkání. In: Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1960, Praha; Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1965, Praha; Český statistický úřad, e. j. E7256/1978/17, Mzdový vývoj v socialistickém sektoru národního hospodářství (bez JZD) ČSR v letech 1971–1977; *Průměrná hrubá měsíční mzda 1948-2007* [online]. [cit. 2016-07-14]. Dostupné z: <http://www.kiv.zcu.cz/~vavra/mrf/Pr%F9m%ECrn%E1%20hrub%E1%20m%ECs%ED%E8n%ED%20mzda%201948-2007.xls>; Kořistková, 80 let, s. 277; *Česká hokejová extraliga 2015/2016* [online]. [cit. 2016-07-14]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_hokejov%C3%A1_extraliga_2015/2016.

³¹ Archiv města Ostravy, f. Sportovní společenský klub Vítkovice, kart. 19.

³² Rozhovor autora s pamětníky Ladislavem Staňkem, Josefem Mikolášem, Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

³³ Rozhovor autora s pamětníkem Josefem Mikolášem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

Další významnou událostí pro ostravský hokej bylo zastřešení stadionu. Dne 23. července 1955 dokončili dělníci z Hutních montáží 320 tun těžkou železnou konstrukci a Ostrava se mohla pochlubit prvním zastřešeným stadionem v republice s kapacitou 18 000 diváků.³⁴ Co se týče výstroje, ta byla sice mnohem obyčejnější, než jak ji známe dnes, ale v podstatě se skládala ze stejných částí jako dnes, např. náloketníky, nárameniky, rukavice, přilba. Jeden z narátorů vzpomínal: „*Helma se začala nosit asi v roce 1955, byla kožená, říkalo se jí tankistická. Brusle byly kovové, ale už se objevovaly i kanadské boty, které někteří někde dostali, či si je dovezli ze zahraničí. Měl je např. Vlach či Bubník. Ostatní hráli na českých bruslích značky Kosmos. Ty byly v té době na dobré úrovni. Hrálo se s hokejkami české výroby, především se značkou Bohemia. Horší to měli brankáři hrající bez masky. Ti museli ledacos vydržet, v té době neměli příliš dobře chráněnou výstroj, jaká je dnes. Když uvážíme, že na gólmány už v té době pálili hráči s velmi tvrdou střelou, je to obdivuhodné. Oldřich Netolička dále vzpomínal: „že Josefu Záhorskému, brankáři ATK Praha, dovezla z Kanady jeho manželka, krasobruslařka, baseballovou rukavici. To byla první lapačka a od ní se odvíjely další brankářské rukavice. Většinou to byly ručně dělané rukavice, třeba z rybářské sítě, které si mnohdy gólmány sami vyráběli.*“³⁵ Rovněž ze vzpomínek pana Mikoláše člověka až zamrazí. „*Především se chytalo ještě bez masky a boty byly nekvalitní, špičky bot navlhly a změkly a utrpěly především palce a nehty, které úplně slezly. Až někdy kolem roku 1959–1960 se začala dovážet kvalitnější výstroj ze Švédska, Kanady, Švýcarska, která byla nepromokavá, vesty byly vyztužené vatou, začaly se používat suspenzory apod. Já osobně jsem masku neuznával, začal jsem ji nosit až na konci své kariéry. Díky tomu se mohu pochlubit 80 stehy ve tváři. Jednou jsem dostal pukem takovou ránu, že mi vypadly naráz čtyři zuby, ale to tenkrát k hokeji patřilo.*“³⁶ Kvalitní výbava nebyla ani v padesátých letech levnou záležitostí, cena hokejek se pohybovala okolo 300 Kčs a např. v průběhu mistrovské sezóny se jich zničilo asi 14. A s dodávkami to nebylo zrovna jednoduché, v Ostravě totiž nebyl žádný výrobní podnik s hokejovými potřebami a tak ostravským hokejistům dodávala výstroj např. pražská firma Sport RATH.³⁷

Padesátá léta byla pro vítkovický hokej érou nepřetržitých úspěchů. V prosinci roku 1956 byli pověřeni ÚV ČSTV, aby reprezentovali v Číně československý hokej. Jak se to ostravským podařilo, o tom hovořil tehdejší hokejista O. Netolička: „*Československý hokejový svaz dostal v polovině padesátých let nabídku, aby vybral*

³⁴ *Ostravský zimní stadion Josefa Kotase*. Frýdek-Místek, 1982, s. 11.

³⁵ Rozhovor autora s pamětníkem Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011; Narátorovo svědectví o tom, jak vypadala hokejová výstroj, dokládají dobové fotografie např. In: Kostka, V. et al. *Lední hokej*. Praha, 1956; Dzurila, V. – Čílek, R. (1980). *Svět před maskou*. Bratislava; Dobrovodský, V. et al. (1985). *Náš hokej*. Praha; Kořistková, 80 let.

³⁶ Rozhovor autora s pamětníkem Josefem Mikolášem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011

³⁷ Archiv města Ostravy, f. Sportovně společenský klub Vítkovice, kart. 19. V roce 1949 vítkovický klub zakoupil prostřednictvím vedoucího sportovního odboru Vítkovických železáren p. Kučery 130 ks hokejových holí, cena za 1 kus 150 Kč (celkem tedy za 19500 Kčs) od prodejce Výroba sportovních potřeb a zpracování dřeva Jiří Svoboda, Praha, v mistrovské sezóně již byla cena holí dvojnásobná 320–350 Kčs. In: Kořistková, 80 let, s. 59.

československé mužstvo, které by jelo reprezentovat československý hokej do Číny. Vybrán byl klub Sparta Praha. Hokejista Sparty Zábrodský se od někoho dozvěděl, že by museli projít lékařskou prohlídkou a dostat asi 12 injekcí, než by odletěli. Zábrodský se údajně injekcí zalekl a zájezd odmítl. Za Vítkovice hrál Václav Bubník rozený v Praze. Bubník měl velmi dobré vztahy s předsedou hokejového svazu, zajel do Prahy a zařídil, že do Číny odjel tým Vítkovic. Po Vánocích 1956 jsme bez jakýchkoli injekcí odletěli letadlem TU na trase Praha-Moskva-Omsk-Irkutsk-Ulan Bator-Peking.³⁸ V Číně bylo odehráno 5 úspěšných utkání a vítkovičtí hokejisté zde zároveň provedli instruktáž pro mladé čínské hokejisty.³⁹ S sebou vzeli pro čínské hostitele dary v podobě dresů, vlajek, odznaků, křišťálového skla apod. Letěli letadlem Tupolev 104 z pražského letiště Ruzyně s přestupy v Moskvě, dále po trase Omsk, Irkutsk, Ulan Bator a Peking. Během letu se hráči bavili šachovou partií, jiní se procházeli po letadle, někteří spali. Pan Staněk seděl v zadní části letadla osamocen a zapisoval si poznámky.⁴⁰ Všichni pamětníci, s kterými jsem vedl rozhovory, se shodli, že tato cesta pro ně byla jedním z největších zážitků v životě. Shodně dále popisovali, že ubytování v asi šestipatrovém hotelu bylo velmi luxusní. Na pokojích měli koupelnu, dvě postele, dvě křesla a stůl. Velmi si pochvalovali místní kuchyni. „*Tolik, kolik bylo hostů, z Ostravy jich bylo 21, tak tolik chodů jídel dostali na stůl. U stolu je obsluhovala sympatická číšnice, která uměla rusky, a kluci ji hned přemluví, aby s nimi šla na pokoj. Ona souhlasila. Osm ostravských se domluvilo, že udělají každý z jedné strany kolem ní uličku, aby ji nikdo neviděl odcházet a podařilo se ji dostat až do výtahu. Když vyjeli výtahem na patro, kde byli ubytováni, stálo tam již skoro 10 Číňanů, holku odvedli a už jsme ji neviděli. Kamkoli se člověk pohnul, byl hlídáný a sledovaný. Když jste se chtěli podívat na památky či do města, naložili vás do starého autobusu a odvezli na oficiální prohlídku. Ale mohli jsme si prohlédnout i císařský palác v Zakázaném městě. V celém městě byly maximálně dvě vysoké budovy, nově se zde stavěla sídliště, jinak tam bylo mnoho domů z hlíny.*“⁴¹ Pana Netoličku ještě zaujaly místní bankovky, na nichž byly místo číslic symboly. Se zájmem také pohlížel na prodejce, kteří místo kalkulaček používali zvláštní počítač. To brankář Mikoláš zase vzpomínal na situaci, s kterou si všichni lámali hlavu. Nevěděli co s obnošeným prádlem. Díky ruskému tlumočnickovi se domluvili, aby prádlo nechali přede dveřmi svého hotelového pokoje. Hráči dávali oděvy na chodbičku s nedůvěrou, aby nebyli okradeni. Tyto obavy se ukázaly jako naprosto zbytečné.⁴² Pan Staněk byl zase ohromen úžasným palácem v Zakázaném městě, obehnaným vysokou zdí, překrásně udržovanými květinovými zahradami či sochami a keramikou starou stovky a tisíce let. Zajímavostí je, že se za svého pobytu v Pekingu dozvěděl, že město mělo obrovské problémy s hmyzem, který roznášel choroby, a také, že lidé si své příbuzné pohřbívali

³⁸ Rozhovor autora s pamětníkem Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

³⁹ Archiv města Ostravy, f. Sokol Vítkovice, kart. 1.

⁴⁰ Závodní časopis pracujících VŽKG JISKRA. CV KSČ, CPV ROH, OV ČSM a správa podniku VŽKG, 1957, XIII, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, s. 2.

⁴¹ Rozhovor autora s pamětníkem Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

⁴² Rozhovor autora s pamětníkem Josefem Mikolášem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

sami na svých pozemcích. Hřbitovy neexistovaly. Velmi neobvyklé mu také přišlo, že při návštěvě místní továrny na výrobu automobilů si mohli vše bez potíží vyfotografovat.

Na čem se všichni pamětníci shodli, byly ukrutné zimy, které klesaly pod 30 stupňů Celsia. Nutno podotknout, že veškerá utkání se hrála na venkovních kluzištích. „*Během utkání v Pekinu byla taková zima, že střídající hráči zůstávali v šatně u horkých kamínek.*“⁴³ Během pobytu odehráli utkání v Pekingu, Čan-čunu a Charbinu. Mezi těmito městy se přepravovali, v lůžkových vozech, vlaky maďarské výroby, jež byly velmi pohodlné. To hráči ocenili, neboť cesty mezi městy trvaly celý den. Co se týče kvality tamějšího hokeje i ledu, ta nebyla příliš valná. Všechny zápasy vítkovičtí s přehledem vyhráli.⁴⁴ Zájezd do Číny byl pro všechny neobyčejným zážitkem, na který se dá jen těžko zapomenout, přesto se po těch třech týdnech pobytu velmi těšili do své rodné vlasti. Jak se říká, všude dobře, doma nejlépe. Z Pekingu letěli tryskovým letadlem TU 104 opět s přistáními v Irkutsku, Omsku, Moskvě a konečně v Praze. Z Prahy cestovali do Ostravy vlakem v nočních hodinách.⁴⁵ V periodiku Jiskra vycházel o tomto čínském dobrodružství pravidelně zápis Z cestovního deníku hokejisty Staňka.⁴⁶

Po příletu se opět borci aktivně zapojili do ligy, v níž skončili celkově třetí. Následující sezónu obsadily Vítkovice až 6. místo a neúspěch pokračoval. Krize vítkovického hokeje nastala v ročníku 1959–1960, kdy Vítkovice sestoupily z I. ligy. Hráčskému kádru, hrajícímu přes 10 let v téměř nezměněné sestavě, scházely síly. Poslední zápas o záchranu se odehrál na stadionu Josefa Kotase, kterému přihlíželo téměř 12 000 diváků. Vítkovice hrály s Pardubicemi a těsně před koncem prohrávaly 2 : 3, trenér Staněk se rozhodl odvolat brankáře Mikoláše, tzn., že gólman byl vystřídán v poli dalším útočným hráčem za cenu odkryté branky. Tento krok se ostravským nevydařil, neboť obránce Vítkovic Lidral s kotoučem uklouzl na modré čáře, puku se v tu chvíli zmocnil pardubický Mach a zpečetil osud Vítkovic gólem do prázdné brány. V tomto ročníku byl pan Staněk hrajícím trenérem mužstva, odehrál asi 6 zápasů, ale mužstvu už nepomohl.⁴⁷ O této nešťastné sezóně pak hovořil jako o podrazu. Citují: „*Byla to špína. Opava prodala zápas se Zbrojovkou Brno, opavský bek dal 20 vteřin před koncem zápasu vlastní branku. Brněnský klub tak zůstal v I. lize se 14 body a Vítkovice spadly se 13 body do II. ligy.*“⁴⁸

Po sestupu skončilo s hokejem 8 hráčů a do vítkovického kádru mužů pronikla mladá krev z juniorského týmu a Ostravu posílili Z. Návrat s J. Kasperem, kteří se vrátili z Brna, kde nastoupili vojenskou službu. V druhé lize konkuroval Vítkovicím Baník Ostrava, jenž vedl ligu ještě v 10. kole ročníku. Derby ostravských celků vyšlo lépe Vítkovicím, které Baník porazily 4 : 1 a posunuly se do čela tabulky. Svou pozici si udržely a postoupily zpět do I. ligy. V tomto roce se navíc uskutečnilo v Ostravě

⁴³ Rozhovor autora s pamětníkem Ladislavem Staňkem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

⁴⁴ V Charbinu zvítězili v poměru 11 : 3 a 15 : 1, v Čan-čunu 28 : 3, Pekingu 27 : 2 a Mukdenu 15 : 0.

⁴⁵ Rozhovor autora s pamětníky Ladislavem Staňkem, Josefem Mikolášem, Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

⁴⁶ Závodní časopis pracujících VŽKG JISKRA. CV KSČ, CPV ROH, OV ČSM a správa podniku VŽKG, 1957, XIII, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, s. 2.

⁴⁷ Kořistková, 80 let, s. 75–76.

⁴⁸ Rozhovor autora s pamětníky Ladislavem Staňkem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

mezistátní utkání mezi ČSSR a USA, československé barvy hájili Vítkovičti: Mikoláš, Kasper a Vlach. Američané v něm podlehli našim borcům 3 : 6.

Na tento úspěch navázal v roce 1962 dlouho očekávaný zápas Vítkovic proti Moskvě, který skončil poměrem 2 : 2, nedlouho poté remízovému utkání ČSSR proti Kanadě přihlíželo na stadionu J. Kotase 14 000 diváků. V polovině šedesátých let se schylovalo k další krizi ostravského hokeje. Tehdy musel z mužstva odejít gólman Mikoláš, v té době již Mistr Evropy z roku 1961 a rovněž držitel ceny nejlepší sportovec roku 1961. „*Mohl jsem si vybrat buď jít na vojnu a hrát za Duklu Jihlava, nebo někam, kde je šachta. Abych se vyhnul vojně, vybral jsem si druholigový Chomutov, tam jsem ale musel povinně pracovat na šachtě.*“⁴⁹ Vítkovice bez kvalitního gólmana skončily poslední a sestoupily z I. ligy. S neúspěchy lehce poklesl i zájem diváků, kdy místo obvyklých 10 000 se na stadionu objevovalo mnohdy jen 3000 diváků. Paradoxem v neklidné době „okupace“ Československa vojsky Varšavského paktu je vzpomínka Josefa Mikoláše⁵⁰. Zatímco se ve velkých městech České socialistické republiky (ČSR) protestovalo, lidé roznášeli protisovětské letáky, otáčeli značky apod.⁵¹, Mikoláš vypověděl: „*Rok 1968 byl pro mnohé spojený s okupací, ruskými tanky apod., ale já to vůbec nevím, to vše šlo tak nějak mimo mě a vůbec mimo hokej. Já na tento rok vzpomínám velice rád, tehdy jsem se vrátil z Chomutova do Ostravy a fanoušci mě přivítali neskutečným způsobem, na to se nedá zapomenout, až mi vyhrkly slzy do očí. Taký mi tehdy vypršel závazek a nemusel jsem už na šachtu. Po svém návratu jsem pozoroval, že se i péče o hokejisty ve Vítkovicích od té doby, kdy jsem tam chytal, velice zlepšila. Ale možná to bylo tím, že v Chomutově byla výrazně horší.*“⁵² Přestože narátoři shodně tvrdili, že se politickým děním nikdo z hokejistů příliš nezabýval „... *politika šla tak říkajíc mimo nás...*“⁵³,

⁴⁹ Rozhovor autora s pamětníkem Josefem Mikolášem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011. Tuto skutečnost dokládá i memorandum Správy StB Ostrava. In: Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond 879385 MV.

⁵⁰ Jeho překvapivá výpověď o „invazi“ a důsledné vyhýbání se politickým otázkám pravděpodobně souvisí s faktem, že J. Mikoláš dle záznamů od roku 1971 spolupracoval a podával informace StB, od roku 1974 byl veden jako důvěrník, od roku 1979 jako agent StB, kdy byl získán ke spolupráci na základě dobrovolnosti, ve spisech je rovněž uvedeno, že je iniciativní, prohlašuje se za spolupracovníka, ve spolupráci vidí svou morální povinnost, je důvěryhodný. Za spolupráci inkasoval vždy jednorázově 500 Kč. In: ABS, fond 879385 MV (dříve byl tento svazek veden také pod reg. č. 16707 Ostrava, a. č. 20967 Ostrava). Mikoláš byl vůbec rozporuplná osobnost, mimo jiné patřil k těm hokejistům, kterým stoupla sláva do hlavy. V 60. letech měl problémy s životosprávou i disciplínou, kdy mu hrozilo zastavení činnosti, přesto pod tlakem z vnějšku v klubu VŽKG zůstal. In: Franc, M. – Knapík, J. (2011). *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, Praha.

⁵¹ Brychta, M. (2014). Pražské jaro, vstup vojsk Varšavské smlouvy a počátek normalizace v Ostravě. In *České, slovenské a československé dějiny 20. století IX.*, Ústí nad Orlicí, s. 435–450; Archiv města Ostravy, *Sbírka dokumentů a vzpomínek z let 1967–1970*, k. 1; ABS, f. B 7/11, i. j. 20, č. j. VB-442/02-1968; Jiřík, K. et al. (1998). *Svědectví o roce 1968 v Ostravě*. Šenov u Ostravy; Pavelčíková, N. (1996). Počáteční fáze procesu normalizace v Severomoravském kraji v letech 1968–1971. In *Počátky normalizace na Severní a Střední Moravě*. Sborník studií, Praha.

⁵² Rozhovor autora s pamětníkem Josefem Mikolášem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

⁵³ Rozhovor autora s pamětníkem Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

byli si všichni dobře vědomi, že bez její podpory by takový rozmach sportu, zvlášť hokeje, nebyl vůbec možný. „V roce 1968 jsem už nebyl aktivním hokejistou, pracoval jsem ve Vítkovických železárnách a dělal zároveň nákupčího pro vítkovický klub. Staral jsem se o nákup hokejových potřeb a od 70. let jsem zastával funkci tajemníka a sekretáře vítkovického hokejového klubu. Takže jsem byl neustále spjat s hokejem a stále využíval určité výhody, např. jsem se nemusel účastnit schůzí KSČ apod. Musím, ale přiznat, že politika vždy sport ovlivňovala. Pamatuji se, že když byla Sparta Praha ve srabu, zašlo se za tehdejšími předsedou vlády Štrougalem a Sparta měla po problémech. To samé platilo v malém v Ostravě, kde byl hokej vždy podporován místními politiky, nikdy nebyl v tomto ohledu problém.“⁵⁴ Tvzení, že by politika, přinejmenším v 50. letech nezasahovala do osobního života hokejistů, není tak úplně pravdivá. Stačí vzpomenout na rok 1950, který se zapsal neslavně do historie československého hokeje. Před odletem reprezentace na mistrovství světa (MS) v Londýně bylo několik hráčů zatčeno a následně odsouzeno ve vykonstruovaných procesech.⁵⁵ Jeden z ostravských respondentů pan Ladislav Staněk byl do této reprezentace v Londýně také navržen. „V lednu roku 1950 mi byl doručen dopis z Ústředí ledního hokeje Československé obce sokolské. Do tří dnů jsem měl doložit osvědčení o státním občanství, fotografie, průkaz totožnosti, potvrzení o zaplacených daních, souhlas Krajského vojenského velitele, policejní přihlášku a další doklady. Vše jsem řádně doložil, ale účast na mistrovství mi byla zamítnuta. Tehdy jsem pocítil, jakou moc má politika a v budoucnu už jsem se do ničeho raději nepletl. Roli v mé neúčasti hrály tři faktory. Za prvé to byl negativní pracovní kádrový posudek, což bylo nepochopitelné, neboť na škole i v práci jsem podával vždy 100% výkon. Další důvod, který mohl hrát roli, byl fakt, že má sestra se provdala za muže, jehož bratr byl odsouzen ke čtrnácti letům vězení. Provinil se, když odvezl automobilem do Prahy Miladu Horákovou. Tento příbuzný nakonec dostal 9 let v dolech v Jáchymově. A třetím důvodem mohl být můj dotaz na soustředění v Brně roku 1949. Tam trénovali hráči nominovaní do reprezentace. Tehdy jsme se museli povinně účastnit přednášek, na jejichž konci byl prostor pro diskuzi. Já se tedy zeptal paní Šimečkové, která měla na starosti politickou výchovu národního mužstva, jaké má náš stát výhody z těžby uranu. Ten se totiž těžil pro Sovětský svaz. Paní Šimečková mi odpověděla, že v roce 1947 dovezl SSSR Československu 600 000 tun pšenice. Já na to řekl, že mi to nic neřekne o těžbě uranu. Na to byla diskuze skončena bez odpovědi. To, že jsem neodletěl na mistrovství světa, mě mrzí dodnes.“⁵⁶

Vítkovice se po několika pádech a složitých sezónách vrátily definitivně do I. ligy až v roce 1973, ale to už je jiná kapitola.⁵⁷ Všichni tři pamětníci zůstali Vítkovicím

⁵⁴ Rozhovor autora s pamětníkem Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011. To, že se L. Štrougal (předseda vlády ČSSR 1970–1988) o hokej zajímal, dokazuje i dobová fotografie, na které je zachycen u trofeje z mistrovství světa a Evropy v ledním hokeji z roku 1976 In: Dobrovodský, Vladimír et al. *Náš hokej*. Praha, 1985, s. 8.

⁵⁵ Šábl, V. – Gut, K. – Sigmund, Š. (1969). *Kniha o československém hokeji*. Praha: Olympia, s. 111–134; Gut, 100 let, s. 72–89; Macků, J. (2005). *Kauza Zábrodský: hokejový génius, ale jinak lotr*; Na oltáři komunismu: v ohnisku zájmu nelítostného režimu. Praha; Škutina, V. (1990). *Ztracená léta: příběh hokejového zločinu*. Pardubice.

⁵⁶ Rozhovor autora s pamětníkem Ladislavem Staňkem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011.

⁵⁷ Kořistková, 80 let, s. 82–89.

věrní i po odchodu do „hokejového důchodu“, kdy klubu pomáhali jako trenéři, poradci, funkcionáři, novináři, ale hlavně jako věrní fanoušci, pro které byl za střídačkami vyhrazen VIP prostor, nazývaný „urnový háj“.

ZÁVĚR

Z výzkumu jednoznačně vyplynulo, že hokej v Ostravě má silné kořeny. Vzniklo zde mnoho klubů, více či méně úspěšných, lední hokej přežil změny politických režimů, II. světovou válku, korupční skandály i problémy s financemi. Důkazem obrovského zájmu veřejnosti, ale i představitelů města o hokej jsou údaje o návštěvnosti, ale také fakt, že Ostrava byla prvním městem, kde byl postaven zastřešený zimní stadión a uskutečnilo se zde mnoho mezinárodních utkání. K nebyvalému rozvoji hokeje pomohl i průmyslový ráz města. Především šachty a Vítkovické železárny zaměstnávaly po II. světové válce nejen mnoho hokejistů, ale také fanoušků, bez kterých by ostravský hokej nebyl hokejem. Také si trávím tvrdit, že Ostrava se stala pro hráče, kteří zde měli možnost hrát, srdeční záležitostí. Atmosféra na ledové ploše zastřešeného stánku Josefa Kotase měla zvláštní kouzlo, které pamětníci nezažili na žádném jiném stadionu. Být součástí slavné historie ostravského klubu byla velká pocta, tu si ale musel každý zasloužit. Receptem na úspěch byla síla vůle, kolektivní bojovný duch, dřina a odříkání. Tato oběť měla jedno velké plus, na rozdíl od většinové společnosti mohli hokejisté dělat to, co je skutečně bavilo a naplňovalo, a to je dle mého názoru jeden z nejvýznamnějších faktorů, určujících kvalitu života. Přestože se jedná pouze o sondu do problematiky ledního hokeje v Ostravě, tak je možné tvrdit, že popsala nejen jednu epizodu dějin ostravského hokeje, ale představila čtenáři také subjektivní pohled, pocity a prožitky tří vybraných ostravských hokejistů poválečné éry a připravila vhodnou půdu pro budoucí badatele v této oblasti, kteří by měli vytvořit mnohem komplexnější studii zahrnující v první řadě širší spektrum narátorů. To znamená vést rozhovory nejen s tehdejšími aktivními hokejisty, ale také s trenéry, funkcionáři, závodními lékaři nebo představiteli politických orgánů, které měli co do činění s ostravským hokejem, resp. i s tehdejšími diváky.

PRAMENY A LITERATURA

Neperiodika

- 50 let Vítkovického hokeje. Ostrava, 1978.
60 let Vítkovického hokeje 1928–1988. Ostrava, 1988.
BARCUC, A. (1998). *Kapitoly z historie Moravské Ostravy a Přívozu*. Ostrava.
DOBROVODSKÝ, V. et al. (1985). *Náš hokej*. Praha.
DZURILA, V. – CÍLEK, R. (1980). *Svet pred maskou*. Bratislava.
FRANC, M. – KNAPÍK, J. (2011). *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. Praha.
GUT, K. – PRCHAL, J. (2008). *100 let českého hokeje*. Praha.
JIRÍK, K. et al. (1998). *Svědectví o roce 1968 v Ostravě*. Šenov u Ostravy.
KOŘISTKOVÁ, S. (2008). *80 let hokeje ve Vítkovicích: 1928–2008*. Ostrava.
KOSTKA, V. et al. *Lední hokej*. Praha, 1956.
MACKŮ, J. (2005). *Kauza Zábredský: hokejový génius, ale jinak lotr*; Na oltáři komunismu: v ohnisku zájmu nelítostného režimu. Praha.
MAREK, J. (1957). *Náš poměr k minulosti československé tělesné výchovy a sportu*. Praha.
MORAVEC, B. – CEKL, J. (1942). *20 let ostravsko-valašského sportu*. Olomouc.
MUCHA, V. (1975). *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*. Praha.

- MYŠKA, M – HOLÁ, V. – ZÁMEČNÍK, S. (1967). *Práce s pamětníky a vzpomínkami: Metodická příručka*. Ostrava
- NOVOTNÝ, F. (2006). *Stručný přehled dějin tělesné výchovy a sportu*. Ústí nad Labem. *Ostravský zimní stadion Josefa Kotase*. Frýdek-Místek, 1982.
- OTÁHAL, M. (2003). *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. Praha
- PUBAL, V. (1985) *Kroniky a kronikáři*. Praha.
- RITCHIE A. D. (2015). *Doing Oral History*. Oxford Press.
- SÁBL, V. – GUT, K. – SIGMUND, S. (1969). *Kniha o československém hokeji*. Praha: Olympia.
- SCHÖRKEN, R. – BERGMANN, K. (1982). *Geschichte im Alltag – Alltag in der Geschichte*. Düsseldorf.
- ŠKUTINA, V. (1990). *Ztracená léta: příběh hokejového zločinu*. Pardubice.
- THOMPSON, P. (1978). *The voice of the Past: Oral History*. New York.
- TJ Baník Ostrava OKD: 1891–1986*. (1986). Ostrava.
- VANĚK, M – MÜCKE, P. (2011). *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. Praha.
- VANĚK, M. – MÜCKE, P. – Pelikánová, H. (2007). *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha.
- VANĚK, M. – OTÁHAL, M. (1999). *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. Praha.
- VANĚK, M. – URBÁŠEK, P. (2005). *Vítězové? Poražení? Životopisná interview II. díl: Politické elity v období tzv. normalizace*. Praha.
- VANĚK, M. (2003). *Orální historie: metodické a technické postupy*. Olomouc.
- VANĚK, M. (2008). *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Praha.
- VORLÄNDER, H. (1990). *Oral History: mündlich erfragte Geschichte*. Göttingen.

Článek v časopise

- KUBALA, K. (2008). Stavba ostravského zimáku. *Moravskoslezský deník*, 2008, č. 282, s. 2.
- Vítkovice poprvé mistry. In: *Ostravská radnice: informační měsíčník pro občany města*, 2004, č. 4, s. 11.

Příspěvek ve sborníku

- BRYCHTA, M. (2014). Pražské jaro, vstup vojsk Varšavské smlouvy a počátek normalizace v Ostravě. In: *České, slovenské a československé dějiny 20. století IX.*, Ústí nad Orlicí, s. 435–450.
- PAVELČÍKOVÁ, N. (1996). Počáteční fáze procesu normalizace v Severomoravském kraji v letech 1968–1971. In: *Počátky normalizace na Severní a Střední Moravě*. Sborník studií, Praha.
- Závodní časopis pracujících VŽKG JISKRA. CV KSČ, CPV ROH, OV ČSM a správa podniku VŽKG, 1957, XIII, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, s. 2.

Nepublikovaná kvalifikační práce

- STAŘINSKÁ, L. (2010). *Lánská akce v pramenech Archivu OKD, a. s.* Bakalářská práce. Ostrava.

Archivní prameny

- Archiv bezpečnostních složek, f. B 7/11, i. j. 20, č. j. VB-442/02-1968.
- Archiv bezpečnostních složek, fond 879385 MV.
- Archiv města Ostravy, f. Sbíрка paměti a historicko-vlastivědných rukopisů. Vladimír Doležilek, TJ Baník Ostrava OKD 1950–1991, inv. č. 287, kart. 23.
- Archiv města Ostravy, f. Sokol Vítkovice, kart. 1.
- Archiv města Ostravy, f. Sportovně společenský klub Vítkovice, kart. 19.
- Archiv města Ostravy, fond (f.) TJ Sokol Mariánské Hory, kart. 4, 7
- Archiv města Ostravy, fond Sportovně společenský klub Vítkovice, kart. 20
- Archiv města Ostravy, *Sbíрка dokumentů a vzpomínek z let 1967–1970*, k. 1

Ostatní prameny

Osobní korespondence L. Staňka.

Rozhovor autora s pamětníkem Josefem Mikolášem, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011

Rozhovor autora s pamětníkem L. Staňkem, Ostrava, listopad 2010 – červenec 2011

Rozhovor autora s pamětníkem Oldřichem Netoličkou, Ostrava, listopad 2010 – červen 2011

Mgr. Martin Brychta, DiS.

Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Reální 5, 701 03 Ostrava

e-mail: brychtamartin@email.cz

OLYMPIÁDA VE STÍNU TERORISMU

OLYMPICS IN THE SHADOW OF TERRORISM

MAREK WAIC

Katedra základů kinantropologie a humanitních věd

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Předkládaná studie se zabývá Olympijskými hrami v Mnichově v roce 1972, resp. tragédií, která je poznamenala. Na těchto olympijských hrách se izraelští sportovci stali terčem útoku palestinských teroristů, který po neúspěšném zásahu bavorské policie skončil vraždou jedenácti členů izraelského olympijského týmu.

Hlavním cílem příspěvku není detailní popis mnichovské tragédie, ale hledání jejích příčin, především v kontextu nekončícího sionisticko-palestinského konfliktu a jedinečné shody nešťastných okolností, která k zavraždění izraelských sportovců a trenérů vedla. První část textu je věnována stručné rekapitulaci vývoje zmíněného konfliktu, protože bez jeho znalosti nelze osvětlit akci palestinských teroristů, která vešla do dějin pod názvem útok teroristů ze skupiny Černé září.

Druhá část je věnována záměru pořadatelů uspořádat bezstarostné hry, který měl svoji historicko-politickou motivaci, ale v důsledku teroristický útok velmi usnadnil. Také je poukázáno na nepřipravenost bavorské policie související se skutečností, že evropské bezpečnostní síly sice již s terorismem nějaké zkušenosti měly, ale s takto vedeným útokem se setkaly poprvé. V kontextu studené války v oblasti sportu je zmíněna také reakce Československa na mnichovskou tragédii.

Klíčová slova: Olympijské hry 1972, Černé září, bezpečnost olympijské vesnice, nezdařený policejní zásah, reakce Izraele

ABSTRACT

This study deals with the Olympics in Munich in 1972 or more precisely with tragedy that has affected them. At these Olympics Israeli athletes became target of Palestinian terrorist attack which after failed intervention of Bavarian police ended with murder of eleven members of the Israeli Olympic team.

The main purpose of this contribution is not detailed description of the Munich tragedy but the search for its causes especially in the context of unending Zionist-Palestinian conflict and unique consensus unfortunate circumstances that led to the murder of Israeli athletes and their coaches. The first part is devoted to a brief recapitulation of the mentioned conflict because without knowing the context of this development can not we illuminate the action of Palestinian terrorists which became known as attack terrorist group Black September.

The second part is devoted to the intention of the organizers to arrange peaceful games which had its historical and political motivation but eventually these intentions

did ease the attack. It is also pointed out the lack of preparedness of the Bavarian police related to the fact that the European security forces has had some experience but not with such a lead attack. In the context of the Cold War in sport it is also mentioned reaction of Czechoslovakia in the Munich tragedy.

Key words: Olympic Games in 1972, Black September, Olympic village safety, failed police response, Israel's response

ÚVOD

XX. olympijské hry v Mnichově na sklonku léta 1972 poznamenal teroristický čin, který do té doby Evropa ještě nezažila. Jeho brutalita šokovala světovou veřejnost o to více, že se odehrál na olympiádě, která se měla nést ve znamení míru, radosti a porozumění. Průběh mnichovského masakru byl takřka hodinu po hodině popsán dvěma autory (Aaron J. Klein a Simon Reeve), kteří měli k dispozici několik tisíc stránek dokumentů, jež rodinám zavražděných izraelských sportovců a trenérů poskytla koncem 90. let 20. stol. německá vláda. Obě knihy (*Protiúder a Jeden den v září Mnichov*) se také opírají o přímá či nepřímá svědectví pamětníků.

Hlavním cílem předkládaného příspěvku proto není detailní popis mnichovské tragédie, ale hledání jejích příčin, především v souvislosti s nekončícím sionisticko-palestinským konfliktem a objasnění jedinečné shody nešťastných okolností, která k zavraždění izraelských sportovců a trenérů vedla. V kontextu studené války v oblasti sportu je zmíněna také reakce Československa na mnichovskou tragédii.

METODIKA

Předkládaný text můžeme označit za přehledovou studii, která se opírá ve své majoritě o analýzu sekundární literatury a relevantních výpovědí některých pamětníků dostupných na internetu. Z interpretačního hlediska bylo mojí snahou vystihnout především příčiny jednání přímých i nepřímých aktérů mnichovské tragédie.

Palestinci a Izraelci mezi stoletím nacionalismu a začátkem 70. let

V osmanské říši, jejíž součástí bylo až do první světové války také území většiny arabského poloostrova, žili Židé ne zrovna v klidu a pohodě, ale o poznání bezpečněji než v Evropě, kde je vládnoucí křesťanská moc vyloučila ze života majoritní společnosti. Teprve osvícení panovníci 18. stol. částečně zrovnoprávnili Židy *de iure* a zabránili pogromům, ale následující století razantně se rozvíjejícího moderního nacionalismu přineslo, a to také v arabském světě, mohutnou vlnu etnického antisemitismu.

Tento antisemitismus vyvolal u Židů pocit národní sounáležitosti a zrodil se sionismus, tj. židovský nacionalismus, a s ním i myšlenka ustavení židovského státu. Víze o jeho vzniku v průběhu 19. stol. publikovala celá řada sionistických myslitelů, z nichž nejznámějším se stal vídeňský novinář Theodor Herzl vydáním knihy *Židovský stát* (1896), ve které uvádí jako jednu z alternativ umístění židovského státu do Palestiny.

Jiná územní varianta pro zamýšlený židovský stát kromě Palestiny, kde na začátku 20. století *de facto* 90 % půdy drželi arabští rolníci a pasteveři, nepřišla na pořad dne. De *iure* však většinu palestinské půdy vlastnilo několik desítek arabských rodin a klanů, z nichž většina jejich členů v Palestině nežila, a proto ji sionistům ochotně prodávali, často s podmínkou odchodu arabských rolníků, kteří na půdě hospodařili několik generací. Značnou část nákupu palestinských pozemků financoval Edmond

Rothschild a podpora bohatých a vlivných Židů, žijících v Evropě a v USA, se stala pro vznik i existenci židovského státu, když ne klíčovou, tak velmi důležitou. V roce 1947, těsně před vznikem izraelského státu, zůstalo však 80 % půdy v arabském vlastnictví, z čehož vyplývá, že Izrael vznikl převážně na území, která patřila palestinským Arabům.

Osmanská říše se v průběhu 19. stol. rozpadala, ale Palestina až do první světové války zůstala její součástí a přední východ byl doménou velmocenských zájmů Velké Británie. Britové za první světové války stranili spíše Arabům, resp. podporovali jejich boj proti společnému nepříteli, tj. proti Osmanské říši. V roce 1920 se vítězné mocnosti rozhodly svěřit Palestinu jako mandátní území Velké Británii, jejíž vláda se tak stala zodpovědnou za sociální a hospodářský rozvoj území, jež jí bylo svěřeno, až do doby, kdy jeho obyvatelé budou schopni se politicky osamostatnit. V období mezi dvěma světovými válkami neutuchal příliv židovských přistěhovalců do Palestiny, což u Arabů budilo podezření, že se z osmanského bláta dostali do britské louže. Rýsoval se konflikt dvou národů, které si dělaly nárok na jednu zemi, čehož si byli sionističtí představitelé vědomi. Ben Gurion (1886–1973) v roce 1918, kdy již byl velmi aktivním sionistou, prohlásil: „...*Není možné vyřešit spor mezi Židy a Araby... a musíme si toho být vědomi, my jako národ chceme, aby tato země byla naše, oni chtějí tuto zemi za jejich...*“ Stejný názor sdílel i pozdější soupeř Bena Guriona, zástupce radikálního křídla sionismu, Vladimír Žabotinskij (1880–1940): „...*Arabové milovali svoji zemi stejně jako Židé. Instinktivně velmi dobře pochopili záměry sionistického hnutí a jejich rozhodnutí bránit se bylo naprosto přirozené. Mezi Araby a Židy nedošlo k nedorozumění, jednalo se o přirozený spor....*“¹

Druhá světová válka opět přinesla palestinským Arabům britskou přízeň. Na straně spojenců sice bojovalo 26 000 palestinských Židů, ale pro Brity bylo důležitější, aby Arabové nepodporovali nacistické Německo, což by mohlo mít pro poměr sil na africkém bojišti zásadní význam. Britové dlouho bránili lodím plným Židů přechajících před nacisty, aby své pasažéry vylodily v Palestině, za což jich stovky zaplatilo životem. Ve světle poválečného poznání hrůz holocaustu vypadá britská politika dosti odpudivě, ale pro Winstona Churchilla, který byl příznivcem sionismu, byla celkem pochopitelně důležitější konečná porážka nacistického Německa než osud stovek jeho obětí.

Ve svém odmítavém postoji k židovskému přistěhovalectví do Palestiny setrvali Britové i po konci války. K jejich nepříteli pozitivnímu postoji vůči sionistům přispěla činnost radikálních sionistických organizací: Irguma a Bojovníci za svobodu Izraele (Lochamei Chérut Izrael zkratka Lechi), kterou Britové nazývali Sternův gang podle jejího zakladatele obdivovatele nacistického Německa Abrahama Sterna. V roce 1944 v Káhiře zavraždili příslušníci Lechi, lorda Moyneho, který byl zodpovědným za britskou imigrační politiku do Palestiny. Především tento čin, který nelze nazvat jinak než teroristickým, ovlivnil britský názor na vznik židovského státu. Potvrzují to také slova Winstona Churchilla. „...*Pokud mají naše sny o sionismu skončit v kouři zbraní atentátníků a naše práce pro sionismus zplodí jen gangstery hodné nacistického Německa, mnoho lidí jako já přehodnotí pozici, kterou do té doby v podpoře sionismu tak neochvějně zastávali...*“²

¹ Cit. podle Čejka, M. (2005). *Izrael a Palestina*. Brno: Centrum strategických studií, s. 42–43.

² Cit. podle tamtéž, s. 60.

Jak ukazuje následující tabulka, po druhé světové válce žilo v Palestině stále 2x více Arabů než Židů.

Rok	Celkově	Muslimové	Židé	Křesťané	Ostatní
1922	752 048	589 177 (78 %)	83 790 (11 %)	71 464 (10 %)	7 617 (1 %)
1931	1 036 339	761 922 (74 %)	175 138 (17 %)	89 134 (9 %)	10 145 (1 %)
1945	1 764 520	1 061 270 (60 %)	553 600 (31 %)	135 550 (8 %)	14 100 (1 %)

Zdroj: http://en.Wikipedia.org/wiki/British_mandate_of_Palestine

Britové se snažili jednat o uspořádání v Palestině s Araby i Židy, ale pochopitelně nebyli úspěšní. Arabové odmítali další židovské přistěhovalectví do Palestiny a vznik židovského státu na území, které celkem právem považovali za svoji vlast a sionisté rozhodně nebojovali za to, aby mohli žít v arabském státě. Britská politika po druhé světové válce řešila řadu vnitřních i zahraničních problémů, a proto se rozhodla jednoho z nich, který neměl řešení, zbavit. 25. února 1947 Britové předložili otázku Palestiny Organizaci spojených národů.

OSN vytvořila komisi, se kterou Arabové odmítli jednat, protože v její činnosti viděli porušení práva národů na sebeurčení. Její členové pak jednali pouze se sionisty. Komise valnému shromáždění OSN doporučila: Palestina bude rozdělena do osmi částí. Tři měly připadnout židovskému státu a tři arabskému. Sedmou částí bylo město Jaffa, které mělo tvořit arabskou enklávu uvnitř židovského státu. Osmou částí se měl stát Jeruzalém, který měl pro svá etnická i náboženská specifika dostat zvláštní status (*corpus separatum*) pod správou poručenské rady OSN.

29. listopadu 1947 valné shromáždění OSN poměrem hlasů 33 : 13 tento návrh schválilo. Proti byly pochopitelně všechny arabské státy, Řecko a Kuba. V Tel Avivu se slavilo rozhodnutí, v které příliš nedoufali ani sami sionisté. V roce 1947 již světová veřejnost znala všechny hrůzy holocaustu a poválečný osud Židů ovlivnil také postoj amerického prezidenta Harry Trumana. USA vznik židovského státu podpořily, spolu se Sovětským svazem, což bylo překvapení. J. V. Stalin hodlal posílit vliv svého impéria na blízkém východě a domníval se, že bude schopen následnou politickou orientaci židovského státu ovlivnit ve prospěch posílení komunistického tábora. Spoléhal přitom na levicově orientované sionisty a vznik kibuců vyhodnotil jako krok ke komunistickému kolektivismu.

Po druhé světové válce došlo v Palestině k první vlně vzájemného arabsko-židovského násilí, především v těch místech, která byla osídlena příslušníky obou etnik. Měsíčně umíraly stovky lidí. V květnu 1948 přepadli příslušníci oddílů Irgumu a Lechi palestinskou vesnici Dejr Jásín nedaleko Jeruzaléma a zmasakrovali její obyvatele, přičemž počet obětí je uváděn mezi 100–250. V odpověď za vraždění v palestinské vesnici napadli arabští ozbrojenci před Jeruzalémem konvoj izraelských lékařů a sester – 90 z nich uhořelo v obrněných vozech, z kterých nebylo úniku. Masakr v Dejr Jásín vyvolal rozsáhlý exodus palestinských Arabů. Několik set tisíc jich v panice uprchlo z rodné země. K exodu Palestinců přispěla také média arabských států, která uvedený masakr a další násilnosti Židů líčila s patřičnou dramatickostí.

Ani dnes se odborníci na přední východ neshodují, zda ozbrojenci z militantních židovských seskupení, s tichým souhlasem domácích představitelů sionismu, chtěli masakrem v palestinské vesnici zmíněný exodus vyvolat, nebo se jednalo „jen“ o další

článek v řetězu vzájemných násilností. Každopádně exodus palestinského obyvatelstva, těsně před vyhlášením nezávislosti Izraele, sionistům velmi usnadnil jejich úlohu při tvorbě národního židovského státu.

14. května 1948 první premiér židovského státu Ben Gurion vyhlásil izraelskou nezávislost a o den později nový stát uznaly USA následovány Sovětským svazem a jeho satelity. Vzápětí na Izrael zaútočila vojska většiny arabských států předního východu. Při vypuknutí konfliktu byla jasná početní převaha na straně Arabů. Jejich jednotky však neměly žádné bojové zkušenosti, postrádaly jednotné velení a disponovaly pouze zastaralou výzbrojí. Také motivace židovských vojáků, z nichž mnozí získali bojové zkušenosti za druhé světové války a bojovali o přežití, byla poněkud jiná než u příslušníků arabských sborů.

Židům zoufale chyběly zbraně. Pomohlo Československo, které dodalo izraelské armádě 84 letadel a velké množství pěchotních zbraní a munice, za něž si komunistická vláda nechala dobře zaplatit. Výcvik izraelských pilotů také probíhal v Československu. David Ben Gurion v roce 1967 prohlásil, že: „...*dodávky československých zbraní zachránily Izrael...*“³

Do 19. července byl arabský útok odražen a židovské jednotky získaly kontrolu nad územím přiřčeným Izraeli OSN, jejíž rezoluce o Palestině v důsledku války zůstala pouze na papíře. Poraženými se stali hlavně palestinští Arabové, kteří agresory nebyli a většina z nich proti Židům ani nebojovala. Území, kde se měl rozkládat jejich stát, si rozdělily arabské státy: Egypt (pásmo Gazy) a Jordánsko (Západní břeh) a zbytek (severní Galilea a Negev) obsadil Izrael. Počet palestinských uprchlíků dosáhl 914 000. Mnozí z uprchlíků se usadili na území dnešního západního břehu a pásma Gazy. Zaniklo 450 arabských vesnic a měst. Část z nich byla rozbořena, část osídlena novými židovskými přistěhovalci. V roce 1969 tehdejší izraelský ministr obrany Moše Dajan (1915–1981) prohlásil: „...*V této zemi nebyla vybudována ani jedna osada na místě, kde by předtím nežilo arabské obyvatelstvo...*“⁴ Palestinci, kteří zůstali v Izraeli a jejichž počet se pohyboval okolo pouhých 100 000, se stali občany druhé kategorie. Židovská populace v důsledku zvýšeného přistěhovalectví v roce 1949 přesáhla jeden milión obyvatel. Část nových přistěhovalců do Izraele tvořili Židé z východní Evropy, část Židé z arabsko-muslimských zemí – Maroka, Egypta, Tuniska, Iráku, Íránu, Jemenu, kde žily do té doby po staletí velké židovské komunity. Zákon o návratu zaručil každému člověku s židovskými kořeny, ať se nachází kdekoli na světě, právo přijít do Izraele jako nový přistěhovalec a získat izraelské občanství.

Situace palestinských uprchlíků byla v padesátých letech velice vážná. Nejenže jim Izrael neumožnil návrat, ale navíc jich sousední arabské země začaly nezřídka zneužívat k dosažení svých cílů, aniž by jim skutečně pomohly. S výjimkou Jordánska nebyla palestinským uprchlíkům nikde dána možnost získat státní občanství. Relativně slušného zacházení se jim dostalo v Sýrii, naopak ve velmi špatných podmínkách žili palestinští uprchlíci v Libanonu. Egyptané v palestinských utečeneckých táborech v Gaze organizovali komanda tzv. fidájínů a začali je vysílat k ozbrojeným prepadům v Izraeli. Izraelští Židé uhájením svého státu připravili palestinským Arabům v leccem podobný osud, který provázel Židy po dlouhá staletí. Palestinci ztratili svoji vlast

³ Cit. podle tamtéž, s. 81.

⁴ Cit. podle tamtéž, s. 75.

a stali se běženci bez domova. Vlády okolních států na čele s Egyptem a Sýrií, pro něž se stalo hlásání nesmiřitelného nepřátelství vůči Izraeli pevnou součástí politické rétoriky, sledovaly především vlastní mocenské zájmy a osud Palestinců jim na srdci příliš neležel.

Vývoj Izraelsko-palestinského konfliktu, podobně jako politiku arabských států blízkého východu, ovlivnil vznik a akcelerace studené války, v jejímž víru se naděje na spravedlivější politický kompromis mezi Izraelci a Palestinci pod patronací mezinárodního společenství rovnala nule. Ještě asi rok po založení Izraele proudila do židovského státu československá pomoc. Mnozí sionisté, včetně prvního premiéra Izraele Bena Guriona, kteří pocházeli z východní Evropy a v mládí poznali tamější antisemitismus, však rozhodně netoužili po spojení s novou – komunistickou formou ruského carismu.

Když se vidina Izraele jako lidově demokratického státu začala rozplývat, Stalin a s ním pochopitelně vládci satelitů Sovětského svazu postupně přehodnotili svůj postoj k židovskému státu a svoji politiku na Blízkém východě. Izrael se v očích komunistických politiků v druhé polovině roku 1949, kdy přijal významnou hospodářskou pomoc od USA, zařadil do tábora západních imperialistů. V komunistických zemích začala na počátku 50. let tajná policie pod vedením sovětských poradců pátrat v řadách komunistických funkcionářů, vedle trockistů a titovců, také po agentech sionismu. Po zatčení Rudolfa Slánského, zdůvodněném především podporou sionismu, Klement Gottwald na prosincové celostátní konferenci KSČ v roce 1951 prohlásil: „...byl odhalen nový kanál, jímž proniká zrada a špionáž do komunistické strany. Je to sionismus... Sionistické organizace...zneužívají utrpení, které židům přičinil Hitler... Možno přímo říci, že z popela Osvětimi a Majdanku chtějí vytloukat kapitál...“⁵ Sovětský svaz začal hledat na Blízkém východě spojence v arabském světě.

V roce 1954 se vojenským převratem dostal v Egyptě k moci Gamál Abd an-Násir.

Jeho vládě poskytla Velká Británie a USA značnou finanční pomoc. V září 1955 však Násir podepsal smlouvu na dodávky zbraní z Československa a USA egyptskému režimu další už slíbenou pomoc zastavily, aby ho donutily přerušit styky s komunistickým východem. Účinek byl opačný. Egyptu poskytl pomoc, včetně vojenské, Sovětský svaz. V červenci 1956 Násir oznámil znárodnění Suezského průplavu a Egyptské loďstvo zahájilo blokádu izraelského přístavu Eilat na jihu země, jediného vstupu izraelských lodí do Rudého moře.

Po dohodě s Francií a Británií zaútočili Izraelci na Egypt a s podporou letectva zmíněných evropských mocností obsadili většinu sinajského poloostrova. Spojené státy se od této akce distancovaly, pravděpodobně proto, že si po ženevské konferenci⁶ v předešlém roce nepřály zvýšení napětí se SSSR. Dokonce prosadily za podpory SSSR rezoluci vyzývající Izrael ke stažení armády na linii příměří z roku 1948. Druhá

⁵ Cit. podle Sedlák, P. (2008). *Po té. Postoj a přístup k židům po druhé světové válce (1945–1947/1953)*. Doktorská disertační práce. Brno: FF Masarykovy Univerzity. 326 s.

⁶ V červenci se sešli zástupci vítězných mocností 2. sv. války v Ženevě. Setkání, ač nepřineslo konkrétní výsledky, tak přechodně přispělo k zmírnění napětí mezi východem a západem.

válka skončila pro obě strany přijatelnou remízou. Izrael byl sice donucen se stáhnout ze Sinaje, ale zlikvidoval základny fedajínů a otevřel si znovu přes Tiranské úžiny cestu do Rudého moře. Násirovi rezoluce OSN umožnila zachovat si domácí popularitu a upevnila egyptsko-sovětské vztahy. Napětí mezi Izraelem na jedné straně a Egyptem a Sýrií na druhé straně bojové linie se ale nezmínilo a další konflikt byl jen otázkou času.

V roce 1964 byla s podporou Gamálly Násira založena Organizace pro osvobození Palestiny (OOP), která se postupně vypracovala na největší palestinskou organizaci, zastřešující další palestinské exilové „civilní“ i „bojové“ frakce. V roce 1965 založil palestinský inženýr Jásir Arafat, vlastním jménem Mohammed Jásir-Abdal Raúl Kudwa Al-Husajní, organizaci Fatah, která začala být nepřesně označována jako ozbrojené křídlo OOP, a od poloviny 60 let začali její příslušníci s gerilovými a teroristickými útoky proti Izraeli.

V deklaraci OOP, přijaté v květnu 1964 na jejím ustavujícím sjezdu, mimo jiné stálo: „...*Ozbrojený boj je jedinou cestou k osvobození Palestiny. ...Palestinský arabský lid prohlašuje, že je nezvratně rozhodnutý a pevně odhodlaný pokračovat ve svém boji a usilovat o ozbrojenou revoluci, jejímž cílem je osvobození jeho země a návrat do ní. Trvá také na svém nároku na normální život v Palestině a na uplatnění svého práva na sebeurčení a svrchovanost.*

Bojové akce přepadových oddílů jsou základem lidového boje za osvobození...

Boj za osvobození Palestiny je z arabského hlediska národní povinností...“⁷

V druhé polovině šedesátých let opět narůstalo napětí mezi Izraelem a jeho arabskými sousedy. Násir v polovině května vyzval vojska OSN k odchodu ze Sinaje, kde byla na základě rezoluce valného shromáždění rozmístěna po první válce. Po jejich odchodu se začala egyptská armáda stahovat k izraelským hranicím.

Generální štáb izraelských vojsk v čele Jicchakem Rabinem usoudil, že tzv. preemptivní úder (bývá charakterizován jako reakce na bezprostřední ohrožení, preventivní je reakce na dlouhodobější ohrožení) je nezbytný. 5. června 1967 vzlétly izraelské bojové letouny a dokonale zaskočily letecké síly Egypta, Sýrie i Jordánska. Na zemi zničily více než 400 letadel. Ovládly tak vzdušný prostor a ani velká převaha pozemních sil provázená chaotickým velením a nekoordinovaným postupem armád Egypta, Sýrie a Jordánska nevedla k arabskému vítězství. Naopak, arabské státy utrpěly fatální porážku. Izraelská armáda obsadila západní břeh včetně východního Jeruzaléma a dalších arabských měst (Ramalláh, Hebron, Betlém), egyptské pásmo Gazy, Sinajský poloostrov a Golanské výšiny na hranicích se Sýrií. Izraelská vláda následně odmítla rezoluci OSN o stažení svých vojsk z okupovaných území. Získala totiž rozsáhlá nárazníková pásma se strategickým významem. Zvláště se Izraelci těšili z dobytí Golanských výšin. Z těch totiž mohla syrská armáda území židovského státu, odstřelovat, což také před válkou činila. Navíc byla zajištěna ochrana Galilejského jezera, největšího zdroje vody pro Izrael. V pásmu Gazy a na Západním břehu, kde před šestidenní válkou nežilo žádné židovské obyvatelstvo, se přes milion Palestinců dostalo pod izraelskou okupaci a 300 tisíc jich uprchlo do Jordánska.

⁷ Cit. podle Čejka, M. (2005). *Izrael a Palestina*. Brno: Centrum strategických studií. 105 s.

Pásmo Gazy bylo původně součástí mandátu Palestina. V roce 1948 obsadil Egypt. Jeho rozloha je 360 km² a dnes patří k nejzaldnějším částem planety. OSN uvádí hustotu osídlení ve zdejších uprchlických táborech až 50 000 obyvatel na km² (např. v Praze je průměrně cca 2300 obyvatel na km²).⁸ Část Palestinců z okupovaných území sice našla práci v Izraeli, ale 360 km² Gazy patřilo a patří k místům s největší nezaměstnaností. Bezvýchodnost buď vede k rezignaci, nebo plodí nenávist. Vojenská okupace palestinských území posílila gerilové organizace typu Fatah. Většina palestinské veřejnosti se ztotožnila s myšlenkou nutnosti násilného boje s židovským státem a další mladí Palestinci se chopili zbraní.

Olaj do ohně začala přilévat výstavba židovských osad na okupovaných územích, kterou podporovaly všechny izraelské vlády. Vedle pragmatických osadníků, které na okupovaná území lákaly různé materiální výhody, osady zakládali (často bez souhlasu izraelských úřadů) také ortodoxní judaisti, kteří vítězství v šestidenní válce interpretovali jako začátek éry spasení židovského lidu. Problematické „soužití“ s Palestinci pak radikalizovalo i většinu pragmatických osadníků, kteří významně přispěli k renezanční militantní protiarabské politiky, jejíž představitelé začali hrát na izraelské vnitropolitické scéně ne rozhodující, ale významnou roli.

Palestiniští bojovníci v přímém střetu s izraelskou armádou zocelenou ve dvou válkách a již vyzbrojenou špičkovou vojenskou technikou „made in“ USA samozřejmě neměli nejmenší šanci na úspěch. Izraelsko-palestinský střet se proto stal učebnicovým příkladem asymetrické války, kdy obě strany disponují zcela rozdílnou vojenskou silou a prostředky. Rozdíl mezi gerilovou válkou a terorismem můžeme také vymezit z hlediska cílů. V prvním případě se jedná o útoky většinou na nepřátelskou armádu, objekty se strategickým významem apod., ve druhém jsou obětí útoků především civilisté, včetně politiků.

Palestinci z důvodů praktických (útočit na vojenské izraelské cíle šlo těžko) a propagandistických (hodlali ukázat, z jejich pohledu, genocidu palestinského národa světové veřejnosti) zvolili cestu terorismu. Na počátku 70. let zvýšila svoji aktivitu např. Lidová fronta pro osvobození Palestiny (LFOP). Nastala doba bombových útoků, únosů letadel a pokusů o atentáty na izraelské představitele. Na tyto teroristické útoky Izrael vždy odpověděl tvrdou odvetou. Útočil hlavně na uprchlické tábory a osídlení Palestinců na okupovaných územích, kde měli palestiniští teroristé své základny. Těžko je mohli mít jinde a při hustotě obyvatel především v uprchlických táborech každá odvěta přinesla smrt velkému počtu palestinských civilistů. Většinou byl na palestinské straně několikanásobně větší počet obětí, než u předcházejícího palestinského útoku.

Vypukl začarovaný kruh násilí, při kterém Izraelci odpovídali na palestinský terorismus terorem a Palestinci kontrovali novými teroristickými útoky. Po každém prolití židovské krve volala většina izraelské společnosti po ještě tvrdší odvetě a v arabském světě začali být palestiniští teroristé oslavováni jako hrdinové.

Na začátku 70. let přenesli palestiniští extrémisté svůj boj také do západní Evropy, a to z několika důvodů:

1) Propagace svého „spravedlivého“ boje před evropskou veřejností, jež zaznamenala úspěch mezi mladými levicovými radikály, kteří vzešli z hnutí Nové levice.

⁸ Čejka, M. (2005). *Izrael a Palestina*. Brno: Centrum strategických studií. 119 s.

2) Bezpečnostní síly států kontinentální Evropy, byť už určité zkušenosti s terorismem „díky“ např. Brigade Rose (Rudé Brigády) a Rote Armee (Rudá Armáda RA)⁹ měly, nebyly na brutální a dobře organizované teroristické útoky připraveny, a ty pak měli větší šanci na úspěch.

3) Palestiniští teroristé a jejich arabští i evropští spojenci používali např. únosy letadel jako prostředek k vydírání vlád západoevropských států, a ty, aby zabránily případnému krveprolití, požadavky teroristů často splnily.

4) Řada mladých arabských radikálů na počátku 70. let již v západní Evropě žila a studovala, takže mohli být užiteční při vytváření zázemí i plánování teroristických útoků.

5) Čelní organizátoři arabského terorismu před pronásledováním bezpečnostních složek západoevropských států, popřípadě agentů Mosadu, mohli prchnout za železnou oponu a nalézt relativně bezpečný azyl v evropských komunistických diktaturách.

Černé září

Vlna palestinských uprchlíků po šestidenní válce změnila demografickou mapu Jordánska a OOP začalo mocensky konkurovat Jordánskému králi Husajnovi. V palestinských uprchlických táborech začali jordánští úředníci ztrácet autoritu a ozbrojenci OOP útočili na izraelské území bez koordinace s jordánskou armádou. Husajn I. se s nastalou situací nehodlal smířit. Když v únoru 1970 přímo v Ammánu vypukly potyčky mezi jordánskými bezpečnostními silami a ozbrojenými Palestinci, Husajnovi hrozil atentát a bojovníci Lidové fronty pro osvobození Palestiny na jordánském letišti vyhodili do vzduchu tři unesená západní letadla, vyhlásil král Husajn 16. září 1970 stanné právo. Proti Palestincům byly nasazeny tanky a dělostřelectvo, což Jásira Arafata donutilo podepsat dohodu o zrušení palestinských gerilových základů a nařídil svým bojovníkům složit zbraně. Členové militantních skupin odmítli kapitulovat a vyzvali ke svržení krále Husajna. Jordánská armáda ale obsadila jejich poslední základny a tisíce palestinských radikálů zabila. Zbylí palestiniští ozbrojenci uprchli přes Sýrii a zabydleli se v okolí libanonské metropole Bejrútu.

Jedna z reakcí na krvavou válku v Jordánsku byl na podzim 1971 vznik organizace Černé září, jehož počátečním cílem se stala pomsta mrtvých palestinských bojovníků zabitých Husajnovou armádou a policií. Vyhnání Palestinců z Jordánska oslabilo bojovou sílu Fatahu, což vedlo k nové strategii osvobozeneckého boje Palestinců. Pro teroristické útoky na Předním východě a především v Evropě se jevílo jako nejvhodnější vytvořit menší elitní skupinu, organizačně nijak svázanou s Fatahem, která bude teroristické útoky plánovat a organizovat. Iniciativy se chopil Abú Daoud, který velel silám Fatahu v Jordánsku. Faktickým vůdcem Černého září se stal učitel Abú Ijád, který vyzval ke spolupráci několik mužů, kteří působili ve výzvědné službě Fatahu, jež se po vypuzení palestinských bojovníků z Jordánska rozpadla. Tito radikálové tvořili elitu tzv. palestinského hnutí odporu. Svým zástupcem Ijád jmenoval Aliho Hasana Salámu.¹⁰

⁹ Italská a západoněmecká levicově-teroristická skupina. Obě byly založeny v roce 1970. V létě 1970 členové RA absolvovali v Jordánsku výcvik vedený palestinskými bojovníky.

¹⁰ Reeve, S. (2006). *Jeden den v září Mnichov*. Praha: Argo, s. 53–54.

Černé září se lišilo od ostatních palestinských organizací tím, že nemělo žádné sídlo a jeho příslušníci operovali relativně nezávisle na dalších radikálních skupinách. Jeho první akcí byla vražda jordánského premiéra Wasfiho Al-Tella. Poté následovaly útoky na jordánská velvyslanectví v Ženevě, Paříži, střelba na jordánského ambasadora v Anglii a další teroristické útoky především na Jordánce. Mosad nevěnoval činnosti Černého září větší pozornost, protože až do května 1972 byla zaměřena hlavně na jordánské cíle. V květnu 1972 unesli teroristé s vazbou na Černé září letadlo belgické letecké společnosti Sabena. Cílem bylo letiště v Tel Avivu, na kterém chtěli teroristé vyměnit rukojmí za otevření izraelských věznic. Protiizraelskou elitní jednotkou, která rukojmí osvobodila, byli zneškodněni.

Únos letadla Sabeny zájem agentů izraelských tajných služeb o Černé září příliš nezvýšil. Na jejich obhajobu je třeba dodat, že v roce 1972, plném útoků na domácí i zahraniční izraelské cíle, museli vyhodnocovat tisíce často nepotvrzených zpravodajských informací a o plánu útoku na izraelské olympioniky žádné informace neměli. Černé září vzniklo relativně nedávno a na úzké jádro jeho vedení byli navázáni další pomocníci – většinou Palestinci žijící v Evropě, kteří vykonávali, co bylo potřeba: najímali auta a byty, ukrývali dokumenty apod. Tito pěšáci znali jen svůj osobní úkol. Po mnichovském vraždění se celá Izrael ptala, jak se mohlo stát, že Mosad o plánování útoku nic nevěděl, ale ve světle zmíněného není příliš důvodů k údivu. Struktura a fungování Černého září bohužel dávala překvapivému spektakulárnímu útoku ve středu Evropy velké šance na úspěch.

Krátce po zneškodnění únosců letadla Sabeny se v libanonském uprchlickém táboře Badawí sešli zástupci několika teroristických organizací z celého světa – IRA, japonské Rudé armády a německé skupiny Bader – Meinhofová, aby se dohodli na podpoře palestinských teroristů, přičemž mezi ultralevicovou Japonskou rudou armádou a LFOP již existovala dlouhodobá spolupráce, v jejímž rámci Palestinci dodávali japonským extrémistům peníze a zbraně.

První akce, která z tohoto nového pojetí mezinárodní teroristické spolupráce vyplynula, byl masakr, který v Izraeli spáchali příslušníci japonské Rudé armády. Kozo Okamoto, Takeši Okidoro a Jasuiki Jašuda prošli v Japonsku ideologickým školením o palestinském boji a s několikaměsíčním předstihem odjeli do Bejrútu, aby se připravili na budoucí, blíže neurčený teroristický útok. Trojlístek čerstvě zaškolených zabijáků vybavených falešnými pasy odletěl 22. května z Bejrútu do Paříže, odkud pokračoval dále do Říma a pak společností Air France do Tel Avivu. Zavazadla s menším zbrojním arzenálem si nechali přepravit v úložném prostoru letadla.

Když přistáli na telavivském letišti Lod, teroristé vystoupili a spolu s ostatními cestujícími čekali v přiletové hale na zavazadla. V letištní hale zavazadla otevřeli a vytáhli samopaly vz. 58 československé výroby a množství tříštivých granátů. Beze slova se napřímili a začali pálit na ostatní pasažéry. Po chvíli začala na útočníky střílet letištní ochranka. Došlo k děsivému krveprolití. V dešti kulek zahynulo 24 osob, a dalších 78 bylo zraněno. Ve vražedné vřavě byl Jašudu zabit a Okidoro si na těle

odpálil granát.¹¹ Okamoto byl zadržen a v Izraeli odsouzen k doživotnímu vězení.¹² K odpovědnosti za vraždění na letišti Lod se přihlásila Lidová fronta za osvobození Palestiny. Následně 8. července byl zavražděn při bombovém atentátu významný palestinský spisovatel a novinář Ghasan Kanafání se svojí šestnáctiletou neteří. Vražda Kanafího je připisována agentům Mossadu v rámci odvety za masakr na letišti v Tel Avivu. Atentát odsoudila nejen arabská, ale i většina světové veřejnosti, protože Kanafání byl uznávaný spisovatel. Působil jako mluvčí LFOP, ale na jejich bojových operacích se nepodílel. Dalším dějištěm vraždění nevinných civilistů se měla stát bavorská metropole.

Operace Ikrit a Birám

Abu Daoud v roce 2006 v rozhovoru pro ruskou tiskovou agenturu TASS prohlásil: „...*Palestinci podali žádost o účast na olympijských hrách.*¹³ *Naši účasti jsme chtěli získat pozornost světové veřejnosti. Náš návrh byl odmítnut, a tak jsme se rozhodli, že se zúčastníme jiným způsobem.*“¹⁴

Akci v Mnichově Abú Ijád pojmenoval Ikrit a Birám na památku dvou křesťanských vesnic u izraelských hranic s Libanonem, z kterých byli vesničané v roce 1951 Izraelci násilně evakuováni. Abú-Ijád vybral toto krycí jméno jako symbol palestinské touhy vrátit se do vlasti, která jim byla uchválena. Džamal Al-Jiše, jako jeden ze tří Palestinců, kteří přežili zásah mnichovské policie, o mnoho let později prý řekl: „...*Cítil jsem velkou pýchu a štěstí, že se mohu účastnit operace proti Izraeli. Konečně se mi měl splnit sen.*“¹⁵

Kandidáty pro „operaci v Evropě“ se stalo padesát mladých mužů, kteří se sešli ve výcvikovém táboře na břehu Středozemního moře jižně od Bejrútu. Učili se střilet ze samopalu AK 47, který vešel do dějin jako Kalašnikov, podle jména konstruktéra, jenž tuto zbraň, jejíž účinnost je vysoká, obsluha jednoduchá a spolehlivost 100%, sestrojil. Další částí výcviku byl nácvik uvolnění pojistky ručního granátu. Po skončení výcvikového tábora bylo z padesátky jeho absolventů vybráno šest mužů: šestadvacetiletý Adnan Al-Jiše, strýc devatenáctiletého Džamala Al-Jišeje, talentovaný student, který obdržel stipendium na studium chemie na americké univerzitě v Bejrútu, devatenáctiletý Mohamed Safady, Chalkid Džavád, výtečný hráč fotbalu, který žil dva roky v Západním Německu, a Afif Ahmed Hamid, zasloužilý člen organizace Fatah, který se nedávno vrátil do Bejrútu po více než ročním studiu na jedné německé univerzitě, a Ahmad Thaa.¹⁶

Členům šestičlenné jednotky bylo řečeno, že byli vybráni pro misi s největším utajením a podrobnosti akce pro ně zůstaly tajemstvím. Byli instruováni, že musí

¹¹ Reeve. c.d. s. 57.

¹² V roce 1985 byl spolu s dalšími 1149 vězni vyměněn za 3 izraelské vojáky zajaté během invaze izraelské armády do Libanonu. Byl uvítán jako hrdina v Libyi a dodnes si údajně užívá zabijácký důchod v Bejrútu. Viz <https://cs.wikipedia.org/wiki/Masakr-na-letisti-Lod>.

¹³ Na začátku roku 1972 zaslala OOP Mezinárodnímu olympijskému výboru dopis s návrhem účasti týmu palestinských sportovců na mnichovské olympiádě, na který MOV neodpověděl.

¹⁴ https://de.wikipedia.org/wiki/Abu_Daoud.

¹⁵ Cit. podle Klein, A. J. *Protiúder*. Práh. Praha 2006, s. 46.

¹⁶ Klein s. 47, Reeve c. d. s. 61 uvádějí poněkud jiné znění jmen této skupiny.

opustit rodiny, aniž by jim cokoli řekli o tom, co budou dělat. V půlce července, měsíc před olympijskými hrami, odletěla šestičlenná skupina do Libye na vojenský výcvik pokročilých. V izolaci pouštního tábora se ze šesti mladíků stala ucelená skupina. „...*Během libyjského výcviku jsme se důkladně poznali; byli jsme si podobní, kluci z palestinských uprchlických táborů se shodnými důvody a shodným cílem...*“¹⁷ řekl později Džamal Al-Jišej.

Vedením celé operace byl pověřen sedmadvacetiletý Muhamed Marsala, který mluvil plyně německy, protože ve spolkové republice několik let žil. Vybral si přezdívkou Issa, což je arabsky Ježíš. Jeho zástupcem byl Tony (Jusef Nazzal), o kterém Abú-Ijád mluvil jako o vojenském mozku akce Ikrit a Birám. Oba muži se dostali do vybraného okruhu lidí, kteří o chystané akci věděli předem a na začátku léta navštívili Mnichov. Prohlédli si vesnici, která byla tehdy ve výstavbě, a její uspořádání si vryli do paměti. Palestiniští pomocníci, z nichž mnozí byli studenti německých univerzit, pomáhali Issovi a Tonymu sbírat informace, aniž by se tázali proč.¹⁸

Zbraně – sedm Kalašnikovů s dostatkem munice a deset granátů propašovali ve čtyřech kufrech do Německa muž a žena středního věku vydávající se za manželský pár s pasy jednoho státu ze severní Afriky. Měli na mále, protože celní úředník jim jeden kufr nařídil otevřít, v něm však dvojice měla osobní věci. Další tři kufry napěchované zbraněmi zůstaly bez povšimnutí. Úroveň bezpečnostních opatření se v roce 1972 na evropských letištích blížila nule. Z letiště dopravili pomocníci teroristů zbraně do schránek na mnichovském nádraží a ti si je v den útoku vyzvedli.

Vyšší úroveň nedosáhla bezpečnostní opatření ani na samotné olympiádě. Mnichovští organizátoři na čele s Willi Daumem,¹⁹ předsedou organizačního výboru her, se za podpory celého Německa rozhodli uspořádat hry míru a radosti. Olympiáda měla přesvědčivě ukázat, že obraz Spolkové republiky Německo jako opory západního militarismu, jak ho líčila komunistická propaganda zemí východního bloku, je zcela falešný. Radostné hry měly ukázat světu nové Německo – bezstarostné, šťastné, kosmopolitní a pohostinné. Hry v Mnichově měly souznít s hlavním posláním olympiád – sportovním soutěžením mládeže pěti kontinentů přispět k porozumění mezi národy. Mnichovská olympiáda nesměla připomínat OH 1936 v Berlíně vůbec ničím. A nejen to. Mnichovská olympiáda měla svým účastníkům poskytnout pocit bezstarostného bezpečí v protikladu s předchozími olympijskými hrami v Mexico City, kde pouhých 10 dní před jejich zahájením mexická armáda a policie v dějišti her krvavě potlačila studentskou demonstraci.²⁰ Aby byl obraz míru a pohody dokonalý, organizátoři rezignovali na přítomnost ozbrojených policistů na sportovištích i v olympijské vesnici. Nad bezproblémovým průběhem her ve dvojicích bdělo asi dva tisíce pořadatelů v bleděmodrých uniformách. Do oplocené olympijské vesnice mohli

¹⁷ Cít. podle Klein, A. J. s. 47.

¹⁸ Tamtéž, s. 47–48.

¹⁹ Willi Daume : nejvlivnější sportovní funkcionář BRD po 2. sv. válce. V letech 1956–1991 byl členem MOV a v letech 1972–1976 jeho místopředsedou. Ač to vždy popíral, po jeho smrti se ukázalo, že byl členem NSDAP a dokonce za války působil jako konfident Sicherheinzdienst (bezpečnostní služba) viz: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-68621946.html>.

²⁰ Blíže např.: Jakubcová, K. (2007). *Politické pozadí XIX. OH v Mexiku 1968*. Diplomová práce. Praha: UK FTVS, s. 26–28.

vstoupit pouze lidé s olympijským průkazem, ale plot nebylo pro trénované atlety těžké přelézt, čehož za tiché tolerance pořadatelů mnozí sportovci při návratu z mnichovských hospůdek a barů hojně využívali.

Arron J. Klein, autor knihy Protiúder, pořadatele za zajištění bezpečnosti na olympiádě tvrdě kritizuje. Německá policie sice nějaké informace o možnosti teroristického útoku v dějišti olympiády obdržela, ale byly natolik vágní, že ani německé bezpečnostní úřady, ani pracovníci izraelských tajných služeb a vládních úřadů, kteří měli bezpečnost izraelské delegace na olympiádě na starosti, útok teroristů přímo v olympijské vesnici nečekali. Jediný, koho absence přísnějších bezpečnostních opatření znepokojovala, byl vedoucí izraelské olympijské delegace Samuel Larkin. Zvláště ho zarazilo rozhodnutí německých organizátorů ubytovat izraelskou delegaci v přízemí budovy na Connollystrasse. Člen organizačního výboru odpovědný za bezpečnost sportovců odmítl Larkinovu žádost o přestěhování do vyšších pater nějaké bezpečnější budovy. Neměl ostatně důvod mu vyhovět – několik izraelských byrokratů, kteří předtím měli možnost si vybrat jiné ubytování, o to nepožádalo. Také hlavní bezpečnostní referent izraelského ministerstva výchovy, kultury a sportu Aria Šuman odpověděl na Larkinův dopis upozorňující na nezajištěnou bezpečnost izraelských sportovců v podobném duchu jako mnichovský pořadatel: „...bylo by moudřejší, kdybyste se jako vedoucí izraelského olympijského týmu soustředil spíše na sport. Zajištění bezpečnosti ponechte na bezpečnostních složkách...“²¹. Bohužel se i v mnichovském případě potvrdilo, že nedbalost spojená s arogancí může snadno přispět k tragédii.

Teroristé, kteří přepadli izraelské sportovce, se setkali 5. září krátce po půlnoci na hlavním mnichovském nádraží. Vyzvedli si zbraně a ve svých hotelových pokojích se oblékli do červených teplákových souprav, aby v olympijské vesnici splynuli se sportovci. Po čtvrté hodině ranní dorazilo všech osm teroristů k ochrannému plotu olympijské vesnice. Byli na svůj úkol dobře připraveni a hořeli dychtivostí ho splnit i za cenu obětování vlastního života. Přelezli plot a Issa je rychle vedl před ubytovnu Izraelců. Zde každý z nich vytáhl ze sportovního batohu samopal a nasadil si pletenou masku. Palestinci prošli otevřenými dveřmi a krátkou chodbou k bytu, kde bydleli trenéři a rozhodčí. Jednomu z nich se díky Josefu Gutfreudovi, rozhodčímu v řecko-římském zápase, který vlastní vahou 140 kilogramů na několik sekund zablokoval dveře a křičel na ostatní, aby utekli, podařilo uprchnout. Útočníci přemohli Gutfreuda a začali hned střílet na prchajícího Tuvia Skolského, ale ten unikl. Moše Weinberg, trenér zápasníků zaútočil na vůdce teroristů a srazil ho k zemi. Než se však stihl zmocnit jeho zbraně, další z teroristů ho střelil do tváře. V dalším bytě palestínští teroristé překvapili 6 sportovců – zápasníků a vzpěračů. Gad Masarovi zápasníkovi v mušii váže se podařilo uprchnout a Moše Weinberg s postřelenou tváří se pokusil vytrhnout zbraň jednomu z útočníků a byl zastřelen. Josef Romano, který s přetřhanými šlachami v koleni chodil o berli, viděl jak teroristé zastřelili Weinberga a přesto se pokusil o totéž. Povalil jednoho z teroristů na zem, ale byl také zabit. Zůstalo devět rukoumich.

Střelba zburcovala celou olympijskou vesnici a krátce před pátou byl informován Manfred Schreiber, šéf mnichovské policie, který zodpovídal za bezpečnost

²¹ Cit. podle Klein, s. 31.

na olympijských hrách. Ten hned nařídil izolovat ubytovnu izraelské delegace a zavolal Brunovi Merkovi, bavorskému ministrovi vnitra. Ten informoval spolkového ministra vnitra Hanse-Dietricha Genschera.²² Teroristé vydali prohlášení psané na psacím stroji, které zahrnovalo jména 236 vězňů, jejichž propuštění požadovali. 234 z nich „sedělo“ v izraelských věznicích včetně Koza Okamota. Mezi zbylými nechyběli Ulrika Meinhofová a Andreas Baader, němečtí teroristé, kteří stáli v květnu 1970 u zrodu Rote Armee a červnu 1972 byli spolu s dalšími členy RA zatčeni a v přísně střežené věznici Stammheim ve Stuttgartu čekali na soudní proces.²³

Útok palestinských teroristů zastihl německé bezpečnostní síly zcela nepřipravené. Teprve mnichovská tragédie přiměla německou vládu, aby vytvořila speciální protiteroristickou jednotku GSG-9, na jejímž výcviku se podíleli i odborníci z Izraele. Ústava BDR nedovolovala ve spolkových zemích nasazení vojáků bundeswehru, takže nemohli být povoláni např. vojenští odstřelovači. Mnichovské policii chyběli také specialisté na vyjednávání s únosci.

Protivníci bavorských bezpečnostních sil byli přitom mladí muži, kteří se na akci dlouhodobě připravovali a počítali s tím, že při plnění, z jejich pohledu svatého poslání, zemřou. Vyjednávání za stranu teroristů vedl Issa – plyně hovořící německy, klidně a s přehledem, přičemž při každém setkání s německými vyjednavači svíral granát. Stačilo vytrhnout pojistku a všichni přítomní by zemřeli.

Izraelská ministerská předsedkyně rázně odmítla propustit arabské teroristy uvězněné v izraelských vězeních. Izraelská vláda s teroristy nevyjednávala, protože ustoupit jejich požadavkům by mohlo pobídnout jejich spolubojovníky k dalším podobným akcím. Německá strana naopak, celkem pochopitelně, odmítla nabídku Goldy Maierové vyslat do Mnichova izraelské protiteroristické komando. Hans-Dietrich Genscher nabídl Issovi, že nahradí izraelská rukojmí. Přidali se k němu Schreiber, Merk, Troeger, deset pořadatelů a dokonce i syn německého kancléře Peter Brandt.²⁴ Byli odmítnuti. Německým vyjednavačům se povedlo sice posunout čas ultimáta na 17. hodinu odpolední, než teroristé začnou popravovat rukojmí, ale to bylo vše. Jednání nikam nevedla – němečtí vyjednavači neměli co nabídnout a teroristé rozhodně nehodlali slevit ze svých požadavků.

Po půl páté však překvapil Issa novým návrhem. Požadoval letadlo, kterým by teroristé s rukojmími odletěli do Káhiry, kde by byla provedena výměna rukojmí za vězně. Genscher, Schreiber a Merk se shodli, že tento plán není pro Spolkovou republiku přijatelný – povolit odlet teroristů ze země a přenést dějiště tragédie, která se dala očekávat, protože žádná výměna nepřicházela v úvahu, na území jiného státu, by pošramotilo pověst západní části rozděleného Německa. Nová situace také bavorské policii nabízela šanci proti teroristům zasáhnout. Hans-Dietrich Genscher trval na tom, že chce vidět rukojmí na vlastní oči. Issu také tlačil čas, protože on a jeho muži už byli 24 hodin na nohou a únava a nedostatek spánku by se mohl projevit poklesem pozornosti, který by jim mohl být osudný.

Krátce po sedmnácté hodině Hans-Dietrich Genscher a starosta olympijské vesnice

²² Klein c. d., s. 50–55.

²³ Blíže: Pflieger, K. (2011). *Die Rote Armee Fraktion 14. 5. 1970 bis 20. 4. 1998*. 3. Auflage. Baden-Baden: Nomos, s. 42–45.

²⁴ Reeve, S. (2006). *Jeden den v září*. Praha: Argo. 104 s.

Walter Troeger vstoupili do pokoje rukojmích. Nabídl se jim děsivý pohled – uprostřed pokoje ležel Josef Romano v kaluži krve, krev byla i na stěnách spolu s rýhami po kulkách. Genscher promluvil s rukojmími a slíbil jim pomoc. Nikdo neví, zda byli Genscher a Troeger instruováni zapamatovat si počet teroristů, nebo zda se tři Palestinci před nimi skryli. Každopádně bavorští policisté počítali s pěti místo osmi teroristy, což představovalo v nadcházejícím policejním zásahu velký handicap.

Poslední dějiště krvavého dramatu nebylo vybráno špatně. Osm teroristů s devíti rukojmími odletělo dvěma vrtulníky na vojenské letiště ve Fürstenfeldbrucku. Přistáli v 22:36 hod. večer. Vojenské letiště bez cestujících a civilního personálu nabízelo dobré prostředí pro policejní zásah. Jeho příprava a provedení však muselo skončit tragédií. Úspěšný zásah proti ozbrojeným a ke všemu odhodlaným teroristům musí být bez chyb a zde jich velitelé zásahu Manfred Schreiber a Georg Wolf udělali celou řadu. Stejně jako jejich muži se s podobnou situací nejen nikdy nesetkali, ale ani ji modelově nenacvičovali. V takovém případě nemůže premiéra dopadnout dobře.

Na teroristy čekali na střeše letištní budovy odstřelovači a na rozjezdové ploše Boeing 727, kde měla past sklaptopnout. Ti a dále třináct policistů s košilemi zaměstnanců Lufthansy, ale někteří v policejních kalhotách, protože na všechny kompletní uniformy německé letecké společnosti nezbyly, dostalo za úkol teroristy zneškodnit. V době, kdy už byly helikoptéry s teroristy ve vzduchu, si však členové této jednotky jednomyslně odhlasovali, že akce je příliš nebezpečná a letadlo opustili. Pravděpodobně učinili dobře, protože nádrže letadla, které nemělo vzlétnout, byly plně natankovány a jediný výbuch granátu by poslal na onen svět teroristy, rukojmí i policisty. Když však Issa a Tony, kteří si šli po přistání vrtulníků letadlo prohlédnout, ho viděli prázdné, okamžitě jim došlo, že policie nachystala past.

Zbývali už jen odstřelovači. Bavorská policie jich měla k dispozici 19, ale velitelé zásahu je rozdělili mezi Fürstenfeldbruck, olympijskou vesnici a mnichovské letiště pro případ, že by teroristé změnili plán, což však nevysvětluje, proč jich na Fürstenfeldbrucku operovalo jen pět. Nabízí se vysvětlení, že Schreiber počítal s jedním odstřelovačem na jednoho teroristu, protože se domníval, že Palestinců je pět.

Po přistání vrtulníků teroristé stáli po dvou u jedné helikoptéry a Tony s Issou si šli prohlédnout letadlo, tzn. že šest, resp. pět z osmi teroristů měli odstřelovači na mušce. Po vyběhnutí Issy a Tonyho z prázdného Boeingu vydal Georg Wolf povel k palbě. Vrtulníky však nebyly ideálně nasvícené, takže odstřelovači zasáhli pouze dva teroristy a Tonyho. Ostatní Palestinci zahájili palbu ze samopalů a házeli ruční granáty směrem k věži a světlům. Přistávací plochu zahalila tma. Nastala patová situace a policisté čekali na obnovená vozidla, která se objevila asi za hodinu a půl. Po jejich příjezdu teroristé pochopili, že jejich konec se blíží, a zavraždili všech devět rukojmí, kteří seděli spoutaní ve vrtulnících. Pět teroristů policisté zastřelili a tři zatkli. Jeden policista byl zabit. Tragické drama skončilo.

Jak už bylo připomenuto německá policie v roce 1972 sice „zásluhou“ Rote Armee již zkušenosti s terorismem měla, ale k zatčení Ulriky Meinhofové a Andreas Baadera a dalších ozbrojených členů RA krátce před olympiádou stačilo několik víceméně standardních policejních zásahů. S útokem, který naplánovali vůdci Černého září a provedlo cvičené komando fanatických bojovníků, se německé bezpečnostní síly ještě nesetkaly. Bývá obvyklé, že příslušná bezpečnostní opatření se přijímají až na

základě draze zaplacených zkušeností. Přesto selhání zůstává selháním a neprofesionální zásah bavorské policie se jinak nazvat nedá.

Pátého září byly olympijské hry na jeden den přerušeny. Následující den dopoledne proběhl smuteční akt za zavražděné sportovce, kterého se nezúčastnili zástupci výprav arabských států. Členové izraelské výpravy dějiště olympiády opustili. Začalo se diskutovat o zrušení her, které mělo mezi sportovci i diváky své zastánce i odpůrce. Tato varianta pro předsedu MOV Every Brundageho, který vnímal vraždění palestinských teroristů především jako zcela nepřipustné ohrožení průběhu her, i domácí pořadatele, nepřicházela do úvahy. Západní svět byl zavražděním izraelských sportovců šokován, ale v Tripolisu, Káhiře, Bagdádu, Bejrútu a Damašku byli vrazi z Černého září oslavováni jako hrdinové, kteří padli v boji za svobodu Palestinců.

Deník tehdejšího ústředního výboru Československého svazu tělesné výchovy, jemuž předsedal od března Antonín Himl, který obdržel od vedení KSČ stranický úkol dokončit ve sportu tzv. normalizaci, informoval o mnichovské tragédii poprvé 6. září. O den později uveřejnil Československý sport první komentáře, které začínaly vyjádřením tehdejšího předsedy Německé komunistické strany,²⁵ který odsoudil „... *útok ozbrojené skupiny na izraelské sportovce...*“ a zdůraznil, že: „...*Pokud pachatelé vystupují jako bojovníci za arabské osvobození, pak tato akce způsobuje arabskému osvobozenectvímu boji největší škody...*“ Zároveň neopomněl dodat, že: „...*NKS důrazně odsuzuje všechny pokusy ultrareakčních a antikomunistických sil, které se snaží ohrozit průběh olympijských her...*“ Nazvat teroristy z Černého září antikomunisty bylo poněkud tragikomické. Dále list zveřejnil stanovisko sovětské delegace: „...*Sovětská sportovní delegace pocituje hlubokou lítost nad tragédií, která se stala 5. Září na XX. olympijských hrách, a prohlašuje, že bude i nadále přispívat k rozvoji olympijských ideálů, upevňování míru a spolupráce i k úspěšnému dokončení olympijských soutěží v Mnichově...*“²⁶ Vedení československé olympijské výpravy vydalo pochopitelně podobné komuniké. V prohlášení redakce Československého sportu zní celkem jasné odsouzení vraždy izraelských sportovců: „...*Teroristický útok palestinské skupiny „Černé září“ vyvolal pobouření po celém světě. Olympijská myšlenka byla pošlapána... Naše strana, vláda i všichni náš lid podporují osvobozenecký boj arabských národů proti izraelskému agresoru, za jejich životní právo. Ale v žádném případě nemůžeme souhlasit s teroristickými akcemi, které nikam nevedou, a naopak spravedlivou věc arabských národů tak krutě poškozují. Mnichovské události jsou toho znovu důkazem...*“²⁷ V prvním ohlédnutí za mnichovskou olympiádou 13. září však vedle odsouzení teroristického činu zazněla, vedle obvinění pořadatelů her z nedbalosti, také typická rétorika komunistické propagandy období normalizace „...*Pořadatelům se však nepodařilo zajistit vskutku přátelské a mírové ovzduší her – což mělo za následek odsouzení zasluhující teroristický čin palestinských extremistů! Poprvé v historii novodobých olympijských her došlo ke krvavým událostem... Byl to šok, zobrazující však rozpory dnešního světa, kde temné síly imperialismu používají síly a bezprávi bez ohledu na opravdové zájmy lidstva...*“²⁸

²⁵ Deutsche Kommunistische Partei – malá militantní strana, která nehrála na západoněmecké politické scéně žádnou významnější úlohu.

²⁶ Československý sport. Roč. 20 z 6. 9. 1972.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Československý sport. Roč. 20 z 13. 9. 1972.

S celkovými výsledky olympijských soutěží v Mnichově museli být komunističtí vládcí Sovětského svazu a jeho satelitů spokojeni, což odráží také komentář československého sportovního deníku: „...*Prvenství dosáhli přesvědčivě reprezentanti Sovětského svazu. A radostné je, že velký posun zaznamenali i sportovci ostatních socialistických zemí. Především reprezentanti NDR, poprvé startující na OH svobodně, pod vlajkou své socialistické vlasti...*“²⁹ Proto také vedení sportovních delegací komunistických států po zavraždění izraelských sportovců jednoznačně podpořilo pokračování olympijských her.

Protiúder

Izrael truchlil a opozice vedená Menachemem Beginem volala po nemilosrdném boji s teroristy až do jejich vymýcení. Nejdříve přišla odvěta, kterou Izrael obvykle odpovídá na teroristické útoky palestinských gerilových organizací. 8. září izraelská letadla bombardovala jedenáct základů palestinských ozbrojenců v Libanonu a Sýrii. O několik dní později zaútočili pozemní síly v jižním Libanonu. Zabití palestínští bojovníci i civilisté se počítali na stovky. Nikdo z nich nebyl členem Černého září.

Spektakulární vraždění na svátku míru – olympijských hrách si však žádalo přímý trest pro ty, kteří mnichovský útok naplánovali a provedli. Činovníci Mosadu prahli po pomstě také proto, aby se rehabilitovali za skutečnost, že o nebezpečí mnichovského útoku neměli ani tušení. Také ministerská předsedkyně Golda Maierová čelila tlaku veřejnosti a opozice, která se ptala na neinformovanost tajných služeb a příčiny nedostatečného zajištění bezpečnosti izraelských sportovců. Její vůdce Menachem Begin v Knesetu (izraelský parlament) prohlásil „...*Potřebujeme z tváře země vymýtit kriminálníky a vrahy, uvrhnout je do strachu, aby už nebyli schopni znovu vyvolávat násilí. Pokud k tomu potřebujeme speciální jednotku, tak právě teď je čas, abychom ji zřídili...*“³⁰

O jejím vytvoření Golda Maierová a vedení izraelských tajných služeb již rozhodlo. Nazvali ji Cesaria a její agenti měli pátrat po vrazích z Mnichova a zároveň převzít roli jejich popravčích. Okruh potencionálních cílů byl však rozšířen, již při stanovení útoků Cesarie. „...*eliminace teroristických aktivistů, kteří chovali nenávistné úmysly vůči Izraeli...*“³¹ Byl stanoven supertajný postup likvidace teroristů: Mosad vytipuje cíle, jeho velitel požádá o souhlas k trestu smrti a ministerská předsedkyně (po její rezignaci na jaře 1974 premiér) se členy kabinetu v roli poroty rozhodnou o životě či smrti.

V následujících letech agenti Cesarie zavraždili celou řadu exponentů Fatahu, mnohé z nich v západní Evropě. Vzhledem k tomu, že základní podmínkou k provedení akce bylo krytí agentů Cesarie, včetně zabezpečení únikové cesty, tak se většinou jednalo o členy Fatahu druhé kategorie, kteří se pohybovali bez strážců a většinou neozbrojeni. Izrael si svých agentů cenil a navíc jejich dopadení by přineslo izraelské vládě diplomatický konflikt s představiteli země, kde byl útok proveden. Došlo k tomu v roce 1973 v norském Lillehammeru, kde byli dopadeni členové podpůrného týmu při vraždě zcela nevinného Maročana, kterého izraelští agenti zastřelili, když se vedl za

²⁹ Tamtéž, NDR na třetím místě v hodnocení států předstihlo BRD a v první desítku v hodnocení států podle zisku medailí se dále umístilo Polsko, Maďarsko a Bulharsko.

³⁰ Cit. podle Klein, s. 117.

³¹ Cit. podle tamtéž, s. 120.

ruku se svoji norskou manželkou, která byla v sedmém měsíci těhotenství. Agenti Mosadu a Cesarie si ho totiž spletli s Ali Hasan Salamehdem známým palestinským teroristou. Mnohé informace ukazovali na teroristu, ale nikdo si nepoložil otázku, jak se Salahmed, žijící v Bejrútu octl v norském zimním středisku a jak přišel k Norce v pokročilém stadiu těhotenství.

Přes usilovnou snahu agentů izraelských tajných služeb se všechny strůjce i vykonavatele mnichovského vraždění dopadnout nepodařilo. 29. října 1972 unesli arabští teroristé letadlo Lufthansy z Damašku do Frankfurtu a požadovali propuštění tří palestinských „hrdinů“, kteří zásah policie na letišti ve Fürstenfeldbrucku přežili a odpýkávali si trest v německém vězení. Letadlo přistálo za dramatických okolností (zbývalo mu palivo už jen na 30 sekund letu) v Záhřebu, kde naložilo propuštěné teroristy a odletělo do Tripolisu, kde únosci propustili rukojmí. Spolu s propuštěnými vrahy z Mnichova se jim dostalo královského uvítání. Spolkový kancléř Willi Brandt vysvětlil německou kapitulaci slovy: „...*Pasažérům i posádce hrozila likvidace, pokud nepropustíme tři Palestince, kteří přežili mnichovský masakr a já jsem neviděl jinou alternativu, než přistoupit na ultimátum a vyhnout se dalšímu nesmyslnému prolévání krve...*“³²

Jeden z těchto tří mnichovských teroristů Adman Al-Lišež zemřel někdy v letech 1978–1979 v Dubaji na infarkt. Osud dalších dvou dodnes zůstává neobjasněn. V říjnu 1986 sice informoval vysoký činitel Mosadu na tajném zasedání komise agentů vyhledávající cíle určené k likvidaci, že jsou také po smrti, ale později se objevily informace o tom, že žijí. Abú Ijáda neoficiálního vůdce Černého září, kterého neúspěšně pronásledovali agenti Mosadu dlouhá léta, zavraždili zabijáci ze skupiny sadistického palestinského teroristy Abú Nidala, protože koncem osmdesátých let projevil smířlivost vůči Izraeli.

Abú Doaud, který naplánoval a vedl mnichovský útok, pomstě Izraelců unikl. Skrýval se za železnou oponou v několika evropských komunistických státech a tam na něj agenti Mosadu pravděpodobně nemohli. V srpnu byl sice těžce zraněn po útoku osamělého střelce ve Varšavě, ale zotavil se a dobu do pádu berlínské zdi strávil ve východním Berlíně. Totožnost varšavského atentátníka nebyla odhalena. Není pravděpodobné, že by se jednalo o agenta Cesarie. Ti útočili vždy ve dvou a jejich oběti útok málokdy přežili.³³ V březnu 1996 Abú Doaud dokonce prošel na cestě za Jásirem Arafatem do Gazy palestinsko-izraelskou hraniční kontrolou. Dohoda z Osla³⁴ totiž, mimo jiné, povolovala návrat aktivistů Fatahu do Gazy a na západní břeh.

Koncem 70. let arabský terorismus mimo blízký východ zeslábl. Zda k tomu přispěla „preventivní eliminační kampaň“ izraelských zabijáckých týmů, o čemž bylo vedení Mosadu přesvědčeno, lze těžko říci. Přílivové a odlivové vlny terorismu v Evropě ovlivňovaly a ovlivňují mnohé další faktory, jejichž komplex je velmi složité analyzovat.

³² Cit. podle Klein. s. 140.

³³ Blíže Reeve c. d. s. 241–242.

³⁴ Mírová dohoda, kterou podepsal tehdejší ministr zahraničí Izraele Šimon Peres a vyslanec Jásira Arafata Mahmúd Abbás v roce 1993 a za kterou Peres, Rabin a Arafat obdrželi Nobelovu cenu míru.

ZÁVĚR

Zavraždění izraelských sportovců na mnichovské olympiádě se stalo významným mezníkem ve vývoji olympijského hnutí. Novodobé olympijské hry od počátku jejich existence, spolu s nepopíratelným přínosem k poznávání a soužití lidí s různým vyznáním, barvou pleti, sociálním původem a politickým přesvědčením, provázely také střety národností a politické. V roce 1972 se poprvé v dějinách novodobých olympiád stal Mnichov dějištěm krvavého dramatu. Bezstarostnost, která měla mnichovskou olympiádu provázet, navždy zmizela. Všichni si uvědomili, že terčem teroristického útoku se může stát každý. Na všech příštích olympijských hrách se bezpečnost sportovců stala jedním z hlavních starostí pořadatelů a její zabezpečení musí při své kandidatuře prezentovat všechna města, která se o pořádání her ucházejí.

Také přístup bezpečnostních složek západoevropských států k nebezpečí terorismu se radikálně změnil. V Německu, Francii, Anglii a poté také v dalších státech vznikly speciální protiteroristické jednotky, jejichž příslušníci vyzbrojeni speciální výzbrojí a výstrojí, začali být cvičeni v osvobozování rukojmí a na bleskové zásahy proti teroristům tak, aby nedošlo k úmrtím civilistů. Nebezpečí útoku teroristů však nezmizelo a jejich zbraně a bomby od osmdesátých let minulého století míří stále více na anonymní shromáždění většího počtu lidí a tím se bohužel velké sportovní slavnosti, včetně těch olympijských, stávají pro teroristické útoky jedním z potenciálních cílů.

LITERATURA

- ČEJKA, M. (2005). *Izrael a Palestina*. Brno: Centrum strategických studií.
- Československý sport (1972). roč. 20.
- JAKUBCOVÁ, K. (2007). *Politické pozadí XIX. OH v Mexiku 1968*. Diplomová práce. Praha: UK FTVS.
- KLEIN, A. J. (2006). *Protiúder*. Praha: Práh.
- PFLIEGR, K. (2011). *Die Rote Armee Fraktion 14. 5. 1970 bis 20. 4. 1998*. Baden-Baden: Nomos.
- REEVE, S. (2006). *Mnichov. Jeden den v zari*. Praha: Argo.
- SEDLÁK, P. (2008). *Poté. Postoj a přístup k židům po druhé světové válce (1945–1947/1953)*. Doktorská disertační práce. Brno: FF Masarykoví Univerzity.

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Masakr-na-letišti-Lod>.

https://de.wikipedia.org/wiki/Abu_Daoud.

<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-68621946.html>.

Prof. PhDr. Marek Waic, CSc.

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Veleslavín

e-mail: waic@ftvs.cuni.cz

BEZPEČNOST NA OLYMPIJSKÝCH HRÁCH V MNICHOVĚ (1972) A MONTREALU (1976) Z POHLEDU ČESKÝCH ÚČASTNÍKŮ¹

SAFETY AT THE OLYMPIC GAMES IN MUNICH (1972) AND MONTREAL (1976) AS VIEWED BY CZECH PARTICIPANTS

JIRÍ SUCHÝ¹, JAN BUSTA¹, TOMÁŠ BRUNER²

¹ Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova v Praze

² Institut politologických studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Zajištění bezpečnosti konání Olympijských her (OH) je, v důsledku obav z teroristických útoků, finančně, technologicky i personálně nesmírně nákladné. Výdaje za bezpečnost při OH v Soči se vyšplhaly na více než 35 miliard korun a na jejím zajištění se podílelo přes 100 000 příslušníků policejních složek a armády. Nebylo tomu tak ale vždy, neboť teprve po OH v Mnichově, kde se izraelští sportovci stali oběťmi teroristického útoku skupiny Černé září, začala být bezpečnostním opatřením konání věnována mnohonásobně vyšší pozornost. Bezpečnostní zpřísnění se projevilo hned na OH v Montrealu roku 1976. Cílem předkládaného článku je stručné shrnutí vybraných literárních a archivních pramenů týkajících se hlavních rozdílů bezpečnostních opatření na OH v Mnichově a OH v Montrealu a tento souhrn doplnit o vlastní zkušenosti a názory českých sportovců, kteří se obou uvedených OH účastnili. Osobní svědectví účastníků byla získána prostřednictvím strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Při analýze těchto rozhovorů bylo zjištěno, že sportovci vyšší bezpečnostní opatření přijímali jako obtěžující, nicméně nutná. Shodně také uváděli, že se mnichovskými událostmi nechtěli a také nenechali zastrašit, což bylo a je podle nich jedním z hlavních teroristických cílů. Díky využití rozhovoru s otevřenými otázkami jsme získali jedinečné pohledy, zkušenosti a názory přímo z dějiště dění OH.

Klíčová slova: bezpečnost, olympijské hry, řízený rozhovor, terorismus, Mnichov 1972, Montreal 1976

ABSTRACT

Ensure the safety of the Olympic Games (OG) is financial, personnel and technologically extremely demanding. Fear of terrorist attack is the cause. Expenses for the OG in Sochi reached 35 billion crowns. 100.000 police and army were involved in ensuring safety. But it was not always usual. Until after the Olympics in Munich in 1972 attention to safety was raised as a result of the attack on Israeli athletes. Stricter security measures were seen immediately in Montreal. The aim of article is brief

¹ Práce na tomto článku byly podpořeny z prostředků PRVOUK P17, P38 a P39.

summary of selected archive and literary sources about the security for the OG in Munich and in Montreal and add experiences and views of Czech athletes with participation of both. Personal testimonies were obtained through structured interviews with open questions. When analyzing these interviews, it was found that athletes accepted higher safety measures as an annoying but necessary. They consistently reported, that they were not intimidated by terrorism. According to them, the fear is main target of terrorism. By utilizing an interview with open questions we have gained unique insights, experiences and views directly from the scene of events OG.

Key words: safety, Olympics, interview, terrorism, Munich 1972, Montreal 1976

ÚVOD

Globální dosah Olympijských her (OH) vede nejen k pozitivním efektům v podobě popularizace sportu, ale bohužel sebou také přináší negativní konsekvence v podobě nutnosti zajistit (mj.) náročná bezpečnostní opatření. Tato bezpečnostní opatření mají následně výrazný vliv jak na sportovce, tak i na diváky. Po tragédii izraelské výpravy na OH v Mnichově (1972) byla v rámci příprav i průběhu OH v Montrealu (1976) věnována bezpečnostním opatřením poprvé v historii značná pozornost.

Při takzvaném „Mnichovském masakru“ dne 5. září 1972 uneslo osm teroristů z organizace Černé září přímo v olympijské vesnici jedenáct izraelských sportovců. Všichni sportovci i většina teroristů zemřela při pokusu o osvobození rukojmí. Skupina Černé září vznikla vydělením nejradikálnějších členů z palestinského hnutí Fatah, mezi jehož zakladatele patřil Jásir Arafat². Název Černé září odkazoval na vyhnání Palestinců z Jordánska v září 1970. O míře propojení mezi Černým zářím a hnutím Fatah se dodnes spekuluje.

Samotné tragédii v Mnichově bylo věnováno několik monografií (např. Klein, 2006), řada populárních i odborných článků (např. Hinds a Vlachou 2007), z nichž Waic (2016) je publikován přímo v tomto vydání České kinantropologie. Následně zcela zásadní zprášení v rámci OH v Montrealu obsáhle popisuje Clement (2015). Nejen uvedené články jsou zajímavým náhledem (nejen) do pozadí práce institucí a autorit připravujících plány na předcházení budoucím možným katastrofám. V relevantní literatuře jsme ale nenalezli informace, jak se bezpečnostní opatření jevila samotným účastníkům obou OH.

Podrobných informací, doprovázených množstvím přesných čísel, k problematice bezpečnosti na obou řešených OH, bylo v uplynulých čtyřiceti letech zveřejněno mnoho, jak odborných (např. závěrečné zprávy organizačních výborů obou OH: Mnichov, 1972 a Montreal, 1976), tak i populárních. Také byla realizována řada rozhovorů v novinách a populárních periodikách bezprostředně po konání obou OH. Pasko (2016) publikoval literární rešerši přehledu bezpečnostních opatření letních OH v době studené války. Naopak jsme našli jen minimum zdrojů informujících o vnímání bezpečnostních opatření u sportovců, kteří se zúčastnili obou OH. Kvalitativní rozhovory a zpětný retrospektivní náhled na průběh tehdejších bezpečnostních opatření i jejich důsledky na celkové vnímání OH zúčastněnými sportovci nebyly dle našich informací doposud prezentovány.

² Spekuluje se také, že Jásir Arafat aktivity Černého září schvaloval a „černé září nikdy neexistovalo“ – šlo možná jen o zástěrku pro řádění Fatahu. Tato tvrzení však nejsou doložena relevantními historickými zdroji.

V návaznosti na článek Waice (2016) je cílem tohoto textu prostřednictvím kvalitativně zpracovaných informací analyzovat poznatky a zkušenosti s bezpečnostními opatřeními československých olympioniků, kteří se zúčastnili OH v Mnichově i Montrealu. Podle našeho názoru mohou poznatky přímých účastníků přispět k rozšíření současných informací, protože stávající odborné relevantní publikace se spíše zaměřují na analýzy historických pramenů. Přestože byl historický kontext OH v Montrealu zásadně odlišný od aktuálních problémů, naší snahou je poukázat také na některé možné paralely k současným OH.

TEORETICKÁ ČÁST

OH v Mnichově (26. 8. až 11. 9. 1972) se zúčastnilo 7134 sportovců. Ze 186 sportovců z Československé socialistické republiky (ČSSR) diskař Ludvík Daněk i řeckořímský zápasník Vítězslav Mácha vybojovali zlaté medaile. Českoslovenští házenkáři vedení trenérem Jiřím Víchou prohráli až finále turnaje. Milena Duchková ve skocích do vody, Ladislav Falta ve střelbě rychlopalnou pistolí a bratři Oldřich a Pavel Svojanovští s kormidelníkem Vladimírem Petříčkem se radovali ze stříbrných medailí. Petříček si stupně vítězů zopakoval i s posádkou čtyřky s kormidelníkem ve složení Otakar Mareček, Karel Neffe, Vladimír Jánoš a František Provazník, která byla třetí. Bronzovou medaili získala atletka Eva Šuranová ve skoku do dálky (www.olympic.cz). Nejen úspěchy československých sportovců byly bohužel částečně zastíněny útokem palestinských teroristů a jeho důsledky.

Bezpečnost na OH v Mnichově zajišťovalo celkem 12 030 osob: 10 000 bavorských policistů, 1147 členů bezpečnostních agentur a dále 883 policistů z jiných spolkových zemí (Organizační výbor OH v Mnichově, 1972). Bezpečnostní složky byly nedostatečně připravené, převážně neozbrojené a také samotná bezpečnostní opatření byla velmi laxní. V řadě případů nebyly dokonce kontrolovány vstupy na sportoviště i do olympijské vesnice, případně nebyla ověřována totožnost procházejících (Clement, 2015³). Waic (2016) uvádí jako důvody minimálních bezpečnostních opatření snahu organizátorů „uspořádat hry míru a radosti“, které nebudou ničím připomínat OH v Berlíně 1936.

Kromě dopadů na sportovní události nezůstal „Mnichovský masakr“ bez odezvy v rovině národní i mezinárodní. Bezprostředně po útoku založilo Německo elitní protiteroristickou jednotku GSG 9, která o pět let později zachránila 86 cestujících a členů posádky uneseného letadla Lufthansy v Somálském Mogadišu. Ostatní státy rovněž zintenzivnily své úsilí v mezinárodním boji proti terorismu. Už 18. prosince 1972 přijalo Valné shromáždění OSN Resoluci A/RES/3034(XXVII), v níž projevilo znepokojení nad teroristickými útoky a mj. založilo *ad hoc* komisi, která se měla terorismem zabývat. Rovněž se mezi státy rozpoutala debata, zdali, nakolik a jak rozlišovat „*bojovníky za národní osvobození*“ od „*teroristů*“ (Rehman, 2010). Také útok palestinských teroristů přispěl k tomu, že byla dne 17. prosince 1979 přijata Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí. Ta zavázala státy, aby takovéto jednání stíhaly jako trestný čin, jehož se dopustí každý, kdo se „*zmocní jiné osoby (dále označované jako „rukojmí“) nebo ji zadrží a hrozí jejím usmrcením, zraněním nebo*

³ Clement uvádí primární zdroj: LAC, RCMP, RG146, volume 4362, f. Olympic Secretariat – Cooperation 1, Memorandum to Working Group on Security, May 16, 1973, ten se nám nepodařilo dohledat.

dalším zadržováním s cílem donutit třetí stranu (...), aby učinili jakýkoli čin, nebo aby se jakéhokoli činu zdrželi jako výslovnou nebo nepřímou podmínku propuštění rukojmí.

Montrealské olympiády (17. 7. až 1. 8. 1976) se zúčastnilo 6084 sportovců. ČSSR reprezentovalo 167 sportovců, tj. o 19 méně než na OH v Mnichově. Přesně 50 sportovců ve výpravě ČSSR se zúčastnilo také předchozích OH v Mnichově. Zlatou medaili získali Josef Panáček (skeet) a Anton Tkáč v cyklistickém sprintu. Stříbrné medaile vybojovali: zápasník Vítězslav Mácha, družstvo moderních pětibojářů; bronzové: pětibojář Jan Bártů, Helena Fibingerová ve vrhu koulí, veslaři (bratři Oldřich a Pavel Svojanovští s kormidelníkem Ludvíkem Věbrem) a párová čtyřka (Jaroslav Hellebrand, Václav Vochoska, Zdeněk Pecka a Vladek Lacina) (www.olympic.cz).

OH v Montrealu byly poznamenány nejen rozsáhlými bezpečnostními opatřeními, ale také sérií bojkotů s politickými cíli. Na protest proti účasti Nového Zélandu, který udržoval styky s apartheidem Jihoafrické republiky, odjeli z Kanady domů sportovci celkem 29 afrických států.

V rámci OH v Montrealu nasadily bezpečnostní složky 17 224 spolupracovníků. Jednalo se o: vojáky, státní i městské policisty, hasiče i členy soukromých bezpečnostních služeb (Organizační výbor OH v Montrealu, 1976).

Na jednoho sportovce v Mnichově tedy připadalo přibližně 1,7 bezpečnostního pracovníka. V Montrealu bezpečnost každého sportovce zajišťovalo o více než jednoho člena bezpečnostních složek víc (přesný poměr: 2,8). Toto jednoduché srovnání potvrzuje, že OH v Montrealu byly z pohledu rozsahu bezpečnostních opatření zlomové. Struktura a značný rozsah těchto opatření jsou od té doby považovány za základní standard pro tento typ globálních sportovních akcí. Obavy z útoků na sportovce plynuly nejen z masakru v Mnichově, ale také z mnoha dalších teroristických zločinů, kterých bylo v období 1970 až 1976 spácháno 4340 (GTD, citováno 2016).

Připravenost kanadských bezpečnostních složek byla diametrálně kvalitnější než německých. Již v roce 1974 začala Kanada se speciálním tréninkem 4 796 policistů a vojáků, který si kladl za cíl jejich perfektní připravenost na případný teroristický útok v rámci „konfliktních her“, jak byly bohužel organizátory někdy OH v Montrealu nazývány. Bezpečnostní opatření provázela nejen samotné OH, ale byly také zavedeny zvýšené bezpečnostní kontroly na hranicích a všech letištích. Tajné služby zpracovaly seznamy potenciálních útočníků, a to jak organizací (na prvním místě s OOP), tak jednotlivců, a těmto osobám nebyl do Kanady vůbec umožněn vstup. Před zahájením a po dobu konání OH byly zavedeny kontroly zavazadel také pro členy výprav, které v minulosti nebyly standardem (Clement, 2015⁴).

„Mnichovský masakr“ se stal pro pořadatele her v Montrealu, stejně jako všech dalších sportovních událostí v následujících letech, nejhorším možným scénářem („worst case scenario“), s nímž bylo nově nutno počítat při hodnocení rizik a přípravě na jejich zvládnutí („risk management“). Právě v Montrealu se ve snaze předejít

⁴ Clement uvádí primární zdroje: LAC, RCMP, RG146, volume 4359, f. Wallet Attachments, Final Report Security Service, 1976 a LAC, RCMP, RG146, volume 4368, f. Planning Documents, Secret Memorandum to Cabinet, January 6, 1975, které se nám bohužel nepodařilo dohledat.

opakování traumatu z Mnichova zřejmě poprvé projevila čtveřice znaků typizujících bezpečnostní přístup, který do značné míry charakterizuje také dnešní opatření při velkých sportovních událostech:

- výjimečnost,
- dohled a sledování,
- militarizace,
- urbanistická prostorová omezení (Svitková, 2014).

První znak, výjimečnost („exceptionality“), znamená, že v souvislosti s konkrétní sportovní událostí dochází k mobilizaci mimořádných postupů. Sportovní událost je vnímána jako krajně specifická, přinášející vážné hrozby, což zdůvodňuje naprosto mimořádná opatření (dále srov. Neal 2010). V rovině ekonomické jsou k zajištění bezpečnosti uvolněny značné prostředky. Při OH v Montrealu se náklady na bezpečnostní opatření vyšplhaly na 100 milionů amerických dolarů, což odpovídá dnešnímu ekvivalentu přibližně 380 milionů dolarů (Armstrong a kol., 2011). Nejen výše finanční dotace pak zajišťuje masivní přítomnost bezpečnostních složek. V rovině politické pak argument výjimečnosti slouží jako zdůvodnění pro vynětí případu z běžných rozhodovacích procedur, v rovině právní jako obhajoba případných zásahů do lidských práv, jako např. svoboda pohybu či právo na soukromí.

Druhý znak, dohled a sledování („surveillance“), popisuje, že je v souvislosti se sportovní událostí monitorován pohyb osob a jsou sbírány a vyhodnocovány obsáhlé soubory údajů. Při montrealských OH proběhlo celkem 94 147 bezpečnostních prověrek osob (Clement, 2015) a došlo k masovému nasazení monitorovacího kamerového systému (Armstrong a kol., 2011).

Třetí znak, militarizace, obnáší široké zapojení armády a vojenských postupů do bezpečnostních opatření. Zatímco bezpečnost při OH v Mnichově zajišťovali pouze policisté, mnohdy neozbrojení, do zabezpečení OH v Montrealu se zapojilo množství vojáků.

Čtvrtý a poslední znak, prostorová urbánní opatření, pak určuje, že organizátoři sportovních událostí rozdělí dějiště události, tedy město, kde konkrétní hry probíhají, na jednotlivé zóny, s rozdílným stupněm zabezpečení a omezení podle hrozícího nebezpečí. V Montrealu tak poprvé došlo k často opakovanému vymezení olympijských a neolympijských prostor, vytyčení bezpečnostních koridorů a zabezpečení olympijské vesnice podobně striktně jako např. věznice (Armstrong a kol., 2011).

Všechny čtyři znaky odrážejí snahu vyhnout se opakování Mnichovského masakru. Zároveň jsou typické i pro zabezpečení průběhu současný OH, což potvrzují například OH v Londýně v roce 2012 i Soči 2014. Opatření vykazující uvedenou čtveřici znaků přitom dopadala již na sportovce na montrealské olympiádě v roce 1976. Výzkumným předmětem předkládaného článku jsou vlastní zkušenosti s bezpečnostními opatřeními při OH v Mnichově a v Montrealu.

CÍLE A METODIKA

Záměrem článku je v jeho teoretické části stručně shrnout hlavní vybrané veřejně dostupné bezpečnostní aspekty konání OH v Montrealu (1976) a Mnichově (1972). Tyto informace byly shromážděny z dostupných literárních i archivních zdrojů. Data byla zpracována formou komparace výsledků studia literatury, tisku, jejich následné analýzy a interpretace.

Pro rozšíření literárních zdrojů přinášíme osobní svědectví československých účastníků OH 1972 a 1976, které bylo získáno prostřednictvím kvalitativních strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami. Tento typ rozhovorů nemá takovou pružnost při sondování, ale minimalizuje variaci otázek (Hendl, 2005; Patton, 1990). Posloupnost otázek byla koncipována od úvodních bezproblémových ke komplikovanějším, na závěr byla zařazena jednoduchá otázka pro zahájení následné neformální diskuse. Informace získané z této části rozhovoru jsme podle jejich charakteru přiřadili k již zodpovězeným otázkám.

Otázky, ze kterých jsme při realizaci kvalitativního strukturovaného rozhovoru vycházeli:

1. Promítla se do Vaší účasti na OH v Mnichově tragédie izraelských sportovců? Pokud ano, jakým způsobem?

2. Pociťoval jste v souvislosti s tragédií na OH Mnichově obavy před OH v Montrealu?

3. Můžete srovnat bezpečnostních opatření v rámci OH v Mnichově 1972 a Montrealu 1976?

4. V čem jsou dle Vašeho názoru rozdíly v současných bezpečnostních opatřeních ve srovnání s OH 1972 a 1976?

5. Vzpomenete si nějakou zajímavou příhodu (nejen) v souvislosti s bezpečnostními opatřeními na OH Mnichově a Montrealu?

Metodika výběru účastníků řízených rozhovorů

1. Jednalo se o záměrný kvótní výběr z československých⁵ účastníků OH v Mnichově a Montrealu.

2. Ze všech československých účastníků OH v Mnichově a Montrealu (363 sportovců) jsme vybrali jen ty, kteří se zúčastnili obou OH (zdroj: www.olympic.cz) – celkem se obou OH zúčastnilo 50 účastníků.

3. Prostřednictvím doc. J. Dovalila (člen ČOV a dlouholetý místopředseda ČOV pro olympismus) jsme oslovili členy Českého klubu olympioniků a v rámci jejich pravidelného setkání jsme realizovali většinu rozhovorů.

4. Celkem jsme uskutečnili strukturovaný rozhovor s pěti olympioniky, z nichž jeden se zúčastnil jen OH v Mnichově. Tento rozhovor byl realizován jako první pro pilotní ověření.

5. Dotazovaní sportovci byli kanoisté, veslaři a jeden atlet.

VÝSLEDKY

Všichni dotazovaní odpovídali na položené otázky otevřeně a se zájmem. Pokud si následně v návaznosti na průběh rozhovoru vzpomněli na další doplňující informace, sami se k již zodpovězeným otázkám aktivně vraceli.

V rozporu s původními cíli práce u některých otázek uvádíme také reakci dotazovaných na bezpečnostní opatření v rámci OH v Mexiko City 1968. Důvodem je zajímavé srovnání s následujícími, námi sledovanými OH.

⁵ Nerozlišovali jsme českou a slovenskou národnost.

Na základě strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami s československými účastníky OH 1972 a 1976 jsme dospěli k následujícím závěrům, které jsou pro přehled strukturovány v souladu se zněním a pořadím pokládaných otázek.

1. Promítla se do Vaší účasti na OH v Mnichově tragédie izraelských sportovců? Pokud ano, jakým způsobem?

Všichni dotazovaní byli v okamžiku útoku palestinských teroristů (tj. 24. 8. 1972) v olympijské vesnici jen několik budov od místa spáchání tohoto zločinu. Žádný z dotazovaných v okamžiku útoku nic nezaregistroval. Až z pozdějších informací se dozvěděli, že přibližně jednu hodinu po útoku začaly bezpečnostní složky uzavírat budovu, kde bylo 11 izraelských sportovců zajatých palestinskými teroristy. Podle názoru dvou dotazovaných byl útok ze začátku držen v tajnosti⁶.

Jeden z dotazovaných v den útoku v cca 7:30⁷ cestou k autobusu na rozjížděky, procházel okolo budovy, kde již drželi palestínští teroristé rukojmí, a ničeho si nevšiml. Po návratu z rozjížděk byly již v olympijské vesnici obrněné vozy.

„Útok nás zaskočil, informací jsme měli k dispozici poměrně málo.“ Atmosféra po útoku byla samozřejmě velmi, velmi špatná – „útoky potlačily sportovní stránku.“

Sportovní výkony nikoho z oslovených nebyly strašnými událostmi ovlivněny. S ohledem na přerušení OH na jeden den se hry o dva dny protáhly a nešlo trénovat, ale „podmínky byly pro všechny stejné“. Jeden z dotazovaných uvedl, že útok mohl ovlivnit sportovce úpolových sportů⁸.

Dotazovaní se jednoznačně shodli na názoru, že „vše šlo mimo mne a dle mého názoru i ostatní sportovce, kteří se také především soustředili na své starty“. Největší obavy panovaly, aby OH kvůli teroristickému útoku nebyly zrušeny: „to by nám bylo opravdu velmi líto a považovali bychom to za velkou prohru“. Důvodem byla všeobecně sdílená atmosféra „nepodlehnutí útoku“ a dále pokračovat „jako by se nic nedělo“. Podle jednoho názoru není možná paralela například se smrtelnou nehodou pilota F1 při závodě, kdy obvykle následuje ukončení tohoto závodu, protože útok byl zorganizován zvenku.

Velmi negativně se útoky naopak odrazily v rámci oblíbených večerních setkání, která byla bezprostředně po útoku zrušena a ta konaná později, již nebyla tak „vřelá a příjemná“, ale naopak velmi „chmurná“.

V odpovědích panoval všeobecný konsenzus, že bezpečnostní opatření na OH v Mnichově byla dnešní optikou minimální, nejen protože je částečně zajišťovali dobrovolníci. Co se týká osvobození rukojmí, tak tehdy nebyla klasická protiteroristická komanda, jak je známe dnes, jen běžní policisté a armáda.

⁶ V podstatě po celý den probíhaly soutěže a teprve na základě tlaku veřejného mínění byly hry přerušeny (přibližně 12 hodin po zabití prvního izraelského sportovce).

⁷ Teroristé překonali plot OH vesnice ve 4:30 a zajetí izraelských rukojmí proběhlo krátce poté; okolo 5:00 byl o přepadení informován bavorský ministr vnitra.

⁸ Zavraždění při přepadu: Moše Weinberg (33 let, trenér zápasu), Josef Romano (32, vzpírání); zavraždění při neúspěšném pokusu o osvobození na letišti: Josef Gutfreund (40, rozhodčí řecko-římského zápasu), Amicur Šapira (40, trenér atletiky), Andrej Spitzer (27, trenér šermu), Kehat Šorra (53, trenér střelby), Jakov Springer (50, rozhodčí vzpírání), David Berger (28, vzpírání), Eliezer Halfin (24, zápas), Mark Slavin (18, zápas), Zeev Friedman (28, vzpírání) a dále Anton Fliegerbauer (německý policista) (Organizační výbor OH v Mnichově, 1972).

V závěru reakcí na položenou otázku zazněl dvakrát zajímavý názor, že při zpětném hodnocení lze útok chápat jako potvrzení ohromné moci sportu, OH i špičkových sportovců, kteří se stali celebritami, jejichž napadení vyvolá velký mezinárodní ohlas.

2. Pociťoval jste v souvislosti s tragédií na OH v Mnichově obavy před OH v Montrealu? Všichni dotazovaní se shodli: NE!

„Ne, vždy jsem si myslel, že všechny troje OH, kterých jsem se zúčastnil, byly bezpečné.“

Jeden z dotazovaných se zúčastnil nejen OH v Montrealu, ale také zde absolvoval předolympijské soustředění rok před konáním OH. Kanadáné jsou dle jeho názoru „přátelští a lidští“, proto z tohoto pohledu srovnává OH v Montrealu se Sydney, kde byl jako trenér. OH v Mnichově byly chladné, ale vše perfektně „klapalo“. Celkově na evropských závodech obvykle nebývala tak vřelá atmosféra jako v průběhu OH v Montrealu.

3. Můžete srovnat bezpečnostní opatření v rámci OH v Mnichově 1972 a v Montrealu 1976?

Dva dotazovaní se zúčastnili také OH v Mexiku 1968, proto je na základě vlastní zkušenosti zahrnuli do srovnání. Na OH 1968 se šlo pohybovat bez omezení na všech sportovištích, bezpečnostní opatření nebyla „žádná“. S ohledem na okupaci ČSSR vojsky varšavské smlouvy měly OH v Mexiku úžasnou atmosféru naplněnou hrdostí.

V Mexiko City, stejně jako na OH v Mnichově před tragédií byla bezpečnostní opatření minimální. Bezprostředně po útoku samozřejmě nastalo výrazné zpřísnění, kdy byli sportovci na soutěže provázeni ozbrojenými policisty nebo vojáky.

Před OH 1976 probíhaly diskuse, zda se kvůli bezpečnosti vůbec OH výprava z ČSSR zúčastní, ale nakonec se „naštěstí jelo“. OH v Montrealu působily celkově uzavřeným dojmem, protože se „již nešlo volně pohybovat“ a olympijská vesnice byla velmi pečlivě hlídána. Kanoisty i veslaře na kanál v Montrealu kvůli bezpečnosti „vozili autobusem po neveřejných a vedlejších cestách“. Celkově ale bezpečnostní opatření na OH v Montrealu dva z dotazovaných očekávali výrazně přísnější, než byla v realu.

4. V čem jsou dle Vašeho názoru rozdíly v současných bezpečnostních opatřeních ve srovnání s OH 1972 a 1976?

OH 1976 byla z pohledu bezpečnosti výrazně přísnější pro sportovce i diváky. V Mexiku dotazovaní velmi rádi chodili na řadu soutěží bez lístků, jen na základě akreditace a fandili. Dnes lze absolvovat maximálně jednu soutěž za den, protože bezpečnostní opatření jsou velmi přísná. Díky otevřenosti dřívějších her bylo možné, aby spolu sportovci více komunikovali, dnes jsou oddělení. OH jsou čím dál složitější – „vystresované“, současné bezpečnostní kontroly před vstupem na sportoviště jsou v podstatě stejné jako na letišti. „Soutěže na OH v Mexiku bylo pro diváka skvělé vidět na vlastní oči, ale všechny další LOH je lepší shlédnout v TV.“

OH 1976 lze srovnat až s OH 1988 v Soulu, protože OH 1980 a 1984 byly poznamenány bojkotem a dotazovaní je proto považují za „ne zcela regulérní“.

⁹ V souladu s metodikou jsme pro logické členění textu do reakcí na tuto otázku přidali také odpovědi z poslední otázky, které se vztahovaly k tomuto tématu na pozdějších OH.

OH 1980 byly bezpečné, protože vedení SSSR jim dalo absolutní prioritu (finanční, lidskou, materiální). Příkladem je skutečnost, že sportovci měli všude absolutní přednost, byli doprovázeni policisty a vojáky, což vzbuzovalo pocit bezpečí. Jen tento přístup sovětských organizátorů k organizaci her poněkud připomínal „carské způsoby“.

OH 1988 byly z pohledu jednoho z dotazovaných vrcholem z hlediska bezpečnosti: nikdo nemohl opustit olympijskou vesnici bez doprovodu místního dobrovolníka (většinou se jednalo o sportovce z různých úpolových sportů). Před a za autobusem vždy jely policejní vozy, sportovci byli neustále počítáni.

OH 1992 v Barceloně byly „chudší“, což odpovídá obvyklému stylu organizace OH v Evropě, ale bezpečnost byla velmi dobrá. Naopak OH 2000 v Sydney byly opět stejně (srovnatelně) příjemné jako OH 1976, především kvůli zájmu a pomoci dobrovolníků, kteří byli pro OH velmi nadšení. Divákům i dobrovolníkům v Sydney bylo v podstatě jedno, na jaký sport jdou, nebo kterým sportovcům organizačně pomáhají.

Opatření na OH v Montrealu se „rozhodně se nedají srovnat s dnešními, která jsem zažil např. na OH v Soči, kde byla extrémní“. Všichni dotazovaní se shodli, že současná bezpečnostní opatření jsou „nepříjemné, ale nutné zlo“.

5. Vzpomenete si na nějakou zajímavou příhodu (nejen) v souvislosti s bezpečnostními opatřeními na OH v Mnichově a Montrealu?

V průběhu OH 1972 i zpětně bylo velmi pozitivně vnímáno, že OH pokračovaly, protože jejich ukončení by jen potvrdilo cíle teroristů: „sportovci se semkli s cílem nechat OH doběhnout“.

Skoro všichni dotazovaní v Mexiku i Mnichově půjčovali bundy a visačky známým, aby se mohli podívat do OH vesnice, jídelny pro sportovce i na olympijské stadióny. Jeden z dotazovaných do OH vesnice v Mnichově i na stadión tajně provedl v zapůjčené reprezentační bundě svého přítele – atleta, který emigroval do SRN. Z hlediska bezpečnosti s ním paradoxně tento čin neřešili organizátoři OH, ale tehdejší vedení ČSSR výpravy, které mu za tento přestupek hrozilo vyloučením z Dukly.

Jeden z dotazovaných uvedl, že na OH 1972 i 1976 byl skvělý – tj. srovnatelný servis; v Montrealu se poprvé začala ve větší míře projevovat sponzorské smlouvy (např. rozdávání nápojů/pochutin atd.). Na každých dalších LOH pak byla „komerce“ vidět vždy více než na předcházejících.

DISKUSE

Za jednoznačně nejzajímavější a velmi pozitivní zjištění považujeme vyjádření odhodlání sportovců pokračovat i po útocih v soutěžení, nenechat se terorismem zastrašit a nedovolit tak teroristům, aby dosáhli svého cíle. Tuto skutečnost lze jistým způsobem vnímat jako protiklad k mnohdy poněkud přemrštěným bezpečnostním opatřením, která v souvislosti s organizací současných OH vidíme. Námí zjištěné názory na nezbytnost pokračovat v konání OH v Mnichově i přes strašné teroristické útoky se zcela shodují s informacemi uváděnými Waicem (2016) k postojům předsedy MOV Every Brundageho i pořadatelů. Předseda MOV i organizátoři vnímali vraždění palestinských teroristů především jako zcela nepřipustné ohrožení průběhu her a jejich předčasné ukončení také podle jejich názoru nepřicházelo vůbec do úvahy. Stejný

názor mělo vedení československé výpravy¹⁰. Jedním z důvodů mohla být skutečnost, že země sovětského bloku byly výsledkově velmi úspěšné.

Také naši respondenti potvrdili obecně známý fakt, že složitá bezpečnostní opatření omezují průběh OH a ruší jejich účastníky. Náročná bezpečnostní opatření sama o sobě mohou částečně zastrážovat jak sportovce, tak i diváky, což teroristům v podstatě vyhovuje, protože přísná opatření jim, jak uvedl jeden z dotazovaných „dělají reklamu“ – tj. šíří strach společnosti z teroru. Odhodlání sportovců pokračovat v soutěžích je dle našeho názoru příkladem, jak se tomuto strachu vyhnout. Tento názor považujeme bohužel dnes opět za velmi aktuální – např. v souvislosti s hrozbou útoku teroristů z tzv. Islámského kvazistátu na OH v Rio de Janeiru (www.lidovky.cz) a s teroristickými útoky v Paříži i Bruselu na podzim 2015 a jaře 2016. V Rio de Janeiru hrozí sportovcům nejen teroristické útoky, ale také výrazně vyšší míra pouliční kriminality, než je obvyklé ve většině vyspělých zemí.

Někteří účastníci v rámci rozhovorů potvrdili, že vnímali prostorová bezpečnostní omezení (transport po tajných cestách, bezpečnostní koridory a „výjimečná opatření“ – např. doprovod bezpečnostních složek) uváděná v teoretické části článku (Armstrong a kol., 2011). Informace uváděné přímými účastníky OH ohledně nedostatečných bezpečnostních opatření na OH v Mnichově před útokem jsou zcela v souladu s literaturou (např. Clement, 2015). Zvýšený dohled a sledování obvyklé u tohoto typu (sportovních) akcí uváděné Svitkovou (2014) v rámci OH Mnichov do teroristického útoku naopak nikdo z dotazovaných nezmínil.

V rozporu s informacemi uváděnými Waicem (2016): „střelba zburcovala celou olympijskou vesnici“, nikdo z dotazovaných střelbu neslyšel.

Rozhodnutí pro využití metody kvalitativního strukturovaného řízeného rozhovoru s otevřenými otázkami bylo podle našeho názoru vhodné. Řízené rozhovory umožnily získat od dotazovaných informace, které s danou problematikou zdánlivě nesouvisely, ale při jejich dalším sledování přinesly některé zajímavé relevantní informace k tématu. Po obvyklém počátečním opatrném přístupu k otázkám nás příjemně překvapila vstřícnost a otevřenost odpovědí všech dotazovaných. Znění závěrečné otázky se ukázalo jako vhodně formulované, protože odpověď na ni u všech setkání plynule přešla v neformální rozhovor. Přesto jsme očekávali, že bývalí reprezentanti uvedou více konkrétních vlastních zážitků a dojmů z her, které by nám problematiku vnímání bezpečnosti ze strany sportovců ještě detailněji přiblížily.

Negativem zvolené metodiky byla její relativní časová náročnost nejen v průběhu samotných řízených rozhovorů, ale především pak při jejich vyhodnocování. Větší počet dotázaných, by jistě přinesl více zajímavých informací, ale z časových i technicko-organizačních důvodů jsme bohužel neuskutečnili původně zamýšlenou ideu realizovat rozhovor s větším počtem účastníků obou OH. Mezi další limity námi zjištěných informací řadíme především:

1. Jiné názory na řešenou problematiku mohou mít sportovci jiných sportovních specializací, než námi dotazovaní (kanoisté, veslaři, atlet).
2. Informace k případným negativním vzpomínkám mohl ovlivnit jak značný časový odstup, tak i nechuť je prezentovat.

¹⁰ Československý sport. roč. 20 z 6. 9. 1972.

3. Odlišné názory než námi uváděné lze očekávat u sportovců z jiných zemí a výrazně odlišné pak u účastníků, kteří nepocházeli z tzv. východního bloku, proto je jasné geografické vymezení uvedeno přímo v názvu článku.
4. Názor na rozsah bezpečnostních opatření v rámci OH v Mnichově i Montrealu mohl být ovlivněn účastí na dalších OH, kterých se všichni dotazovaní zúčastnili ať z pozice trenérů, nebo diváků.

ZÁVĚRY

Literární zdroje uvádějí, že bezpečnostní opatření na OH v Montrealu byla výrazně rozsáhlejší a přísnější než na OH v Mnichově. Také osobní svědectví českých účastníků OH 1972 a 1976, získané prostřednictvím kvalitativního strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami, potvrdilo informace uváděné v literatuře. Nedostatečná bezpečnostní opatření v Mnichově potvrdili dotazovaní konkrétními příklady, stejně tak velmi přísná bezpečnostní opatření v rámci konání OH v Montrealu.

Rozhovory přinesly dle našeho názoru (mj.) pozitivní informace k reakcím sportovců na útok – chtěli pokračovat v konání OH a tím zamezit naplnění jednoho z cílů teroristů. Útoky v Mnichově nijak neovlivnily jejich sportovní výsledky v průběhu OH 1972.

LITERATURA

- ARMSTRONG, G., FUSSEY, P., COAFFEE, J., HOBBS, D. (2011). *Securing and Sustaining the Olympic City: Reconfiguring London for 2012 and Beyond*. Burlington: Ashgate.
- CLEMENT, D. (2015). The Transformation of Security Planning for the Olympics: The 1976 Montreal Games, *Terrorism and Political Violence*, 0, p. 1–25.
- HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- HINDS, A., VLACHOU, E. (2007). Fortress Olympics: Counting the cost of major event security, *Jane's Intelligence Review*, 19(5), p. 20–26.
- KLEIN, A. J. (2006). *Protiúder: Masakr na mnichovské olympiádě 1972 a vražedná reakce Izraele*. Praha: Práh.
- NEAL, A. W. (2010). *Exceptionalism and the Politics of Counter-Terrorism: Liberty, Security and the War on Terror*. New York: Routledge.
- ORGANIZAČNÍ VÝBOR OH MNICHOV (autoři neuvedeni) (1972). *Die Spiele, The Official Report of the Organizing Committee for the Games of the XXth Olympiad Munich, volume 1 – The organization*, Mnichov: Pro sport München (dostupný z <http://library.la84.org/6oic/OfficialReports/1972/1972s1pt1.pdf>).
- ORGANIZAČNÍ VÝBOR OH MONTREAL (autoři neuvedeni) (1976). *Montre'al 1976: Official Report, Volume 1*, Ottawa: COJO.
- PASKO, A. (2016). Problem bezpieczeństwa na letnich igrzyskach olimpijskich w okresie zimnych wojny po wydarzeniach w Monachium w 1972 r. *Kultura Fizyczna*, 1, p. 77–87.
- PATTON, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Newbury Park and London: Sage.
- REHMAN, J. (2010). *International Human Rights Law*. Essex: Pearson Education Limited.
- SVITKOVÁ, K. (2014). *Dual Securitization of Public Space in Relation to Sport Mega Events: Justifying urban security measures from Beijing to Rio de Janeiro*. Diplomová práce (vedoucí: N. Hynek). Praha: FSV UK.
- WAIC, M. (2016). Olympiáda ve stínu terorismu. *Česká kinantropologie*, 20(2), p.149–167.

Internetové zdroje

www.lidovky.cz [online 16. 4. 2016]

www.start.umd.edu/gtd - Global Terrorism Database (GTD) [online 18. 2. 2016]

www.olympic.cz [online 18. 1. 2016]

Další zdroje

Rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/3034(XXVII), přijata na 2114. plenárním zasedání 18. prosince 1972: Opatření k předcházení mezinárodnímu terorismu, který ohrožuje nebo zabíjí nevinné lidské životy a ohrožuje základní svobody, a k poznání příčin těchto forem terorismu a násilných činů, které spočívají v neštěstí, frustraci, ukřivdění a způsobují, že lidé obětují životy, včetně svých vlastních, aby způsobili radikální změny.

Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 36/1988 Sb., o Mezinárodní úmluvě proti braní rukojmí. Částka 6/1998.

Doc. PhDr. Jiří Suchý, Ph.D.

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Vešelavín

e-mail: email@jirisuchy.cz

BOJKOTY OLYMPIJSKÝCH HER

BOYCOTTS OF THE OLYMPIC GAMES

FRANTIŠEK KOLÁŘ

Katedra základů kinantropologie a humanitních věd

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Článek je věnován často pojednávanému tématu, do jaké míry ovlivňuje politika sport a hlavně jeho nejvýznamnější událost – olympijské hry. Zabývá se v první řadě bojkoty olympijských her jako nejvýraznějším politickým nástrojem, a to od Berlína 1936 do Soči 2014. Vzhledem k možnému rozsahu textu spíše souhrnně, s cílem představit, co bylo impulsem pro vyhlášovatele bojkotů, jak a zda se bojkoty vyvíjely a jaký byl jejich dopad. Zvýšená pozornost je věnována hrám XI. olympiády 1936 v Berlíně a trojici bojkotů na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, tj. her v Montréalu 1976, v Moskvě 1980 a v Los Angeles 1984.

Klíčová slova: politický bojkot, olympijské hry, studená válka

ABSTRACT

The article examines an often discussed subject of the extent to which politics influence sport and particularly the most important sport event – the Olympic Games. It concentrates primarily on boycotts of the Olympic Games as the most prominent political instrument from Berlin 1936 to Sochi 2014. Due to the possible range of the text, the article treats the subject more as a summary with the aim to introduce what was the impulse for the boycotts, how and whether boycotts evolved and what was their impact. Increased attention is paid to XIth Olympic Games in Berlin in 1936 and the trio of boycotts in the late seventies and eighties, i.e. the Olympic Games in Montreal in 1976, Moscow in 1980 and Los Angeles in 1984.

Key words: political boycott, Olympic Games, Cold War

ÚVOD

Politika provází moderní olympijské hnutí od jeho samotného počátku. Anexe Alsaska a Lotrinska Německem po prohrané prusko-francouzské válce v září 1870 vyvolala obrovské francouzsko-německé napětí, v němž si Pierre de Coubertin nedovolil pozvat delegáty z Německa na zakladatelský olympijský kongres v červnu 1894 na pařížské Sorbonně.¹ Nicméně na prvních novodobých olympijských hrách v Athénách v dubnu 1896 už reprezentanti Německa tvořili druhou největší výpravu (19 sportovců)² a patřili k nejúspěšnějším a zejména gymnastiku zcela ovládli němečtí turneři.³

¹ COUBERTIN, Pierre de: Olympijské paměti. Praha 1977, s. 14–15.

² www.sports-reference.com/olympics/countries.

³ www.sports-reference.com/olympics/summer.

S politickými tlaky vídeňské vlády se museli do první světové války vyrovnávat i funkcionáři Českého olympijského výboru, přestože jejich předseda Jiří Guth byl od června 1894 jedním z prvních dvanácti členů Mezinárodního olympijského výboru. Nakonec tomuto tlaku podlehl a po samostatné účasti na olympijských hrách v letech 1900, 1908 a 1912 byly Čechy (Bohême) v červnu 1914 z následujících olympijských her vyloučeny.⁴

A tak bychom mohli kupit další a další příklady, kdy politika ovlivňovala olympijské dění. Nicméně nejvýraznější stopu zanechaly bojkoty olympijských her, které měly za cíl upozornit světovou politiku a světové veřejné mínění na své – tu více, tu méně oprávněné – politické požadavky. Proto se následující text věnuje jejich shrnutí s cílem představit pohledy vyhlášovatelů bojkotů, jejich realizaci a jejich dopad.⁵

Berlín 1936

Hry XI. olympiády byly v roce 1931 přiděleny Berlínu. V lednu 1933 se však v Německu dostal k moci Adolf Hitler a jeho nacistická strana, která vzápětí vyhlásila za svůj program změnu stávajícího versailleského systému v zahraniční a „árijské očištění“ německého národa ve vnitřní politice. Vůči olympijským hrám v Berlíně zaujal Hitler zpočátku velmi negativní stanovisko, ovšem jeho ministr propagandy Joseph Goebbels ho vbrzku přesvědčil o neocenitelném přínosu her pro propagaci nacistického režimu a jeho ideálů. Proto hry byly připravovány za nebyvalé pozornosti státních orgánů a za nebyvalých finančních prostředků.⁶

Nikoli jen ideje, ale činy nacistických pohlavárů – vystoupení ze Společnosti národů, vojenské obsazení demilitarizovaného Porýní a zejména přijetí protizidovských zákonů – vyvolaly ve světové veřejnosti prudký odpor proti pořádání olympijských her v nacistickém Berlíně. Začaly vznikat výbory na obranu olympijské myšlenky či na přeložení olympijských her z Berlína, v nichž se angažovali přední představitelé mezinárodní politiky (např. belgický ministr zahraničí Emile Vandervelde) či přímo Mezinárodního olympijského výboru (hlavně Američan Ernest Lee Jahncke). Vedení Mezinárodního olympijského výboru však bylo ve svém rozhodování – tak jako poté mnohokrát – velice konzervativní a po slibu zástupců německého organizačního výboru her, že Olympijská charta bude dodržena, olympijské hry Berlínu ponechalo. Případnému bojkotu ze strany amerických sportovců zabránil nový předseda Národního olympijského výboru USA Avery Brundage.⁷

⁴ Blíže viz KÖSSL, Jiří: Dějiny československého olympijského hnutí, Praha 1977, s. 26–38; Český olympismus – 100 let, Praha 1999, s. 7–35; KOLÁŘ, František: 110 let Českého olympijského výboru, Praha 2009, s. 3–9; KOLÁŘ, František: Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, Praha 2011, s. 27–50.

⁵ Autor použil při koncipování článku metodu chronologickou a metodu diachronní komparace.

⁶ K okolnostem přidělení her XI. olympiády v roce 1936 Berlínu viz LUNZENFICHTER, Alain: Athènes... Pékin (1896–2008). Choix épiques des villes olympiques. Anglet 2002, s. 66–75; dále též SENN, Alfred Erich: Power, Politics, and the Olympic Games. Campaign 1999, s. 49–63 či PARIENTÉ, Robert – LAGORCE, Guy: La fabuleuse histoire des Jeux olympiques. 4. vyd. Genève 2000, s. 193–221. V posledních letech vyšlo několik českých překladů knih věnovaných hrám XI. olympiády v roce 1936 v Berlíně – např. HILTON, Christopher: Hitlerova olympiáda. Olympijské hry 1936 v Berlíně. Praha 2008, či WALTERS, Guy: Berlínské hry. Olympijský sen ukradený Hitlerem. Praha 2007.

⁷ K případnému bojkotu berlínských olympijských her 1936 z výše uvedené literatury nejlépe – LUNZENFICHTER, Alain, c.d. a SENN, Alfred Erich, c.d.

Rovněž v Československu existovalo velmi silné hnutí za přeložení olympijských her z nacistického Berlína. V čele československého výboru stáli rektor Akademie výtvarných umění Jakub Obrovský a maratónec Oskar Hekš. Odpor vůči olympijským hrám v Berlíně v Československu vzrostl ještě poté, co organizátoři vydali ke štafetě s olympijským ohněm propagační plakát, na němž bylo Československo zakresleno bez pohraničních území obývaných německým obyvatelstvem, která si nárokoval Adolf Hitler a která dostal na konci září 1938 pomocí Mnichovské dohody. Jednání Československého olympijského výboru o cestě na hry XI. olympiády v létě 1936 však nevedla k případnému bojkotu, naopak jeho členové se vyslovili pro účast s cílem představit odhodlání, hrdost a umění československých sportovců.⁸

Tokio 1940

Hry XII. olympiády v roce 1940 byly poněkud překvapivě přiděleny Tokiu. Počátkem třicátých let totiž Japonci obsadili Mandžusko, v té době čínskou provincii. V létě 1937 pak zahájili vojenské tažení proti Číně. Válka, kterou Japonsko vedlo, vyvolala odpor především ve státech britského Commonwealthu, které v únoru 1938 vyhlásily, že v případě ponechání olympijských her Tokiu je ony budou bojkotovat. To bylo moc i na konzervativní vedení Mezinárodního olympijského výboru, které následně změnilo své rozhodnutí o místě konání olympijských her a – poprvé a zatím naposled – je přeložilo, tenkrát do finských Helsinek. V září 1939 však vypukl světový válečný konflikt a na pořádání olympijských her nebylo ani pomyšlení, ale ani podmínky.⁹

Melbourne 1956

První olympijské hry na jižní polokouli se konaly v nezvyklém termínu, na přelomu listopadu a prosince 1956. O čtyři roky dříve, v roce 1952, se v Helsinkách olympijských her poprvé zúčastnili sportovci Sovětského svazu a dosáhli tam nečekaného úspěchu. Od tohoto data se olympijské hry staly jedním z kolbišť, na kterém se konkrétně projevovaly příznaky „studené války“. Především sportovci SSSR a USA začali soutěžit o to, který ze systémů panujících v obou velmocích je lepší, který z nich umí připravit pro své sportovce co nejpříznivější podmínky, aby podávali vynikající sportovní výkony. Očekávalo se, že i v Melbourne vypukne tato vzájemná revnivost.

Hry XVI. olympiády však daleko více ovlivnily mezinárodní události, které se krátce před nimi odehrály na severní polokouli. Jednak tzv. suezská krize – spor o kontrolu suezského průplavu, v němž byl vojsky Británie, Francie a Izraele napaden Egypt, jehož nová vláda v čele s Gamálem Abd an-Násirem v létě 1956 průplav znárodnila, jednak maďarské povstání proti stalinistické diktatuře, které Sovětský svaz krvavě potlačil za pomoci své armády. Vůči oběma vojenským akcím se ve světě zdvihla vlna protestů, které požadovaly vyloučení agresorů z účasti na nadcházejících olympijských hrách. Mezinárodní olympijský výbor však nevstoupil na tenký led politiky a zavřel před oprávněně vznesenými požadavky oči – ostatně vyloučení Británie a Francie, jež stály u zrodu novodobých olympijských her, či Sovětského svazu, který se teprve nedávno podařilo přitáhnout k práci na olympijském díle, bylo cosi nepředstavitelného i pro mezinárodní politické fórum. Rada států však trvala na svém a odvolala účast svých sportovců na olympijských

⁸ Viz KÖSSL, Jiří, c.d., s. 63–75, dále JANOUŠEK, Jaromír: Boj proti Olympijským hrám 1936 v Berlíně, významná etapa boje sportovců za jednotnou frontu proti fašismu a válce. In: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 1, 1962, s. 83–119.

⁹ Viz LUNZENFICHTER, Alain, c.d., s. 76–83.

hrách – v případě suezské krize odmítly odjet do Melbourne Egypt, Irák a Libanon, v případě maďarského povstání Nizozemsko, Španělsko a Švýcarsko.¹⁰

Mexiko 1968

První olympijské hry ve španělsky mluvící zemi předcházely tzv. tlatelolcký masakr, při němž mexická policie a armáda, aby udržely vnitropolitický klid ve státě, zahájily střelbu do demonstrujících studentů a 44 z nich zastřelily. Ani Mezinárodní olympijský výbor, ani společenství olympijských národů se však o události nedozvědělo dříve než po skončení her, které navzdory vysoké nadmořské výšce byly považovány za velice zdařilé.

Československo však necelé dva měsíce před zahájením her bylo 21. srpna 1968 okupováno vojsky Varšavské smlouvy. Neklidná situace ovlivnila nejen přípravu sportovců, ale v atmosféře plné emocí vedla k úvahám o bojkotu olympijských her v případě, že na ně budou připuštěny výpravy SSSR, Bulharska, Maďarska, Německé demokratické republiky a Polska. Ve zjištěné atmosféře nakonec rozhodly jednak rozum a možnost prezentovat světu československou nezlomitelnost – reprezentovanou nejlépe gymnastkou Věrou Čáslavskou – jednak snaha vedení sovětských komunistů řešit vzájemné rozpěří uvnitř „komunistické rodiny“, kterou dubčekovské vedení československých komunistů plně respektovalo.¹¹

Mnichov 1972

Přidělení her XX. olympiády v roce 1972 do bavorského Mnichova byla zpočátku dost kritizována. Zvláště izraelská premiérka Golda Meirová požadovala, aby Izraelský olympijský výbor zvážil účast izraelských sportovců na hrách ve městě, kde se zrodil německý nacismus a s ním i jeho antisemitismus, jež vyvrcholil následným holocaustem. Němci však chtěli odstranit všechny pochybnosti a připravovaly hry ve velice přátelském duchu, bez jakýchkoliv zábran a překážek.

„Radostné hry“ však v noci z 5. na 6. září 1972 totálně zničili palestiniští teroristé ze skupiny Černé září, kteří obsadili pokoje s ubytovanými izraelskými sportovci a za jejich svobodu požadovali propuštění svých teroristických soudruhů. Nepodařený zásah německé policie na letišti Fürstenfeldbruck skončil smrtí všech 11 rukojmí.

Olympijské hry byly na den přerušeny, poté se však pokračovalo v programu s odůvodněním, že „žádný teroristický útok nemůže zničit tuto oslavu míru a přátelství“. Celý svět se poprvé sjednotil v odsouzení terorismu jako nástroje politického boje. Přesto hned následující den opustila Mnichov výprava Egypta a po ní ještě alespoň částečně výpravy dalších islámských států.¹²

¹⁰ Viz SENN, Alfred Erich, c.d., s. 106–109 či VIDAL, Maurice: *L'Épopée des jeux olympiques 1896–1988*. Paris 1988, s. 93.

¹¹ Blíže viz SENN, Alfred Erich, c.d., s. 137–139. Česká historiografie se tématu možného bojkotu her XIX. olympiády v roce 1968 v Mexiku dosud hlouběji nezabývala, vyjma krátké pasáže v citované publikaci *Český olympismus – 100 let* (s. 92–93).

¹² Politickými souvislostmi her XX. olympiády v roce 1972 v Mnichově se zabývali: GUTTMANN, Allen: *The Games Must Go On: Avery Brundage and the Olympic Movement*. New York 1984; dále SENN, Alfred Erich, c.d., s. 149–154. Řada publikací, které se tématu věnovaly alespoň vzdáleně, byla přeložena do češtiny, z nich nejpodrobnější jsou – REEVE, Simon: *Jeden den v září: Mnichov*. Praha 2006; KLEIN, Aaron: *Protiúder: Masakr na mnichovské olympiádě 1972 a vražedná reakce Izraele*. Praha 2006. Téma bylo námětem i řady hraných filmů, z nich nejznámější je *Mnichov* od Stevena Spielberga.

Montréal 1976

Hry XXI. olympiády v roce 1976 byly dost „nečekané“ postiženy prvním z „velkých“ bojkotů, když těsně před zahájením her odvolalo 28 národních olympijských výborů ze států „černé Afriky“ své výpravy z Montréalu na protest proti účasti Nového Zélandu na hrách. Africké státy požadovaly jeho vyloučení kvůli nedodržování rezoluce OSN z listopadu 1962 o přerušení veškerých styků s jihoafrickým režimem apartheidu, protože krátce před zahájením her se ragbisté Nového Zélandu utkali v rámci soutěže Tri nations s ragbisty Jižní Afriky. Mezinárodní olympijský výbor nepovažoval africký protest za nikterak závažný, a proto se jím vůbec nezabýval. Daleko závažnějším mu připadalo řešení zastoupení Číny a Tchajwanu, z nichž jeden i druhý stát podmiňoval svou účast v Montréalu odmítnutím toho druhého. Nakonec se her neúčastnil ani jeden z nich.¹³

Moskva 1980

Hry XXII. olympiády byly Moskvě přiděleny v říjnu 1974. Následujícího roku 1975 byl v Helsinkách podepsán nejvyššími představiteli 33 evropských států, USA a Kanady Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Jeho podpisem se však nijak nezměnila politika sovětských komunistů a jejich spojenců. Jejím vyvrcholením byla sovětská vojenská intervence do Afghánistánu na konci roku 1979.

Po třech týdnech, během nichž Sovětský svaz nereagoval na světové protesty a pokračoval ve svém vojenském tažení, pohrozil americký prezident James Carter možným bojkotem moskevských olympijských her. V únoru 1980 během zimních her v Lake Placid státní tajemník Cyrus Vance požádal členy Mezinárodního olympijského výboru, aby s ohledem na sovětské porušování olympijské zásady míru přeložili hry z Moskvy, byl jimi ale odmítnut. Obdobně tak učinili i představitelé jednotlivých národních olympijských výborů, kteří se připojili k předsedovi Národního olympijského výboru USA Robertu Kaneovi, který tvrdil, že „jestli začneme dělat politiku, bude to úplný konec her“¹⁴. Carterova administrativa proto začala s intenzivním „domlouváním“. První podlehlí nátlaku v dubnu Američané, po nich Kanaďané. Národní výbory Austrálie, Brazílie, Británie, Francie, Itálie a většiny evropských států rozhodly, že výpravy svých sportovců do Moskvy navzdory „doporučením“ svých vlád vyšlou, i když bez nároků na použití státní vlajky a hymny. Naopak k bojkotu se připojily národní výbory Spolkového Německa, Norska, Izraele, Japonska, Číny a dalších států. Celkem svou účast v Moskvě odvolalo 67 států.¹⁵ Nutno však připomenout, že většinu z nich k takovému rozhodnutí nevedly politické, nýbrž ekonomické zájmy.¹⁶

¹³ Blíže viz SENN, Alfred Erich, c.d., s. 160–172; CHARPENTIER, Henri – BOISSONNADE, Euloge: *Le grande histoire des Jeux Olympiques*. Athènes 1896 – Sydney 2000. Paris 1999, s. 447–456.

¹⁴ GUTTMANN, Allen: *The Olympics: A History of the Modern Games*. Champaign 1994, s. 134.

¹⁵ Jejich seznam viz PERELMAN, Richard B. (Ed.), *Olympic Retrospective the Games of Los Angeles*, Los Angeles 1985, s. 18–22.

¹⁶ K bojkotu moskevských olympijských her 1980 viz – SENN, Alfred Erich, c.d., s. 174–187; LUNZENFICHTER, Alain, c.d., s. 144–153.

Los Angeles 1984

Po bojkotu olympijských her 1980 v Moskvě se očekávalo, že „americká akce vyvolá sovětskou reakci“, že Sovětský svaz oplátí Spojeným státům americkým jejich čin. Navíc v okamžiku, kdy se hry XXIII. olympiády měly konat v kalifornském městě Los Angeles a kdy s jejich přípravou byly nebývalé potíže. Rostoucí gigantismus her a snaha ohromovat svět architektonickými výboji na sportovištích totiž učinily z pořadatelství olympijských her nebývale drahou záležitostí a stěží se hledal jejich organizátor. Pro rok 1984 vytrhla trn z paty Mezinárodnímu olympijskému výboru skupina soukromých podnikatelů, kteří se zavázali uspořádat hry ve vlastní režii. A to byl také první předmět kritiky, s níž okamžitě začaly státy „tábora socialismu“.

Stalo se tak na zasedání Asociace národních olympijských výborů, které se uskutečnilo v lednu 1983 právě v Los Angeles. Sověti si přitom za mluvčího svých stanovisek a názorů vybrali Československý olympijský výbor a jeho předsedu Antonína Himla. Zřejmě proto, že Himl díky československým spartakiádám získával ve struktuře mezinárodního olympijského hnutí stále silnější pozici a nový předseda Mezinárodního olympijského výboru Juan Antonio Samaranch ho pověřil přípravou nového projektu Sport pro všechny.

Nicméně ve stejné době docházelo k „otevlování“ americko-sovětských vztahů. Po smrti konzervativního Leonida Brežněva v listopadu 1982 a nástupu nového vůdce SSSR Jurije Andropova byl vyměněno i zkosnatělé vedení Národního olympijského výboru SSSR a sovětského sportu, „mramorového“ Sergeje Pavlova nahradil mnohem konstruktivnější Marat Gramov. Ten vzápětí ztlumil kritiku příprav her XXIII. olympiády v Los Angeles. Když se mu podařilo překonat i krizi v americko-sovětských vztazích, ke které došlo v září 1983 po sestřelení jihokorejského letadla nad Ochotským mořem, zdálo se, že nebezpečí odvetného bojkotu je zažehnáno. Jenže v únoru 1984 zemřel i Andropov a na jeho místo nastoupil Konstantin Černěnko, jenž navázal na brežněvovskou „konzervativní“ politiku. Oblast mezinárodních vztahů pak zcela ovládl další z aktivních „studenoválečníků“ Andrej Gromyko, který se vrátil ke konfrontační linii.

V tehdejší Československu úspěchy sportovců na vrcholných světových soutěžích a na XIV. zimních olympijských hrách 1984 v Sarajevu utlumily „protilosangeleskou“ aktivitu funkcionářů Československého olympijského výboru, kteří od losangeleských her očekávali spoustu olympijských medailí. Naopak, vedle výkonnostní přípravy sportovců se někteří z nich pokoušeli hledat spojence proti případnému vyhlášení bojkotu ze strany Sovětského svazu. Podle sdělení tehdejšího místopředsedy ČSOV Rudolfa Duška svou pozornost obraceli zejména k Německé demokratické republice, která si prostřednictvím sportovních úspěchů dobývala stále silnější pozici na mezinárodním fóru.

Počátkem dubna 1984 však narůstaly i protesty ze strany Sovětského svazu.¹⁷ Dosavadní argumentaci vystřídal nový prvek – bezpečnost sovětských sportovců. Sověti však ve svém odmítavém postoji nechtěli zůstat sami, a proto na 5. dubna 1984 byli do Moskvy svoláni zástupci komunistických stran socialistických států zodpovědní

¹⁷ Přehled argumentů, proč bojkotovat XXIII. olympijské hry 1984 v Los Angeles, uvádí práce BEZRUKAVNIKOV, Igor – KUKUŠKIN, Vsevolod: Hry na prodej. Hry XXIII. olympiády Los Angeles 1984. Praha 1986.

za tělovýchovu a sport, aby podpořili sovětský protest proti zneužití olympijských her a výzvu exekutivě MOV o svolání jejího mimořádného zasedání. Československý olympijský výbor tak učinil 13. dubna 1984.

Předseda MOV Juan Antonio Samaranch vyšel požadavkům SSSR a socialistických států vstříc a na 24. dubna 1984 svolal do Lausanne mimořádné zasedání exekutivy MOV za přítomnosti zástupců Organizačního výboru olympijských her v Los Angeles a Národního olympijského výboru SSSR. Navzdory zárukám, že hry budou organizovány v naprostém souladu s Olympijskou chartou a že všem sportovcům budou ve všech ohledech zajištěny optimální podmínky, se však sovětský byrokratický stroj už rozjel.

Politbyro Komunistické strany Sovětského svazu se účastí sovětských sportovců na hrách XXIII. olympiády zabývalo 3. května 1984 a jeho rozhodnutí bylo oznámeno o pět dní později, ve stejný den, kdy olympijský oheň zapálený ve starověké Olympii přibyl letecky do New Yorku! V tiskovém prohlášení Národní olympijský výbor SSSR uváděl, že pokládá „za neúčelné, aby se sověští sportovci zúčastnili olympijských her v Los Angeles“. Zároveň s tím považoval „za nezbytné obrátit se na bratrské strany socialistických zemí“ – „Budeme povděční, jestliže přátelé ze své strany zaujmou obdobné stanovisko.“¹⁸ Pro jistotu však byli na 11. května 1984 pozváni do Moskvy vedoucí oddělení jednotlivých vazalských komunistických stran pro oblast sportu a s nimi vedoucí sportovních organizací, aby koordinovali společný postup. Sověti opakovali dosavadní argumenty a dospěli k očekávanému závěru – „současná situace v dějišti her znemožňuje naši účast, a proto nejet na olympijské hry je jediné možné“. Jejich stanovisko podpořily takřka všechny přítomné delegace, pouze Rumuni – ovšem s tichým souhlasem sovětských komunistů – oznámili, že do Los Angeles pojedou. Schválený bojkot her však platil pouze pro sportovce, rozhodčí a funkcionáři se měli losangeleských her zúčastnit.

Ještě z Moskvy nechal Antonín Himl svolat na následující den, 12. května 1984, plénní zasedání Československého olympijského výboru, které mělo sovětské rozhodnutí oficiálně přijmout. Do té doby bylo známo i stanovisko předsednictva ÚV KSČ, které Himlovi a Československému olympijskému výboru doporučovalo „projednat vzniklou situaci a zabezpečit rozhodnutí strany o neúčasti československých sportovců v Los Angeles“¹⁹. Plénium o navrženém postoji vůbec nediskutovalo a celkem bez protestů se shodlo, že „za těchto okolností se Československý olympijský výbor v zájmu ochrany olympijských ideálů a bezpečnosti sportovců rozhodl nevyslat na hry XXIII. olympiády v Los Angeles československé sportovce.“²⁰

Juan Antonio Samaranch se ještě snažil přesvědčit představitele Sovětského svazu a jeho satelitů, aby změnilí své negativní rozhodnutí. Nicméně Černěnko se odhodlal přijmout ho až 31. května a nakonec za sebe poslal náměstka předsedy rady ministrů

¹⁸ Národní archiv Praha, fond ČsVO 1900–1992, složka Štáb olympijské přípravy OH 1984, Prohlášení Národního olympijského výboru SSSR o neúčasti sovětské výpravy na hrách v Los Angeles.

¹⁹ Národní archiv Praha, Archiv ÚV KSČ 1945–1989, fond 02/1, sv. 102, aj. 106 – schůze předsednictva 11. 5. 1984, Řešení účasti československé sportovní reprezentace na XXIII. olympijských hrách v Los Angeles.

²⁰ Národní archiv Praha, fond ČsVO 1900–1992, složka Štáb olympijské přípravy OH 1984, Stanovisko Československého olympijského výboru k Hráh XXIII. olympiády 1984 v Los Angeles.

Nikolaje Talyzina. Do ztracena se rozplynula i schůzka předsedů sportovních organizací socialistických států se zástupci mezinárodního olympijského hnutí, která se konala 24. května 1984 v Praze. Z Lausanne přítom na ni přijela delegace ve velice silném složení – Juan Antonio Samaranch, předseda Mezinárodního olympijského výboru, v doprovodu prvního místopředsedy Alexandra Siperca a ředitelky MOV Monique Berliouxové, Mário Vasquez Raňa, předseda Asociace národních olympijských výborů, a Primo Nebiolo, předseda Asociace federací letních olympijských sportů. Diplomatické neúspěchy nakonec Samaranche rozzlobily, a tak počátkem června 1984 požádal státy odmítající účast, tj. vedle Sovětského svazu Afghánistán, Albánii, Angolu, Bulharsko, Československo, Etiopii, Jemen, Kambodžu, Korejskou lidově demokratickou republiku, Kubu, Laos, Maďarsko, Mongolsko, Německou demokratickou republiku, Polsko a Vietnam, o vysvětlení a zdůvodnění.

Československý olympijský výbor tak učinil dopisem z 15. června 1984. Stálo v něm: „Vedoucí představitelé československého olympijského hnutí konstatovali, že město, kterému bylo v roce 1978 svěřeno pořádání Her XXIII. olympiády, nedodrželo zcela své závazky a dokonce administrativa země a ani organizace, která převzala odpovědnost za přípravu her, nedokázaly vytvořit podmínky přiměřené pro konání Her olympiády v souladu s olympijskou myšlenkou a jejím mírovým posláním. Z výše uvedeného důvodu se Československý olympijský výbor rozhodl nevyslat československé sportovce na olympijské hry. Nebylo to snadné rozhodnutí. V žádném případě se však nejedná o bojkot olympiády. Naopak, toto rozhodnutí je výrazem snahy chránit a rozvíjet olympijské ideály.“²¹

Slovní ekvilibristika a falešná kazuistika, které maskovaly politické cíle ochrany sportovců, nemohla nikterak uspokojit tyto hlavní aktéry olympijských her. Dodnes v nich přetrvává pocit krivdy.²²

Soul 1988

Aby zabránil dalšímu bojkotu olympijských her, rozvinul už na podzim 1984 Juan Antonio Samaranch rozsáhlou sportovní diplomacii. Na zasedání Asociace národních olympijských výborů v Mexiku v listopadu 1984 byla přijata deklarace, která zavazovala přítomné národní olympijské výbory zřici se bojkotu z politických důvodů. Výhrou Samaranche bylo, že byla přijata i zástupci Sovětského svazu. Tím se mu podařilo minimalizovat bojkot her XXIV. olympiády, kterou pořádali jihokorejský Soul. Nakonec požadavek Severní Koreje bojkotovat tyto hry podpořily pouze Kuba, Etiopie, Madagaskar a Nikaragua.²³

²¹ Český olympismus – 100 let, s. 111.

²² Blíže KOLÁŘ, František: Boycott or non-participation? (On the Absence of Czechoslovakia from XXIII. Olympiad 1984 in Los Angeles). In: *Journal of Olympic History*. Volume 14, no. 2, august 2006, s. 47–55. Ve zkrácené české verzi viz KOLÁŘ, František: Neúčast československých sportovců na XXIII. olympijských hrách 1984. In: KALOUS, Jan – KOLÁŘ, František, ed.: *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha 2015, s. 196–207. Viz též SENN, Alfred Erich, c.d., s. 190–202.

²³ Už během jednání o bojkotu her XXIII. olympiády v roce 1984 v Los Angeles požadovala Severní Korea stejný přístup, tj. bojkot, i vůči nadcházejícím hrám XXIV. olympiády v Soulu. Nicméně v jejím odporu vůči hrám ji podpořily pouze státy hlásící se v té době k budování komunismu. Východní blok se zalekl možných následků. Srovnej KOLÁŘ, František: Boycott or non-participation? či SENN, Alfred Erich, c.d., s. 204–217.

Peking 2008

Po dvaceti letech se opět ozvaly hlasy – a to i v České republice – které požadovaly přeložení olympijských her, tentokrát z čínského Pekingu. Důvodem byla jednak propagace čínského komunistického režimu, jednak protesty proti nedodržování lidských práv tímto režimem, zvláště se poukazovalo na zásahy proti demonstracím v Tibetu či na ospravedlňování násilností v soudánském Darfúru. Mezinárodní olympijský výbor však vůči těmto protestům zůstal hluchý.²⁴

Soči 2014

Proti přidělení XXII. zimních olympijských her ruskému Soči ležícímu v severním podhůří Kavkazu protestovala již po letní gruzínsko-ruské válce v srpnu 2008 vláda Gruzie. Na podzim 2010 dokonce přišla s požadavkem o odnětí pořadatelství těchto her Rusku, a to s odůvodněním, že Rusko nezákonně okupuje dávná gruzínská území Abcházie a Jižní Osetie. Ke gruzínskému návrhu se však zatím žádný jiný stát či národní olympijský výbor nepřipojil.²⁵ S ohledem na ruskou podporu separatistického hnutí na východě Ukrajiny na přelomu let 2013 a 2014 se však slavnostního zahájení zimních olympijských her v Soči nezúčastnila řada státníků ze států Evropské unie. Lze si položit spekulativní otázku, zda by se tyto hry vyhnuly bojkotu, kdyby Rusko anektovalo Krym před jejich zahájením a nikoliv až v březnu 2014.

Přehled bojkotů – či zamýšlených bojkotů olympijských a zimních olympijských her – je třeba ukončit výhledem do budoucnosti. Volba následujících olympijských her, v jejich zimní i letní variantě (XXIII. zimní olympijské hry 2018 – jihokorejský Pchjongčchang, hry XXII. olympiády 2020 – japonské Tokio a XXIV. zimní olympijské hry 2022 – čínský Peking), se prozatím obešla bez konkrétních výzev k bojkotování světového svátku sportu. Diskuse spíše vyvolávala skutečnost, že hlavními uchazeči o pořadatelství olympijských her byly státy, jejichž režimy byly a jsou podrobovány kritice ze strany euroatlantických demokratických společenství. Ovšem čtveřice kandidátů na pořádání her XXXIII. olympiády v roce 2024 – americké Los Angeles, italský Řím, francouzská Paříž či maďarská Budapešť (do listopadu 2015 mezi ně patřil i německý Hamburk) – popírá hlavní argument kritiků, že takový finančně a organizačně náročný celosvětový podnik mohou realizovat pouze totalitní režimy. Tato skutečnost vzbuzuje naději do budoucna a svědčí o smysluplnosti a životaschopnosti olympijských her a jimi zprostředkovávané olympijské myšlenky.²⁶

²⁴ Blíže k okolnostem přidělení her XXIX. olympiády v roce 2008 čínskému Pekingu viz LUNZENFICHTER, Alain, c.d., s. 261–291.

²⁵ Viz LUNZENFICHTER, Alain, *Athènes* (1896)... Rio (2016). *Choix épiques des villes olympiques*. Biarritz 2010, s. 334–357.

²⁶ Zájem o pořadatelství olympijských her přitom po nedávných krizích neustále roste a prolíná všemi kontinenty či zeměpisnými pásmy, ba i různými politickými režimy. Například v první fázi projevil zájem o hry XXXIII. olympiády v roce 2024 40 měst z 29 států.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Národní archiv Praha, Archiv ÚV KSČ 1945–1989, fond 02/1.

Národní archiv Praha, fond ČsVO 1900–1992, složka Štáb olympijské přípravy OH 1984.

www.sports-reference.com/olympics/countries

www.sports-reference.com/olympics/summer

Literatura

BEZRUKAVNIKOV, I., KUKUŠKIN, V. (1986). *Hry na prodej. Hry XXIII. olympiády Los Angeles 1984*. Praha: Olympia.

Český olympismus – 100 let. Praha, Olympia, 1999.

DE COUBERTIN, P. (1977). *Olympijské paměti*. Praha: Olympia.

GUTTMANN, A. (1984). *The Games Must Go On: Avery Brundage and the Olympic Movement*. New York: Columbia University Press.

GUTTMANN, A. (2002). *The Olympics: A History of the Modern Games*. 2. vyd. Urbana: University of Illinois Press.

HILTON, Ch. (2008). *Hitlerova olympiáda. Olympijské hry 1936 v Berlíně*. Praha: Práh.

CHARPENTIER, H., BOISSONNADE, E. (1999). *Le grande histoire des Jeux Olympiques. Athènes 1896 – Sydney 2000*. Paris: France-Empire.

JANOUBEK, J. (1962). Boj proti Olympijským hrám 1936 v Berlíně, významná etapa boje sportovců za jednotnou frontu proti fašismu a válce. In: *AUC-Philosophica et historica*, 1, s. 83–119.

KLEIN, A. (2006). *Protiúder: Masakr na mnichovské olympiádě 1972 a vražedná reakce Izraele*. Praha: Práh.

KOLÁŘ, F. (2009). *110 let Českého olympijského výboru*. Praha: Český olympijský výbor.

KOLÁŘ, F. (2006). Boycott or non-participation? (On the Absence of Czechoslovakia from XXIII. Olympiad 1984 in Los Angeles). In: *Journal of Olympic History*, 14(2), august, s. 47–55.

KOLÁŘ, F. (2011). *Jiří Stanislav Guth-Jarkovský*. Praha: Český olympijský výbor a Olympia.

KOLÁŘ, F. (2015). Neúčast československých sportovců na XXIII. olympijských hrách 1984. In:

KALOUS, J., KOLÁŘ, F. (Eds.) *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů – Český olympijský výbor, s. 196–207.

KÖSSL, J. (1977). *Dějiny československého olympijského hnutí*. Praha: Olympia.

LUNZENFICHTER, A. (2002). *Athènes... Pékin (1896–2008). Choix épiques des villes olympiques*. Anglet: Atlantica.

LUNZENFICHTER, A. (2010). *Athènes (1896)... Rio (2016). Choix épiques des villes olympiques*. Biarritz: Atlantica.

PARIENTÉ, R., LAGORCE, G. (2000). *La fabuleuse histoire des Jeux olympiques*. 4. vyd. Genève: Minerva.

PERELMAN, R. B. (Ed.) (1985). *Olympic Retrospective: the Games of Los Angeles*. Los Angeles: Los Angeles Olympic Organizing Committee.

REEVE, S. (2006). *Jeden den v zari: Mnichov*. Praha: Argo.

SENN, A. E. (1999). *Power, Politics, and the Olympic Games*. Champaign, IL: Human Kinetics.

VIDAL, M. (1988). *L'Épopée des jeux olympiques 1896–1988*. Paris: VMS Publications.

WALTERS, G. (2007). *Berlínské hry: Olympijský sen ukradený Hitlerem*. Praha: BB/art.

PhDr. František Kolář, CSc.

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Veleslavín

e-mail: kolar@olympic.cz

HISTORICKÉ POUČENÍ Z TRAGICKÝCH UDÁLOSTÍ NA EVROPSKÝCH FOTBALOVÝCH STADIONECH¹

TRAGIC INCIDENTS AT EUROPEAN FOOTBALL STADIUMS IN HINDSIGHT

JAN ŠÍMA, DANIEL BARTOŠEK

Katedra managementu sportu

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Článek mapuje čtyři tragické události, které se staly v osmdesátých letech minulého století na evropských fotbalových stadionech (Lužniki v Moskvě, 1981; Valley Parade v Bradfordu, 1985; Hesley Stadium v Bruselu, 1985 a Hillsborough v Sheffieldu, 1989). Z dobového tisku, odborné literatury i aktuálních zdrojů jsou čerpány okolnosti vzniku události, výpovědi svědků i vyšetřovatelů. Druhá část je věnována reakcím na tyto události v podobě nových bezpečnostních opatření, vybavení stadionu, pokynů pro pořadatele i bezpečnostní složky. Pozornost je věnována Taylorově zprávě (1989), kde bylo kromě vyšetření tragédie v Hillsborough navrženo doporučení pro zajištění bezpečnosti při sportovních akcích ve Velké Británii. Zpráva se postupně stala vzorem i pro ostatní země Evropy.

Zkoumány jsou též bezpečnostní podmínky pro konání fotbalových zápasů na území Československa a později české nejvyšší fotbalové soutěže. Nejvýznamnější snahou o stanovení jednotných bezpečnostních kritérií pro fotbalové stadiony v České republice byl projekt Ligové stadiony. Ten a další legislativní dokumenty byly v čase různým způsobem upravovány s ohledem na nové poznatky a zkušenosti. Současná bezpečnostní pravidla jsou bezpečnostním manažerem Fotbalové asociace České republiky hodnocena jako adekvátní. Některé české kluby však nebyly schopny tato pravidla akceptovat a byly nuceny vzdát se účasti v nejvyšší soutěži nebo hrát svá utkání na jiných stadionech.

Klíčová slova: vyšetřování, bezpečnost, pravidla, legislativa, fanoušci

ABSTRACT

The article maps four tragic incidents which occurred in the 1980s at European football stadiums (Lužniki, Moscow, 1981; Valley Parade, Bradford, 1985; Hesley Stadium, Brussel, 1985 and Hillsborough, Sheffield, 1989). Information about the causes of the disasters, as well as witness and investigator statements, was collected from archive documents, expert literature and current resources. The second part describes consequences which resulted in new safety regulations, rebuilding the stadiums and in

¹ Výzkum je financován z prostředků Programu rozvoje vědních oborů Univerzity Karlovy PŘVOUK P 39 – Společenskovoědní aspekty zkoumání lidského pohybu.

new instructions for organizers and security service. Attention is paid to the Taylor Report (1989) which, except for the investigation into the Hillsborough disaster, introduced recommendations regarding the provision of safety during sporting events in the Great Britain. Gradually, it became a model that other European countries followed.

The provision of safety during football matches in Czechoslovak and later in the Czech football league is also enquired into. "Ligové stadiony" (League Stadiums) is the most important project which tries to set criteria for establishing unified safety rules at the Czech football stadiums. The project and related legislative documents were modified according to new knowledge and experience. The Chief Safety Manager of the Czech Football Association assesses current safety rules as sufficient. However, several Czech football clubs were not able to accept them and had to give up their participation in the top competition or had to play their matches at other stadiums.

Key words: investigation, safety, rules, legislation, fans

ÚVOD

Fotbalová utkání nejvyšší úrovně tradičně lákají velké množství diváků. Fanoušci, ale také nezaujatí návštěvníci chtějí na vlastní kůži zažít neopakovatelnou atmosféru velké sportovní události přímo v prostředí plně obsazeného stadionu. Přilákat na akci co možná největší počet lidí je ovšem i v zájmu pořadatelů, neboť z prodeje vstupenek plyne nezanedbatelný příjem a pokud je očekávána vysoká návštěvnost, mají kluby mnohem lepší vyjednávací pozici s potenciálními sponzory.

Velké množství diváků na fotbalových stadionech ovšem přináší nemalá bezpečnostní rizika. V historii jsme byli svědky několika tragických událostí, kdy rozhodujícím faktorem jejich vzniku byly právě přeplněné tribuny. Tato práce se zaměřuje na ty z tragédií, které jsou zásadní nejen co do počtu usmrčených a zraněných osob, ale především pro následné změny, jež z nich vyplynuly.

Lužniki, 1982

20. října 1982 se na tehdejším Centrálním Leninově stadionu (dnes stadion Lužniki) konalo v rámci poháru UEFA fotbalové utkání mezi Spartakem Moskva a holandským HFC Haarlem. Podle deníku Sovetskij Sport, který referoval druhý den o utkání (o tragédii se nezmiňuje), byl velmi chladný den doprovázený drobným sněžením (Kučerenco, 1982). Tribuny stadionu nebyly zastřešené, pořadatelům se z nich nepodařilo sníh včas odklidit a rozhodli se tedy zpřístupnit pouze dva ze čtyř sektorů stadionu – východní a západní. Východní sektor měl pro návštěvníky výhodnější polohu, protože se nacházel blíže ke stanici metra, a tak si jej vybraly více než dvě třetiny diváků (přibližně 12 tisíc).

Několik minut před koncem utkání, ve snaze vyhnout se tlačenicím a dostat se včas k metru, opouštěly stovky lidí nejbližším schodištěm stadion. Podle několika zdrojů (Zajkij, 1989; Dzichkovskij, 2002) se první obětí stala mladá dívka, která ztratila na schodišti botu a rozhodla se pro ní vrátit. Na zledovatělém schodišti přes ni klopýtlo několik osob a přes ně pak další. Těsně před koncem utkání navíc vstřelil hráč Spartaku Moskva Sergej Shvetsov druhý rozhodující gól, což způsobilo na schodišti další tlačeni. Řada lidí na odchodu se chtěla ještě vrátit a naopak jiní po vstřelení rozhodujícího gólu spěšně opustit stadion. Následné ukončení zápasu a hromadný odchod tisíců diváků způsobil na stejném schodišti nezvladatelný tlak, paniku a ušlapání desítek osob.

Den po tragédii se o neštěstí stručně zmínily pouze některé sovětské sdělovací prostředky. Informace o příčinách neštěstí a počtu usmrčených osob ale byly nekonkrétní, zavádějící nebo zcela nepravdivé (Edelman, 2012). Teprve po pádu „železné opony“ deník Izvestija (1989) podrobně popsal příčiny vzniku události a uvedl také oficiální počet obětí – šedesát šest. Několik následných šetření založených zejména na výpovědi svědků však uvádí až počet 340 obětí (Riorda, 2008). Pokud by toto číslo odpovídalo skutečnosti, jednalo by se o vůbec největší tragédii na stadionech v historii evropského fotbalu.

Valley Parade, 1985

11. května 1985 nastoupili na stadionu Valley Parade v anglickém městě Bradford v zápasu třetí divize domácí Bradford City proti Lincoln City. Utkání se mělo nést ve slavnostní atmosféře, neboť domácí tým byl již jistým vítězem celé soutěže. Místo oslavy postupu našlo v ohni smrt celkem 56 lidí (Firth, 2005). Její průběh je dobře zmapován, neboť zápas v přímém přenosu vysílala yorkshirská televizní společnost. Na záznamu je jasné vidět, jak se oheň rychle rozšířil a během necelých čtyř minut zachvátil celou hlavní tribunu.

Až v loňském roce prostřednictvím zpravodajství BBC News (Hall, 2015) potvrdil tehdejší vyšetřovatel Raymond Falconer příčinu vzniku požáru. Podle jeho slov již v roce 1985 učinil jeden z fanoušků doznání a vypověděl, že odhodil na zem zbytek cigarety. Než jej ale stihl zašlápnout, nedopalek propadl mezerou v dřevěné podlaze a spadl pod tribunu mezi další nahromaděné odpadky. Také list Telegraph & Argus (Wright, 2015), jenž se v rámci třicetiletého výročí události znovu zabýval, potvrdil toto doposud nezveřejněné svědectví. Ironií je, že na nebezpečí tímto způsobem vzniklého požáru byli majitelé stadionu již dříve upozorňováni (Inglis, 1983).

Podle očitých svědků bylo možné oheň hned v jeho zárodku snadno uhasit, ale kvůli obavám pořadatelů z vandalismu nebyly hasicí přístroje na svém místě (Fletcher, 2015). Oběti požáru byly od místa vzplanutí vzdáleny na několik desítek metrů, nejprve mu ale nevěnovaly pozornost a později v nastalé panice nestačily utéci do bezpečí. Naneštěstí i proto, že požární východy ze stadionu byly uzamčeny, aby se zabránilo návštěvníkům bez vstupenky dostat na stadion (Firth, 2005). Za hlavní příčinu rychlého rozšíření ohně byla označena dřevěná konstrukce stadionu a nahromaděné odpadky (Fletcher, 2015).

Šťastím při takto velkém neštěstí byla skutečnost, že sektory nebyly oploceny (podobně jako při tragédii na stadionu Heysel (1985) či na Hillsborough (1989)) a většina diváků měla možnost snadno a rychle utéct do bezpečí. Přesto 56 osobám, z nichž více než polovina byla buď mladší 20 let nebo starší 70 let, se to nepodařilo. Tento počet obětí činí z této události největší tragédii spojenou s požárem na stadionu v historii britského fotbalu (Firth, 2005).

Heysel, 1985

29. května 1985, pouze 17 dní po tragédii v Bradfordu, se na stadionu Heysel v Bruselu konala největší fotbalová událost roku na klubové úrovni, finále Poháru mistrů evropských zemí (dnešní Champions League – Liga Mistrů) mezi Juventusem Turín a Liverpoolem. Přibližně hodinu před výkopem, po vzájemné slovní roztržce, prolomili liverpoolští fanoušci plot a zaútočili na fanoušky Juventusu, kteří si zakoupili

vstupenky do původně neutrálního sektoru určeného pro belgické fanoušky (Elliott & Smith, 1993). Ti se snažili utéct, ale v cestě jim stála dvoumetrová betonová zeď a osoby stojící nejbližší zdi byly umačkány. Zeď později nevydržela nápor a zřítíla se. Ačkoliv mnoho lidí uteklo do bezpečí, trosky zdi usmrtily další italské návštěvníky. Celkem bylo napočítáno 39 obětí (Young, 1986).

Stadion byl ve špatném technickém stavu. Po jeho otevření v roce 1930 na něm neproběhly žádné větší stavební úpravy a na řadě míst chátral (Elliott & Smith, 1993). Bylo proto překvapením, že se právě toto místo stalo dějištěm natolik významného utkání. Podle italského deníku La Repubblica prezident Juventus Giampiero Boniperti a výkonný ředitel Liverpoolu Peter Robinson dokonce vyzvali Evropskou fotbalovou asociaci UEFA k přehodnocení rozhodnutí. Poukazovali na zastaralost stadionu a také na skutečnost, že proti sobě stojí dva slavné kluby se silnou fanouškovskou základnou. UEFA však tento návrh zamítla (Sisti, 2010). Zdá se neuvěřitelné, že i přes nastalou tragickou událost se zápas nakonec odehrál. Podle Elliota a Smithe (1993) se pořadatelé obávali, že by případné zrušení utkání vyvolalo další vlnu násilí. Kapitáni obou mužstev dokonce sami před výkopem žádali fanoušky o klid, aby hra mohla být zahájena.

Za hlavního viníka tragédie byli nejprve označeni fanoušci anglického klubu, tzv. „rowdies“. Později byla část zodpovědnosti přenesena také na policii, která podle soudu nezajistila bezpečnost v dostatečném počtu. Odsouzen byl policejní velitel a také tajemník belgického fotbalového svazu. Tlak na odstoupení byl vyvíjen také na ministra vnitra a dozvuky tragédie vedly až k předčasným volbám (Boin, Hart & McConnell, 2009).

Smutnou připomínkou je skutečnost, že pokřik „Brusel, Brusel“ se stal na dlouhou dobu symbolickým pro násilnosti mezi fanoušky v celé Evropě, Československo nevyjímaje.

Hillsborough, 1989

15. dubna roku 1989 se na fotbalovém stadionu Hillsborough v anglickém Sheffieldu konalo semifinálové utkání FA Cupu mezi FC Liverpool a Nottingham Forrest. Utkání se hrálo na neutrální půdě, na stadionu fotbalového klubu FC Sheffield. Mnoho fanoušků obou klubů se vydalo podpořit svůj klub, ačkoliv bylo zřejmé, že ne pro všechny z nich budou k dispozici vstupenky. Pro fanoušky Nottinghamu byla vyčleněna tribuna s kapacitou 21 000 osob, fanouškům Liverpoolu pořadatelé přidělili tribunu Leppings Lane s kapacitou 10 010 stojících diváků, a to i přesto, že organizátoři očekávali z tohoto severozápadního anglického města mnohem větší počet návštěvníků (Hartley, 2001).

Tribuna Leppings Lane byla členěna do čtyř sektorů jednotlivě ohrazených ploty, které byly postaveny v 70. a 80. letech a sloužily ke kontrole davu a ke znemožnění přístupu na hřiště (BBC, 2012). Deset minut před začátkem utkáním byly sektory zcela naplněny a bezpečnostní kapacita dvou menších prostředních sekcí (1600 osob) nacházejících se blíže vstupu na stadion, byla již dokonce překonána. Podle zpravodajství BBC se v nich v tu dobu tísnilo přibližně 2 200 osob, ale u vstupu do areálu čekalo ještě více než dva tisíce fanoušků Liverpoolu.

Osm minut před začátkem utkání učinil policista Roger Marshall osudovou chybu, když ve snaze vyřešit tlačenci před turnikety a umožnit fanouškům dostat se včas na stadion, otevřel bránu C. Tím způsobil, že přes dva tisíce fanoušků (se vstupenkami i bez nich) nekontrolovaně vběhlo na stadion. Většina z nich zamířila právě do oněch dvou přeplněných sektorů a způsobila obrovské tlačence uvnitř, přičemž některým osobám v prvních řadách se ještě podařilo přelézt plot a ocitli se v samotné blízkosti hrací plochy. Přesto utkání přesně v 15:00 hodin začalo, což však vyvolalo ještě větší tlak osob mimo stadion. Teprve až v 6. minutě utkání přiběhl za rozhodčím policista a zápas byl ukončen. Pořadatelé začali organizovat pomoc nejvíce ohroženým lidem v sektoru, ale pro některé již bylo pozdě. 96 lidí podlehl následkům ušlapání či udušení, další stovky byly zraněny. Podle pozdější Taylorovy zprávy (Taylor, 1989) mohla být konečná čísla obětí nižší, ale reakce bezpečnostních složek byla pomalá a špatně koordinovaná. Přímou na hřiště se dostala pouze jediná ambulance, ostatní sanitní vozy byly zastaveny policií, která se domnívala, že na stadionu dochází pouze k výtržnostem fanoušků Liverpoolu (BBC, 2012).

Vyšetřování tragédie měl na starosti soudce lord Peter Taylor. Ten ve své zprávě uvedl, že ke klíčové chybě došlo na straně policejních složek, jež nebyly schopné uzavřít průchod do dvou prostředních sektorů poté, co byla otevřena brána C. Policii dále kritizoval za její selhání při zvládání davu před branami a také kvůli její pomalé reakci na vznikající katastrofu. Taylorova největší výtku ovšem směřovala k policejnímu veliteli Duckenfieldovi za selhání a neefektivní řízení policejního sboru v South Yorkshire (Taylor, 1989).

I přes Taylorovu zprávu nebyl v rámci trestního řízení obviněn žádný jednotlivec, skupina nebo orgán, a to díky nedostatečným důkazům. V dalších letech, na základě stížností a zájmů médií, byla vyšetřování obnovena, nicméně ani tato nevedla k novým výsledkům. Pouze proti policistu Duckenfieldovi a jeho asistentovi Murraymu bylo zahájeno disciplinární řízení, které vedlo k ukončení jejich činnosti v bezpečnostních složkách (BBC, 2012).

V roce 2009, tedy v době 20. výročí této tragédie, požádal ministr vnitra policii v South Yorkshire o uvolnění tajných dokumentů obsahujících podrobné důkazy a zřídil nezávislou vyšetřovací komisi, která v roce 2012 přišla se zprávou, že policie úmyslně změnila více než 160 prohlášení ve snaze svalit vinu na fanoušky. Na základě těchto nových skutečností se premiér David Cameron veřejně všem omluvil a vyzval k novému vyšetření tragédie. V roce 2012 zrušil vrchní soud všechny předchozí rozsudky a bylo zahájeno nové vyšetřování (BBC, 2012).

Teprve v roce 2016 bylo definitivně rozhodnuto soudním dvorem ve Warringtonu, že příčinou neštěstí byly chyby policie a konstrukční nedostatky stadionu. Devítičlenná soudní porota dne 26. dubna 2016 s odvoláním na výsledky vyšetřování uvedla, že neštěstí v Sheffieldu na severu Anglie nebylo nehodou nebo důsledkem chování diváků, ale důsledkem policejní nedbalosti. Hlavní zodpovědnost podle ní nese policejní velitel David Duckenfield. Dnešní vedení policie se za chyby kolegů omluvilo. Podle některých odborníků selhali i záchranáři a při neštěstí docházelo ke zbytečným zdržením. Z obětí prý mohlo být při včasné pomoci zachráněno 41 osob. (Česká televize, 2016).

Zavedené změny jako reakce na tragické události

Jak bylo uvedeno, vyšetřování události v *Lužnikách* bylo částečně zveřejněno až s odstupem sedmi let a shodou okolností se tak stalo tři dny po neštěstí v Hillsborough. Sovětské úřady však žádná oficiální opatření jako reakci na tragédii nevydaly. Za jedinou formální odezvu tak lze považovat pouze odhalení památníku obětem u příležitosti přátelského utkání mezi moskevským Spartakem a HFC Haarlemem přesně deset let po osudném dni. Podle agentury Reuters navíc organizace a financování výstavby památníku byla plně v režii holandské strany (Reuters, 2007).

Po vyšetřování tragédie na stadionu *Valley Parade* v Bradfordu vedeném sirem Oliverem Popplewellem došlo k zavedení nových právních předpisů. Kvůli posílení bezpečnosti fotbalových stadionů bylo zakázáno budovat nové dřevěné ochozy a nařízeno okamžitě uzavřít všechny stávající potenciálně nebezpečné dřevěné ochozy. Na těch schválených byl uzákoněn zákaz kouření (The Football Association, 2014). Podle deníku *The Guardian* sir Popplewel navíc doporučoval, aby sektory na stadionech nebyly oploceny a v případě nouze tak mohli fanoušci utéci do bezpečí směrem k hrací ploše (Conn, 2010). Nutno podotknout, že na stadionu *Valley Parade* tomu tak opravdu bylo a tato skutečnost zachránila tisíce životů. Zkušenost z Bradfordu však nevedla k zavedení takové povinnosti a na stadionu v Hillsborough to byl právě plot, který o čtyři roky později uvěznil v sektoru tisíce se fanoušky Liverpoolu.

Jak bylo uvedeno výše, neštěstí na stadionu *Heysel* v Bruselu se odehrálo před finálovým utkáním Poháru mistrů evropských zemí. Jednalo se tedy o nejvyšší klubovou soutěž organizovanou evropskou fotbalovou asociací. Byla to právě UEFA, která po této tragické události jako první iniciovala větší zajištění bezpečnosti na fotbalových stadionech. Již 19. srpna 1985 došlo k podpisu Evropské dohody o násilí a výtržnostech diváků (European Agreement on Violence and Excesses of Spectators), jež byla podmíněna spoluprací mezi fotbalovými orgány a policií při pořádání velkých sportovních akcí. Důraz byl kladen na oddělení fanoušků obou klubů, důsledné kontroly u vstupů na stadion, zákaz prodeje alkoholu, zákaz vnášení nebezpečných předmětů a využití kamerového systému na fotbalových stadionech (Chisari, 2004). V roce 1986 pak UEFA vymezila základní předpoklady pro pořádání utkání soutěží, které jsou organizovány UEFA. Za nejvýznamnější lze považovat povinnost pořadatele mít pro návštěvníky pouze místa k sezení. Také světová fotbalová asociace FIFA si v reakci na tato opatření UEFA uvědomila důležitost konstrukce stadionů a obě organizace začaly ukládat přísnější podmínky národním federacím a klubům (King, 2010).

Finální Taylorova zpráva, která obsahovala celkem 106 stran včetně příloh, kromě vyšetření tragédie v *Hillsborough* a obvinění některých osob navrhla řadu doporučení a komplexních podmínek pro zajištění bezpečnosti při organizaci dalších sportovních akcí (Taylor, 1989). Právě problematice bezpečnosti je ve zprávě věnována celá druhá kapitola s názvem Pro lepší budoucnost fotbalu (Taylor, 1989). Nejdůležitějším požadavkem byla výstavba či přestavba všech sektorů, tak aby zde byla místa pouze k sezení. Zmíněný požadavek se stal od roku 1994 povinností pro všechny fotbalové kluby hrající první dvě nejvyšší anglické fotbalové soutěže (Woodhouse, 2014). Dalšími významnými opatřeními bylo odstranění plotů a bariér, snižování kapacity stadionů a zákaz prodávání alkoholu. Změnil se také způsob organizace únikových zón, přičemž byl předepsán maximální počet míst připadající na jeden nouzový východ ze sektoru (Ward, 2013).

Spolu s těmito ustanoveními byly uvedeny v platnost také nové legislativní změny, které zavedla vláda Margaret Thatcherové. Prvním zákonem reagujícím na tragické události byl Zákon o fotbalových divácích z roku 1989 (Football Spectators Act). Vztahoval se nejen na utkání konaná na území Walesu a Anglie, ale i na utkání hraná mimo Britské ostrovy. Byly definovány tzv. „fotbalové trestné činy“. Jednalo se o přesně specifikované přestupky spáchané během předem určených fotbalových utkání (zejména mezinárodní utkání a utkání nejvyšší soutěže). Pokud byl pachatel odsouzen za trestný čin související s fotbalovým zápasem (na stadionu i mimo něj), byl soud oprávněn vydat této osobě zákaz vstupu na stadion a také směl odsouzenému uložit povinnost hlásit se na příslušné policejní stanici během vyjmenovaných fotbalových utkání. Při mezinárodních utkání mimo území Anglie a Walesu byl odsouzený pachatel navíc nucen na policejní stanici odevzdat svůj pas (Smolík, 2008). Pro kontrolu dodržování zákazu vstupu na stadiony a plnění povinností vyplývajících z restriktivního nařízení byl zřízen Úřad pro zákazy vstupu na fotbalová utkání (Football Banning Orders Authority – FBO). Právě tato omezující opatření byla později označena za nejúčinnější. Hrozba nepřítomnosti na zápasech svého oblíbeného týmu byla a stále je, zejména v Anglii, dostatečnou motivací pro slušné chování.

Následovaly další legislativní úpravy již platných zákonů. V roce 1991 byl uveden v platnost Zákon o trestné činnosti a výtržnictví (Crime and Disorder Act), v roce 1994 Zákon o trestní justici a veřejném pořádku (Criminal Justice and Public Order Act), v roce 1996 Zákon o policii (Police Act) a v roce 2000 Zákon o fotbalových výtržnostech (Football Disorder Act). (Legislation.gov.uk, 2016). Postupem času se tak Anglie stala vzorem pro ostatní evropské země a národní federace, které její kroky začaly v různé míře prosazovat.

Zajištění bezpečnosti na fotbalových stadionech v české republice

V Československu před rokem 1989, tedy před pádem komunistického režimu a také před zveřejněním Taylorovy zprávy, byly stadiony v dobrém stavu a vyhovovaly tehdejší návštěvnosti utkání. Komunistický režim podporoval výstavbu nových stadionů jako pozitivní prezentaci systému (Synecký, 2013).

Po Sametové revoluci se stadiony začaly privatizovat a nebyla jim věnována taková pozornost jako před rokem 1989. Přesto pravděpodobnost, že se podobná tragédie může odehrát i na tuzemských stadionech, byla relativně nízká, a to zejména s ohledem na malou návštěvnost na prvoligových utkáních v nejvyšší české soutěži. Po rozdělení Československa v roce 1993 a vytvoření dvou samostatných soutěží se pohybuje průměrná návštěva v české nejvyšší fotbalové soutěži kolem 5 tisíc diváků na zápas. V poslední kompletně odehrané sezóně 2014/2015 činila průměrná návštěvnost Synot Ligy 4738 diváků (ČTK, 2015), přičemž vyprodány byly pouze tři duely. Všechny byly odehrány ve vršovickém Ďolíčku, kde mužstvo Bohemians hostilo týmy Sparty, Slavie a Baníku Ostrava. Nutno podotknout, že kapacita stadionu ve Vršovicích je pouze 5000 míst. (Fotbalové stadiony, 2015).

V roce 1995 se vláda České republiky připojila k „Evropské úmluvě o diváckém násilí a neslušném chování při sportovních událostech a zvláště při fotbalových zápasech“ z roku 1985 a vytvořila stejnojmennou Koordinační komisi. Ta v roce 1996 předložila vládě koncepční materiál „Návrhy opatření k řešení problematiky diváckého násilí“ (MZV ČR, 1996).

Činností Koordinační komise byla zejména snaha o zlepšení spolupráce mezi Policií ČR a sportovními kluby při přípravě a realizaci bezpečnostních opatření při sportovních událostech a k prevenci násilí pomocí bariér, oplocení a kamerových systémů. Komise se skládala ze zástupců Ministerstva vnitra, Ministerstva mládeže a tělovýchovy, Policie ČR, Českomoravského fotbalového svazu a Českého svazu ledního hokeje. Z úmluvy vyplývají povinnosti pro kluby, jako je spolupráce a vzájemná výměna informací s policií, jmenování pořadatelů, kontrola prodeje vstupenek, zákaz vstupu osobám pod vlivem alkoholu a drog a vnášení předmětů, které by mohly být použity při násilných činech (Níkl & Volevecký, 2007).

První ucelenou snahou o stanovení jednotných bezpečnostních kritérií pro fotbalové stadiony v České republice byl projekt s názvem Stadiony 2003 představený tehdejšími Českomoravským fotbalovým svazem. Z něho vyplynula mimo jiné povinnost rozdělit stadiony na jednotlivé sektory, nainstalovat monitorovací systém sledující hlediště, mít všechna sedadla s opěradly a doběhové zóny mezi hřištěm a tribunou (Kaclová & Valenta, 2002). Kluby, které nestihly svůj stadion rekonstruovat podle předepsaných kritérií, musely odehrát své zápasy mimo vlastní stadion.

V roce 2008 vydalo Ministerstvo vnitra ČR prostřednictvím Odboru bezpečnostní politiky manuál pro fotbalové kluby s názvem Bezpečí na sportovních utkáních. (MV ČR, 2008). Vycházel z charakteristiky situace diváckého násilí a stávající legislativy a analýzy příkladů ze zahraničí, zejména z Velké Británie, kde se problémy na stadionech téměř podařilo vymýtit. Tento nepřiliš obsáhlý ilustrovaný manuál pojednává mimo jiné také o bezpečnostních standardech fotbalových stadionů. Dle něj infrastruktura stadionu musí účinně oddělit soupeřící fanoušky jak u vchodu, tak na samotném stadionu. Používají se jen takové stadiony nebo části stadionu, které vyhovují vnitrostátním a/nebo mezinárodním bezpečnostním standardům (MV ČR, 2008).

Mezitím Českomoravský fotbalový svaz v roce 2007 novelizoval svůj projekt Stadiony 2003 s označením Projekt ligové stadiony 2012. Ten předložil nové podmínky, které měly být fotbalovými kluby splněny do pěti let. Cílem bylo zvyšování úrovně a kvality dosavadního vybavení stadionů, hlavně pak zvýšení bezpečnosti dle požadavků UEFA v podobě dokumentu Stadium Infrastructure Regulations z roku 2006 (UEFA, 2006). Z něj vyplývá povinnost, aby minimálně 1/3 míst k sezení byla umístěna na kryté hlavní tribuně a alespoň 5 % kapacity stadionu musí být k dispozici fanouškům hostujícího týmu. V rámci bezpečnosti je nutné k monitorovacím kamerám přiřadit reproduktor, do všech vstupů na stadion instalovat turnikety, zřídit ošetřovny pro diváky, zajistit únikové východy, oddělit jednotlivé sektory oplocením a zřídit kontrolní místnost policejního velitele (Dráb, 2007).

Dne 30. července 2015 představili ministr vnitra ČR Milan Chovanec, policejní prezident Tomáš Tuhý a předseda Fotbalové asociace ČR (dále FAČR) Miroslav Pelta výsledky společných jednání k bezpečnosti na fotbalových stadionech. Ve vzájemné spolupráci prezentovali Manuál pro fotbalové kluby s podtitulem: Právní aspekty bezpečnosti na stadionech v souvislosti s řešením diváckého násilí. Manuál je určen především klubům, aby získaly návod, jak zajistit bezpečnost diváků v rámci současné legislativy. Ta dle slov ministra Chovance již dnes umožňuje pořadatelům nepustit na svůj soukromý pozemek „problémové osoby“. Není třeba proto měnit stávající legislativu či vytvářet plošnou databázi všech fanoušků (MV ČR, 2015). Dalšími body

jednání mezi MV ČR, Policií ČR a FAČR je zlepšování kamerových systémů nebo pozice policie, která by z bezpečnostního hlediska měla mít rozhodující slovo při udělování licencí klubům (Nováková, 2015).

Způsobilost českých fotbalových stadionů pro pořádání utkání nejvyšší soutěže kontroluje Komise pro stadiony a hrací plochy FAČR. Pro získání potvrzení o způsobilosti musí stadion projít kontrolou policie, hasičů, statiků, hygieniků, zdravotnické služby či zastupitelstva obce, které projednává návštěvní řád stadionu (KSHP, 2015).

Právě bezpečnostní podmínky stanovené fotbalovou asociací se staly pro některé kluby nepřekonatelnou bariérou. Skončí-li například klub ve druhé lize první či druhý, tedy na postupovém místě, ale nedisponuje vyhovujícím stadionem, nemůže do první ligy postoupit. Podle stávajících pravidel může být takovému klubu udělena výjimka, ten může postoupit a jednu celou sezónu odehrát své zápasy na cizím stadionu. Tato výjimka se však uděluje pouze tehdy, pokud se klub zaručí, že další sezónu už bude moci odehrát na svém stadionu. Tedy, že splní předepsané podmínky. Tuto záruku, zejména z finančních důvodů, nemohou všechny kluby poskytnout, a proto se účasti v nejvyšší soutěži dobrovolně zřeknou. Podstata sportu v podobě snahy o dosažení nejlepšího výsledku na hřišti i v celé soutěži je tak upozaděna a rozhodujícími se stávají ekonomické možnosti klubu. Poslední případ je poměrně nedávný. V loňské sezóně 2014/2015 skončil Varnsdorf ve druhé lize na postupovém druhém místě, ale nedokázal se zaručit ke splnění uvedených podmínek. Místo něj tak postoupil třetí Zlín, který vyhovujícím stadionem disponuje. V reakci na tuto událost se opět započala diskuse, zda pravidla nejsou příliš přísná a zda nejsou nastavena tak, aby vyhovovala tradičním ekonomicky silnějším klubům (Týden, 2015).

Zdá se, že konstrukce stadionů a bezpečnostní předpisy s nimi spojené jsou na vysoké úrovni. Bezpečnostní rizika přesto existují. Jsou však spojena více se samotnými fanoušky a jejich chováním na stadionech. Zde lze spatřovat rezervy. Zejména stávající legislativa je terčem kritiky bývalého i současného bezpečnostního manažera FAČR (Platil, 2009; Synecký, 2013). Ti by přivítali obdobnou legislativu, jakou disponuje Velká Británie. Držení nebo použití světlic, vyhazování předmětů na hrací plochu nebo směrem k ní, neslušné či rasistické skandování minimálně dvou lidí, vstup diváka na hřiště – to vše je podle britských zákonů posuzováno jako trestný čin. Anglie po sérii tragických událostí našla účinnou cestu, jak vyvolat v divákovi pocit absolutního bezpečí (Saiver, 2009).

Pro potřeby této studie byl realizován rozhovor s manažerem Fotbalové asociace České republiky Martinem Syneckým. Ten potvrdil, že bezpečnostní podmínky a pravidla formulovaná do návštěvních řádů byla tvořena dle vzorů ze zahraničí, konkrétně z Německa a Anglie. Promítá se do nich navíc obchodní zákoník, zákon na ochranu osobních dat a normy UEFA a FIFA.

Podle Syneckého (2016) v současné době existují právní normy pro pořádání sportovních akcí v České republice. Problém je ale v jejich uplatňování ze strany státních orgánů činných v trestním, případně přestupkovém řízení. Jedná se hlavně o tyto problémy:

- a) Většina skutků při sportovních akcích je posouzena jako přešůpek. Přestupky projednávají pouze přešůpkové komise místně příslušného úřadu. Rozhodnutí má platnost pouze v působnosti tohoto úřadu, neplatí tak plošně (jako třeba zákaz řízení).
- b) Neexistuje centrální databáze přešůpků, komise tak nemohou posuzovat jednání jako recidivu.
- c) Zdlouhavost trestního řízení a špatné posuzování jednotlivých skutků.
- d) Špatné rozsudky soudů – často omezí zákaz vstupu na určitý klub (např. zákaz vstupu na utkání Sparty Praha) nebo na soutěž (např. zákaz vstupu na utkání nejvyšší fotbalové soutěže). Trestaná osoba tak může chodit na všechny ostatní sporty nebo utkání a ve svém jednání pokračovat (klasickým příkladem je rozsudek „Zákaz vstupu na utkání 1. ligy“, kdy pak potrestaná osoba může jít na Ligu mistrů, Evropskou ligu, utkání reprezentací všech kategorií apod.).

DISKUSE

První reakce na tragické události v 80. letech byly realizovány místě jejich vzniku, v Anglii, a uskutečněné změny se následně staly inspirací pro další evropské země i pro nadnárodní fotbalové asociace. V současné době UEFA disponuje specializovanou komisí pro stadiony a bezpečnost zabývající se systémem hodnocení stadionů. Pravidelně provádí inspekční kontroly a na jejich základě rozděluje stadiony podle různých kritérií do čtyř skupin (UEFA, 2010). Od roku 2006 navíc vydává nařízení „UEFA Stadium Infrastructure Regulations“, ve kterých jsou uvedeny požadavky, jimž musí stadiony vyhovovat. Těmito nařízeními se pak řídí také národní fotbalové svazy (UEFA, 2010).

Přestože se Anglii podařilo vyrovnat s násilím na stadionech, nelze podle Menčíkové (2013) jednoznačně říci, že zavedení podobných změn v legislativě v České republice by vedlo k obdobným výsledkům. Domnívá se, že úspěšné vyrovnání Anglie s fotbalovým chuligánstvím není založeno pouze na daných zákonech, ale na celkovém přístupu k problému. Jak bylo uvedeno, důležitým preventivním opatřením se stala v Anglii hrozba zákazu vstupu na stadion a důsledná kontrola tohoto zákazu. K tomu je však nezbytný registr problémových fanoušků a jejich povinnost hlásit se v době utkání na příslušné policejní stanici. Ačkoliv v České republice lze toto opatření též aplikovat, k jeho uvedení do praxe dochází zatím pouze ve velmi omezené míře.

Od roku 2009 má na starosti bezpečnost na stadionech pořadatelská služba. Policie zasahuje až ve chvíli reálného nebezpečí narušení klidu. Podnětem pro tuto poměrně zásadní změnu, byl argument, že se jedná o soukromou akci a stát by tedy neměl zajišťovat bezpečnost na stadionu plně ze svých prostředků (Burešová, 2015). Ve stejném duchu se nese prohlášení ministra vnitra Chovance ze dne 30. července 2015, kdy výslovně pronesl, že: „*Není třeba ani měnit legislativu, stačí dodržovat tu současnou, jako je např. princip pána domu, kdy kluby na svůj stadion nemusí vpouštět problémové osoby.*“ (Chovanec, 2015). Částečně v rozporu s tímto tvrzením je prohlášení bezpečnostního manažera Fotbalové asociace České republiky o tom, že soudní omezení zákazu vstupu se vztahuje pouze na vybraná utkání, jiná nikoliv. Bránit ve vstupu na utkání „nepotrestaným osobám“ tak může být spojeno s obavami pořadatelů ze stížností a žalob. Nezřídka se totiž v obdobných situacích řešily případy domnělé či skutečné diskriminace.

ZÁVĚR

Tragické následky událostí na fotbalových stadionech, které se odehrály v 80. letech minulého století, byly podnětem pro řadu změn. Ty vycházely z výsledků vyšetřování neštěstí a byly zejména legislativního charakteru. První změny realizované v Anglii se staly inspirací také pro další evropské země.

Při pohledu zpět lze vidět, že Česká republika se tomuto modelu velmi přiblížila. Postupně mizí bariéry mezi hřištěm a hledištěm, zavedla se moderní monitorovací zařízení a sedadla byla nainstalována do všech sektorů. Přesto stále existují oblasti, ve kterých je možné bezpečnost na českých stadionech zlepšit. Jako nejzásadnější se jeví být komunikace s diváky v podobě preventivních, ale i represivních opatření.

LITERATURA

- BUREŠOVÁ, E. (2015). Zajištění bezpečnosti osob a majetku na sportovním utkání. Bakalářská práce. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení.
- BBC (2012). Hillsborough disaster and its aftermath [online]. Přístup dne 2.02.2016 z <http://www.bbc.com/news/uk-19545126>.
- BOIN, A., HART, P. & McCONNELL, A. (2009). Crisis exploitation: political and policy impacts of framing contests. *Journal of European Public Policy*, 16(1), 81–106.
- Browse Legislation: Football Spectators Act 1989. *Legislation.gov.uk* [online]. Přístup dne 7.02.2016 z <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents>.
- CHISARI, F. (2004). 5 'The Cursed Cup': Italian Responses to the 1985 Heysel Disaster. *Soccer & Society*, 5(2), 201–218.
- CONN, D. (2010). Bradford remembered: The unheeded warnings that led to tragedy. *The Guardian* [online]. Přístup dne 28.01.2016 z <http://www.theguardian.com/football/david-conn-inside-sport-blog/2010/may/12/bradford-fire-david-conn>.
- Česká televize (2016). Spravedlnost po 27 letech [online]. Přístup dne 28.04.2016 z <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1767454-spravedlnost-po-27-letech-za-tragedii-na-stadionu-v-hillsborough-mohla-police>.
- ČTK in Deník.cz. (2015). Víc gólů, méně fanoušků. Ve fotbalové lize zklamali příznivci Baníku i Teplic [online]. Přístup dne 15.02.2016 z <http://www.denik.cz/fotbal/vic-golu-mene-fanousku-ve-fotbalove-lize-zklamali-priznivci-sparty-i-baniku-20150531.html>.
- DRÁB, J. (2007). Projekt Ligové stadiony 2012 [online]. Přístup dne 27.01.2016 z http://www.kshp.cz/download/projekt_2012.pdf.
- DUCKWORTH, D. H. (1991). Managing psychological trauma in the police service: from the Bradford fire to the Hillsborough crush disaster. *Occupational Medicine*, 41(4), 171–173.
- ДЗИЧКОВСКИЙ, Е. (2002). Трагедия в Лужниках. *Sovetskaya Belorussiya* [online]. Přístup dne 27.01.2016 z <http://www.sb.by/v-poiskakh-utrachennogo/article/tragediya-v-luzhnikakh.html>.
- EDELMAN, R. (2012). Football in the Era of "Changing Stagnation" The Case of Spartak Moscow. *Soviet Society in the Era of Late Socialism, 1964–1985*, 143.
- ELLIOTT, D., & SMITH, D. (1993). Football stadia disasters in the United Kingdom: learning from tragedy? *Organization & Environment*, 7(3), 205–229.
- FIRTH, P. (2005). Four minutes to hell: The story of the Bradford city fire. Manchester: Parris Wood Press.
- FLETCHER, M. (2015). Fifty-Six: The Story of the Bradford Fire. London: Bloomsbury Sport.
- Fotbalové stadiony (2015). Statistiky návštěvnosti Synot ligy 2014/15 [online]. Přístup dne 27.01.2016 z <http://www.fotbalovestadiony.cz/statistiky-navstevnosti-synot-ligy-2014-2015>.
- INGLIS, S. (1983). The football grounds of England and Wales. London: Willow Books.
- HALL, R. (2015). Bradford City fire 'started by cigarette'. *BBC News* [online]. Přístup dne 30.01.2016 z <http://www.bbc.com/news/uk-32701040>.
- HARTLEY, H. (2001). Exploring sport and leisure disasters. London: Cavendish Publishing Limited.

- CHOVANEC, M. in NOVÁKOVÁ (2015). Ministr vnitra představil Manuál pro fotbalové kluby k řešení diváckého násilí [online]. Přístup dne 28.01.2016 z <http://www.mvcr.cz/clanek/ministr-vnitra-predstavil-manual-pro-fotbalove-kluby-k-reseni-divackeho-nasili.aspx>.
- KACLOVÁ, M. & VALENTA, D. (2002). Fotbalové stadiony se budou měnit [online]. Přístup dne 27.01.2016 z http://www.rozhlas.cz/zpravy/domaci/_zprava/26075.
- KING, A. (2010). *The New European Stadium in Stadium Worlds: Football, Space and the Built Environment*. London: Taylor & Francis.
- Komise pro stadiony a hrací plochy FAČR (2015). Doklad o bezpečnosti a způsobilosti stadionu [online]. Přístup dne 28.01.2016 z <http://www.kshp.cz/index.php?id=komise>.
- КУЧЕРЕНКО, О. (1982). Холодная погода – горячая игра. Советский Спорт [online]. Přístup dne 27.01.2016 z http://october20.ru/site/21-10-82_ss.html.
- MENČÍKOVÁ, T. (2013). Opatření proti diváckému násilí na fotbalových utkáních. Bakalářská práce. Praha: UK FTVS.
- MV ČR (2008). Bezpečí na sportovních utkáních. Manuál pro fotbalové kluby [online]. Přístup dne 12.01.2016 z <http://www.policie.cz/soubor/01-manual-pro-fotbalove-kluby.aspx>.
- MV ČR (2015). Manuál pro fotbalové kluby: Právní aspekty bezpečnosti na stadionech v souvislosti s řešením diváckého násilí [online]. Přístup dne 12.02.2016 z www.mvcr.cz/soubor/brozura-manual-pro-fotbalove-kluby.aspx.
- MZV ČR (1996). Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Evropské úmluvy o diváckém násilí a neslušném chování při sportovních událostech a zvláště při fotbalových zápasech [online]. Přístup dne 28.01.2016 z <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/sdeleni-ministerstva-zahranicnich-veci-o-sjednani-evropske-umluv-y-o-divackem-nasili-a-neslusnem-chovani-pri-sportovnich-udalostech-a-zvlaste-pri-fotbalovych-zapasech-13619.html>.
- NIKL, J. & VOLEVECKÝ, P. (2007). Divácké násilí. Praha: PA ČR.
- NOVÁKOVÁ, L. (2015). Ministr vnitra představil Manuál pro fotbalové kluby k řešení diváckého násilí [online]. Přístup dne 28.01.2016 z <http://www.mvcr.cz/clanek/ministr-vnitra-predstavil-manual-pro-fotbalove-kluby-k-reseni-divackeho-nasili.aspx>.
- PLATIL, M. in SAIVER, F. (2009). Fotbalové násilí na českých stadionech – proti Anglii jsme v pravěku. iDnes.cz [online]. Přístup dne 27.01.2016 z http://fotbal.idnes.cz/fotbalove-nasili-na-ceskych-stadionech-proti-anglii-j sme-v-praveku-1dz/fotbal.aspx?c=A090224_102437_fotbal_cig.
- RIORDA, J. (2008). Moscow's secret tragedy. The Guardian [online]. Přístup dne 28.01.2016 z <http://www.theguardian.com/football/2008/may/04/championsleague>.
- Reuters (2007). Soccer-Russian, Dutch fans remember Luzhniki stadium disaster [online]. Přístup dne 27.01.2016 z <http://uk.reuters.com/article/soccer-europe-russia-memorial-idUKL2004302020071020>.
- SAIVER, F. (2009). Fotbalové násilí na českých stadionech – proti Anglii jsme v pravěku. iDnes.cz. [online]. Přístup dne 27.01.2016 z http://fotbal.idnes.cz/fotbalove-nasili-na-ceskych-stadionech-proti-anglii-j sme-v-praveku-1dz/fotbal.aspx?c=A090224_102437_fotbal_cig.
- SISTI, E. (2010). Heysel, 25 anni dopo. Rush: "Il calcio cambiò per sempre". La Repubblica [online]. Přístup dne 1.02.2016 z <http://www.tuttojuve.com/storia-bianconera/la-repubblica-heysel-25-anni-dopo-rush-il-calcio-cambia-per-sempre-21880>.
- SIVALOGANATHAN, S., & GREEN, M. A. (1989). The Bradford fire disaster. *Medicine, Science and the Law*, 29(4), 279–283.
- SLATER, M. (2013). Standing at football: Will terraces return to Britain's top stadiums? [online]. Přístup dne 28.01.2016 z <http://www.bbc.com/sport/football/25269939>.
- SMOLÍK, J. (2010). Fotbalové chuligánství. Karlovy Vary: Zdeněk Plachý.
- STEEN, R. (2016). Interwoven tragedies: Hillsborough, Heysel and denial. *Sport in Society*, 19(2), 254–266.
- SYNECKÝ, M. (2013). Bezpečnost na stadionech [online]. Přístup dne 27.01.2016 z <http://docplayer.cz/4453138-Bezpecnost-na-stadionech.html>.
- TAYLOR, P. (1989). The hillsborough stadium disaster [online]. Přístup dne 27.01.2016 z <http://www.southyorks.police.uk/sites/default/files/Taylor%20Interim%20Report.pdf>.

- TAYLOR, P. (1990). The Hillsborough stadium disaster: 15 April 1989: inquiry by the Rt Hon Lord Justice Taylor: final report: presented to Parliament by the Secretary of State for the Home Department by command of Her Majesty January 1990. HM Stationery Office.
- The Football Association (2014). Remembering the 1985 Bradford City stadium disaster [online]. Přístup dne 3.02.2016 z <http://www.thefa.com/news/2014/may/remembering-bradford-stadium-disaster>.
- Týden.cz (2015). Varnsdorf postup do první ligy vzdal, šanci má Zlín [online]. Přístup dne 7.02.2016 z http://www.tyden.cz/rubriky/sport/fotbal/fotbalova-liga/varnsdorf-postup-do-prvni-ligy-vzdal-sanci-ma-zlin_345649.html.
- Union of European Football Associations (2006). UEFA Stadium Infrastructure Regulations. Nyon.
- Union of European Football Associations (2010). UEFA Stadium Infrastructure Regulations. Nyon.
- WARD, C. (2013). The Classic Account of Life on the Football Terraces. New York: Simon & Schuster.
- WOODHOUSE, J. (2014). Standing at football matches. Library house of commons.
- WRITE, S. (2015). Bradford City Fire: Accidental cause of tragedy 'not in any doubt', says detective. Telegraph & Argus [online]. Přístup dne 27.01.2016 z http://www.thetelegraphandargus.co.uk/news/12896258.BRADFORD_CITY_FIRE__Accidental_cause_of_tragedy__not_in_any_doubt__says_detective/?ref=mr.
- YOUNG, K. (1986). "The Killing Field": Themes in Mass Media Responses to the Heysel Stadium Riot. International Review for the Sociology of Sport, 21(2–3), 253–266.
- ЗАЙКИН, В. (1989). Трагедия в Лужниках. Факты и вымысел [online]. In: Известия [cit. 2016-01-27]. Dostupné z WWW: <http://october20.ru/site/20-07-89_izvestiya.html>.

PhDr. Jan Šíma, Ph.D.

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Vešslavín
e-mail: sima.jan@gmail.com

ZPRÁVY Z KONFERENCÍ

CONGRESS NEWS

HISTORIE KONFERENCÍ POŘÁDANÝCH KATEDROU TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU PF JU

K slavnostnímu otevření českobudějovické pobočky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy došlo až 10. prosince 1948. V téže roce bylo rozhodnuto o otevření oborového studia tělesné výchovy. Pro jeho zajištění byl zřízen kabinet tělesné výchovy. K zásadnímu zlomu v postavení tělesné výchovy na nové škole došlo v roce 1952, kdy byla na základě aplikace zákona O vysokých školách a zákona O organizaci tělesné výchovy a sportu ministerským výnosem založena katedra tělesné výchovy – KTV. Pořádání vědeckých konferencí předcházelo vydání čtyř ročníků Sborníku tělesné výchovy a sportu – vždy s vlastním ISBN a od roku 2000 začala katedra pravidelně vydávat vědecký časopis pro kinantropologii nazvaný *Studia Kinanthropologica* s přiděleným ISSN. V roce 2000 se konala 1. vědecká konference v rámci mezinárodních aktivit CEEPUS s názvem ADAPTED PHYSICAL ACTIVITIES – EUROPEAN DIMENSIONS, která probíhala ve dnech 25.–27. 9. 2000. Následovaly mezinárodní konference se shodným názvem v letech 2001 a 2003. V roce 2004 byla pořádána konference TĚLESNÁ VÝCHOVA A ZDRAVÍ, avšak název této konference byl shodný s názvem monografie doc. PaedDr. Vladislava Mužíka, CSc., z Masarykovy univerzity v Brně a prof. PaedDr. Milady Krejčí, CSc., z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Proto organizační výbor považoval za vhodné změnit stávající název pořádaných konferencí. V roce 2006 se tak konala první konference s názvem Disportare, která se setkala s velkým ohlasem (publikováno 24 příspěvků). Následující ročníky se konaly v jednoletém cyklu. Poté bylo rozhodnuto pořádat konferenci jednou za dva roky, tedy každý sudý rok. Bohužel v roce 2010 probíhala oprava celého areálu KTVS a zároveň proběhlo spojení kateder z Pedagogické a Zemědělské fakulty Jihočeské univerzity. Následující ročník se proto konal až v roce 2012.

	Publikované příspěvky		Předseda organizačního výboru
Disportare 2006	24 příspěvků	10.–11. 10. 2006	PhDr. Radek Vobr, Ph.D.
Disportare 2007	23 příspěvků	3.–4. 10. 2007	PhDr. Radek Vobr, Ph.D.
Disportare 2008	36 příspěvků	15.–16. 10. 2008	PhDr. Renata Malátová, Ph.D.
Disportare 2010	Konference se nekonala z důvodu rekonstrukce tělovýchovného pavilonu JU a organizační zátěže související s převzetím veškeré výběrové tělesné výchovy v rámci Jihočeské univerzity.		
Disportare 2012	40 příspěvků a z toho 32 v časopisu Studia Kinanthropologica	20. 9. 2012	Mgr. Martin Pěkný, Ph.D.
Disportare 2014	36 příspěvků a z toho 23 v časopisu Studia Kinanthropologica	25. 9. 2014	PhDr. Vlasta Kursová, Ph.D.
Disportare 2016		13.–14. 10. 2016	PhDr. Vlasta Kursová, Ph.D.

Jsmo velice rádi, že na naší konferenci se schází významní odborníci z oblasti kinantropologie z České republiky, Slovenska, Polska a dalších zemí. Je to jistě dáno pozitivní atmosférou konference a příjemným prostředím, které naše opravené pracoviště nabízí. Nedílnou součástí je i doprovodný program kulturního či sportovního charakteru – např. návštěva pivovaru Budvar, prohlídka zámku Hluboká nad Vltavou, nácvik biatlonové střelby pod vedením šéftrenéra biatlonové reprezentace Ondřeje Rybáře. V letošním roce očekáváme poměrně vysoký počet účastníků, neboť vybrané příspěvky budou publikovány v časopisu Studia Kinanthropologica, který je nově indexován v rámci databáze ERIH+.

Za KTVS PF JU zpracovali:

PhDr. Vlasta Kursová, Ph.D., a PhDr. Radek Vobr, Ph.D.